

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç ve Ekonomik
Diplomasi: Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde
Türkiye-Senegal İlişkileri Örneği**

Doktora Tezi

Alioune Aboutalib Lô

Mayıs 2024

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç ve Ekonomik
Diplomasi: Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde
Türkiye-Senegal İlişkileri Örneği**

Doktora Tezi

Alioune Aboutalib Lô

Danışman

Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav

2. Danışman

Prof Dr. Ahmet Kavas

Mayıs 2024

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Alioune Aboutalib LO tarafından hazırlanan ‘Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Ve Ekonomik Diplomasi: Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Döneminde Türkiye-Senegal İlişkileri Örneği’ başlıklı bu doktora tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışman:

[Prof. Dr., Özden Zeynep Oktav]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İkinci Danışman:

[Prof. Dr., Ahmet KAVAS]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üye:

[Doç. Dr. Fatih Bayram]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üye:

[Doç. Dr., Mürsel Bayram]

.....

Kurumu: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Üye:

[Doç. Dr., Muhammet Lutfulah Karaman]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üye:

[Dr. Öğr. Üyesi, Murat Yiğit]

.....

Kurumu: Milli Savunma Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 15/05/2024

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin APA yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Özden Zeynep Oktav

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Alioune Aboutalib Lô

ÖZET

Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç ve Ekonomik Diplomasi: Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Türkiye-Senegal İlişkileri Örneği

LÔ, Alioune Aboutalib

Doktora Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Özden Zeynep OKTAV

2. Danışman: Prof Dr. Ahmet Kavas

Mayıs 2024

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'nin diplomatik çabası, yumuşak güç potansiyelini kullanan ve esas olarak ekonomik ve ticari amaçlarla dünya çapında diplomatik bağlantıları güçlendiren proaktif bir dış politika ile desteklenmiştir. Türkiye özellikle Afrika'daki varlığını güçlendirmiş, ortaklarını çoğaltmış ve Afrika Birliği'nin stratejik ortaklarından biri haline gelmiştir. Bu tez, özellikle Türk dış politikasında Yumuşak Güç ve Ekonomik Diplomasi arasındaki stratejik bağı ve her iki aracın, Türkiye'nin Senegal ile ilişkilerini güçlendirmesine yönelik etkisini analiz etmektedir. Çalışmanın temel ilgi alanı, Diplomasi ve Uluslararası Politik Ekonomi arasında yumuşatıcı bir yaklaşımla güç ve diplomaside ekonomik çıkarların yerine getirilmesine kavramsal bir anlayış kazandırmaktır. AK Parti döneminde Türkiye, diplomasisine fayda sağlayan bir uluslararası aktivizm geliştirmiştir. Türkiye'nin İslâmî konulardaki müspet tutumu ve dünya siyasetine insani yaklaşımı, yumuşak güç potansiyelini güçlendirmesini ve bunu bir dış politika kaynağı olarak yaymasını sağlamıştır.

Bu tez, Türk yumuşak gücünün özellikle Türkiye'nin Senegal'deki ekonomik varlığını nasıl kolaylaştırdığını analiz etmektedir. İki ülke son yirmi yılda ilişkilerini çok güçlendirmiş ve Türkiye özellikle Senegal ekonomisinde ve Yükselen Senegal Planı'nda (Plan Senegal Emergent-PSE) önemli bir yer edinmiştir. Bu durum aynı zamanda ticaret ve Türk şirketlerinin başarıları yoluyla Türk ekonomik diplomasisinin sonuçlarının Türkiye'nin Senegal'de güvenilir bir ortak olarak varlığını meşrulaştırmaya nasıl katkıda bulunduğuna da işaret

etmiştir. Bu tez, kavramsal çerçevesini derinleştirmek için özellikle yumuşak güç ve ekonomi diplomasisi üzerine yoğunlaşmış mevcut literatüre dayanmaktadır. İki hükümetin resmi konuşmalarına ve kaynaklarına ek olarak, gazetecilik kaynakları da Senegal'e yönelik Türk dış politikasının analiz edilmesine yardımcı olmuştur. Yetkililer, gazeteciler ve akademisyenlerle yapılan görüşmeler de, Türkiye'nin Senegal'deki çekiciliğini ve güvenilirliğini ve bunun iki ülke arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesine nasıl katkıda bulunduğunu ölçmek için temel teşkil etmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Türk dış politikası, Yumuşak Güç, Ekonomi Diplomasi, Türkiye-Senegal ilişkileri

ABSTRACT

Soft Power and Economic Diplomacy in Turkish Foreign Policy: The Case of Turkey-Senegal Relations under the Justice and Development Party (AK Parti)

LÔ, Alioune Aboutalib

Doctoral Thesis, Department of International Relations

Supervisors: Özden Zeynep OKTAV, Ahmet KAVAS

April 2024

Türkiye's diplomatic success since the Adalet ve Kalkınması Parti (AK Parti) came to power has been underpinned by a proactive foreign policy using its soft power potential and reinforcing diplomatic links around the world, mainly for economic and trade purposes. Türkiye has notably strengthened its presence in Africa, multiplying partners and becoming one of the strategic partners of the African Union. This thesis notably analyses the strategic nexus between Soft Power and Economic Diplomacy in Turkish foreign policy and how both tools enabled Türkiye to strengthen its relations with Senegal. The main interest of this thesis is to give a conceptual understanding of the link between Diplomacy and International Political economy, between power in a softener approach and the fulfillment of economic interests in diplomacy. In the AK Party era, Türkiye has developed a brilliant international activism that benefited its diplomacy. Türkiye's Islamic appeal and its humanitarian approach to world politics enabled it to strengthen its soft power potential and to broadcast it as a foreign policy resource.

This thesis analyzes notably how Turkish soft power has facilitated Türkiye's economic presence in Senegal. The two countries have tremendously strengthened their relations during the last two decades and Türkiye particularly earned an important place in Senegal's economy and the Plan for Emerging Senegal (PSE). This literature also pointed out how Turkish economic diplomacy outcomes through trade and Turkish companies' achievements have contributed to legitimizing Türkiye's presence as a credible partner in Senegal. This thesis, to deepen its conceptual framework, has particularly relied on the existing literature on soft power and economic diplomacy. In addition to official speeches and

resources from the two governments, journalistic resources also helped to analyze Turkish foreign policy towards Senegal. Interviews with officials, journalists, and academicians were fundamental also to measure the attractiveness and credibility of Türkiye in Senegal and how it has contributed to the reinforcement of the cooperation between the two countries.

Keywords:

Turkish foreign policy, soft power, economic diplomacy, Türkiye-Senegal relations

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Zeynep Özden OKTAV'a ulaşılabilirliği ve rehberliği için teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet Kavas'a bu çalışma boyunca gösterdiği anlayış, rehberlik ve destek için minnettarım.

Jüri üyelerine ve tez komitesine, tezimin savunması için gösterdikleri destek ve ulaşılabilirlik için teşekkürlerimi sunarım. Özel teşekkürlerimi Doç. Dr. Mürsel BAYRAM'a, araştırma projelerinde birlikte çalışabildiğim ve deneyimimi güçlendirmeme olanak sağladığı için özellikle teşekkür ederim.

Ayrıca İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nin öğretim ve idari personeline de teşekkür ederim. Bu doktorayı Türkiye'de yapmak muazzam bir fırsat ve büyük bir meydan okuma, mükemmel bir yaşam deneyimi oldu.

İÇİNDEKİLER

TEZ JÜRİSİ ONAYI	i
BEYANLAR.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xv
ŞEKİL LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	12
1.1. Ekonomi, Güç ve Diplomasi Arasındaki Bağlantılar.....	12
1.1.1. Güç ve Ekonomik Çıkarlar Arasındaki Bağlantıya Teorik Yaklaşım	14
1.1.1.1. Realizm	14
1.1.1.2. Liberalizm ve Neoliberalizm	20
1.1.2. Neoliberalizmin "Yeni Diplomasisi"	27
1.1.2.1. Diplomasinin Kısa Tarihçesi ve Tanımı	27
1.1.2.2. "Ticaret Çağında" Diplomasinin Politik Ekonomisi.....	29
1.1.2.3. Kamuoyunu ve Barışçıl Etki Gücünü Hedefleyen Bir "Kamu Diplomasisine" Doğru.....	31
1.1.3. Kısa Bir Değerlendirme.....	33
1.2. Dış Politikada Yumuşak Güç	33
1.2.1. Gücün "Yüz"leri Üzerine Tartışmalar	35
1.2.2. Yumuşak Güç: Metodolojik Bir Analiz.....	38
1.2.2.1. Yumuşak Gücün Özellikleri	38
1.2.2.2. Yumuşak Gücün Kaynakları.....	40
1.2.2.3. Genişletilmiş ve Evrimsel Yumuşak Güç Anlayışı	42
1.2.3. Kısa Bir Değerlendirme.....	50
1.3. Ekonomik Diplomasi Kavramı ve Dış Politika Yapımında Yumuşak Güç İlişkisinin Analiz Edilmesi	51
1.3.1. Ekonomik Diplomasinin Analitik Çerçevesi	52
1.3.1.1. Ekonomik Diplomasi: Tanımlar ve Analizler.....	52
1.3.1.2. Ekonomik Diplomaside Ulusal Diplomatik Sistem.....	58

1.3.2. Ekonomik Diplomasi ve Yumuşak Güç: Dış Politika Hedeflerine Ulaşmak İçin Stratejik Bir Bağ	60
1.3.2.1. Ekonomik Çekicilik için Yumuşak Güce Yatırım Yapmak	61
1.3.2.2. Ekonomik Diplomasinin Bir Parçası Olarak Yumuşak Güç: Ülke Markalaması Kavramı.....	62
1.3.2.3. Ekonomik Diplomasi ve Yumuşak Güç: Birbirini Tamamlayan Bir İlişki.....	63
1.3.3. Kısa Bir Değerlendirme	64
BÖLÜM II: TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASI VE AFRİKA.....	66
2.1. Türk Dış Politikasının Genel Çerçevesi	66
2.1.1. Türk Dış Politikasının Tarihi, Coğrafi ve Kültürel Önkoşulları.....	67
2.1.1.1. Coğrafi ve Tarihsel Karmaşıklık İçin Güvenlik Temelli Dış Politika	67
2.1.1.2. Batılılaşma, İslam ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Mirası	69
2.2. AK Parti Döneminde Türk Dış Politikasının Çerçevesi.....	71
2.2.1. Türkiye'nin Yeni Dış Politikasının “Stratejik Derinlik” Sütunları	74
2.2.1.1. Türkiye'nin Yeni Coğrafi Tasavvuru ve Osmanlı Mirası	74
2.2.1.2. Merkezîyetçilik, Proaktiflik ve “Zero-Problem” (Sıfır Sorun) Arasında Vizyon Odaklı Bir Dış Politika	75
2.3. Davutoğlu'ndan Erdoğan'ın Uygulamalarına Türkiye'nin Yumuşak Gücü.....	78
2.3.1 Uluslararası aktivizm.....	80
2.3.2 Siyasi ve Ekonomik Reformlar.....	82
2.3.3.“Türk Modeli” Anlatıları	82
2.3.4. Normalleşme ve Güvenliksizleştirme.....	84
2.3.5 İnsani Diplomasi	84
2.3.6 Kültürel Diplomasi	86
2.4. Türk Dış Politikasında Ekonomik Meseleler: Bir Ticaret Devleti Olarak Türkiye	87
2.5. Türkiye'nin Ulusal Diplomatik Sistemi.....	90
2.5.1. Dışişleri Bakanlığı'nın Merkezi Rolü	91
2.5.2. Ticaret Bakanlığı (Ministry of Trade - MOT)	91
2.5.3. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA).....	92
2.5.4. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) ve Türk iş çevreleri.....	93
2.5.5. Türk STK'ları.....	94
2.5.6. Kısa Bir Değerlendirme	94
2.6. AK Parti Döneminde Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Dış Politikası.....	95
2.6.1. Afrika'ya Yönelik Türk Dış Politikası: Anlamlar, Hedefler ve Değişimler	97
2.6.1.1. 1998 Tarihli İlk “Afrika'ya Açılım” Girişimi	98

2.6.1.2. 2003-2013: AK Parti Döneminde “Afrika'ya Açılım” Yılları	98
2.6.1.3. 2014'te İkinci Türkiye-Afrika Zirvesi: Açılımdan Ortaklığa.....	100
2.6.1.4. 2019 Sonrası: Güçlendirme ve Genişletme.....	101
2.6.2. Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Güç Yaklaşımı	102
2.6.2.1. Kalkınma ve İnsani Yardım	103
2.6.2.2. Müslüman kimliği.....	105
2.6.2.3. Kültürel Diplomasi ve Eğitim.....	107
2.6.2.4. Anti-Emperyalist Söylemler ve Bir Model Olarak Türkiye	109
2.6.3. Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Ekonomik Diplomasisi.....	112
2.6.3.1. Hedefler ve Kapsam.....	112
2.6.3.2. Çerçeveler ve Araçlar	113
2.6.3.3. Türkiye-Afrika ilişkileri.....	115
2.6.4. Kısa Bir Değerlendirme.....	118
BÖLÜM III:2000 YILINDAN BUGÜNE SENEGAL'E YÖNELİK TÜRK DIŞ	
POLİTİKASI.....	119
3.1. Türkiye-Senegal İlişkileri: Tarih ve Gelişim	119
3.1.1. Senegal: Kısa Bir Jeopolitik Analiz.....	120
3.1.2. 2000 Öncesi Türkiye-Senegal İlişkileri	124
3.1.3. Ak Parti Döneminde Türkiye ile Senegal Arasındaki Diplomatik İlişkiler....	126
3.1.3.1. Karma Ekonomik Komisyon'un Düzenli Toplantıları	126
3.1.3.2. Siyasi Liderlerin Resmi Ziyaretleri.....	127
3.1.4. Türkiye Senegal'deki Varlığını Neden Güçlendirdi?.....	131
3.1.5. Kısa Bir Değerlendirme.....	135
3.2. Türk Dış Politikasında Senegal'e Yönelik Stratejik Bir Bağ Olarak Yumuşak Güç	
ve Ekonomik Diplomasi.....	136
3.2.1. Türkiye'nin Yumuşak Güç Potansiyeli ve Senegal'deki Çabaları	137
3.2.1.1. Türkiye'nin Senegal'deki Kalkınma ve İnsani Diplomasisi	137
3.2.1.2. Türkiye-Senegal İlişkilerinde Müslüman kimliği.....	139
3.2.1.3. Kültürel Diplomasi ve Eğitim.....	140
3.2.1.4. Erdoğan'ın Senegal'deki Anti-Emperyalist Söylemi.....	142
3.2.2. Türkiye'nin Senegal'deki Ekonomik Diplomasisi	143
3.2.2.1. Türkiye'nin Senegal'deki ED'sinin Amaçları ve Kapsamı	143
3.2.2.2. Türkiye'nin Senegal'deki ED'sinin Çerçeveleri ve Araçları.....	145
3.2.3. Araştırma Bulguları: Mülakatlar	148
3.2.4. Senegal'de Türkiye'nin Çekiciliğinin Tartışılması ve Sınırları.....	156

3.2.5. Kısa Bir Değerlendirme.....	161
3.3. Türkiye'nin Senegal'deki Ekonomik Performansı ve Başarıları.....	162
3.3.1. Senegal'deki Türk Yatırımları ve Başarıları	163
3.3.1.1. Altyapılar	163
3.3.1.2. Enerji.....	165
3.3.1.3. Gıda Endüstrisi.....	166
3.3.2. Türkiye-Senegal Ticareti	167
3.3.3. Türkiye-Senegal Ekonomik İlişkilerine Yönelik Perspektifler	170
3.3.4. Kısa Bir Değerlendirme.....	171
SONUÇ	173
KAYNAKÇA.....	179

KISALTMALAR

- AB:** Avrupa Birliği
- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- AFAD:** Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
- AfCFTA:** Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi
- AFCON:** Africa Cup of Nations
- AfDB:** Afrika Kalkınma Bankası
- AIBD:** Uluslararası Blaise Diagne Havalimanı
- AKP:** Adalet ve Kalkınma Parti (AK Parti)
- BAE:** Birleşik Arap Emirlikleri
- BM:** Birleşmiş Milletler
- BRICS:** Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
- CEDS:** Stratejik Araştırmalar Merkezi
- DB:** Dünya Bankası
- DEİK:** Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
- DYY:** Doğrudan Yabancı Yatırım
- ECOWAS:** Afrika Birliği veya Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
- ECO:** Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
- ED:** Ekonomik Diplomasi
- ENFHT:** Ulusal Turizm ve Ağırlama Eğitimi Okulu
- FAO:** The Food and Agriculture Organization
- GSMG:** Gayri Safi Milli Gelir
- GSYH:** Gayri Safi Yurtiçi Hasılası
- ICT:** Information-Communication Technologies

IMF: Uluslararası Para Fonu

IPE: International Political Economy / Uluslararası Politik Ekonomi

İİT: İslam İşbirliği Teşkilatı

İKÖ: İslam Konferansı Örgütü

İSO: İstanbul Ticaret Odası

KDK: Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü

KEK: Karma Ekonomik Komisyon (KEK)

LAM: Les Afriques dans le Monde

MENA (ODKA): Middle East & North Africa / Orta Doğu ve Kuzey Afrika

MOT: Ministry of Trade

MTTB: Milli Türk Talebe Birliği

MÜSİAD: Sanayici ve İşadamları Derneği

NBBC: National Black Business Caucus

NDS: National Diplomatic System / Ulusal Diplomatik Sistem

OCED: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

OIC-COMCEC: İslam Konferansı Örgütü Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi

OPEC: The Organization of the Petroleum Exporting Countries

PRETAS: Tercihli Ticaret Sistemi için Tercihli Tarife Planı Protokolü

PSE: Plan Senegal Emergent / Yükselen Senegal Planı

RKY: Resmi Kalkınma Yardımları

SAA / SSA: Sahra Altı Afrika

SENEFOOD / SENPACK: Uluslararası Gıda ve Ambalaj Fuarına

SENELEC: Senegal Ulusal Elektrik Kurumu

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TDP: Türk Dış Politikası

TER: Dakar Bölgesel Ekspres Treni

TİKA: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

TİM: Türkiye İhracatçılar Meclisi

TMD: Türkiye Müteahhitler Birliği

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TRT: Türkiye Radyo Televizyonu

UDC: Demokratik Kontrol Birliği

UNCCIAS: Senegal Ulusal Ticaret, Sanayi ve Tarım Odaları Birliği

UNCTAD: The United Nations Conference on Trade and Development

UND: Uluslararası Nakliyeciler Derneği

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNESCO: The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNICEF: the United Nations International Children's Emergency Fund

URSS: Union des Républiques Socialistes Soviétiques / The Union of Soviet Socialist Republics / Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

YEE: Yunus Emre Enstitüsü

YTB: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ZLECAF: Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Tezin Bölüm ve Konuları

Tablo 2: Yumuşak Güç Anatomisi

Tablo 3: 2020'de Türkiye'nin Afrika'daki İlk 5 İhracat Ortağı

Tablo 4: 2020'de Türkiye'nin Afrika'daki İlk 5 İthalat Ortağı

Tablo 5: Türkiye ile Senegal Arasındaki Başlıca Anlaşmalar

Tablo 6: 2022 Yılında Türkiye'nin Senegal'e İhraç Ettiği İlk 10 Ürün

Tablo 7: 2022 Yılında Türkiye'nin Senegal'den İthal Ettiği İlk 10 Ürün

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye'nin Yumuşak Gücü” Terimini İçeren Akademik Makaleler

Şekil 2: “Türk Yumuşak Gücü” ve “Türk Modeli” Üzerine Amerikan Düşünce Kuruluşu Yayınları

Şekil 3: Türkiye'nin Yıllık Uluslararası İnsani Yardım Harcamaları

Şekil 4: Türkiye'nin İhracatı 2000-2020

Şekil 5: Afrika’da Türk RKY’sinden En Çok Yararlanan Ülkeler

Şekil 6: Türkiye'nin Afrika'daki Kültürel İlişkileri ve Araçları

Şekil 7: Türkiye'nin Afrika ile Mal Ticareti (bin dolar olarak)

Şekil 8: Türkiye-Senegal Ticari Alışverişinin Gelişimi

Şekil 9: 2021'de Senegal'in İthalat Ortakları

GİRİŞ

Tezin Konusu ve Amaçları

Uluslararası ilişkiler alanında farklı ve çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Dünya siyasetindeki gelişmeler, çoğunlukla I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana bu alana yönelik artan akademik ilgiden kaynaklanmaktadır. Teoriler veya varsayımlar kapsamında kavramsal veya teorik çerçeveler aracılığıyla birçok yayında odak olmakla birlikte iyi anlaşılmadan kalan pek çok konu bulunmaktadır. Bazı konular ise akademisyenler tarafından ihmal edilmiş veya daha az vurgulanmıştır. Bu tez akademik katkısını; güç ve ekonomi, siyaset ve ekonomi, güç mücadelesi ve zenginlik mücadelesi arasındaki büyük ölçüde tartışılan etkileşimlere odaklanarak sağlamayı amaçlamaktadır. Güç, uluslararası ilişkilerde tanımı kadar kaynakları da en çok tartışılan kavramlardan biridir. Uluslararası Politik Ekonomi akademisindeki çalışmaların evrimi boyunca, güç ve ekonomik çıkarlar arasındaki ilişki daha fazla dikkat gerektirmiş ancak kavramsal olarak daha az vurgulanmıştır. Devletler artık çevrelerindeki siyasi meselelerle ilgilenmeye çalışırken ekonomik çıkarlarını da göz önünde bulundurmakta ve bu gerilim diplomatik uygulamalarını ve kaynaklarını etkilemektedir. Bu nedenle diplomasi, güç ve ekonomi arasındaki etkileşim, bir araştırma perspektifi olarak seçilmek için özellikle ilginçtir. “Türk Dış Politikasında Ekonomik Diplomasi ve Yumuşak Güç” başlıklı bu konu, olay örneği olarak Türkiye ve Senegal arasındaki ilişkileri ele almakta ve içerik itibarıyla diplomasi, güç ve ekonominin kesiştiği noktada yer almaktadır.

Dünya siyaseti, en azından devletler arasındaki etkileşimler, devlet dışı aktörlerin ilerleyen etkisi ve ekonomik konuların artan önemi ile değişmiştir¹. Bu parametreler, daha ekonomik ve sosyalleşmiş bir dünyada devletlerin çıkarlarını gerçekleştirmek için birbirlerini etkileme kapasitelerine ilişkin kavramsal algıyı değiştirmiştir. Sonuç olarak, akademi üç değişikliğe odaklanmıştır: devletlerin etki kapasitesinin değişen doğası (gücün değişen doğası), sosyal olarak inşa edilen değişen

¹ “Ekonomik ve siyasi faktörler tarih boyunca birbirlerini karşılıklı olarak etkilemiş olsalar da, modern dünyada bu etkileşim temel şekillerde dönüşüme uğramıştır” (Gilpin, 1987, s.4).

çıkar anlayışı ve bu parametrelerin devletler arasındaki diplomatik bağları nasıl etkilediği.

Bu çalışma, özellikle Senegal'e yönelik Türk dış politikası ile ilgili olarak, yukarıda bahsedilen bu alanlar (güç, diplomasi ve ekonomi) arasındaki kavşağa odaklanmaktadır. Ekonomik konuların artan önemi, yeni Türk “ekonomik diplomasisine” Türk politika yapımında enteresan bir yer vermekte ve “yumuşak güç” kavramı Türkiye'nin dünyada artan etkisinin başlangıç noktası olarak gösterilmektedir. Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik genişlemesi ve özellikle Senegal ile ekonomik ilişkilerini güçlendirmesi, tezin konusu ve yazarın araştırma kariyeri bakımından ilginç bir vaka çalışması olarak dikkat çekmiştir.

Güç ve ekonomik konular arasındaki bağlantı daha derinlemesine incelenmeyi hak etmektedir. Devletlerin çıkar ve davranışlarını belirleyen bu iki unsur arasındaki etkileşim, 1970'lerdeki petrol ambargolarından bu yana Uluslararası Ekonomi Politığe büyük önem kazandırmıştır. 1973-74 petrol ambargolarından kaynaklanan kriz, politika yapıcılar ve akademisyenleri uluslararası politika ve uluslararası ekonomi arasındaki etkileşime çok daha fazla odaklanmaya “zorlamıştır”. Dahası, ekonomik kaygılar ve ticaretin önemi diplomatik uygulamalara daha büyük bir ekonomik renk vermiştir.² Bu nedenle, ekonomik diplomasi ve “devletlerin güç ilişkilerinin yumuşak yolu” (Yumuşak Güç) ilgi çekicidir ve çok daha fazla akademik ilgiyi hak etmektedir.

Yumuşak güç kavramı ABD'li akademisyen Joseph Nye'a atfedilmektedir. Nye, *Bound to lead: the changing nature of American Power* başlıklı kitabıyla, ABD hegemonyasının düşüşünü teorize eden Paul Kennedy gibi akademisyenlere yanıt vermiştir (Nye, 1990a). Nye, Amerikan gücünün azaldığı hipotezinden ziyade, tartışmanın merkezinin gücün değişen doğası olması gerektiğini savunmuştur. Güç, “sert” doğasıyla birbirine daha bağlı bir dünyada daha maliyetli ve daha az etkili hale gelmiştir. Nye, ABD'nin ekonomik ve finansal çıkarlarını tatmin etmek için askeri ya da siyasi güç kullanmasının ters etki bile yaratabileceğini vurgulamıştır. Nye'a göre güç kriterleri değişmiş ve geleneksel algının aksine daha soyut hale gelmiştir. Gerçekten de Joseph Nye güç kavramını yumuşatmıştır. Ona göre, başkalarını

² Kanada, Avustralya ve Belçika gibi bazı devletler Dışişleri ve Ticaret Bakanlıklarını tek bir departmanda birleştirmiştir (Lee & Hudson, 2004, s.343-360).

etkileme kapasitesi zorlamadan ziyade cazibe ve ikna etmeye bağlıdır. Bu nedenle Nye; siyasi değerleri, dış politikayı ve kültürü bir devletin etkileme kapasitesi için stratejik değişkenler olarak tanımlar (Nye, 2004).

Ekonomik diplomasi hâlâ akademik olarak daha derin araştırmalara ihtiyaç duyulan bir alandır. Bu disiplin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası alanda büyük etkiler yaratan farklı ekonomik olaylardan sonra çok daha fazla ilgi görmüştür. Breton Woods Sistemi'nin çöküşü ve 1970'lerdeki petrol krizi, her şeyden önce dış politika yapıcılarının ulusal ekonomik güvenliği etkileyen uluslararası ekonomik konuları dikkate almaları ve akademisyenlerin diplomatik çalışmalar ile Uluslararası Politik Ekonomi arasındaki etkileşime çok daha fazla odaklanmaları gerektiğini ortaya koymuştur. Bu çerçevede Okano-Heijmans, ekonomik diplomasiyi “IPE (International Political Economy-Uluslararası Politik Ekonomi) ve diplomatik çalışmalar arasındaki karşılıklı ilişkinin tüm ifadelerinin kanalize edildiği bir huninin dar gövdesi” olarak düşünmüştür (Okano-Heijmans, 2011, s.15).

Ekonomik diplomasi de özellikle ticaret ve alım satım açısından teorize edilmiştir. Belirtilen arkaik anlayışın bu tezde aşılması gerekmektedir. Ekonomik diplomasi araçlar ve siyasi süreçler açısından analiz edildiğinde, ticari ve ticari diplomasinin yanı sıra ekonomik devletçilik (ekonomik yaptırımlar ve ödül olarak ekonomik teşvikler), ekonomik güvenlik ve mali diplomasiyi de kapsar (Hocking & Lee, 2010, s.15).³ Ayrıca, ekonomik diplomasi sadece devlet aktörlerini kapsamaz. Dış politika bakanlıklarından ya da bürokratlardan oluşan kapalı bir çevreden çok daha geniş bir alana yayılır (Bayne & Woolcock, 2016). Bayne ve Woolcock, ekonomik diplomasi yoluyla hükümetlerin üç tür gerilimi uzlaştırmaya çalıştıkları anlayışın altını çizmiştir: (1) siyaset ve ekonomi arasındaki gerilim; (2) uluslararası ve yerel baskılar arasındaki gerilim; ve (3) hükümet ile özel sektör ve STK'lar gibi diğer aktörler arasındaki gerilim (Bayne & Woolcock, 2016, s.11-14).

Ekonomik diplomasi, ulusal ekonomik çıkarların desteklenmesine hizmet eden bir araçlar ve aktörler paketi haline gelmiştir. Ulusal ekonomik çıkarlar bir şekilde malların, hizmetlerin ve yatırımların dolaşımı ya da değişimi, ihracat ve ithalatın

³ Baldwin ekonomik diplomasiyi araç olarak, bir politikanın amaçlanan etkileri veya politikanın oluşturulduğu süreç açısından tanımlamıştır (Baldwin, 1985).

teşviki ve yeni pazarların açılması ya da kazanılması ile ilgilidir. Dış politika, ulusal ekonomik hedeflere birden fazla yolla ulaşmayı amaçlar. Bu perspektifte müzakere kapasiteleri ve pazarlık önemlidir ve güç/etki de devletler için anlaşmalara varmak amacıyla müzakere ederken önemli bir araçtır. Bu nedenle yumuşak güç ve bunun ekonomik diplomasi ile bağlantısını incelemek önemli ve ilginç bir sorumluluktur.

Bu iki kavram arasındaki karşılıklı ilişkiye odaklanan çalışmaların eksikliği halen hissedilmektedir. Bununla birlikte, bazı akademisyenler bu bağlantı hakkında bazı analizler yapmaya çalışmışlardır. Supamijoto ve Herlijanto Tayvan'ın Endonezya ile ilişkilerini *ekonomik diplomasi* ve *yumuşak güç* yoluyla güçlendirmesini analiz etmişlerdir. “Tayvan'ın Endonezya ile ilişkilerini güçlendirmek için ekonomik diplomasisini bu takımda ülkesine yumuşak güç yatırımı yapma girişimiyle birleştirdiğini” ileri sürmüşlerdir (Supamojoto & Herlijanto, t.y., s.1181). Idowu ve Ogunnubi Nijerya'nın Afrika'daki yumuşak gücünü ve ekonomik diplomasisini analiz etmiştir. Nijerya'nın dini çeşitlilik, teknoloji becerisi, altyapı, müzik endüstrisi gibi yumuşak güç özelliklerinin, diğer ülkelerle diyalog ve müzakerelerini kolaylaştıran ekonomik diplomasisinin araçları olduğunun altını çizmişlerdir (Idowu & Ogunnubi, 2018). Sadık Ünay, Türkiye'nin yumuşak güç potansiyeline Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) veya Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON) gibi STK'ların ve iş dünyası derneklerinin katkısının altını çizmiştir (Ünay, 2010, s.27). Çin dış politikasında yumuşak güç ve ekonomik diplomasiğin tamamlayıcılığını gösteren Joshua Kurlantzick, diplomasiyi ve ekonomik ilişkilerin güç politikasının hedeflerine ulaşmada bir araç olarak kullanılmasını içeren geniş bir yumuşak güç tanımı yapma eğilimindedir. (Kurlantzick, 2007). Alessandro Paolo, Türkiye ve Afrika ilişkilerinin gelişimini yumuşak güç araçları olarak ekonomik diplomasi ve ortak İslami kimlik ile açıklamıştır (Paolo, 2015).

Yumuşak güç ve ekonomik diplomasi arasındaki stratejik bağı incelemek, araştırmacılar için Türkiye'nin Afrika'da ve özellikle Senegal'de hızla artan etkisini anlamaya olanak tanıyacak yeni ve ilginç bir pencere açmaktadır. Her iki ülke de yirmi yılda ilişkilerini muazzam bir şekilde güçlendirmiştir ve hangi güç kaynakları ve ne tür çıkarların Türkiye ve Senegal'i yakınlaştırdığını analiz etmek çok önemlidir.

Bir vaka çalışması olarak Türkiye-Senegal İlişkileri

Doktora için İstanbul'da bulunan Senegalli bir öğrenci olarak yazar kendisini, 2002'den bu yana Türk dış politikasındaki büyük paradigma değişimini yansıtan Türk diplomatik açılımının ve Türkiye ile Senegal arasındaki ilişkilerin güçlenmesinin bir sembolü gibi görmektedir. Ankara'nın stratejik diplomatik açılımı ve AK Parti yönetimindeki görkemli ve hızlı ekonomik evrim Türkiye'ye ilginç bir akademik boyut kazandırmıştır.

Yükselen bir orta güç olarak Türkiye, AK Parti döneminin başlangıcından bu yana, özellikle "ritmik diplomasi" ve "çok boyutlu dış politika" arasında Ahmet Davutoğlu'nun düşüncelerinden kaynaklanan ekonomik çıkar odaklı proaktif diplomasi ile kendini göstermiştir (Shahin, 2011). Davutoğlu'na göre Türkiye, başta komşuları olmak üzere kültürel, tarihi ve dini bağlara sahip olduğu Doğu ve Güney ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirerek uluslararası toplumda daha büyük bir rol oynayabilmelidir. Bu perspektiften bakıldığında, Türk dış politikasında Orta Doğu'da daha büyük bir rol ve aynı zamanda Afrika'ya daha büyük bir açılım damgasını vurmuştur⁴. Türkiye, yumuşak güç potansiyeli sayesinde Afrika'daki varlığını önemli ölçüde artırmış; pazara erişimin ve Türk ekonomisi ve dış politikası için olası yeni bağların keyfini çıkarmıştır. Dışişleri Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK), Türk Kızılayı, Diyanet İşleri Başkanlığı (Çevik, 2016) ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) gibi Türk devlet kurum ve kuruluşları, Türkiye'nin kıtayla olan diplomatik ve ekonomik bağlarında büyük rol oynamıştır. Ekonomik Diplomasi ve yumuşak güç, Afrika'ya yönelik Türk Dış Politikasının önemli kavramları ve araçları haline gelmiştir. Buna göre Senegal, Türkiye'nin en fazla varlık gösterdiği ve ekonomik performans gösterdiği Afrika ülkelerinden biridir (Beyaz, 2020). Senegal, özellikle Recep Tayyip Erdoğan'ın gözünde daha da önemli hale gelmiştir⁵. Türkiye Cumhurbaşkanı'nın son on yılda Dakar'a yaptığı beş ziyaret ve iki ülke arasında artan ticaret bu varsayımın kanıtıdır (Daily Sabah, 2022a).

⁴ Davutoğlu'na göre Türkiye, çok boyutlu bir dış politika uygulamasına ve küresel siyasette merkezi bir rol üstlenmesine olanak tanıyan "stratejik derinliğe" sahiptir (Grigoriadis, 2010; Murinson, 2006; Davutoğlu, 2001).

⁵ “Değerli bir dostumuz ve ortağımız olan Senegal ile ilişkilerimizi her alanda geliştirmek bizim için önemlidir. Bu bağlamda ikili ticaret hacmimizi arttırmak için daha önce bazı hedefler belirlemiştik. İlk olarak 250 milyon doları hedef olarak belirlemiş ve bunu gerçekleştirmiştik. Şimdi ise hedefimiz, bugün gerçekleştirdiğimiz görüşmeler doğrultusunda, ticaret hacmimizi orta vadede 1 milyar dolara çıkarmaktır.” (TCCB, 2020).

Erdoğan'ın Ocak 2020'de Senegal'e yaptığı son ziyaret sırasında Senegal Cumhurbaşkanı Macky Sall'ın da belirttiği gibi, iki ülke arasındaki ilişki daha çok ticaret, diplomasi ve altyapı inşası ile ilgilidir.⁶

Bu tezin arka planını oluşturan Türkiye ve Senegal arasındaki ilişkilerin evrimi, Afrika'da yükselen bir ülkenin diplomatik başarısını vurgulamayı mümkün kılmaktadır. Türkiye'nin Senegal'i Batı Afrika'ya açılan bir kapı olarak seçmesi ve bu ilişkinin ardındaki sembolik güney-güney ortaklığı da üzerinde durulmayı hak etmektedir.

Araştırma soruları

Güncel akademik kaynaklara göre, yükselen bir orta güç olarak Türkiye, son yirmi yılda dış politikasını yumuşak güç potansiyeline ve ekonomik ilişkilerin gelişimine en çok dayandıran ülkelerden biridir. AK Parti döneminde Türkiye'nin Orta Doğu, Müslüman, güney ve Afrika ülkelerine daha fazla açılması, daha fazla ekonomik bağ ve ortaklık geliştirmesini ve yumuşak güç potansiyelini güçlendirmesini sağlamıştır. Yumuşak güç ve “yeni ekonomik diplomasi” yükselen orta güçlerin dış politikası için önemli hale gelmektedir. Yapılan literatür taraması, ekonomik diplomasi hakkında ne tür çalışmalar yapıldığının anlaşılmasını sağlamıştır. Uluslararası Politik Ekonomi ve diplomasi çalışmaları arasındaki bağlantı, devlet aktörlerinin ve devlet dışı aktörlerin ekonomik diplomasiye etkisi, ticari, ticaret, ekonomik devletçilik gibi ekonomik diplomasinin çoklu dalları, diplomatik misyonların diğer ülkelerdeki izleme ve raporlama çalışmaları ve diğer sonuçlar, ekonomik diplomasi ile ilgili mevcut araştırmaların meyveleridir. Yumuşak güçle ilgili olarak, özellikle Çin'in nasıl yumuşak güce dayalı bir devlet haline geldiği, Amerika Birleşmiş Devletler'in Soğuk Savaş'tan sonra yumuşak gücü nasıl uyguladığı, yumuşak gücün sınırlarının ne olduğu ve (ekonomik) ulusal çıkarlara ulaşmak için yumuşak güç potansiyelinin nasıl kullanılacağı üzerine birçok araştırma yapılmıştır.

Bu çalışmanın temel sorusu şudur: Türkiye'nin yumuşak güç potansiyeli ve ekonomik diplomasisi, Türkiye'nin Senegal'e yönelik dış politikasının başarısına nasıl katkıda bulunmuştur? Bu konunun iyi anlaşılması için öncelikle şu soruların bilinmesi

⁶ Macky Sall: “Türkiye has become an ‘important partner for Senegal... [It] accompanies us in particular in the diligent construction of development infrastructure.” (Lechapelays, 2020).

gerekmektedir: Yumuşak Güç nedir? Ekonomik Diplomasi nedir? Yumuşak güç ve ekonomik diplomasisi arasındaki ilişki nedir? Türkiye Senegal'e yönelik yumuşak güç ve ekonomik diplomasi araçlarına dayalı başarılı bir dış politikayı nasıl uyguladı?

Çalışmanın sınırlılıkları

Bu çalışma derin bir kavramsal çerçeveye sahip olmayı öngörmektedir. Öncelikle, yumuşak gücü ve kavramsal çerçevesini anlamak derin bir araştırma çerçevesi gerektirmektedir. Analizin özü yumuşak gücün kaynaklarına, tanımına ve uygulamada nasıl üretileceğine odaklanmaktadır. Bunu incelemek, Joseph Nye'ı ve diğer akademisyenleri, özellikle de Nye'in Amerikan merkezli görüşünün ötesinde geniş bir yumuşak güç görüşü geliştirenleri ziyaret etmeyi gerektirir. İkinci olarak, bu tezi Uluslararası Politik Ekonomi kapsamında konumlandırmamıza rağmen, amaç IPE ve Diplomasi arasındaki bağlantıya çok daha fazla odaklanmak ve ekonomik diplomasiyi bu disiplinlerin kavramsal bir kavşağı olarak vurgulamaktır. Bu doğrultuda, ekonomik diplomasiyi anlamak aynı zamanda analitik bir çerçeve oluşturmayı gerektirmekte ve bu da akademik çalışmalara ilginç bir katkı sağlamaktadır. Ekonomik diplomasinin araçlarının, aktörlerinin ve ticari ve ticaret diplomasisi, ekonomik devletçilik ve finansal diplomasi gibi farklı bileşenlerinin çağdaş bir bakış açısıyla analiz edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, bu çalışmayı en çok ilgilendiren ekonomik diplomasinin kooptasyon boyutudur ve ekonomik yaptırımlar gibi zorlayıcı araçlar bu çalışmanın merkezinde yer almayacaktır.

Üçüncü olarak, dış politika yapımında yumuşak güç ve ekonomik diplomasi arasındaki bağlantının kavramsal uyumu, akademi tarafından daha fazla ilgi görmemiştir. Bu, özellikle ulusal ekonomik çıkarların tatmini gibi birbirini tamamlayan amaçları açısından konuyu vurgulamak için bir fırsattır. Aralarındaki ilişkiyi anlamak, bunları günlük modern diplomasi, özellikle de “yeni kamu diplomasisi” üzerinden analiz etmeyi gerektirmektedir. Burada analiz daha kavramsal olacaktır.

Metodoloji

Bu tezde hem nitel hem de nicel araştırma araçları kullanılmıştır. Yumuşak güç ve ekonomik diplomasiyi anlamak, sadece derinlemesine bir anlayışı değil, aynı zamanda bu alanda gelecekteki araştırmalara önemli bir akademik kapsam getirme

amacıyla derin bir literatür taramasını içerir. Güç ve çıkarlar hakkında uzun süredir devam eden akademik tartışmalar, dış politika yapımında yumuşak güç ve ekonomik diplomasi arasındaki ilişkinin temelini ne olması gerektiğini anlamaya yardımcı olacak ilginç anlatılara sahiptir.

İkinci olarak, yumuşak güç üzerine çalışmak geleneksel kaynak ve sonuç algısının ötesine geçmeyi gerektirmektedir. Güç, geleneksel olarak bir bireyin sahip olduğu somut kaynaklara bağlı olan üretken bir güçtür. Askeri kapasite, tank ve tümen sayısı, nüfus ve topraklar geleneksel güç kaynakları olarak algılanır. Yumuşak güç bunun ötesine geçer. Yumuşak güç girdileri ve sonuçları maddi olmayan kaynaklara bağlıdır. Bu, etkileri ve sonuçları hedefi nasıl etkilediklerine ve hedefin nasıl tepki verdiğine bağlı olan niteliksel varlıklarla ilgilidir. Yumuşak güç, sosyalleşmiş bir dünya ile iç içe geçmiş ilişkiyel güç kavramının altını çizer. Güçlü olmak sadece kaynaklarınıza değil, aynı zamanda başkalarının sizin gücünüzü nasıl gördüğüne, etkilerini nasıl hissettiğine ve bu kaynakların beklenen sonuçları nasıl ürettiğine de bağlıdır. Bu nedenle, Türkiye'nin Senegal'e yönelik yumuşak güç potansiyelini incelemek, Senegal kamuoyunun, siyasi liderlerin, dış politika yapıcılarının, sivil toplum aktörlerinin veya araştırmacıların Türkiye'yi nasıl algıladıklarını ve hissettiklerini mülakatlar yoluyla görmeyi gerektirir (“perception”). Mukherjee, “yumuşak güç kaynakları soyut olduğu gibi, etkileri de soyuttur, ayrıca yaygın ve uzun vadeli. Bu nedenle pek çok analist yumuşak gücün işleyişini gösteren ancak doğrudan gözlemleyemeyen kamuoyu araştırmalarına veya göstergelere güvenmektedir” savundu (Ambrosetti, 2018, s.10).

Üçüncü olarak, ekonomik diplomasiyi incelemek, siyasi liderlerin ve dış politika yapıcılarının diplomasiyi nasıl algıladıklarını anlamayı gerektirir. Onların anlayışına göre, Türk liderlerin Senegal gibi hedef ülkelerle diplomatik bağlarını güçlendirmelerini sağlayan araçlar nelerdir? Bu kaldıraçlar ve kaynaklar Türkiye'nin Senegal'deki ekonomik genişlemesinde başarılı olmuş mudur? Bu tür bir soruyu cevaplamak için, Türk siyasi liderlerinin konuşmalarını ve söylemlerini incelemek ve ekonomik istatistikler ve Senegal ile diplomatik bağların gelişimi ile ilgili resmi belgelere başvurmak bu tezin önemli aşamalarıdır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Dakar'a yaptığı çok sayıda ziyaret sırasındaki söylemleri, Türkiye'nin Senegal'i nasıl gördüğünün anlaşılması açısından belirleyicidir. Cumhurbaşkanı

Macky Sall'ın iki ülke arasındaki ilişkileri tanımlaması da tezdeki analizin dayandırılabilceği verilerdendir. Senegal'deki eski Türk Büyükelçisi Sayın Ahmet Kavas gibi Türk elitleriyle yapılan görüşmeler de Türkiye'nin çıkarlarının ve Senegal'i stratejik olarak nasıl algıladığının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Senegal'deki Türkiye algısını ve yumuşak güç ile ekonomik diplomasiinin ilişkilerin gelişmesine nasıl katkıda bulunduğunu analiz etmek amacıyla akademisyenler, gazeteciler ve diplomatlarla yapılan derinlemesine mülakatlardan yararlanılmıştır. “Derinlemesine mülakatın birincil amacı, katılımcıların eldeki konu hakkında nelerin önemli olduğunu düşündüklerini duymak ve bunu kendi kelimeleriyle duymaktır” (DeCarlo, 2018). İlk olarak, burada kullanılan yarı yapılandırılmış mülakatlar, Senegalli elitlerin Türkiye'ye ilişkin algı ve duygularını yakalamamıza olanak tanımaktadır. William Adams, her seferinde bir katılımcıyla sohbet havasında gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış mülakatlarda, genellikle neden ve nasıl sorularının eşlik ettiği kapalı- ve açık-uçlu soruların bir karışımının kullanıldığını belirtmiştir (Adams, 2015). Sorunun açık-uçlu olması araştırılan konuyu tanımlar ancak hem görüşmeciye hem de görüşülen kişiye bazı konuları daha detaylı tartışma fırsatı sunar. İkinci olarak, Senegalli liderlerin konuşmaları da analiz edilmiştir. Nye'in savunduğu gibi yumuşak güç sadece kamuoyu ile ölçülmez, aynı zamanda elitlerin ve liderlerin görüşleri de etkilerini ve etkinliğini anlamamızı sağlayan kilit unsurlardır (Zhang & Canales, t.y.). Örneğin Dr. Maria Repnikova, Etiyopya'daki saha çalışmasından yola çıkarak Çin'in gelişmekte olan ülkelerdeki cazibesini ve avantajlarını analiz etmiştir (Zhang & Canales, t.y.). Ulusötesi Çin şirketlerinde çalışan ve yerel Mandarin dilini konuşan kişilerle konuşarak, Afrikalı elitler arasında Çin'in yumuşak güç araçlarına yönelik genel bir takdir olduğunu tespit etmiştir. Son olarak, Türkiye'nin Senegal'deki yumuşak gücünün başarısını ve ekonomik performansın Türkiye'nin ülkedeki itibarını nasıl güçlendirdiğini ölçmek için ekonomik istatistikler gibi nicel veriler kullanılmıştır.

Tezin yapısı

Bu çalışma genel bir kavramsal çerçeveden özel bir çerçeveye doğru ilerlemeyi amaçlamaktadır. İlk bölüm sadece tezin teorik ve kavramsal temeline ayrılacaktır. Realizm, liberalizm ve neoliberalizmin teorik mirası, ticaret kavramı ve Rosecrance'ın

ticaret devletleri kavramı üzerinden diplomasi, güç ve ekonomi arasındaki bağlantıdan bahsetmektedir. Yumuşak güç kavramına odaklanarak farklı tanımlarının, kaynaklarının ve nasıl üretileceğinin altını çizmektedir. Ayrıca yumuşak güç ve ekonomik diplomasi arasındaki bağlantıya ilişkin yeni bir kavramsal çerçeveyi vurgulamaktadır ve ülke markalaşması kavramı ve şirketlerin yurtdışında ulus markalaşmasını nasıl güçlendirdikleri analiz edilmektedir. İkinci bölüm, Türk dış politikasına ve bunun teorik çerçevesine odaklanmakta ve Ahmet Davutoğlu ve Recep Tayyip Erdoğan'ın etkisi daha derin bir şekilde vurgulanmaktadır. Ayrıca AK Parti döneminde Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilerin evrimine, özellikle de Türkiye'nin Afrika'daki yumuşak güç yaklaşımına ve ekonomik diplomasisine odaklanmaktadır. Üçüncü bölüm Türkiye ile Senegal arasındaki ilişkileri ele almaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin yirmi yıldan kısa bir süre içinde geçirdiği evrimi analiz etmektedir. Diğer yandan bölüm yumuşak güç ve ekonomik diplomasi Türkiye'nin Senegal'e yönelik dış politikasında nasıl yer aldığı sorusuna cevap vermektedir. Bu bölüm sadece Türkiye'nin Senegal'deki yumuşak güç potansiyelini ve çabalarını ve ekonomik diplomasi araçlarını değil, aynı zamanda mülakatlara göre Senegal'deki Türkiye algısını da ele almaktadır. Son olarak Türkiye'nin Senegal'deki olumlu itibarını ve güvenilirliğini açıklayan Senegal'deki ekonomik performansı ve başarıları irdelenmektedir.

Tablo 1: Tezin Bölüm ve Konuları

Bölüm	Konular
Birinci Bölüm: Teorik ve Kavramsal Çerçeve	Ekonomi, Güç ve Diplomasi Arasındaki Bağlantı
	Dış Politikada Yumuşak Güç
	Dış Politika Yapımında Ekonomik Diplomasi Kavramı ve Yumuşak Güç ile İlişkinin Analizi

İkinci Bölüm: Türkiye'nin Dış Politikası ve Afrika	Türk Dış Politikasının Genel Çerçevesi
	AK Parti Döneminde Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Dış Politikası
Üçüncü Bölüm: 2000'den Bu Yana Senegal'e Yönelik Türk Dış Politikası	Türkiye-Senegal İlişkileri: Tarihçe ve Gelişim
	Senegal'e Yönelik Türk Dış Politikasında Stratejik Bir Bağ Olarak Yumuşak Güç ve Ekonomik Diplomasi
	Türkiye'nin Senegal'deki Ekonomik Performansı ve Kazanımları

BÖLÜM I: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm, teze, konunun anlaşılmasını kolaylaştıracak bir teorik ve kavramsal çerçeve kazandırmayı amaçlamaktadır. Bilim dünyası bu çalışmanın anahtar kavramları hakkında nasıl düşünmektedir? Yumuşak Güç ve Ekonomik Diplomasi ve bunların kavramsal özellikleri hakkındaki tartışmalardan önce, güç, ekonomi, diplomasi ve bunların etkileşimleri hakkındaki teorik varsayımları anlamak gerekmektedir.

1.1.Ekonomi, Güç ve Diplomasi Arasındaki Bağlantılar

Uluslararası ilişkiler daha karmaşık hale gelmiştir ve dış politika yapımı artık hükümetlerin çok yönlü becerilerini gerektirmektedir. Devletlerin dış ilişkilerinin yönetimi artık, devletlerin görevlerinin büyük ölçüde toprak bütünlüğünün savunulması ve güvenlik tehditlerinin yönetilmesinden ibaret olduğu savaş sonrası dönemdeki kadar “basit” değildir. Devletler ve toplumlar arasındaki etkileşimlerin çoğalması, rekabetçi ve hassas bir dünyada politika yapıcılar için farklı görevler ve çözülmesi gereken çok daha fazla konu ortaya çıkarmıştır. Ekonomik çıkar yönetimi, devletlerin artık dış politikalarında ön planda tutmaları gereken temel görevlerden biridir. Devletlerin dünyadaki etkileşimleri, küreselleşen dünya siyasetine daha fazla entegre olarak yeni aktörler, yeni uygulamalar ve yeni bir küresel ekonomik yönetim ortaya çıkaran ekonomik konular tarafından çok daha fazla şekillendirilmektedir (Shaw vd., 2019).

Küreselleşen dünyada, Oniş ve Kutlay tanımlamasıyla, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ve yakın BRICS (Meksika, Güney Kore, Endonezya ve Türkiye) gibi yükselen güçlerin doğduğu çok kutuplu bir yapı ortaya çıkmıştır (Öniş & Kutlay, 2017).⁷ Yakın BRICS, kendilerini dünya siyasetinin geleneksel güçlü devletleri arasında göstermeye çalışan, gelişmekte olan bir ekonomik arka plan sunan ve bölgelerinde ve küresel arenada artan bir siyasi ve ekonomik etkiye

⁷ Öniş ve Kutlay Türkiye, Meksika, Güney Kore ve Endonezya'dan "BRICS'e yakın" ülkeler olarak bahsetmiştir. Bunu da bu ülkelerin BRICS ülkelerine benzer şekilde büyüyen bir ekonomiye ve nüfuza sahip olmaları ile açıklamışlardır. Bu ülkeler diğer akademik kaynaklarda "yükselen orta güçler" veya "yükselen güçler" olarak adlandırılabilir. Ayrıca bkz.: Carr, 2014; Wang & French, 2013.

sahip olan ülkelerdir. Türkiye, bu yüzyılın başından beri parlak bir ekonomik büyüme kaydeden ve küresel arenada çok daha fazla etkiye sahip olan bu tür ülkelerden biridir. Belirtilen yükselen güçler sadece ekonomik büyümeleri sayesinde önemli değiller. Özellikle diplomatik ilişkilerini güçlendirerek ritmik diplomasi uygulamayı başarmışlar ve dünya ticaret arenasında daha fazla önem kazanmışlardır. Dünya siyasetinde daha fazla önem kazanmalarında iki değişkenin önemli olduğu görülmektedir (Dal, 2018; Kubicek vd., 2016; Kirişçi, 2009). Bunlardan ilki, etki gücünün değişen doğasıdır. Yumuşak güç araçları, bir ülkenin geleneksel ve “arkaik” güç kullanımı olmaksızın küresel siyasetteki diğer aktörleri etkilemesini sağlayan önemli araçlar haline gelmiştir. Türkiye'nin yumuşak güç takviyesi, Recep Tayyip Erdoğan yönetimindeki Türk dış politikasının önemli bir aracı olarak vurgulanmıştır. İkinci değişken ise yeni “ekonomik diplomasıdır”. Türkiye'nin diplomatik parlaklığı ve ekonomik diplomasisi aracılığıyla yeni ekonomik ilişkileri arasında ikili bir etkileşim vardır. Türkiye ekonomik ilişkilerini geliştirerek aynı zamanda diplomatik ilişkilerini de geliştirmiş ve bu sayede dünya genelindeki ekonomik varlığını da artırmıştır (Ünal, 2019).

Türkiye'nin artan yumuşak gücü ve ritmik diplomasi yoluyla ekonomik dış ilişkilerini güçlendirmesi eş zamanlı olarak akademik açıdan daha fazla analiz edilmesi gereken konulardır. Ancak bu görevden önce, konunun akademik temellerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu bölüm güç, ekonomi ve diplomasi arasındaki etkileşimi aydınlatabilecek teorik ve kavramsal arka planı incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bölümün ilk kısmı uluslararası ilişkilerde güç kavramının temelini ve güç ile ekonomi arasındaki etkileşimi ziyaret etmektedir. Realizm ekolü uluslararası ilişkilerde gücün önemini vurgulamış ve Realizm'in merkantilist görüşü ekonominin önemine odaklanmıştır. Ancak Realizm, daha fazla uluslararası işbirliği ve küreselleşme yoluyla güç ilişkilerinin ve dünya siyasetinin değişen doğasını dikkate almamıştır (Keohane & Nye, 2012). Liberalizm ve daha çok Neoliberalizm, ekonomi ve ticaretin önemini ve modern dünyada “gücün” daha az etkili olduğunu daha iyi vurgulamıştır. Neoliberalistler özellikle uluslararası aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılığa ve anarşik bir yapının nasıl bir işbirliği oyun alanına dönüştüğüne odaklanmaktadır.

İkinci bölüm diplomasiinin modernizasyonunu analiz etmeye çalışmaktadır. “Yeni” diplomasi, daha önce gizli bir deklarasyonla gerekli kılınan diplomatik

bağlardan çok farklıdır. Yeni diplomasi dönemi sadece çatışmaların barışçıl çözümünü dikkate almakla kalmamış, aynı zamanda ekonomik çıkarları ön planda tutan ve daha “kamusal” hale gelen bir ticari güçlendirme aracı haline gelmiştir.

1.1.1. Güç ve Ekonomik Çıkarlar Arasındaki Bağlantıya Teorik Yaklaşım

Bu bölüm, güç ve ekonomik çıkarlar arasındaki etkileşimi aydınlatan teorik özelliklere odaklanmaktadır. İlk adımda Realizm teorisini incelemek bu görev için bir zorunluluktur. Realizm, mükemmel bir şekilde, güç çalışmalarının teorisidir. Buradaki amaç, realist güç kaynakları anlayışının ne olduğunu ve ekonominin realizm ekolünün dayandığı güvenlik ve güç mücadelesi paradigmasına göre nasıl çağrışım yaptığını belirlemektir. Bu bölümün ikinci adımında, liberalizm ve neoliberalizmin getirdiği daha çok ekonomi ve ticaret temelli teorik uzantının altı çizilmektedir. Neoliberal kurumsalcılığın karşılıklı bağımlılık üzerine çalışmaları ve yumuşak güç kaynaklarına dair genişletilmiş görüşü bu tez için ilginç bir teorik çerçevedir.

1.1.1.1. Realizm

Realizmin ilk temel özelliği devlet merkezli bir bakış açısına sahip olmasıdır. Realizm, uluslararası politikanın birincil aktörlerinin Robert Gilpin'in “çatışma grupları” olarak adlandırdığı “devletler” olduğunu düşünür (Gilpin, 1996; Morgenthau, 1948; Waltz, 2010). Devletlerin (çatışmalı) etkileşimleri süregelen uluslararası ilişkileri belirleyen şeydir. Realizm, öncelikle devletin insan doğasının “egoist” özelliğini yansıttığı analizine dayanır. Hans J. Morgenthau bunun altını “animus dominandi” kavramı etrafında çizmiştir; yani insanın başkalarına hükmetme konusundaki daimi hırsı (Morgenthau, 2018; Jervis, 1999). Morgenthau devleti, siyasi bir adamın güç arzusunun kolektif bir yansıması ve uluslararası sahnede bu arzuyu gerçekleştiren bir birim olarak analiz etmiştir (Pashakhanlou, 2009). İkinci realist temel varsayım, merkezi bir otoritenin olmadığı küresel bir arenada her devletin kendi çıkarlarını rasyonel bir şekilde takip etme amacı ile ilgilidir. Üçüncü anahtar ise realistlerin dünyayı tasvir ettikleri sürekli tehdit ortamıdır. Hobbesçu realizmin vurguladığı insanın egoist doğası ve merkezi bir otoritenin yokluğu nedeniyle, devletler birbirleri için tehlikeli olabilir ve hiç kimse diğerlerinin niyetinden emin

olamaz (McGlinchey vd., 2017, s.4)⁸. Machiavel, siyasette “tüm insanlar kötüyümüş ve fırsat bulduklarında zihinlerindeki kötülüğü her zaman açığa vuracaklarmış” gibi davranmamız gerektiğini savunmuştur (Machiavelli & Crick, 1970). Devletler ayrıca, diğer devlet aktörlerini kendi çıkarlarını yerine getirmeye zorlamak için kullandıkları ana argüman olan askeri yeteneklere de sahiptir.

Realizm homojen olmayan bir düşünce okulu olarak kalmaya devam etmektedir.⁹ Bununla birlikte, kendi alanını şekillendiren çeşitli görüşlerin bazı önemli ortak düşünce başlangıç noktaları vardır: Birincisi, gücün can alıcı noktası, ikincisi ise çıkarların önemi. Dünya siyasetinin özelliği, devlet içindeki hiyerarşik sistemin aksine, anarşik olmasıdır. Egoizmlerini sınırlayabilecek bir üst-otoritenin yokluğu nedeniyle devletlerin tehlikeliliğinin sınırı yoktur. Buna göre, devletler başkalarını zorlama kapasitelerinin en uç noktasına ulaşana kadar hareket ederler. Sürekli güçlendirme isteği, John Mearsheimer gibi saldırgan realistlerin savunduğu kadarıyla, hayatta kalma hedefleri ve aynı zamanda hegemonik amaçlar için güvenliğini yönetmenin en iyi yoludur. Bu aynı zamanda Waltz tarafından teorize edilen güvenlik ikilemini de devam ettiren şeydir.¹⁰ Buna göre, çıkarlar realistler tarafından mantıksal olarak güvenlik açısından düşünülür. Devletlerin ihtiyaç duydukları şey, sürekli tehditlerin olduğu bir ortamda güvenliklerini sağlamak için yeterli kaynaklara sahip olmak ve güçlerini maksimize etmek için yeterli kaynaklara sahip olmaktır. Dolayısıyla, zenginlik ve ekonomi Realizm tarafından göz ardı edilemez. Realizmin maddi güce dayalı anlayışı, gücünü pekiştirmek için sermaye birikiminin ve ekonomik kalkınmanın önemini vurgulamıştır.

⁸ Hobbes üç hipotez ortaya atmıştır: İnsanlar eşittir, anarşi içinde etkileşim halindedirler ve rekabet, çekingenlik ve şan şöhrat tarafından yönlendirilirler. Bu üç varsayımın bir araya gelmesi, insanları, zafer için en güçlü aktör olmaya çalıştıkları bir orman paradigması ortamında, birbirleri için sürekli bir tehdit haline getirmektedir (Hobbes, 1651).

⁹ Jack Donnelly, Realizmin yoğunluğuna ve dışlayıcılığına göre bir ayrıma tabi tutulduğunu vurgulamıştır. Üç tür Realizm vardır: "radikal" Realizm, "güçlü" Realizm, "zayıf" ya da "korunaklı" Realizm. Bu görüş, klasik realizm, yapısal realizm veya neo-realizm, liberal realizm ve hegemonik realizm arasındaki akademik ayrımı ortadan kaldırmaz (Burchill vd., 2005; Roche, 1997).

¹⁰ Kenneth Waltz, dünya siyasetinde devletlerin nihai amacının güvenlik ve hayatta kalmak olduğunu açıklamıştır. Mearsheimer'a göre ise en yüksek hedef hegemon olmaktır (Waltz, 2010; Burchill vd., 2005).

İlerleyen paragraflarda daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla realistler için gücün ne olduğu, ardından güvenlik ve egoizm paradigmaları şemsiyesi altında ekonominin realizmde nasıl çağrıştırıldığı analiz edilmektedir.

Uluslararası İlişkiler çalışmalarının başlangıç noktası genellikle Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna dayandırılır. Bu, savaşı ve ulusların neden savaşa girdiğini anlama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Clausewitz, savaşın siyasetin başka araçlarla devamı olduğunu düşünmüştür (Roche, 1997). Bu varsayımın vurguladığı şey, başka türlü yapılamayacak siyasi çıkarları yerine getirmek için devletin yeteneklerinin savaş yoluyla kullanılmasıdır. Bu kabiliyetler ve/veya “yetenekler” “kuvvet” olarak adlandırılır. Realistler kuvveti, devletlerin güvenlik açısından çıkarlarını gerçekleştirme yöntemini, aracını ya da enstrümanını belirleyen askeri yetenekler açısından görürler. O halde güç, kuvvetin tezahürüdür.

Hans J. Morgenthau gücün iki parametresini vurgulamıştır. İlk olarak, gücün *ölçülebilir* yetenekler paketi olduğunu savunmuş ve güç göstergelerinin dokuz unsurunu sıralamıştır: coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık durumu, nüfus, ulusal karakter, ulusal moral, diplomasi kalitesi ve hükümet kalitesi (Rasheed, 1995). Realistler dünya siyasetine ilişkin algılarını olgular ve gerçekler bağlamında ele almaya çalışırlar. Güç kaynaklarına ilişkin kuramsallaştırmaları somut bir algının egemenliğinde kalır. İkinci parametre ise Morgenthau'nun gücü “*ulusal*” bir bakış açısıyla öne çıkarmasıdır (Carlsnaes, 2013). Yani bir devletin gücünün değerlendirilmesi, imkan ve kabiliyetleri içeren bir mülkiyet kavramıyla sınırlandırılmıştır.

Yine de önemli bir hassasiyetin gösterilmesi gerekmektedir. Hans J. Morgenthau'nun düşüncesi, bazı akademisyenler tarafından özellikle materyalist arka planına indirgenirken, Morgenthau daha geniş kapsamlı düşünmeyi de vurgulamıştır. Morgenthau özellikle “gücün, fiziksel şiddetten bir zihnin diğerini kontrol ettiği en ince psikolojik bağlara kadar insanın insan üzerindeki gücünü tesis eden ve sürdüren her şeyi içerebileceğini” savunmuştur (Pashakhanlou,2009). Bu hassasiyet, Morgenthau'nun yukarıda bahsi geçen güç göstergelerindeki gibi (ahlaki ve kalite parametreleri) gücün olası soyut yönünün altını çizmektedir ve bu, çalışmada önemli bir teorik noktadır.

Güç kavramının bir diğer uzantısı Kenneth Waltz ve Neorealizm'den kaynaklanmıştır. Waltz, nüfus ve toprak büyüklüğü, kaynak donanımı ve askeri güç gibi aynı somut güç kaynaklarını vurgulamış, ancak ekonomik yetenekler, siyasi istikrar ve yetkinliği de dâhil etmiştir. Bir süper gücü neyin belirlediğine dair kavramsal bir çerçeve sunmaya çalışan Waltz, bir devletin tüm aşamalarda güçlü olması gerektiğini vurgulamıştır. Henry Kissinger'ın ABD Dışışleri Bakanı olduğu dönemde söylediği bir sözden alıntı yapmıştır: “Güç artık 'homojen' değildir.” Tarih boyunca “askeri, ekonomik ve siyasi potansiyel birbiriyle yakından ilişkiliydi. Bir ulusun güçlü olabilmesi için tüm kategorilerde güçlü olması gerekir,” ekledi (Waltz, 2010, s.130). Böylece Kenneth Waltz, Uluslararası İlişkiler'in askeri yetenekleri ile Uluslararası Ekonomi'nin bir devletin ekonomik yetenekleri olarak zenginlik sorunu arasındaki etkileşimi endekslemiştir (Waltz, 2010). Gerçekten de realist algıda bir devletin gücünü belirleyen askeri ve ekonomik yeteneklerin uyumudur. Bu ikisi birbirinden ayrılamaz. Dahası, Waltz dünya siyasetine ilişkin yapısal paradigmasını piyasa imgesine yansıtmıştır. “Piyasa - benim terimlerimle - birimlerin içinde hareket ettiği, davrandığı ve sonuçları gibi görünen şeyleri ürettiği yapıdır” diye vurgulamıştır (Schouten,2023).

Realizmde “zenginlik” arayışında paketlenen ekonomi sorunu, güç kaynakları meselesinden kaynaklanıyordu. Gerçekten de zenginlik, ulusların güçlenmesi için bir ön koşuldur. Kirshner, güvenliğini yönetebilmek için devletin endüstriyel kapasiteye, çelik üretimine, enerjiye (özellikle petrole) erişime, teknolojik kabiliyete ve modern bir savunma kurumunu desteklemek için gereken diğer faktörlere sahip olması gerektiğini savunur (Kirshner, 1998). Realizm, merkantilist ve/veya milliyetçi bir bakış açısıyla zenginliğin önemini vurgulamıştır.

Uluslararası İlişkiler çalışmalarının ilk on yıllarında ekonomi konusu ihmal edilmiş olsa bile, güç ve siyasetle olan karşılıklı ilişkisi göz ardı edilemezdi. E. H. Carr, “ekonomi biliminin verili bir siyasi düzeni varsaydığını ve siyasetten soyutlanarak incelenemeyeceğini” özellikle savunmuştur (Drezner, 2010). Bu perspektifte, realist okulun da ekonomik çıkarlar ve devletlerin bunlarla nasıl başa çıktığı konusunda söyleyecek sözü vardır.

Realizm dünyayı her zaman egoist bir bakış açısıyla, sürekli bir güvenlik ve egemenlik paradigmasıyla görür. Dolayısıyla, ekonomik mesele de karşıt devletlerin hedeflerinin olduğu rekabetçi bir alanda güvenlik meselelerinin yönetimi üzerindeki etkileri açısından ele alınmaktadır. İlk olarak, realistler zenginliğin güç kadar önemli olduğunu düşünürler.¹¹ Silah olarak maddi yeteneklerini güçlendirebilmek için zenginliğe ulaşmak zorunlu bir hedeftir. Güç ve askeri yetenekler sermaye birikimine ve ekonomik kalkınmaya bağlıdır (Kat, 2015).

İkinci olarak, Alexander Hamilton realist bir ekonomi görüşünü benimsemiş ve “bir ülkenin sadece zenginliğinin değil, bağımsızlığının ve güvenliğinin de manüfaktürün refahına bağlı olduğunu” vurgulamıştır (Hamilton, 1791). Hamilton'un altını çizdiği nokta merkantilizmin önemli bir noktasıdır. Ekonomik egemenlik sorunu, devletin ekonomik kalkınmasını sağlama kapasitesine bağlıdır. İngiltere'de Friedrich List özellikle ticarete korumacı bir görüşü desteklemiş ve yerel üreticilere devlet desteğinin ve beşeri sermayenin geliştirilmesinin güç ve refah arayışı için gerekli olduğunu savunmuştur.¹² 19. yüzyıl boyunca sanayileşme, daha sofistike silahlar geliştirerek elde ettiği askeri kapasite sayesinde Britanya'nın güvenliğinin kilit bir aracı olarak teşvik edilmiştir.

Üçüncü olarak, korumacılık ve milliyetçilik ekonomiye gerçekçi bakışta ön planda kalmaktadır. Gerçekçiler ticareti bile sıfır toplamı bir oyun paradigması içinde düşünürler. Merkantilizme göre gerekli olan, ticaret fazlası yaratmak için ihracatı artırırken ithalat engellerini teşvik ederek yerel pazarların bağımsızlıklarının korunmasıdır. Bu korumacı görüş Alexander Hamilton tarafından, yeni endüstrilerin olgunlaşana, istikrarlı hale gelene ve rekabet edebilir hale gelene kadar uluslararası rakiplerden korunmaya ihtiyaç duyduğunu öne süren klasik uluslararası ticaret teorisi Bebek Endüstri Argümanı ile de desteklenmektedir (Corporate Finance Institute, 2021). Sıfır toplamı oyun, E. H. Carr'ın ekonomi hakkındaki varsayımlarında da

¹¹ Merkantilizmin birçok yüzü olsa da Robert Gilpin dört ortak nokta bulmuştur. (1) zenginlik, ister güvenlik ister saldırganlık için olsun, güç için kesinlikle gerekli bir araçtır; (2) güç, zenginliğin elde edilmesi ya da elde tutulması için gerekli ya da değerli bir araçtır; (3) zenginlik ve gücün her biri ulusal politikanın uygun nihai amaçlarıdır; (4) bu amaçlar arasında uzun vadede bir uyum vardır, ancak belirli durumlarda askeri güvenlik ve dolayısıyla uzun vadede refah için ekonomik fedakarlıklar yapmak bir süreliğine gerekli olabilir (Greenstein, 1987, s.2).

¹² Friedrich List, klasik merkantilizm ile birçok fikri paylaşan İngiliz ve Kıta Avrupası merkantilistlerinin düşünürüdür (Drezner, 2010).

belirtilmiştir. Carr, uluslararası ticarete rekabetçi bir bakış açısıyla yaklaşmış ve rakip devletin ekonomisine zarar vermenin, ordularını yenmek kadar önemli olduğunu savunmuştur (Kat, 2015).

Ekonomi ve güç arasındaki etkileşime dair modern realizm görüşü, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yeni ekonomik meseleler ortaya çıktığında oldukça gelişmiştir. Ancak geleneksel siyasi realizmin küresel arenada artan ekonomik karşılıklı bağımlılığı, etkileşimi ve açıklığı açıklaması zordu. Bu perspektifte realizmin temel argümanlarından biri, ABD hegemonyasının olası düşüşü tartışması üzerinden “hegemonya” hakkındaki düşüncelerden kaynaklanıyordu (Paquin, 2019). Bazı akademisyenler, hegemonik bir sistemdeki ekonomik açıklığın büyük güçlerin hizmetinde olduğunu, çünkü ulusal gelirlerini, ekonomik büyümelerini ve göreceli siyasi güçlerini artırmalarına izin verdiğini belirtmiştir (Drezner, 2010). Amerika Birleşik Devletleri ve onun küresel bir liberal ekonomik sistemi desteklemesi özellikle vurgulanmıştır¹³. Charles Kindleberger, hegemonik istikrar teorisi kavramı aracılığıyla, dünya siyasetinin istikrara kavuşması için bir dengeleyiciye ihtiyacı olduğunu açıklamıştır. Bu dengeleyicinin “yoksul ülkelere sermaye akışını sürdürmesi, döviz kurlarında düzen sağlaması ve önde gelen ekonomiler arasında makroekonomik politikaların koordinasyonunu düzenlemesi gerektiğini” savunmuştur (Drezner, 2010). Bununla birlikte, Büyük Buhran ve ardından gelen küresel ekonomik krizden sonra sorumluluklarını üstlenmesi gerekirken aksine ataletinden dolayı ABD'yi eleştirmiştir. Suzan Strange de ABD'yi ekonomik liberal politikaların bütçe açıklarını artırarak dünyayı kötü yönde etkilemesi nedeniyle eleştirmiştir (Kat, 2015). Robert Gilpin, Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımsever lider statüsünden “yağmacı hegemon” statüsüne geçtiğini, çünkü uluslararası malların maliyetine katlanmanın artık ulusal çıkarlarına uygun olmadığını vurgulamıştır (Paquin, 2019, s.1261).

Kısacası, realizm olayları olması gerekenlerle değil, oldukları gibi açıklar. Varsayımlarının arka planında devletlerin pratiklerine pragmatik ve rasyonel bir bakış vardır. Güç ve ekonomik çıkarlar arasındaki etkileşim, zenginliğin devletin güçlenme

¹³ Robert Gilpin, Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam'dan itibaren, kendi çıkarlarını müttefiklerinin çıkarlarına önceleyen bir "hegemon" haline geldiğini savunmuştur. ABD'nin hegemon statüsünü kendi amaçları doğrultusunda kullandığını vurgulamıştır (Strange, 1988).

sürecinin bir belirleyicisi olmasıyla ilişkilidir. Devletler aynı zamanda kazançlarını maksimize etme hırsları nedeniyle egoisttirler, bu nedenle işbirliği bir realistin gözünde zor görünmektedir. Realizm ayrıca güvenliği uluslararası gündemin ana akımı olarak korur. Bir sonraki bölümde ele alınacak olan liberal düşünceler ise Realizm'in tam tersi bir bakış açısına sahiptir. Ancak gerçek dünya, realizmin özellikleri ile liberal fikirler arasında kurduğu sentezsel arka plan sayesinde uluslararası ilişkilerde Neo-liberal yaklaşım tarafından en iyi şekilde tanımlanmaktadır.

1.1.1.2. Liberalizm ve Neoliberalizm

Yukarıda Realizmde yapıldığı gibi, neoliberalizmi analiz etmek de öncelikle onu Realizmden farklı kılan liberal düşüncenin temel varsayımlarına odaklanmayı gerektirir.

İlk olarak, Liberalizm insan doğasına ilişkin Realist algıdan farklıdır ve Realizmin olgusal düşüncesinden ziyade normatif düşüncüyü benimsemiştir. Klasik liberal düşüncede çok daha iyimser bir insan görüşü vardır. Jean-Jacques Rousseau, insanın doğal halinde egoist ya da ahlaksız olmadığını savunmuştur (Blanchet, 2002, s.16). İyi ve kötü olabilmesine rağmen insanın iyiliğine inanır. Rousseau, insanı yozlaştıranın toplumla olan etkileşimleri ve (değiştirilebilecek) kötü kurumlar olduğunu düşünmektedir (Blanchet, 2002). İkinci olarak, liberalistler için devletlerin birbirleriyle savaşmaya zorlandığı daimi bir yapı yoktur. Onlara göre, realistler tarafından vurgulanan anarşik uluslararası arena, hukuka saygı, özgürlük, iyi uluslararası kurumlar ve demokratikleşmenin teşvik edilmesi yoluyla çözülebilir¹⁴. Liberalizm demokrasiye ve onun dünya siyasetine barış getirebileceğine dair güçlü bir inanca sahiptir. Bu Kantçı paradigma Francis Fukuyama'nın çalışmalarında hatırlatılmıştır. Fukuyama, liberal demokrasilerin şiddet içgüdülerini aştıklarını ve aralarındaki ilişkileri yatıştıran normları kurumsallaştırdıklarını savunmuştur (Fukuyama, 1992). Dolayısıyla liberalizm, yerel rejimler demokratikleşmeden küresel arenada barışın sağlanamayacağına inanmaktadır. Demokratik barış teorisi, demokratik devletlerin birbirleriyle savaşma ihtimalinin çok düşük olduğunu ileri

¹⁴ Kant barışın sürekli olabileceğini savunmuştur. Savaşı doğal olmayan ve mantıksız bir şey olarak algılamıştır (Kant, 1975).

sürer (McGlinchey vd., 2017, s.23). Liberallerin siyasi özgürlük ve demokrasiye saygı konusundaki endişeleri, devletler arasındaki rekabet ve realistler tarafından görülen sürekli güvenlik tehditleri konusundaki algılarını şekillendirmektedir. Liberaller, askeri gücün sadece devletler arasında daha az tehdit kaynağına sahip olmak için değil, aynı zamanda iç alanda sivil özgürlüğü korumak için de sınırlandırılması gerektiği fikrini vurgularlar. Üçüncü önemli liberal özellik ise ekonomiye odaklanmasıdır. Liberaller ekonomi ve ticaretin devletler arasında barışın sağlanmasında belirleyici faktörler olduğunu düşünmüşlerdir. Liberalizmin öncülerinden biri olarak görülen Grotius, güvenlik ve toprakların korunmasının devletlerin yönetmesi gereken tek kaygı olmadığını savunmuştur. Refah ve zenginliğin de önemli olduğunu ve bunlar arasındaki ticari etkileşimin barışın teşviki için önemli bir mekanizma olabileceğini vurgulamıştır. Korumacılıktan ve devlet müdahaleciliğinden kaçınan liberalizmde serbest ticarete büyük bir vurgu vardır. Alan Smith ve David Ricardo'dan etkilenen Liberalizm, sınırlar ötesinde işbirliğini ve ortak değerleri teşvik etmek için uluslararası serbest piyasaya güvenir.

Bu önceki liberal arka plan Neoliberalizm'in çıkış noktasıdır. Ancak Neoliberalizmi önemli kılan, liberal bir çerçeve ile Realizm varsayımları arasında yaptığı sentezdir. Gerçekten de Neoliberalizm “Grostian” bir paradigmayı benimsemiştir. Grotius, devletler arasındaki hukuksal anlaşmanın uluslararası otoritenin yokluğundan kaynaklandığını ve bu durumun güç kullanımını sınırlasa bile ortadan kaldıramayacağını altını çizmiştir. Neoliberalistler dünya siyasetinin anarşik yapısını kabul etmekle birlikte, uluslararası kurumlar ve rejimler aracılığıyla bunun etkilerinin azaltılabileceğini vurgulamışlardır. Ayrıca serbest piyasanın, çıkar arayışlarının uluslararası bir buluşma noktası ve daha iyi bir insan yaşamı ve barışçıl bir dünyaya yol açabilecek dünya çapında zenginliğin eşit dağılımı için önemli bir araç olarak rolünün altını çizmişlerdir. Neoliberal düşünceler daha çok iki boyut etrafında ortaya çıkmıştır: karmaşık karşılıklı bağımlılık ve neoliberal kurumsalcılık (Keohane & Nye, 2012). “Yeni karmaşık karşılıklı bağımlılık” devletlerin dünya siyasetindeki etkileşimlerini dönüştürmüştür. Neoliberal düşünceler 1970'ler ve 1980'ler boyunca güç ve ekonomi arasındaki karşılıklı ilişkiyi tanımlamak için yeni bir çerçeve inşa etmiştir. Neorealizmin sürekli anarşik görüşü sorgulanmakla ve modası geçmiş olarak algılanmakla kalmadı, neoliberaler aynı zamanda devletlerin potansiyel ekonomik ve

stratejik kazanımlarını nasıl gördüklerine ve bu perspektifte hedeflerine nasıl ulaşmaları gerektiğine dair yeni bir algı getirdi. Güç kullanımı yoluyla güç ve zenginlik için sürekli bir mücadele fikri bu nedenle dışlanmıştır.

Bu bölümde karmaşık karşılıklı bağımlılık teorisinin özelliklerini analiz etmeden önce, dünya siyasetinin bu değişen doğasının genel arka planını anlamak çok önemlidir. Devletlerin bencilliği, karşılıklı etkileşim ve bağımlılıkla gerçekten de eski moda hale gelmiş, bu da yeni devletlerin yapıyla başa çıkma yollarını ortaya çıkarmıştır. Devletlerin karşılıklı bağımlılık çerçevesinde savaş ve çatışmaları nasıl algıladıkları ve kazanç meseleleriyle nasıl başa çıktıkları, bu nedenle devletlerin dış politikasını karakterize eden süregelen değişimdir.

Keohane ve Nye çalışmalarının başında yapının değişen doğasını vurgulamışlardır (Keohane & Nye, 2012). Uluslararası arenanın anarşik çerçevesi göz ardı edilmemektedir, ancak devletlerin bununla nasıl başa çıktıklarına dair değişen bir paradigma olduğunu belirtmişlerdir. İlk olarak, devletlerin çıkarlarının gerçekleştirilmesinde geleneksel bir araç olan savaşın, devletler arasındaki karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı etkileşim nedeniyle daha maliyetli hale geldiğine inanmaktadırlar. Neoliberaler çatışma olasılığını göz ardı etmemekte, ancak karşılıklı bağımlılık çerçevesinde yeni biçimler alabileceklerini düşünmektedirler (Keohane & Nye, 2012). Devletler, sınırların katılığını ortadan kaldıran ekonomik ve sosyal ilişkiler yoluyla birbirlerine daha bağlı hale gelmiştir. Ulaşım ve iletişimin gelişmesi, tüm ulusları daha az sınır etkisiyle geniş bir çevreye entegre etmek anlamına gelmektedir. Kendine odaklı bir arka plana sahip birimler olarak hareket eden devletler platformundan, onu sistemik bir şema olarak şekillendiren kilit unsurlar (devletler ve devlet dışı aktörler) arasında artan etkileşimlere sahip bir dünya politikasına geçtik. Hatta devletler artık uluslararası arenadaki tek belirleyici aktör değildir. Toplamlar arasında bir değişim çerçevesi uygulayan ulusötesi devlet dışı aktörler çoğalmaktadır.

İkinci olarak, neoliberalistler devletlerin aşırı egoist doğasına ve neorealistlerin görelî kazançlar teorisine inanmazlar. Devletler stratejik ve ekonomik çıkarlarını maksimize etmekle ilgilenseler bile, bunu güç kullanarak yapmak yerine, artık “mutlak” kazanımlarına odaklanarak işbirliği yapmayı hedeflemişlerdir. Oyun ve rejim teorileri aracılığıyla neoliberalistler, bundan böyle uluslararası ilişkileri

belirleyen yeni karşılıklı ilişkiyi gösterdiler. Bu perspektifte, hegemonik istikrar teorisinin savunduğu gibi, dünya siyasetinin düzenlenmesini sağlayacak hegemonik bir güce duyulan ihtiyaç böylece onlar tarafından reddedildi (Burchill vd., 2005, s.64). Neoliberaller gerçekten de devletler arasında küresel arenada yeni otheregölasyon mekanizmaları sağlayan rejimlerin ve kurumların yaratılmasını teorize etmiştir. Bu anlamda “kurumlar”, Deniz Hukuku gibi belirli politika alanlarında devlet davranışlarını düzenleyen kurallar bütünü anlamına gelmektedir (Burchill vd., 2005). Bu mekanizmalar, devletler arasındaki işbirliğini zorlaştıran hile riskini azaltmış ve devletlerin kazanımlarıyla yeni bir şekilde başa çıkmalarını mümkün kılmıştır. Gerçekten de neorealistler devletleri “göreceli” kazançların (kim daha çok kazanacak?) yönlendirdiğini düşünürken, neoliberaler devletlerin “mutlak” kazançlarıyla (bana en çok ne kazandıracak?) çok daha fazla ilgilendiğini savunmaktadır (Burchill vd., 2005). Uluslararası arenanın sıfır toplamı bir oyun olarak tasarlanmasına gerek yoktur. Neoliberallere göre devletler, neorealistlere göre karşılıklı kazanımlarla daha fazla ilgilenmektedir ve birçok devlet, başkalarına ne kazandıracığına bakmaksızın kendi kazanımlarını maksimize edecek kadar kendilerini güvende hissetmektedir.

Peki, karmaşık bağımlılığın özellikleri nelerdir? Nye ve Keohane üç ana özelliği ayırt etmiştir.

Çoklu kanallar: 1970'ler ve takip eden on yıllar boyunca toplumlar arasında çoklu kanallar şemasını şekillendiren çok sayıda ulus ötesi ilişki ve etkileşim vardır. Keohane ve Nye, sadece farklı ülkelerin bürokratlarının değil, aynı zamanda iş insanlarının da değişim platformlarından yararlanmasına olanak tanıyan iletişim araçlarının artmasına dikkat çekmiştir. Bankalar ya da firmalar gibi devlet dışı aktörler, devletlerin politikalarının kapsamını genişleten ulusötesi ağlar kurdular, böylece (devletler) daha fazla birbirleriyle ilişkili hale geldiler ve daha fazla karşılıklı duyarlılığa maruz kaldılar. İç ve dış politikalar arasındaki geleneksel engeller böylece daha az katı hale geldi (Keohane & Nye, 2012, s.20-24).

Konular arasında hiyerarşinin olmaması: Siyasi realistler tarafından uluslararası gündemin en üst sırasına yerleştirilen hayatta kalma ve güvenlik konuları (yüksek politika) dünya dinamiklerini daha az yansıtır hale geldi. Geleneksel olarak

“düşük politika” olarak hiyerarşiye tabi tutulan çevre ve ekonomi gibi yeni konular artık politika yapıcılarının daha fazla ilgisini çekmektedir. Konuların hiyerarşik olarak sıralanması anlamsız hale gelmiş ve Tarım, Ticaret, Sağlık, Eğitim, Savunma veya Güvenlik kadar önemli hale gelmiştir (Keohane & Nye, 2012).

Askeri gücün küçük rolü: Yukarıda da belirtildiği üzere, devletlerin uğraşması gereken dünya siyasetinin yeni yapısı güç kullanımını karmaşık hale getirmiştir. Askeri kapasite, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, özellikle caydırıcılık açısından hâlâ bir dış politika argümanı olmaya devam etmektedir. Ancak bir ülkeyle savaş başlatmak, o ülkeyle yapabileceğimiz olası işbirliğini ortadan kaldırdı ve güç argümanı iki kat maliyetli hale geldi. Örneğin güç, bir devleti küresel ticaret sistemine uymaya, neoliberal sistemi benimsemeye ya da çevre kirliliğini azaltmaya davet etmek için kullanılamaz. Güç, devletlerin ilk kaygılarının hayatta kalmak olduğu bir arenada geçerlidir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana dünyanın aldığı şekil bu ortamdan uzak görünmektedir ve artan karşılıklı bağımlılık, güç kullanarak üstesinden gelinemeyecek önemli riskleri daha da artırmıştır.

Neoliberalizm ve Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık, 1970'ler ve 1980'ler boyunca geleneksel realist uluslararası ilişkiler görüşüne meydan okumuştur. Zenginlik ve güç meselesi de özellikle Uluslararası Ekonomi Politikin ortaya çıkmasıyla birlikte farklı bir vizyonla ele alınmaya başlanmıştır. Zenginlik artık sadece devletlerin askeri olarak güçlendirilmesinin hizmetinde değildir ve gücün doğası da ABD Hegemonyası etrafındaki tartışmalarla yeniden değerlendirilmektedir.

Uluslararası Politik Ekonomi, Neo-liberal kurumsalcılar ve karmaşık karşılıklı bağımlılık ekolü düşünürleri ile çok daha gelişmiştir. 1970 yılında yayımlanan Uluslararası Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler: Karşılıklı İhmal Vakası başlıklı çalışmasında Suzan Strange, ekonomi ve siyaset akademileri arasındaki karşılıklı ihmali vurguluyordu (Strange, 1970). Her iki tarafta da piyasanın ve devletlerin rolünü ayrı ayrı inceliyordu. Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık Okulu, Amerikalı neoliberalistler ve özellikle Robert Gilpin'in çalışmaları, güç ve zenginlik, devletler ve piyasalar ile ekonomi ve siyaset arasındaki karşılıklı ilişkiyi analiz ederek, bugün IPE olarak bildiğimiz şeyi aşamalı olarak hayata geçirmiştir.

Realist zenginlik görüşü, devleti homojen bir blok olarak öne çıkarmış, zenginlik mücadelesini devlet merkezli bir boyutta belirlemiş ve devletin askeri güç kabiliyetlerinin güçlendirilmesi için önemli bir hedef olarak vurgulamıştır. Dolayısıyla zenginlik arayışı, devletin ulusun genel çıkarı olarak tanımladığı şeydir ve her zaman bir güvenlik kaygısı arka planına sahiptir. Hatta Robert Gilpin piyasayı, özellikleri de çoğunlukla devletlerin kararlarından etkilenen bir siyaset aracı olarak düşünmüştür (Gilpin, 1971; Danspeckgruber,2012). Neoliberalistler bu görüşe bireyci bir yaklaşımla karşı çıkmıştır. Neoliberal devlet inşası vizyonu klasik liberalizmden ve aynı zamanda realizmden farklıydı. Neoliberalizm, devleti çeşitli ulusal ve ulus ötesi çıkar gruplarının hakemlik yeri olarak algılayan Anglo-Sakson paradigmasından önemli ölçüde etkilenmiştir (Éthier,2018). Neoliberalistler bireysel gruplar için daha büyük bir rolün altını çizmiş ve devletlerin herkesin ekonomik çıkarlarını sınırlar ötesinde takip edebileceği koşulların yaratılmasıyla sınırlı olması gerektiği ilkesini vurgulamışlardır. Neoliberalizm, barışı ve uluslararası refahı teşvik eden faktörler olarak karşılıklı bağımlılığa ve ekonomik mübadelelerin büyümesine dayanır. Dolayısıyla liberalistler ve neoliberal kurumsalcılar, uluslararası barış ve refah hedefleri için bireysel çıkarların devletlerin çıkarlarına önceliği konusunda ortak bir hedefi paylaşmaktadır (Éthier,2018).

IPE'nin gelişiminin başlangıcındaki ana konusu ABD hegemonyası hakkındaki tartışmalardı. Bu tezin Amerikan gücüne odaklanması çok önemli değildir. Ancak vurgulanması gereken, ABD hegemonik gücü hakkındaki tartışmalardan kaynaklanan yeni teorik katkılardır.

1970'ler boyunca Krasner, Gilpin ve Keohane gibi birçok Amerikalı akademisyen ABD hegemonyasının düşüşünü teorileştirmiştir (Paquin, 2019; Keohane, 1984; Danspeckgruber, 2012). Tartışma, akademik güç algıları açısından daha verimliydi. Analizin önemi, hegemonik gücün temelini nasıl kavramsallaştırılacağıydı. Burada üç güç anlayışı analiz edilecektir: Robert Cox'un neo-Gramsciyen hegemonyası, Susan Strange'in yapısal güç kavramı ve Joseph Nye'in Yumuşak Güç kavramı.

Robert Cox dünya hegemonyasını “sosyal bir yapı, ekonomik bir yapı ve siyasi bir yapı” olarak tanımlar; ve bunlardan sadece biri olamaz, üçü de olmak zorundadır”

der (Cox, 1981). Cox'a göre ABD'nin gücü, arzulanan düzenin normlarını diğer devletlerin çıkarlarıyla uyumlu evrensel terimlerle tanımlama kapasitesi sayesinde inşa edilmiştir. ABD, genişlemesini kolaylaştıracak kuralları kapsayan bir yapı tasarlayan en baskın tarihsel blok haline gelmiştir. Bu nedenle ABD, egemenliği altında olanlar tarafından hissedilmeyen bir tür güç tahakkümü inşa etti. Hegemonik güç, taraftarları tarafından desteklenen kurumları aracılığıyla yayılır. Robert Cox, geleneksel güç görüşünün (güç kullanımına ilişkin) ötesinde bir güç türünü ilişkisel bir perspektiften yapısal bir perspektife doğru teorize etmiştir.

Robert Cox'un izinden giden Susan Strange de hegemonya vizyonunu yapısal bir güç üzerinden kavramsallaştırmıştır. ABD hegemonyasının düşüşünü teorize edenlere yanıt vermeyi amaçlayan Strange, bu görüşlerin ABD'nin uluslararası mal tedarikçisi olarak dünya gücü rolünü üstlenmeyi reddetmesini mazur göstermeye yönelik olduğunu vurgulamıştır (Strange, 1987; Strange, 1988a/b; May, 1996). Analizine, ABD gücünün dünyada zorlama olmaksızın nasıl sorunsuz bir şekilde yayıldığını vurgulayarak başlamıştır. Bu nedenle Strange, ABD'nin gücünü şekillendiren diğer değişkenleri tanımlamaktadır ki bunlar güvenlik, finans, bilgi ve üretimdir. Bu unsurlar kapsamında ABD, ulus ötesi şirketleri aracılığıyla geçiş yapan “bölgesel olmayan bir İmparatorluk” inşa etmiştir (Paquin, 2019, s.1265-66). SSCB'nin İmparatorluğunu arazi ve askeri bir mantıkla inşa etmesine karşı çıkan Susan Strange, Amerika'nın gerilemesi tezini reddetmiş ve ABD gücünün askeri çerçevenin ötesine geçerek ekonomik, finansal ve sosyal bir modele dönüşen *detrterritorialized* bir güç olduğunu vurgulamıştır.

Bu tartışma, ilişkisel boyutun ötesinde, sosyal olarak inşa edilen yeni bir güç vizyonu ortaya çıkardı. Joseph Nye de aynı analiz yapılandırmasıyla, güç kavramsallaştırmasının geleneksel sınırlarının ötesine geçerek tartışmalara katıldı. Özellikle Paul Kennedy'nin eski imparatorluklarda olduğu gibi ABD'nin de gerilemesini öngören “emperyal aşırı gerileme” teorisine karşı çıkmıştır (Nye,1990a). Nye gücü iki türe ayırmıştır: Sert Güç ve Yumuşak Güç. Sert güç, askeri, ekonomik ve teknolojik kapasiteleri kapsayan temel güç kavramını somutlaştırır. Bunlar bir devlete zorlama kabiliyeti kazandıran tüm güç özellikleridir. Daha sonra Nye, dünya siyasetinde gücün değişen doğasını tanımlamış ve Keohane ile birlikte daha az güç kullanımı eğilimini vurgulamış ve siyasi değerler, inanç ve ideolojileri kapsayan

kültür, eğitim ve siyasi rejim gibi maddi olmayan güç kaynaklarının artan öneminin altını çizmiştir (Nye, 2004; Keohane & Nye, 2012; Nye, 2008). Strange ve Cox gibi Nye da Amerikan hegemonyasını analiz etmek için geleneksel güç kaynakları algısına odaklanmak yerine, gücü daha sosyalleşmiş bir algıda kavramıştır. Bu da yumuşak güçtür. Yumuşak güç, bir devletin zorlama ya da ödeme olmaksızın başkalarını ikna etme kabiliyetidir. Ve bu perspektifte Nye, ABD'nin küresel politikada hâlâ en büyük güç olmaya devam ettiğini savunmuştur. Bu yeni güç görüşü uluslararası ilişkilerde önemli bir yenilik oldu ve büyük tartışmalara yol açtı. Her şeyden önce devletlerin etki gücünü analiz etmek için yeni bir araç haline geldi.

Özetle, bu bölüm neoliberalizmin güç ve zenginlik arasındaki karşılıklı ilişki hakkında ne düşündüğünü analiz etmeyi amaçlamıştır. Çoğulcu bir arka plana sahip olan neoliberalistler, devletler arasında artan ekonomik karşılıklı bağımlılığı ve anarşik bir ortamda olsa da ticaretin barışı tesis etmenin bir faktörü olarak genişlemesini vurgulamışlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Uluslararası İlişkilerin değişen doğası ve bu karşılıklı bağımlılık, güç kullanımının daha az etkili ve daha maliyetli hale geldiği yeni bir uluslararası arena tanımladı. Bu yeni parametre gücün doğasının değişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, 1970'lerdeki petrol krizinin de gösterdiği gibi, ekonomi ve ticaret uluslararası gündemde büyük önem kazanırken, ekonomik çıkarların gerçekleştirilmesi bağlamında diğer devletlerin nasıl etkileneceği de değişmiştir. Ekonomik meselelerin karşılıklı bağımlılık ve işbirliği kapsamında ele alınması, etkin bir perspektifte güç kullanma kabiliyetinin azalması ve devlet dışı aktörlerin daha önemli hale gelmesi, devletlerin "diplomasi"lerini nasıl algıladıklarını etkilemiştir. Bu nedenle akademisyenler tarafından yeni meseleleri olan "yeni bir diplomasi" vurgulanmaktadır. Bir sonraki bölümde, diplomasi'nin tarih boyunca nasıl değerlendirildiğini, yeni özelliklerini ve neoliberal bir dünyada ticari ve ekonomik konularla nasıl ilgilendiğini kısaca göreceğiz.

1.1.2. Neoliberalizmin "Yeni Diplomasisi"

1.1.2.1. Diplomasi'nin Kısa Tarihçesi ve Tanımı

Diplomatik uygulamalar modern devletlerden önceye dayanmaktadır. M.Ö. 2500 yılında Mısır ve Kenan (Orta Doğu'da eski bir ülke) arasında diplomatik

uygulamalar zaten vardı (National Geographic Society, 2011). Ancak bugün çoğunlukla anladığımız şekliyle modern diplomasinin kökeni on üçüncü yüzyılda Kuzey İtalya'daki devletlere dayanmaktadır. İlk temsilciler, Kuzey İtalya'nın diğer şehir ve eyaletlerine daimi elçilikler kuran Milanolu Francesco Sforza döneminde kaydedilmiştir (eDiplomat, 2021). Daha sonra “diplomasi” İspanya ve Fransa arasında yayılmış ve daha sonra, on altıncı ve on sekizinci yüzyıllar arasında, örgütsel ve kalıcı biçimleriyle Avrupa'da standart hale gelmiştir. Geleneksel diplomasi aynı zamanda iki taraflıydı ve uluslararası hukuk, modern diller ve tarih alanlarında üniversite mezunlarından oluşan geniş bir elçilik personeli (casusluğa adanmış olanlar da dâhil) tarafından desteklenen soylular tarafından yönetiliyordu¹⁵. Bu nedenle diplomasinin tanımı “ilişkiler bilimi, güçten güce çıkarlar” ile sınırlıydı. Walter A. Philipps onu “uluslararası müzakereleri yürütme sanatı” olarak tanımlamıştır (Badel & Jeannesson,2014). Harold Nicolson ise “uluslararası ilişkilerin müzakere yoluyla yönetimi; bu ilişkilerin büyükelçiler ve elçiler tarafından ayarlandığı ve yönetildiği yöntemler; diplomatların işi veya sanatı” olarak düşünmüştür (Badel & Jeannesson, 2014;Nicolson,1988). 1815 yılına kadar diplomatlar genellikle kral ya da hükümdar olarak hükümdarın temsilcisiydiler.

1814-15 yılları arasındaki Viyana Kongresi, o zamanki “yeni” egemen devletler ve cumhuriyetler arasında alana daha resmi ve organize bir çerçeve kazandırdı. Napolyon'un yenilgisinden sonra İspanya, Prusya, Avusturya ve Büyük Britanya gibi ülkeler Chaumont'ta dördü bir ittifak antlaşması imzaladılar ve daha sonra Napolyon Savaşları'ndan sonra yenilmiş bir Fransa ile Avrupa'da kalıcı bir güç dengesi sağlamayı amaçlayan Birinci Paris Antlaşması'nı imzaladılar (Hamilton & Langhorne,2011,s.94). Bu, diplomasiye daha önce görülmemiş bir seviye kazandıran konferansların ve antlaşmaların başlangıç noktasıydı. Böylece diplomatik görevler barış süreci ve güvenleştirmeye etrafında daha organize hale geldi.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi diplomasiye de yeni bir boyut kazandırdı. Wilson'un savaşları önlemek için uluslararası bir yönetim sistemi kurma hedefiyle çok taraflılık ana motif haline geldi. İletişimin giderek gelişmesi, uluslararası kurumların oluşturulması ve 1929 ekonomik krizi diplomasinin kapsamını küresel

¹⁵ O dönemdeki Büyükelçinin çok az dışişleri veya diplomatik deneyimi vardı (e Diplomat, t.y.).

olarak etkiledi. Ticaret, uluslararası etkileşimlerin temel bir noktası haline geldi. Liberallere göre ekonomik ilişkiler yoluyla barışı ve uluslararası istikrarı teşvik etme, küresel olarak yönetilmelidir. Ticaret daha önce de var olsa bile, ticaretle uğraşmak diplomasi'nin yeni bir zorluğudur ve bu durum diplomatların günlük yaşamlarını etkilemiştir. Ekonomik karşılıklı bağımlılık, daha az katı sınırlara sahip küreselleşmiş bir dünya yarattı ve siyasi kararların ve hedeflerin kavşak noktası haline gelen bir pazar oluşturdu. Rosecrance, sonraki paragraflarda analiz edilmeyi hak eden “Trading States” (Ticaret Devletleri) kavramını özellikle vurgulamıştır.

Artık kamuoyu da önemlidir. Geleneksel diplomasi daha önce derin bir gizlilik duygusu gerektirirken, uluslararası siyasetin geçirdiği mutasyon, devletlerin arenayı devlet dışı aktörler ve bireylerle paylaşmak zorunda olduğu bir uluslararası toplum doğurdu. ICT'lerin (Information-Communication Technologies) gelişmesiyle birlikte devletlerin uygulamaları hakkındaki bilgiler kamuoyu için çok daha erişilebilir hale geldi. Devletler bundan böyle sadece diğer devletleri etkilemekle kalmamalı, diplomasi'leri yurtdışındaki kamuoyunu da hedef almalıdır. Devletlerin yeni “Kamu Diplomasi” ile yumuşak güç gibi bir başka güçlü etki aracıyla başa çıkmaları gerekmektedir.

1.1.2.2. “Ticaret Çağında” Diplomasi'nin Politik Ekonomisi

Diplomasi çalışmaları, ekonomi ve siyasetin birbirinden ayrılmasından muzdarip olmuştur. Dış politikaya realist bakış açısı ve bunun “yüksek politika”ya (high politics) abartılı bir şekilde odaklanması, diplomasi'nin akademisyenler tarafından nasıl görüldüğünü ve analiz edildiğini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu nedenle, uluslararası politikanın değişen doğasında diplomasi pratiğini ekonomi politik bir barometre aracılığıyla incelemek önemliydi. İlk olarak, diplomatların ticari görevi, savaşlar sonrası döneme kadar ekonomik konularda olduğu gibi büyük ölçüde çevresel bir noktaya indirgenmişti. Ancak 1947'de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) oluşturulması, ABD tarafından uygulanan neoliberal rejimlerin yeni bir diplomatik bağlar dönemini şekillendirdiği daha “ekonomikleşmiş” bir dünyayı meşrulaştırdı. Güvenlik yönetimi devletlerin etkileşimlerinde hâlâ önemli bir değişken olsa da, refah ve işbirliği konusu diplomasi'nin kapsamını genişletmiştir. Neumann ve Leira, “diplomasi'nin kapsadığı alanlardaki büyümenin önemli olduğunu,

yeni aktörlerin, arenaların ve kurumların ortaya çıktığını ve hatta bazılarının diplomasiyi dönüştürdüğünü” vurgulamıştır (Leira, 2018). Birçok uygulayıcı misyonlarında ticaret ve ticari konuların baskın olduğunun altı çizilirken önemli olan, büyükelçiliklerin günlük çalışmalarının odak noktası olarak ticari boyuta vurgu yapılmamasıdır. İran'daki eski İngiliz Büyükelçisi Anthony Parson şöyle açıklamıştır:

1975'in sonuna gelindiğinde, Dışişleri Ofisi'nin onayıyla, Büyükelçilik personelini önceliklerimizi karşılayacak şekilde yeniden düzenlemiştim. İlk olarak, ihracatın tüm yönleriyle teşvik edilmesi gelmekteydi - iş ziyaretçileri ve ticari soruşturmalara ilgilenme, ticaret teşviki ve ticaret heyetlerinin düzenlenmesine yardımcı olma, yeni ticari fırsatları arama ve bunları ihracat teşvik mekanizmasına geri aktarma (Lee & Hudson,2004).

Aynı şekilde, eski Hindistan Büyükelçisi Kishan Rana da zamanının yüzde ellisini ekonomik çalışmalara ayrıldığını belirtmiştir (Hocking & Lee,2010). İkinci olarak, şirketlerin ve çok uluslu şirketlerin artan uluslararasılaşması devletlerin diplomasisini etkilemiştir. Susan Strange, uluslararası rekabet bağlamında devletlerin artık bu şirketlerle pazarlık yapmasının önemini altını çizmiştir (Strange, 1992). Kendi topraklarında ve yurtdışında özel ve kamu çıkarları arasındaki gerilimi uzlaştırmak, devletler için yeni bir zorluk haline gelmiştir. Strange, ulusal pazarların hayatta kalmak için bir kâr kaynağı olamayacak kadar küçük olduğu durumlarda, devletin örneğin yurtdışında yeni pazarlar kazanmaya olan ilgisinin altını çizdi. O halde, firmalar dış politikanın önemli bir parametresi haline gelmelidir (Strange, 1992). “Firma, ilk olarak, teknolojiye hakimdir; ikinci olarak, küresel sermaye kaynaklarına hazır erişime sahiptir; üçüncü olarak, büyük pazarlara hazır erişime sahiptir” (Strange, 1992). Dolayısıyla firmalar, devletlerin stratejilerinin kilit bir parçası olmalı ve siyasi ve diplomatik araçlar, yurtdışındaki performanslarının hizmetinde olmalıdır. Devletlerin girişimlerini yurtdışında tanıtmak ya da yabancı firmaları yurtiçine çekmek için yürüttükleri diplomatik faaliyetler, bugün genellikle “ekonomik diplomasi” olarak adlandırdığımız olguyu doğurmuştur.

Diplomasinin politik ekonomi analizinin üçüncü parametresi "ticaret devletleri" dönemidir. Bu, yukarıda bahsedildiği gibi uluslararası ilişkilerin değişen doğasına stratejik bir tepkidir, çünkü “güç” etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Rosecrance'a göre, devletler uluslararası siyasette kendilerini sağlama almak için iki stratejiye başvurabilirler. İlk strateji, işbirliği ve diyalogu önceliklendirmeyi içerirken, ikincisi askeri yeteneklerin kullanımı, toprak kontrolü ve geleneksel güç mücadelesine yönelik tercihe dayanır (Kirişçi, 1987). Profesör Rosecrance, "yeni ticaret dünyası"nın (*new trading world*) dış politikasını ikinci seçeneğe dayandıran ülkeleri desteklemediğini vurgulamaktadır (Kirişçi, 1987). Bir ticaret stratejisinin askeri-politik stratejiden daha fazla etki yaratabileceği gerçeğini vurgulamıştır. Ayrıca, ticaret döneminde devletlerin ilişkilerinin yatıştırılmasının önemli bir özelliğini de belirtmiştir. “Savaş ulusal ilerlemenin bir aracını sağlarken barış başka bir araç sunar” şeklinde açıklamıştır (Rosecrance, 1987).

Ekonomik bağımlılık, servet mücadelesinin dünya pazarındaki değerli mal ve hizmetlerin payına çok daha bağımlı olduğu bir dünyanın şekillenmesine yol açmıştır (Burchill vd., 2005, s.66). Bu, devletlerin diplomasisinde dinamik olmalarını ve pazar hâkimiyetlerini genişletmelerine olanak sağlayan barışçıl ilişkilere sahip olmalarını gerektirir. “Pazar hâkimiyeti”, “toprak hâkimiyeti” yerine leitmotiv haline gelmiştir. Rosecrance'ın “ticaret devletleri” kavramı, bu dönemde ekonomik ortaklıklar için maliyetli ve zarar verici olabilen savaş veya askeri yeteneklerin riskli bir şekilde kullanımını vurgulamaktadır. Bu, her şeyden önce yeni pazar arayışının temelini oluşturan “barışçıl etkili bir güç” gerektirir.

1.1.2.3. Kamuoyunu ve Barışçıl Etki Gücünü Hedefleyen Bir "Kamu Diplomasisine" Doğru

Diplomaside kamuoyunun öneminin dikkate alınması yeni bir parametre değildir. Lizbon'daki İngiliz elçiliğinin birinci sekreteri George Young, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra “iyi niyetli insanlara yeryüzünde barışı sağlamadaki başarısızlığı” nedeniyle “kamuoyunun ortodoks diplomasiye karşı isyan ettiğini” belirtmiştir (Kourti, 2020). İngiltere'deki Demokratik Kontrol Birliği'nin (UDC) sekreteri Edmund D. Morel, 1912'deki gizli İngiliz-Fransız Donanma Konvansiyonu'ndan sonra, halkın “daha fazla söz sahibi olması... ve parlamentonun bu şekilde imzalanabilecek herhangi

bir anlaşmadan tam olarak haberdar edilmesi” çağrısında bulundu (Kourti, 2020). “Eski” diplomasi gizlilik kavramıyla karakterize edilir. Devletler arasındaki diplomatik etkileşimler, kamuoyuna hesap verme kaygısı olmaksızın toplantılarının duvarları arasında gizleniyordu. Liberaller dünyadaki çatışmaların temel nedenini gizli müzakereler, anlaşmalar ve paktlar dizisine bağlamış ve dış politika elitlerinin kamuoyuna hesap verebilir hale getirilmesi ve uluslararası ilişkilerin demokratikleştirilmesi yoluyla daha barışçıl bir dünya yaratılabileceğini vurgulamışlardır (Burchill vd., 2005).

Soğuk Savaş sonrası dönemden günümüze kadar uluslararası arenanın evrimi boyunca, “devletin merkezîyetçiliğinin ortadan kalkması” ile birlikte, devlet dışı diğer oluşumlar da belirleyici hale gelerek kendilerini dünya siyasetinin ön saflarına davet ettiler. STK'lar, sivil toplum örgütleri ya da bağımsız düşünce kuruluşları, devletlerin müzakere etmesi ya da işbirliği yapması gereken özel oluşumlar haline geldi. Bertrand Badie'nin kitabının başlığı bunu mükemmel bir şekilde açıklıyordu: *Diplomat ve Davetsiz Misafir. Toplumların Uluslararası Arenaya Girişi* (Fransızca: *Le diplomate et l'intrus. L'entrée des sociétés dans l'arène internationale*) (Badie,2008; Roosens,2009). Claude Roosens, bu STK'ların işbirliği, uyum, rekabet veya kontrol ilişkileri kapsamında toplumlarımızın temsilcileri olarak ortaya çıkan ve devletlerle çeşitli ilişkilere sahip olan önemli aktörler haline geldiğini savunmaktadır (Roosens, 2009). Dolayısıyla diplomasi ve diplomatlar artık bu STK'ların para-diplomatik faaliyetler yürüttüklerini ve uygulamaları aracılığıyla diplomatik eylemleri kontrol edip değerlendirdiklerini bilerek onlarla ilgilenmelidir.

Diğer faktör ise devletlerin ya da liderlerin kamuoyundaki imajıdır. Hükümetlerin meşruiyeti artık yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da önemlidir. Kamuoyu desteği devletler ve liderler için, örneğin kendi ülkelerinde yeniden seçilebilmeleri için ya da yurtdışında eylemlerinin meşruiyeti için çok önemlidir. Bir hükümetin ve ülkenin yurtdışında yansıttığı imaj, dış politikanın önemli bir aracı haline gelmiştir. Popüler olmayan politikalar veya hükümetler, bir devletin dış politikasının yurtdışındaki performansını büyük ölçüde etkileyebilir. Örneğin, ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etme kararı, ABD'nin yurtdışında aşınmış imajı nedeniyle Türk parlamentosundan ve kamuoyundan destek görmemiştir. Diplomasiyi kamusal kılan bir diğer unsur da bilginin önemidir (Nye, 2008). Artık bilgi, genişleyen

iletişim teknolojileri sayesinde anlık ve nüfusun büyük bir kısmı için erişilebilir hale gelmiştir. Yumuşak güç kavramına ayrılmış olan bir sonraki bölüm büyük ölçüde bu bakış açısını vurgulayacaktır.

1.1.3. Kısa Bir Değerlendirme

Sonuç olarak, bu bölüm, uluslararası ilişkiler alanındaki geniş literatürü ve güç, zenginlik ve diplomasi arasındaki karşılıklı ilişkinin incelenmesinin sonuçlarını keşfetmeyi amaçlamıştır. Geniş bir kapsamda, çalışmaların önemli bir teorik ve kavramsal görünümünü vermeyi hedef edinmiştir. İlk adım, realistlerin güç ve ekonomi konularında inşa ettikleri teorik varsayımlara dayanmasıdır. Düşüncelerinin hayatta kalma ve güvenlik paradigması, zenginlik vizyonlarını şekillendirmiştir. Realizm, gücü maddi olarak inşa edilmiş ve zenginliği de devletlerin güçlenmesinin ön koşulu olarak görmüştür. Savaş sonrası dönem, realizmin akademik önceliğini neoliberal ekol lehine bozdu. Devletler artık dünya siyasetindeki tek önemli aktör olmaktan çıkmış, şirketlerin ve çokuluslu şirketlerin ortaya çıkışı ulusların zenginliğe erişimini değiştirmiştir. Hayatta kalma paradigması yerini askeri güç ya da güvenlik dışında farklı kaygılarla birbirine çok daha bağlı bir dünyaya bıraktı. Devletler arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlılığın artan önemi diplomasiyi de değiştirdi. Güç daha az somut olarak algılanır hale geldi ve toplumların birbirine bağlanması, devletlerin dış politikalarının kamuoyunu dikkate alması gereken yeni bir alan yarattı. Devletler sadece diğer hükümetleri değil, aynı zamanda yurtdışındaki kamu ve devlet dışı aktörleri de etkilemelidir. Etkilemek için güç kullanma argümanı daha az belirgin hale gelirken, yumuşak güç araçları artık büyük ölçüde uluslararası ilişkilerde başarının aracı olarak görülüyor. Bir sonraki bölümde Joseph Nye'nin yumuşak gücünün iç ve dış yönleri incelenecektir.

1.2.Dış Politikada Yumuşak Güç

Joseph Nye, *Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power* isimli kitabının başında “Uluslararası politikada güç, hava durumu gibidir. Herkes bunun hakkında konuşur ama çok azı bunu anlar. Çiftçiler ve meteorologlar nasıl fırtınaları tahmin etmeye çalışıyorsa, devlet adamları ve analistler de uluslar arasındaki güç

dağılımındaki büyük değişikliklerin dinamiklerini anlamaya çalışırlar” diye belirtmektedir. Güç, uluslararası ilişkilerdeki temel meselelerin kesişme noktasında yer alır ve aktörlerin davranışlarını belirleyen en önemli parametrelerden biri olmaya devam eder. Herhangi bir devletin hedeflerine ulaşması özellikle gücüne, yani pazarlık ortamında çıkarlarını üstün kılma kapasitesine veya yeteneğine bağlıdır. Ancak güç, sadece bir rekabetin çatışmasındaki güç kapasiteleri meselesi değildir. Dış ilişkilerini güçlendirmek artık sadece başkalarını zorlama meselesi de değildir. Örneğin, Afrika ile tarihî bir bağı olmayan yükselen orta güçler, kıta ülkelerini zorlamak için askeri bir çatışmaya girmeden, başarılı bir diplomasiyle bu devasa coğrafyada artık çok daha fazla varlık gösteriyor. Bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gücün doğasının nasıl değiştiğini vurgulayan en iyi örnektir. Joseph Nye'in kitapları ve makaleleri aracılığıyla güç üzerine yaptığı çalışmalar, akademisyenlerin ve dış politika yapımcılarının güce bakışını değiştirmiştir. Nye, gücün doğasına ilişkin tartışmalara damgasını vuran bir başka etkileme yönteminin altını çizmiştir. Nye'in “yumuşak güç” kavramı, geleneksel “sert güç” araçlarını kullanmadan devletlerin yeni dış politikalarının başarısını (ya da başarısızlığını) analiz etmek için en çok kullanılan akademik araçlardan biri haline geldi. Bu bölümde yumuşak güç kavramının çok daha net bir analizini ve açıklamasını yapmak amaçlanmaktadır. Akademik tartışmaların evrimiyle birlikte bu kavram aşırı kullanılır hale gelmiştir. Dahası, artık aynı anda hem her şeyi hem de hiçbir şeyi içeriyor gibi görünmektedir. Bazı akademisyenler kavramı, dış politika yapımında kapsadığı önemli alanı ortaya çıkarmayan, en basit şekilde tanımlamıştır. Diğerleri ise öğrenciler için net bir kavrama dayalı çerçeve olarak kullanmayı belirsiz hale getirecek ölçüde karmaşıklştırmıştır. Bu bölümün ilk noktası, yumuşak gücün kategorize edilebileceği güç konusundaki akademik tartışmayı kısaca geri çağırmaktadır. Yumuşak güce, kapsadığı gücün farklı yüzleri aracılığıyla uygunluğunu veren akademik arka planı vurgulamak önemlidir. İkincisi, Nye'in yumuşak güç vizyonunu, ilk yazılarından son yazılarına kadar geçirdiği dönüşümle birlikte ortaya koymaktadır. Üçüncü nokta, kavramı daha da genişleterek, Nye'in düşüncesinin tasvir edebileceği batı, Avrupa-merkezci veya ABD-merkezci vizyonun dışında, yumuşak gücün genişletilmiş vizyonlarını vurgulamaktadır. Bu bölümde, yumuşak gücün kullanımına ve bir devletin dış politikasındaki etkinliğinin ölçülmesine ilişkin yöntemsel bir analiz çerçevesi sunulmaya çalışılmaktadır.

1.2.1. Gücün “Yüz”leri Üzerine Tartışmalar

Güç kavramı ve çalışmaları sürekli hareket halindedir. Tarih boyunca durağan kalan, verili verilere sahip bir konu değildir. Uluslararası arenanın yeni aktörler ve yeni meselelerle değişen doğası, toplumların katılımı ile onu etkilemiştir. Başkalarını etkilemenin bir yolu olarak güç, tarih ve literatürün evrimi boyunca farklı yüzler giymiştir. Gücün ilk “yüzü” akademik olarak Robert Dahl’ın “The Concept of Power” (*Güç Kavramı*) (1957) adlı makalesi ve *Who Governs?* (*Kim Yönetir*) (1961) adlı kitabında, New Haven’da karar alma sürecine ilişkin nüfuz dağılımı üzerinden güç anlayışını ortaya koymasıyla görülebilir. Dahl, A aktörünün B aktörüne başka türlü yapmayacağı bir şeyi yaptırma kapasitesi ile ilgili ilişkisel bir güç anlayışını vurgulamıştır (Digeser, 1992; Baldwin, 2021; Bry, 2014; Dahl, 2007). Yaptığı vaka çalışmasında, farklı konularda başarılı bir şekilde politika önerileri başlatabilenler en etkili kişiler olarak değerlendirilmiştir. Dahl’ın anlayışı, özellikle Max Weber’in “üzerinde güç” kavramına ilişkin geleneksel algıyla birleşmektedir. Weber gücü, “bir sosyal ilişki içindeki bir aktörün, bu olasılığın dayandığı temel ne olursa olsun, direnişe rağmen kendi iradesini gerçekleştirecek bir konumda olma olasılığı” olarak tanımlamıştır (Warren, 1992). *Kim Yönetir?* kitabının yayınlanmasından bir yıl sonra Bachrach ve Baratz, Dahl’ın kısıtlı görüşünü eleştirmiştir. Onlara göre Dahl, gündemi şekillendirmenin önemli bir özelliği varken “önerileri başlatma ve veto etme yeteneğine” odaklanmıştır (Baldwin, 2021; Bachrach & Baratz, 1962). Karar alıcıların gündemindeki önerileri bastırmak ya da gündemde tutmak da bir etki kaynağıdır. Makalelerine verdikleri bu “Gücün İki Yüzü” başlığı, gücün iki temel boyutunu ortaya koymaktadır: aktörler arasındaki ilişkiyi karakterize eden çıkar çatışması ve birinin diğerlerini zorlamak için sahip olduğu yetenekler veya kabiliyetler kümesi.

Steven Lukes (1974), güç kullanımını tanımlayan bir başka parametreyi gündeme getirerek bu tartışmaya katkıda bulunmuştur. Gücün diğerlerinden farklı (üçüncü) bir yüzünü teorileştirerek, A’nın istediğini B’nin de *isteyerek* yapabileceği bir durumu ortaya koymuştur (Baldwin, 1974). Burada A’nın etkileme kapasitesi, B’nin tercihini şekillendirme biçimiyle somutlaşmaktadır. Bu algı, ilk iki yüzün iddia ettiği çıkar çatışması çerçevesini dışlamakta, ancak B’nin özne olabileceği manipülasyon yoluyla “üzerinde güç” (*power over*) şeması devam etmektedir. Aslında Lukes, B’nin

“gerçek çıkarları” ile A tarafından etkilenebilecek politika tercihi arasında bir fark yaratmış ve B'nin olayları algılaması yoluyla gerçek çıkarlarından farklı olarak hareket etmesinin “bilinçsizliğini” vurgulamıştır¹⁶. B, ideolojisi veya inançları nedeniyle A'nın çıkarlarını takip edebilir veya sosyal düzene göre değişmez olduğunu düşünebilir.¹⁷ Lukes'un güç algısı özellikle gücün çıkar üzerindeki etkisine odaklanır. A'nın çıkarının B'nin çıkarından farklı olduğu bir paradigmayı vurgulamıştır. Yani B, A'nın “emrettiği” şeyi yaptığında, bunu sadece A'nın çıkarı için yapar, kendi çıkarı için değil. A'nın gücü her zaman yalnızca A'nın çıkarlarına yarar sağlar, B'ninkine değil. *Gücün ikinci baskısında: Radikal Bir Bakış*'ın 2004 yılındaki versiyonunda, Lukes bu görüşün bir hata olduğunu kabul etmiştir. A aktörünün gücü her ikisi için de faydalı olabilir. B'nin çıkarlarına da faydalı olabilecek güce örnek olarak emniyet kemerlerini, öğretmenliği ve ebeveynliği göstermiştir (Lukes,1974).

Baldwin gibi akademisyenler gücün dördüncü yüzünü ihmal etseler bile, başkalarını istediklerini yapmaları için etkileme yolunu giyebilecek çoklu kamuflajları anlamak için onu analiz etmek ilginçtir (Baldwin, 2021). İktidarın yukarıda bahsedilen üç yüzü tanımlanmış çıkarları ve güç kapasiteleri olan aktörlere odaklanırken, Foucault'nun dördüncü yüzü onların güçlerini verili olarak almaz ve onların sosyal özellikleri ve davranışlarının açıklayıcı değişkenleri olarak görür. Gücün dördüncü yüzü, A ve B'nin özelliklerinin (arzular, çıkarlar, tercihler, vb.) de inşa edildiği paradigmatik ve sosyal bir inşayı vurgulamaktadır (Digeser, 1992). Dolayısıyla A'nın B üzerinde bir gücü yoktur ve B de doğrudan A'nın güç uygulamasına göre hareket etmez, ancak her ikisi de günlük faaliyetlerini ve kendilerini belirleyen sosyal paradigmaya göre hareket etmekle kısıtlanmıştır. Bu tür bir güç asla “kimsenin elinde değildir”, asla “bir meta ya da servet parçası olarak temellük edilmez” (Digeser, 1992; Abraham, 2016). Gücün bu dördüncü yüzü bir aktörü diğerine ya da her ikisine birden üstün kılabilir ama hiç kimse bunun üzerinde tam bir kontrole sahip değildir. Bu,

¹⁶ İktidarın üçüncü boyutlu yüzü Marksizm'in arka planına, özellikle de politika tercihlerinin yanlış bilinci aracılığıyla A'nın B üzerinde güç uygulamasını sürdüren Neo-Gramscianizm'in bir çerçevesine sahiptir (Baldwin, 2016).

¹⁷ Lukes, gücün ilk iki boyutunu eleştirmiştir. İlk olarak, Bachrach ve Baratz'ın karar verme analizinin bilinçli bir karar verme eylemini ima ettiğini, oysa durumun böyle olmayabileceğini vurgulamıştır. Böyle bir karar sadece bilinçsiz olabilir. Ayrıca Lukes, Bachrach ve Baratz'ın analizinin sonuçlarının aksine, aktörlerin gerçek çıkarlarına uymayan politika kararları alabileceğini düşünmektedir (UKEssays, 2018).

onların kendilerini anlamalarını, çıkarlarını ve birbirleriyle ilişkilerini belirleyen sosyal paradigmadır.

Giderek, gücün yapılandırılması, nasıl yaratıldığı ve nasıl uygulandığı daha sosyal temelli bir paradigmaya bürünmüştür. Güç konusundaki farklı akademik sonuçların ortak noktası, çoğunlukla realist ve davranışsal bir çerçeve altında sahip oldukları kısıtlı bakış açısı olarak kalmaktadır. Güç analizlerinin çoğu tek açılı bir yaklaşım benimsemiş, gücün yayıldığı farklı biçimleri ve ifadeleri görmezden gelmiştir. Lukes'un üç boyutlu güç ve Digeser'in Foucault'nun düşüncesine dayanan gücün dördüncü yüzü, her ikisi de Dahl'ın yaptığı gibi tek açılı modelde kalsa bile, daha ilginç bir algı veya yeni “meta-power” biçimleri sunar. Gallarotti meta-power “güç ilişkilerinin kendilerinin, bu ilişkileri etkileyen ve böylece aktörler arasındaki etkileşimlerden kaynaklanan nihai sonuçları götüren daha büyük bir sosyal ilişkiler kümesi içine gömülü olduğu durumlar” olarak tanımlamıştır (Gallarotti,2011). Meta-güç, gücün doğasını ve türlerini daha sosyal temelli bir yaklaşımla analiz etmeye yol açar. Gücün doğasını analiz etmek, yalnızca türlerini, kaynaklarını ve yeteneklerini değil, aynı zamanda hangi boyutta uygulandığını da analiz etmektir. Barnett ve Duvall konuyu daha geniş bir yaklaşımla ele almış ve dört tür güç üzerinde durmuşlardır: zorunlu, kurumsal, yapısal ve üretken (Barnett & Duvall,2005). Zorunlu güç, A'nın B üzerindeki gücünü çıkar çatışması arka planıyla ortaya koyan klasik, Weberci veya Dahlian çerçeveyi ifade eder. Barnett yine de niyetliliğe ihtiyaç duyulmadığını ve kaynakların doğasının maddi olabileceği gibi maddi olmayan da olabileceğini vurgulamıştır. Kurumsal güç, bir kişinin diğerlerini yaygın ilişkiler ve etkileşimler yoluyla dolaylı olarak kontrol etmesiyle ilgilidir. Yapısal güç, öznelerin işgal ettikleri sosyal konumlarla ilgili kapasitelerinin oluşumunu ifade eder. Süper güçler ile Afrika devletleri arasındaki ilişki buna örnek olarak verilebilir. Üretken güç, bilgi ve söylemler aracılığıyla anlam ve anlamlandırma sistemlerinde öznelliğin sosyal üretimiyle ilgilidir (Barnett & Duvall, 2005).

Güç analizinin bu çoğul yaklaşımı, Nye'in yumuşak gücünün bir metodolojisi de olabilir. Barnett ve Duvall analizlerini, hangi türlerin, hangi araçların ve hangi boyutların kavramsal bir güç çerçevesinin geliştirilmesine daha iyi olanak sağladığını sorgulayarak inşa etmişlerdir. Nye'in güç anlayışı da aynı güç meselesi sorusuna cevap verme eğilimindedir. Sert ve yumuşak güç ikilemiyle (ilk adımda), kaynakların doğası,

güç ilişkilerinin boyutu ve yumuşak gücün nasıl uygulandığı veya başkalarının tercihlerini etkilemek için bir araç teşkil ettiği yoluyla güç kavramını kavramak için başka bir uygun bakış açısı getirmiştir. Bir sonraki bölümde Nye'in güç algısının metodolojik bir analizi yapılmaktadır.

1.2.2. Yumuşak Güç: Metodolojik Bir Analiz

Yumuşak güç ABD'li ünlüler kadar meşhur oldu. Akademisyenler ve siyasi liderler arasında popüler hale geldi ve Joseph Nye'in yazıları aracılığıyla kavrama dayalı ilk adımlarından daha büyük hale geldi. Ancak, kendisinin de iddia ettiği gibi, yumuşak güç onun icadı değildir (Nye, 2021). Yumuşak güç her zaman vardı ancak Nye'in onunla yaptığı ilk kavramsal analizden bu yana çok daha fazla dikkat çekti. Bakalov'un da dediği gibi, Nye mantıkî olarak “yumuşak güce ilişkin akademik literatürün ana referans noktası” haline gelmiştir (Bakalov, 2019). Ancak Nye'in anlayışı, özellikle yumuşak gücün teorik arka planının eksikliği ve parametrelerinin belirsizliği nedeniyle çeşitli eleştirilere de yol açmıştır. Bu bölüm, Nye'in yumuşak güce ilişkin görüşünü ve aynı zamanda otuz yıl boyunca elde ettiği ilgili kavram üzerine gelişmeleri vurgulamak için net bir analiz dizisi oluşturmaya çalışmaktadır. Sonraki bölümlerde yumuşak gücün ne tür bir güç olduğu ve özellikleri; yumuşak gücün kaynakları ve nasıl işlediği; bu kavramın yol açtığı akademik tartışmalar ve zaman içinde ve Nye'in anlayışının batılı-liberal epistemolojisinin dışında geliştirilen farklı genişletilmiş kavramla ilgili görüşler yoluyla geçirdiği evrimlerle son olarak, yumuşak güç araştırmaları için bir tuval hazırlanacaktır.

1.2.2.1. Yumuşak Gücün Özellikleri

Joseph Nye'in bu konudaki ilk kitabı olan *Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power*'da, 1970'ler boyunca Keohane ile tartıştığı güç düşüncesini takip etmiştir. Gücün değişen doğasının üç özelliği olduğunu vurgulamıştır: daha az değiştirilebilir, daha az zorlayıcı ve daha az elle tutulur. Daha az değiştirilebilirlik, gücü bir konudan diğerine aktarma kapasitesinin daha az olduğunu ortaya koymaktadır (Nye, 1990a, s.159). Daha az zorlayıcılık, karşılıklı bağımlılık çağında daha az etkili ve daha maliyetli hale gelen güç kullanımıyla ilgilidir. Daha az somutluk ise güç yeteneklerinin daha önemsiz hale gelmesi anlamına gelmektedir.

Bu parametreler Nye'in güç algısını karakterize etmektedir. Nye, sert ve yumuşak güç gibi bir güç “ikiliğinin” altını çizmiştir.¹⁸ Sert güç ve yumuşak güç, temel bir algıya göre, temel olarak kaynakları ve davranışsal özellikleri bakımından farklıdır. Sert güç, askeri güçler, coğrafya, nüfus veya hammadde gibi geleneksel realist güç kaynakları görüşüyle ilgilidir (Nye, 1990a, s.38). Bu güç türü, bu maddi kapasitelerin kullanımıyla başkalarını zorlama kapasitesi tarafından belirlenir. Zorlama, tehdit ya da ödeme (davranışsal özellikler) yoluyla istediğini elde etmekle ilgilidir. Nye'in bu anlayışı, gücün ilk yüzü olan ve A'nın B'ye başka türlü yapmayacağı bir şeyi yaptırma kapasitesini vurgulayan Dahlian anlayışına katılır. Bu, B'nin tepkisinin A'nın güç kullanımı tarafından belirlendiği ilişkisel bir şemadır. A, zorlayıcı araçlar kullanarak B'nin tercihlerini değiştirmiştir.

Yumuşak güç oldukça farklıdır. Yumuşak güç, kaynakları daha soyut ve daha az zorlayıcı olan bir güç türüdür. Sert güç maddi yeteneklere dayanırken, yumuşak güç daha çok zorlayıcı araçlar olmadan “devletlerin davranışlarını değiştirme yeteneği” ile ilgilidir. Nye, daha sosyal temelli olan ve üç davranışsal özelliğe dayanan bir güç türünün altını çizmiştir. İlk olarak, yumuşak güç *kooptasyon* ile ilgilidir. Sert güç zorlama ile ilgiliyken, yumuşak güç kooptasyona, yani başkalarının tercihlerini şekillendirerek onlara barışçıl bir şekilde istediğini yaptırma becerisine dayanır. “Sert ya da komuta gücünün ya da başkalarına istediğini yaptırmanın aksine buna kooptasyon ya da yumuşak güç denebilir” (Nye,1990b). Tercihleri etkileme yoluyla bu şekilde kooptasyon, Steven Lukes'un üç boyutlu gücüne atıfta bulunabilir (UKEssays,2018). Bununla birlikte, Lukes'un düşüncesindeki manipülasyon parametresi onu yumuşak güçten farklı kılmaktadır. İkinci olarak, yumuşak güç *çekicilik* ile ilgilidir. Bir ülke başkalarının gözünde çekici ve olumlu bir imaja sahip olduğunda başkalarını ikna etmek mümkündür. Bu da aktörlerin paylaştıkları ortak sosyal özelliklere bağlıdır. Üçüncü olarak, yumuşak güç *gündemi şekillendirmek* ile ilgilidir. Nye, “siyasi gündemi belirleme ve tartışma çerçevesini başkalarının tercihlerini şekillendirecek şekilde belirleme” yeteneğinin gücünü vurgulamıştır (Nye,1990b). Nye'in kendisi de siyasi gündemin şekillendirilmesini Bachrach ve

¹⁸ Aşağıdaki parçalar, sert güç ve yumuşak gücün bir dikotomi olmaktan ziyade bir süreklilik şeması izlediğini anlamaya izin veren daha derin bir arka plan sunmaktadır.

Baratz'ın “gücün ikinci yüzü” olarak adlandırdıkları olgu üzerine inşa ettiğinin altını çizmiştir (Nye,2004). Barnett ve Duvall'ın kurumsal gücüne de atıfta bulunulabilir.

Geleneksel güç görüşü, bir devletin hedeflerine ulaşmak için diğerlerini zorlamaya yönelik maddi yetenek ve kapasitelerine odaklanmıştır.¹⁹ Burada vurgulanan, bir aktörün nitelikleridir. Yumuşak güç ise farklıdır. Sadece gücün maddi olmayan kaynakları vurgulanmaz, aynı zamanda hedeflenen ülkenin nitelikleri de önemlidir. Tarık Oğuzlu, “Bir ilişki olarak tanımlanan yumuşak güç, gücün ilişkisel ve bağlamsal olduğunu gösterir” dedi (Oğuzlu, 2020). Nye, “Gücü başkalarının değişen davranışları açısından ölçtüğümüzde, öncelikle onların tercihlerini bilmemiz gerekir” demiştir (Nye, 2004, s.2). Aslında yumuşak gücün ikili bir boyutu vardır; bir durumu olan yumuşak kaynaklar (kapasiteler) kümesidir, ancak aynı zamanda bağlamın ve her iki aktörün niteliklerinin gücün etkinliğini belirlediği ilişkisel bir güç paradigmasıdır. Yumuşak güç türü, Barnett ve Duvall'ın yapısal gücüne katılır ama aynı zamanda gücün dördüncü yüzüdür.

Nye'a göre “güç, kişinin istediği sonuçları elde etmek için başkalarının davranışlarını etkileme yeteneğidir” (Nye,2004). Bir sonraki parçada yumuşak güç kaynaklarının başkalarının davranışlarını değiştirmek için neye ve nasıl izin verdiği analiz edilmektedir.

1.2.2.2. Yumuşak Gücün Kaynakları

Yumuşak güç, özel ve daha ziyade cazibeli bir güç türüne dayanır. Başkalarını güç uygulayarak değil, güç çekerek etkileme gücüne vurgu yapar. “Gücün yüzleri” üzerine yapılan tartışmalar büyük ölçüde bir aktörün gücünü bir başkası üzerinde nasıl uyguladığına odaklanırken, diğerlerini nasıl çekebileceğine daha az odaklanmaktadır. Nye'dan alıntı yapacak olursak: “Bir ülke dünya siyasetinde istediği sonuçları elde edebilir çünkü diğer ülkeler - değerlerine hayranlık duyarak, örnek alarak, refah ve açıklık seviyesini arzulayarak - onu takip etmek isterler” (Nye, 2004). Bir ülkenin hiçbir şey yapmadan bir dizi sosyal uygulama aracılığıyla diğerlerini baştan çıkarma becerisi, onu yumuşak güç aktörü yapar. Nye'a göre bir ülkenin yumuşak güç

¹⁹ Yetenekleri, kapasiteleri ve kabiliyetleri nasıl algılıyorum? Yetenekler, bir devletin geniş bir olasılık kapsamında yapabilecekleridir. Kapasiteler, istediği şeyi elde etmesini sağlayan mevcut becerilerdir. Kabiliyetler ise bu becerileri ustalık ve etkinlikle kullanma biçimidir.

potansiyeline sahip olmasını sağlayan kaynaklar kültür, siyasi değerler/kurumlar ve dış politikadır. Bu özellikler ülkeyi diğerlerinin gözünde çekici ve baştan çıkarıcı kılar ve bu nedenle emir ya da zorlama yoluyla güç uygulamaya gerek kalmaz. Bir ülkenin yansıtıklarıyla sahip olduğu imaj, yurtdışındaki kamuoyunu etkiler. Kamuoyunu etkilemek, kamu diplomasisinin iddialı ülkeler tarafından uygulanması gerektiği ölçüde bir güç unsuru haline gelmiştir. Yurtdışındaki insanların ülkenizi nasıl algıladığını çekicilik ve baştan çıkarma yoluyla etkileyebilirsiniz, yumuşak güç işe yarar. Yumuşak güç, bir ülkenin küresel itibarını artırma kabiliyetidir. Örneğin Amerikan yaşam tarzı, popüler kültürü sayesinde dünyanın dört bir yanındaki gençlerin takip etmek istediği bir örnek haline gelmiştir. ABD müzik, film ve spor endüstrileri ve bunların diğer ülkelerdeki başarıları, ABD'ye, insanların ABD hakkında nasıl konuştuğu, ürünlerin nasıl "ABD malı" olduğu ve ABD firmalarının nasıl müşteri kazandığı ve ABD'nin kendi kendini yetiştiren adamlarının gençlere nasıl ilham verdiği yoluyla hissedilebilen bir güç varlığı kazandırmaktadır.

Yurtiçi ve yurtdışındaki siyasi değerler de bir ülkenin başkaları tarafından nasıl algılandığı konusunda büyük öneme sahiptir. Bu değerler bir ülkenin başkalarının gözünde daha fazla meşruiyete sahip olmasını sağlar. Aslında meşruiyet yumuşak gücün başarısının arka bahçesidir. Nye, “Politikalarımız başkalarının gözünde meşru olarak görüldüğünde, yumuşak gücümüz artar” demiştir (Nye, 2004, s.x). Siyasi değerler bir ülkeye, örneğin diğer ülkelerin tartışamayacağı bazı özel konularda kendini ifade etme meşruiyeti verir. Örneğin Kanada ırkçılık ya da insan hakları gibi konuları ele alabilir ve muhtemelen başkaları tarafından da takip edilir. Çin gibi ülkeler ise demokrasi eksiklikleri ve insan haklarına saygı gösterme çabaları nedeniyle bu tür konularda kendilerini konumlandırmak için yeterli meşruiyete sahip olamayabilirler. Dış politikada meşruiyet eksikliği bir ülkenin yumuşak güçlenmesini sınırlar. Bu meşruiyetin/itibarın kaynağı, bir ülkenin evrensel değerleri ve diğerleriyle ortak çıkarları üstlenebilme becerisidir.

Siyasi liderlerin ya da hükümetlerin yurtdışında yansıtıkları imaj, dış politikalarının etkinliğini de etkilemekte ve ülkenin yumuşak güç potansiyelini azaltabilmektedir. Nye, “2003'teki Irak Savaşı'ndan sonra yapılan anketlerde ABD'nin çekiciliğindeki keskin düşüşte, olumsuz görüşlere sahip insanların çoğunlukla ABD'nin genelinden ziyade Bush yönetimine ve politikalarına tepki gösterdiklerini”

vurgulamıştır (Nye, 2004, s.14). Siyasi liderler, söylemleri ve davranışları aracılığıyla bir ülkenin inançlarını yurtdışına aktaran ilk mekanizmalardır. Kibirli liderler ülkelerinin uluslararası arenadaki yumuşak güç potansiyelini kolaylıkla azaltabilir. Donald Trump'ın Afrika ülkeleri hakkındaki küstah sözleri, kendi döneminde ABD'nin Afrika'daki imajını daha da aşındırmıştır (Godard, 2018).

Yumuşak gücün bir özelliği de tek sahibinin devlet olmamasıdır. Sivil toplum da yumuşak güç üretir. Nye, ABD'nin yumuşak güç araçlarının büyük ölçüde sivil toplumdan kaynaklandığını ve sivil toplumun yeteneklerinin kendini ifade etmesine ve geliştirmesine izin verme kapasitesinin de bir yumuşak güç kaynağı olduğunu savunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri kültürü, üniversiteleri, basketbol yıldızları ve markaları aracılığıyla çekicilik kazanmaktadır. İlliberal ülkeler, sivil toplumları aracılığıyla yumuşak güç üretmekte zorlanırlar çünkü sivil toplumun gelişimi için gerekli özgürlüğe sahip değildirler.

Bu farklı noktalar yumuşak güç kavramsallaştırmasının temel varsayımlarını oluşturmaktadır. Ancak zaman içinde Nye'in kendisi ve diğer akademisyenler tartışmanın arka planını güçlendirmiştir. Bu tez de yumuşak güç kavramını son yıllarda aldığı boyut üzerinden derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Gerçekten de tartışma yumuşak gücün sınırlarını ortaya çıkarmış, ancak aynı zamanda yumuşak gücün kaynakları, nasıl işlediği ve davranışa dayalı özellikleri arasındaki kavramsallaştırmayı da genişletmiştir.

1.2.2.3. Genişletilmiş ve Evrimsel Yumuşak Güç Anlayışı

Yumuşak güç tartışmalarından doğan makale ve kitapların sayısı, kavramın ne kadar ilgi çekici olduğunu ve zaman içinde nasıl esnekleşerek daha geniş bir analiz çerçevesi sunduğunu göstermektedir. Hem tartışmanın hem de kavramın kendisinin evrimi, özellikle gücün üç parametresi olan davranışlar, kaynaklar ve göstergeleri hakkındaki tartışmalar zinciri üzerine inşa edilmiştir. Bu parametreler yumuşak gücün daha kavramsal bir çerçeveye oturmasını sağlamış ve kapsamını güçlendirmiştir. Nye'in yumuşak güç görüşü, neoliberal epistemolojisi üzerinden de sorgulanmıştır.

1.2.2.3.1. Yumuşak Güç Davranışları ve Kaynakları: Kavramsal Genişleme ve Sınırlar

Yumuşak gücün temel davranışsal özellikleri; ikna etme, cezbetme ve gündemi şekillendirmedir. Kaynakları alışkanlık olarak yurtiçi ve yurtdışındaki kültür ve siyasi değerleri kapsar. Bu kaynaklar ve davranışlar genellikle zorlayıcı ve materyalist arka planıyla sert güce karşıttır. Yumuşak güç tartışmasının dayandığı temel noktalar bunlardır. Ancak kavram, Nye'in kavramı geliştirmeye başladığı zamandan daha bulanık bir hal almıştır. “Yumuşak Güç: Bir Kavramın Evrimi” adlı kitabında, “bazı yazarların bu kavramı askeri güçten başka bir anlama gelecek şekilde kullandığını” vurgulamıştır (Nye, 2011). Ayrıca şunu da eklemiştir: “birçok kaynak türü yumuşak güce katkıda bulunabilir, ancak bu yumuşak gücün herhangi bir davranış türü olduğu anlamına gelmez” (Nye, 2011). Yumuşak güç literatürünü tasarlayan farklı analizler iki sorunu gündeme getirmiştir: yumuşak güç davranışlarının ve kaynaklarının nasıl daha iyi açıklanacağı ve sert ve yumuşak güç arasındaki sınırların, eğer varsa, nasıl belirleneceğiyle alakalıdır.

Gallarotti yumuşak gücün ve nasıl işlediğinin açıklığa kavuşturulmasına katkıda bulunmuştur. Nye kooptasyondan bahsederken, Gallarotti “sevdirmeye” (*endearment*) üzerinde durmuştur. Yumuşak gücü, “dünya işlerinde ulusları dünya siyasetindeki diğer uluslara sevdiren olumlu bir imaj” yoluyla etkileme yolu olarak açıkladı (Gallarotti, 2011). “Bu olumlu imaj saygı ve hayranlık yaratır, bu da yumuşak güce sahip ulusları diğer ulusların gözünde daha sevimli hale getirir” (Gallarotti, 2011). Sevdirmeye, yumuşak güç sahibinin yansıttığı ve temsil ettiği şey aracılığıyla diğer ulusları “doğal olarak” cezbettiği davranışa dayalı özelliği tanımlar. Bir ülkenin uluslararası statüsü, savunduğu konular ya da sahip olduğu ekonomik başarı diğer uluslarda saygı, itibar ve hayranlık yaratabilir, böylece bu uluslar içte ya da dışta politikalarını taklit etmeyi amaçlarlar. “Öykünme, kendilerini (eylemlerini, politikalarını, hedeflerini) rol-model ulusların çıkarlarıyla tutarlı bir şekilde gerçekleştiren bir uluslar sistemi yaratır” (Gallarotti, 2011).

Joseph Nye da sert ve yumuşak güç arasında kavram üzerinden bir sınır çizmenin zorluğunu kabul etmiştir. Sert güç, somut kaynakların zorlayıcı bir şekilde kullanılmasıyla tasarlanırken, yumuşak güç çekicilikle ve başkalarını sevdirmek için soyut kaynakların kullanılmasıyla ilgilidir. Bununla birlikte, geleneksel sert güç kaynakları yumuşak güç sonuçları üretebilirken, yumuşak güç araçları cazibe yerine nefret de üretebilir. Aslında sert ve yumuşak güç arasında demir bir perde olduğunu

düşünmeye gerek yoktur. Bu bir dikotomi meselesi olmaktan ziyade bir sürekliliktir. Rusya'nın Afrika'daki artan varlığı, dış yardım veya burslar gibi yumuşak güç kaynaklarına dayanmamaktadır. Rusya, örneğin Orta Afrika Cumhuriyeti veya Mali'deki askeri varlığı ve terörle mücadeledeki etkinliği sayesinde çok daha fazla çekicilik kazanmıştır. Hollywood ürünleri, dini ilkelerden bir şekilde yoksun olmaları ve halkın hassasiyetlerini rencide edebilmeleri nedeniyle ABD'nin İslam dünyasındaki ya da laik olmayan ülkelerdeki imajını zedeleyebilir. Tarık Oğuzlu şöyle iddia etmektedir:

Gücü 'yumuşak' yapan, kullanılan araçların niteliği değil, bu araçların kullanılma biçimidir. Askeri güç sert güç değildir, sivil güç de yumuşak güç değildir. Gücün askeri ve sivil boyutları kullanılan araçların türüne işaret eder. Gücün sert ve yumuşak boyutları ise askeri ve sivil güç unsurlarının kullanılma biçimlerini ifade eder. (Oğuzlu, 2007).

Yumuşak güç ile sert güç arasındaki süreklilik sınırı, kaynaklardan çok davranışlara bağlıdır. Nye, “Sert ve yumuşak güç arasındaki ayrımı, komutanın sert ucundan işbirliğinin yumuşak ucuna kadar uzanan bir davranış yelpazesi boyunca bir derece meselesi olarak tanımladım” demiştir (Nye, 2021). Aradaki fark daha çok eylemin meşruiyetine bağlıdır. Tarık Oğuzlu "eylemin mantığı" (*logic of action*) konusundan bahsetmektedir (Oğuzlu, 2007). Eğer güç araçlarının kullanımı başkalarını zorlama hedefiyle destekleniyorsa, bir sert güç mekanizması devam ediyor demektir. Eğer askeri kaynakların kullanımı uluslararası meşruiyeti ve kabulü olan bir amaç tarafından motive ediliyorsa, kolaylıkla yumuşak güç etkileri üretebilir.

1.2.2.3.2. Vuving'in Yumuşak Güç Kaynakları ve Göstergeleri Arasındaki Ayrımı

Alexander Vuving, yumuşak güç kavramsallaştırması tartışmasına, öncelikle uzmanların tartışmadaki bazı eksikliklerini endeksleyerek katkıda bulunmuştur. Yumuşak güce ilişkin akademik sonuçları karakterize eden yanlış anlamaları, özellikle de yumuşak gücün "yeterince kuramsallaştırılmamış olması", "akademik incelikten yoksun olması" ve "analitik bulanıklığı" nedeniyle ortaya koymuştur (Vuving, 2009). Nye ayrıca yumuşak gücün ne olduğunun kavranması sorununu da vurgulamıştır.

Nye'in da altını çizdiği gibi, yumuşak güç yanlış bir şekilde yumuşak gücün tipik kaynakları ile bir tutulmakta ve bu kısıtlı bakış açısı “gücü somut ve ölçülebilir hale getirmektedir” (Nye, 2004). Bu algı aynı zamanda gücü, verili kaynaklar aracılığıyla bir zorlama paradigması olarak kurmaktadır. Başka bir deyişle, yumuşak güç sahibi “işe yaraması için bir şeyler kullanmak zorundadır”. Bu durum, yukarıda bahsettiğim kaynaklar aracılığıyla yumuşak güç ve sert güç arasındaki eski ikilemi de açıklamaktadır. Bu sorunları çözmek için Vuving iki metodolojik araç önermektedir: “Yumuşak gücü oluşturan nedir?” sorusunu “Çekiciliği yaratan nedir?” sorusuyla değiştirmek. Ardından, “güç kaynağı” ile “güç göstergeleri”ni birbirinden ayırmak. Vuving'in güç kaynakları ve güç göstergeleri arasında yaptığı ayrım muğlak olsa da, göstergeler olarak vurguladığı şey ilginçtir. Güç göstergelerini “güce neden olan özellik”, yumuşak güç göstergelerini ise çekiciliğe neden olan özellik olarak açıklamaktadır. Bu nedenle Vuving üç yumuşak güç kapasitesinin altını çizmiştir. Birincisi: *iyilik* (Benignity); insanlara, özellikle de müşteriye davrandığınızda ifade ettiğiniz olumlu tutumları ifade eder (Vuving, 2009). Başkalarına nazik davrandığınızda, insan ilişkilerinde onlarda minnettarlık ve sempati yaratırsınız, bu da yumuşak güç üretir. İkincisi: *parlaklık* (Brilliance); “bir şeyler yaptığınızda gösterdiğiniz yüksek performans ifade eder” (Vuving, 2009). Aynı başarıya sahip olmak isteyebilecek başkalarının hayranlığına neden olur. Üçüncüsü: *güzellik* (Beauty); Vuving bunu daha az hassasiyetle “idealleri, değerleri, davaları veya vizyonları temsil ettiğinizde ortaya çıkan düzgün rezonans” olarak tanımlar (Vuving, 2009). *Güzellik*, başkalarının sizin ideallerinizi, değerlerinizi, amaçlarınızı ya da vizyonlarınızı paylaştıklarında duydukları hayranlık ve hissiyatı ifade edebilir. Aynı “topluluğa” ait olma ve inançlar gibi aynı sosyal nitelikleri paylaşma duygusuna dönüşebilir. Yarattığınız hayranlık ve insanların sizin yaşam tarzınızı ve sosyal meseleleri ele alış biçiminizi benimseme eğilimi yoluyla yumuşak güç üretir.

1.2.2.3.3. Yumuşak Güç: Batılı-Liberal Alanın Dışında

Nye'in yumuşak gücü, ABD'nin dünya siyasetindeki sürekli hâkimiyetini başka bir güç türüyle vurgulamak için tasarlanmıştır. Nye'in sahip olduğu bu anlayış, yumuşak gücün batılı ya da liberal olmadığı varsayılan ülkeler için analitik bir çerçeve olarak kullanılmasını bazen zorlaştıran bir batı-merkezcilik şemsiyesi altında inşa edilmiştir. Oysa yumuşak güç, bir ülkenin çekicilik yoluyla diğerlerini kendi tarafına

çekme kapasitesi olarak kalırken, batılı değerler dışında birçok kaynak, aynı batılı dünya siyaseti vizyonuna sahip olmayan ülkeler arasında yumuşak güç üretebilir.²⁰

Nye'in yumuşak güç anlayışı siyasi değerler, dış politika ve kültüre dayanmaktadır. Siyasi değerlerin çekiciliği, ülkelerin inançları, anlatıları, fikirleri ve siyasi öncelikleri aracılığıyla sahip oldukları vizyona bağlıdır. Nye'in da vurguladığı gibi, örneğin Müslüman dünyası ile Batılıları karşılaştırdığınızda kültürel çekiciliğin aynı temellere dayanmadığını görürsünüz (Nye, 2004, s.12). Gerçekten de yumuşak güç anlayışı, aynı medeniyet paradigmalarını paylaşan ülkeler arasında *iyilik* ve *güzellik* gibi güç göstergeleri üreten medeniyet parametrelerini veya paradigmalarını dikkate almalıdır. Medeniyet değişkenlerine dayalı olarak yumuşak gücün “batılılaşmasını” vurgulayan bir çerçevenin altını çizmek önemlidir.

Foucault'un vurguladığı gibi, bazı paradigmalar insanların arzuları, inançları ya da tercihleri aracılığıyla sosyal öznelliklerini şekillendirir ve ulus grupları ya da toplumlar arasında geniş bir ortak değerler ağını belirler.²¹ Daha geniş bir düzeyde, bunlar Samuel Huntington'ın "medeniyet" olarak vurguladığı şeyi şekillendirir. O bunu şöyle tanımlar:

Medeniyet, insanları diğer türlerden ayıran en yüksek kültürel gruplaşma ve insanların sahip olduğu en geniş kültürel kimlik düzeyidir. Hem dil, tarih, din, gelenekler, kurumlar gibi ortak nesnel unsurlarla hem de insanların kendilerini öznel olarak tanımlamalarıyla tanımlanır” (Huntington, 1994, s.238; Huntington, 1993).

Bazı nesnel unsurlar, bir ülkenin arzularını, inançlarını veya siyasi tercihlerini belirleyebilen verili paradigmaları temsil eder. Yumuşak güç, insan çıkarlarının sosyal inşası üzerinde duran inşacı bir dünya siyaseti anlayışıdır. Ulusların çıkarları kimliklerine, yani kendilerini nasıl gördüklerine ve kendilerini nasıl tanımladıklarına

²⁰ Todd Hall, yumuşak gücün bir analiz kategorisinden ziyade bir uygulama kategorisi olarak kullanılmasını vurgulamıştır. Yumuşak gücün siyasi ve sosyal yönünün altını çizmiş, bu nedenle bir analiz kategorisi olarak kullanılmasının zor olduğunu belirtmiştir. Nye, ABD değerlerini cazibe kaynağı olarak tanımlarken, Çin de Konfüçyüs değerlerinin ve "Pekin modeli" kalkınmanın cazibesinden bahsetmiştir. Yumuşak güç parametreleri toplumların sosyal inşasına bağlıdır (Hall, 2010).

²¹ Foucault, özneleri ve sosyal pratikleri şekillendiren ve kaçılamayan bir güç mantığı tanımlar. Bu tezde bu tür bir iktidar üzerinde durulmamakta, ancak toplumsal özneleri inanç, tercih vb. olarak şekillendiren güç etkileri ve faktörleri olan yaratılmış paradigmaların analiz çerçevesi kullanılmaktadır (Fournier, 2012).

göre şekillenir. Dolayısıyla, başkalarının gözünde kültürel veya siyasi olarak neyin çekici olduğu algısı da medeniyet paradigmaları tarafından şekillendirilir. Her ikisini de aynı medeniyet alanına ait olarak gören ve aynı kimliği paylaşan ulusların birbirlerini etkileme olasılığı yüksektir. Bu medeniyet paradigmaları, inançları ve dünya vizyonları aracılığıyla bu devletlerin tercihlerini de şekillendirir ve yönlendirir.

Dolayısıyla, demokrasi, özgürlük ya da liberalizm Batılı devletlerin kendilerini nasıl gördüklerini ve onlara neyin çekici geldiğini belirleyen paradigmalardır. Bu algı diğer medeniyet biçimlerinden farklı olabilir ve çekiciliğin kaynakları da farklıdır. Örneğin İran veya Suudi Arabistan, İslam dini paradigması aracılığıyla Müslüman ülkeler için çekici olabilir. Çin'in çekiciliğinin sonuçları Batı dünyasında ve Afrika'da farklı olabilir. Gerçekten de, bir devletin dış politikasının ya da siyasi değerlerinin çekiciliğini sağlayan özgürlük ya da demokrasi algısı Afrika'da ikinci plana atılabilirken, devletler Çin'i kendi gözlerinde örneğin Fransa'dan daha çekici kılacak sömürgecilik karşıtı bir dış politika görüşünü ön kabul olarak benimseyebilirler.

Tablo 2: Yumuşak Güç Anatomisi

Yumuşak Davranışlar	Yumuşak Kaynaklar	Yumuşak Güç Göstergeleri	Yumuşak Araçları
Kooptasyon Baştan Çıkarma Gündem belirleme Çekicilik	Siyasi değerler, dış politika, kültür ve medeniyet bağları (inançlar, değerler, normlar, dini ilkeler ve tarih aracılığıyla...)	İyilik Parlaklık Güzellik	Kamu diplomasisi Ülke markalaşması Ekonomik teşvikler (Ekonomik Diplomasi) Eğitim Kültür Spor

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

Yumuşak güç, bir ülkenin başkalarının gözünde siyasi, ekonomik ve kültürel çekiciliğine dayanan ve zorlama olmaksızın başkalarına kendini sevdirmesini sağlayan

çekici bir güç versiyonu olarak tanımlanabilir. Bu bir kaynak meselesi değil, daha ziyade eylem mantığı ile ilgilidir. Bununla birlikte, yumuşak gücün etkisini ve etkinliğini ölçmek her zaman zordur. Bunu incelemek için üzerinde uzlaşmış bir akademik yöntem ya da statik bir akademik plan yoktur. Ancak bu tez, gelecekteki yumuşak güç çalışmaları için faydalı olabilecek akademik bir tuval inşa etmeyi amaçlamaktadır.

1.2.2.3.4. Yumuşak güç üzerine araştırmalar: Akademik bir bakış

Pek çok akademisyen yumuşak güç potansiyelini ve etkilerini ölçmenin zorluğunu endekslemiştir. Sert güçte potansiyel; tank sayısı, nüfus, askeri araçlar, yaptırımların ekonomik kaldırıcı vb. ile hızlı bir şekilde belirlenir. Etkiler ya da sonuçlar ise bombaların etkisi, düşmanın maddi kaynaklarının ne kadarının yok edildiği, ekonomik yaptırımların hedef alınan ülkenin siyasi ve ekonomik durumunu ne ölçüde etkilediği vb. ile ölçülür. Yumuşak güç söz konusu olduğunda iş daha zordur. Başkalarının duygularını, tutumlarını ya da algılarını ölçmek kolay değildir. Bir ülkenin yumuşak güç potansiyelini ölçmek için kültürünün ya da siyasi değerlerinin çekiciliğini nasıl ölçeceğimizi bilmemiz gerekir. Etkilerini ölçmek için de başkalarının bir ülkenin kültürü, dış politikası ya da siyasi cazibesi hakkında ne düşündüğünü ölçmeliyiz.

Örneğin, Margaret Seymour'un ABD için altını çizdiği gibi, bir bölgedeki ABD karşıtı duyguları (yumuşak güç ölçütü) gerçek zamanlı olarak hesaplamak neredeyse imkansızdır (Seymour, 2020). Birçok akademisyen yumuşak gücü potansiyelinden veya kaynaklarından farklı parametrelerle ölçmeye çalışmıştır. Yun ve Kim (2008) Chicago Dış İlişkiler Konseyi tarafından yapılan anketler aracılığıyla ABD vatandaşları arasında yabancı ülkelerin çekiciliğinin “tercih edilebilirliğini” ölçmüştür (Yun & Kim, 2008). Passow ve diğerleri (2005) Lihtenştayn'ın altı yabancı ülke vatandaşları arasındaki itibarını ölçmek için Fombrun-RI Ülke İtibar Endeksini kullanmıştır (Passow vd, 2005). Lee (2008) Güney Koreliler arasında Çin'in yumuşak gücünü beş boyut üzerinden ölçmek için bir kamuoyu araştırması kullanmıştır: Çin etkisi, küresel yönetim, kültür, teknolojiler ve Kore'nin Çin'e ve halkına olan yakınlığı (Lee, 2008). Yumuşak güç kaynaklarını ölçmek için kullanılan en ünlü modellerden biri McClory'nin Yumuşak Güç 30 projesidir ve 30 ülkenin yumuşak güç

kaynaklarını ölçmek için altı boyuta odaklanmaktadır: etkileşim, hükümet, kültür, eğitim, girişim ve dijital (Yun & Kim, 2008).

Yumuşak gücü niceliksel bir yöntemle ele almak zor olmaya devam etmektedir. Sosyal ve öznelliğe dayalı yumuşak güç kaynakları ve davranışları mülakatlar, anketler ve anlatılar gibi niteliksel yöntemleri daha çok tercih etmektedir. Yumuşak güç, çekicilik ve hedeflenen ülkenin tercihlerini şekillendirme becerisiyle ilgilidir. Ancak yumuşak güç aynı zamanda bir ülkenin zorlama olmaksızın istediğini elde etme becerisini de tanımlar. Bu nedenle, yumuşak güç sahibinin istediğini elde edip edemediği analiz edilemezse, yumuşak güç çalışması neredeyse boşunadır. Birçok yumuşak güç çalışması, ilişkisel bir bakış açısıyla hedeflenen ülkenin dış politika kararları üzerindeki etkilerini analiz etmeden, küresel bir bakış açısıyla ülkenin kaynaklarına dayanmaktadır. Burada yumuşak gücü incelemek için analiz üç seviyede inşa edilmelidir. İlk olarak, yumuşak gücü incelemek, A ülkesinin B ülkesinin gözündeki çekiciliğini güçlendirmek için ne tür yumuşak güç kaynaklarını kullandığını analiz etmeyi gerektirir. Bu, liderlerin konuşmalarının ve söylemlerinin araştırılması yoluyla anlatıların kullanılmasını ve diğerleriyle ilişkisini güçlendirmek için zaman içinde uygulanan dış politika araçlarını gerektirir. İkinci olarak, burada izlenmesi gereken iki adım vardır: 1- Ülkenin çekiciliğini güçlendirme çabaları, hedeflenen ülkenin halkı ve siyasi liderleri arasında yarattığı duygu ve görüşler aracılığıyla ölçülebilir. Burada anketler ya da mülakatlar faydalı olacaktır. 2- Yumuşak gücün etkinliğini ölçmek için, A ülkesinin çabalarının B'nin siyasi kararlarını A'nın hedeflerine uygun olacak şekilde etkileyip etkilemediğini bilmek faydalıdır. Aslında, yumuşak güç ya da herhangi bir tür güç, istediğinizi elde etmek, bir amaca ulaşmak için kullanılır. Sadece yumuşak güç takviyesi bir amaç değildir. Yumuşak güç çabalarının arkasında her zaman siyasi, ekonomik, diplomatik veya güvenlik amaçları vardır. ABD, terörle mücadele çerçevesinde ABD karşıtlığını azaltmak için Orta Doğu'da yumuşak gücünü güçlendirmiştir (Rugh, 2017). Burada yumuşak gücün kullanımına ilişkin güvenlik temelli bir politika söz konusudur. İsrail, Filistin ile çatışması perspektifinde BM'de olumlu oy almak için ülkeler arasında yumuşak gücünü pekiştirmektedir (Middle East Monitor, 2015). Burada yumuşak güç kullanımının diplomatik bir arka planı vardır. Üçüncü olarak, bu tezde amaç, Türkiye'nin yumuşak gücünü ve bunun Senegal'deki ekonomik varlığını nasıl

etkilediğini analiz etmektir. Bir süreç ve Türkiye'nin Senegal'e yönelik ekonomik hedeflerinin somutlaşmış hali olarak Türk ekonomik diplomasisi, yumuşak güç ile olan ilişkisi çerçevesinde analiz edilmektedir. Bir sonraki bölüm, dış politika hedeflerine ulaşmada ekonomik diplomasinin ve yumuşak güç ile ilişkisinin iç ve dış yönlerini özellikle vurgulamaktadır.

1.2.3. Kısa Bir Değerlendirme

Günümüzde yumuşak güç, devletlerin dış politika çabalarını tanımlamak için en çok kullanılan terimlerden biridir. Ancak Nye'in 1980'ler ve 1990'larda kavramın temel noktaları olarak vurguladığı hususların hayata geçirilmesi ve etkili bir analiz aracı olarak kullanılabilmesi için daha fazla açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Yumuşak güç, ülkelerin dış politika hedeflerine ulaşmak için karşılıklı tercihlerini şekillendirdikleri bir yol olarak kalmaktadır. Ancak, bazı tipik yumuşak güç kaynakları olsa bile, bazı sert güç kaynakları da yumuşak güç üretebilir. Yumuşak güç aslında bir kaynak meselesinden ziyade bir eylem mantığı ve gücün meşruiyeti meselesidir. Yumuşak güç ile sert güç arasındaki farkı yaratan da davranışlar ve güç göstergelerdir. Yumuşak güç *iyilik*, *güzellik* ve *parlaklık* göstergeleriyle üretilirken, sert güç caydırıcılık, gözdağı veya terör üzerinden yükselir. Yumuşak gücün ölçümü meselesini çözmek de zordur. Yumuşak güç etkileri, bir ulusun başkalarının gözündeki tercih edilirliliğini, çekiciliğini veya sevilirliliğini değerlendirmek için nitel yöntemlerin kullanılmasıyla daha iyi değerlendirilir. Ancak, yumuşak gücün etkinliğini ölçmenin, başkalarının yumuşak güç sahibine yönelik kararlarındaki tercihlerini ve ekonomik, güvenlik, diplomatik veya siyasi hedeflere ulaşılmasını nasıl etkilediğinin incelenmesiyle ilişkilendirilmesi gerekir. Bir sonraki bölümde ekonomik diplomasi kavramı ve devletlerin dış politika hedeflerine ulaşmasında yumuşak güç ile ilişkisi analiz edilmektedir.

1.3. Ekonomik Diplomasi Kavramı ve Dış Politika Yapımında Yumuşak Güç İlişkisinin Analiz Edilmesi

Bu tezin analitik çerçevesi, tezin temelini oluşturan farklı akademik terimlere ilişkin bir anlayış çizgisi oluşturmayı amaçlamaktadır. Tezin yumuşak güç ve ekonomik diplomasi (ED) olarak analiz ettiği modern akademik konular, gerçek alanlarını karakterize eden ilginç analitik çerçevelerin süregelen eksikliği nedeniyle kavramsallaştırma konusunda daha fazla çabaya ihtiyaç duymaktadır. Eğer yumuşak güç daha fazla kullanılıyor, daha fazla düşünce konusu oluyor ya da daha moda ise, ekonomik diplomasi de diplomasi arenasındaki modern etkileşimleri ve devletlerin işbirliğini endekslemek için en çok kullanılan akademik temalardan biridir. Aslında, diplomasi evrimi, uluslararası siyasetin büyüyen işbirliği alanı, ticaret ve ticaretin büyük gelişimi ve dünya siyasetinin daha fazla aktörle çok kutuplu hale gelmesi, dış politikaya ilgilenmesi gereken daha fazla ekonomik temelli konu vermiştir. Ekonomik diplomasi artık sadece bir ülkenin ekonomik hedeflerine barışçıl bir şekilde ulaşmasını değil, aynı zamanda bir devletin ekonomik çıkarlarını yurtiçinde ve yurtdışında yerine getirmesini sağlayan geniş bir hükümet, diplomatik ve ekonomik araçlar yelpazesini de kapsamaktadır. Ekonomik diplomasi özünü daha da açıklayan farklı ekonomik konular, şimdi onun başarısına katılan aktörlerin sayısını ve türünü de genişletmiştir. Bununla birlikte, ekonomik diplomasi kapsamını ve külliyatını oluşturan tüm özellikleri tasarlamak hala zordur. Bu bölüm ilk olarak ekonomik diplomasi analitik çerçevesini tanımlamaya çalışmaktadır. ED'nin çerçevesini, kapsamını, oyunun seviyelerini ve araçlarını kapsamaktadır. İkinci olarak, Hocking'ın Ulusal Diplomatik Sistem (National Diplomatic System-NDS) olarak adlandırdığı aygıtı kullanmaktadır. Üçüncü olarak, yumuşak güç ve ekonomik diplomasi arasındaki bağlantı analiz edilmektedir. Eğer ekonomik diplomasi hedeflerinin başarısı yumuşak gücün etkinliğini ölçmek için bir araç sunabiliyorsa, bu, her ikisinin de dış politika için çifte kaldıraç sunduğunu söyleyecektir. Aslında yumuşak güç ve ekonomik diplomasi, bir ülkenin dış politika hedeflerine ulaşması için birbirini tamamlayan araçlardır.

1.3.1. Ekonomik Diplomasinin Analitik Çerçevesi

Ekonomik diplomasi, 1970'lerde yaşanan ekonomik olaylardan sonra akademisyenlerin daha fazla ilgisini çekmiştir. Nixon'ın Bretton Woods sistemine son verme kararı ve OPEC ülkelerinin İsrail'in ortaklarına uyguladığı ambargo, uluslararası ekonomik meselelerin artık dış politika yapımında ne kadar dikkate alınması gerektiğini göstermiştir. Böylece diplomasi, devletler arasında derin bir rekabetin yaşandığı ve küreselleşme bağlamında ekonomik meselelerin farklı işbirliği düzeylerinde yönetilmesiyle daha fazla ilgilenir hale gelmiştir. Devletlerin ulusal ekonomik refahı yabancı ve ulus ötesi pazarlarla daha da bağlantılıdır ve bunu kendi sınırlarının ötesinde gerçekleştirme ihtiyacının bilincindedirler. Ekonomik diplomasinin özelliği, kavramsallaştırmasının geniş bir uygulama geçmişine sahip olmasıdır. Bazı akademisyenler teorik bir çerçeve oluşturmaya çalışsa da, pratik süreçlerinin, farklı aktörlerin görevlerinin ve müzakere çerçevelerinin tanımlanmasıyla analiz edilmesi daha uygundur. Yazar tarafından burada, ED için dört parametreye dayalı bir analiz çerçevesi oluşturulmasını sağlayan farklı ekonomik diplomasi tanımlarından yola çıkılarak bir analiz çizgisi ortaya koyulmaktadır: müzakerelerin çerçevesi, kapsam, oyunun seviyeleri ve araçlar.

1.3.1.1. Ekonomik Diplomasi: Tanımlar ve Analizler

Ekonomik diplomasinin kavramsallaştırılması, diplomasinin kendisine ilişkin geniş bir bakış açısı gerektirmektedir. Temel anlamıyla diplomasi, “devletler ve dünya siyasetinde yeri olan diğer varlıklar arasındaki ilişkilerin resmi temsilciler tarafından ve barışçıl yollarla yürütülmesi” ile ilgilidir (Chohan, 2021). Bayne ve Woolcock özellikle “eski diplomasiyi” “seçkin, ayrıcalıklı memurlardan oluşan bir kurum tarafından yürütülen; gizli ve şeffaf olmayan, diplomatların gizli toplantılarda anlaşmalar yaptığı ve sadece anlaşmayı duyurmak için ortaya çıktığı” bir diplomasi olarak tanımlamaktadır (Bayne & Woolcock, 2016, s.6). Ekonomik diplomasi bu kapsamın ötesine geçerek kamu diplomasisi alanına girer ve bir ülkenin tüm ekonomik çıkarlarıyla ve devletlerin uluslararası piyasalardan en iyi faydayı elde edebilecekleri koşulların optimizasyonu ile ilgilenen ritmik diplomasi olarak tanımlanabilir. Bu ekonomik çıkarlar beş **müzakere çerçevesi (1)** aracılığıyla yönetilir: tek taraflılık, iki taraflılık, bölgeselcilik, çoklu taraflılık (plurilateralism) ve çok taraflılık

(multilateralism).²² Tek taraflı düzeyde, diplomatik uygulamalar daha az mevcuttur çünkü farklı taraflar için avantajlı olması gereken diplomatik müzakerelerden ziyade korumacı bir paradigma ile ekonomik çıkarların yönetimi söz konusudur. ED'deki ikili ilişkiler, ticaret veya yatırım yoluyla ülkeler arasındaki ikili müzakerelerle ilgilidir ve taraflar arasındaki diplomatik uyuma bağlıdır. Bölgeselcilik, farklı ülkelerin bölgesel ekonomik anlaşmalar alanında müzakere ettiği ED'nin kapsamıdır. Bölgeselcilik, tarafların ortak bir pazarı müzakere etmelerine ve rekabet edebilirliğin yasal bir temeli ile iş aktörlerinin varlığını ve etkileşimlerini teşvik etmelerine izin verebilir. Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'nin (ZLECAF) devam eden uygulaması buna bir örnek olabilir (Ighobor,2022). Çoklu taraflılık, çok taraflılığın bir alt derecesidir ve G20 gibi bir grup ülkenin sadece bireysel ekonomik çıkarlarını değil aynı zamanda ekonomik yönetişimi etkileyen siyasi hedeflere ulaşmalarını sağlayan bir işbirliği platformu oluşturmasıyla ilgilidir. Çok taraflılık, dünyanın ekonomik yönetişimini yöneten rejimleri belirleyen uluslararası bir müzakere ve kurallar platformunu içerir. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) bunun mükemmel bir örneğidir.

Bu müzakere çerçeveleri, ekonomik diplomasi kavramını anlamak için bir adımdır. Diplomasi Sözlüğü'nde Berridge ve James ilk olarak ED'yi şöyle tanımlamaktadır:

Dünya Ticaret Örgütü gibi organlar tarafından desteklenen konferanslara katılan delegasyonların çalışmaları da dâhil olmak üzere ekonomi politikasıyla ilgili konularla ilgilenir. Diplomatik misyonların ticari diplomasisinden farklı olmakla birlikte, çalışmalarının kabul eden devletteki ekonomik politikaları ve gelişmeleri izleme ve raporlama ve bunları en iyi nasıl etkileyebilecekleri konusunda tavsiyelerde bulunma ile ilgili kısmını da içerir (Berridge & James,2003,s.91).

Bu tanım ED'nin çok taraflı ve iki taraflı çerçevelerini ortaya koymakta ancak diplomatik misyonların ticari ve ekonomik görevleri olarak **ekonomik diplomasinin**

²² Bayne ve Woolcock bunu “ekonomik diplomasinin çoklu seviyeleri” olarak adlandırmaktadır (Bayne & Woolcock, 2016, s. 14-17).

kapsamını (2) da bildirmektedir. Bu, bu analitik çerçevenin ikinci seviyesidir. Gerçekten de ticari konular ED'nin ilk işlevlerinden biridir. Dar bir boyutta, ticari diplomasi bazen ekonomik diplomasiden ayrılır, ancak modern diplomaside bunlar arasına bir perde giydirmek daha zordur.²³ Ekonomik diplomasi tüm uluslararası ekonomik konuların yönetimini kapsar ve ticaretin teşviki, yatırımın teşviki, iş savunuculuğu ve turizmin teşviki gibi faaliyetlerle **ticari diplomasiye** (commercial diplomacy); Serbest Ticaret Anlaşmaları, Ekonomik Ticaret Anlaşmaları, anti-dumping tarifeleri, ihracat veya ithalat lisansları, ithalat veya ihracat kotaları, ticaret ve yatırım engelleri ile ilgilenmek gibi faaliyetlerle de **ticaret diplomasisine** (trade diplomacy) bağlıdır (Okano-Heijmans, 2011). Saner ve Yiu diplomatların ticari rolünün “ekonomik başarı ve ülkenin genel ulusal kalkınma hedefi doğrultusunda kendi ülkelerinin iş ve finans sektörlerini desteklemek” olduğunu vurgulamışlardır (Saner & Yiu, 2006). Tunus Dışişleri Bakanlığı da ekonomik diplomasiye bu perspektiften bakmakta ve “ekonomik diplomasinin devletin geleneksel diplomasisinin ekonomik ve ticari boyutunu temsil ettiğini”, “mevcut ilişki ve iletişim ağlarının yanı sıra devletler ve kurumlarla yıllar içinde kurulan işbirliği çerçevelerini ülke ekonomisinin hizmetinde etkin bir şekilde kullandığını” ve “ürün ve hizmet ihracatı için yeni pazarlar keşfettiğini”, ülkelere “yatırım yapmaları için ekonomik işadamlarına” yaklaşıldığını ve Tunus'u “çok çeşitli cazibe merkezleri sunan çok yönlü bir turizm bölgesi olarak” tanıttıklarını açıklamaktadır (Ministry of Foreign Affairs, Migration and Tunisian Abroad, t.y.).

Ancak ekonomik diplomasinin kapsamı daha da öteye gitmektedir. Berridge ve James sözlüklerinde bunu “belirli bir dış politika hedefi doğrultusunda ekonomik kaynakları ödül ya da yaptırım olarak kullanan diplomasi” olarak da tanımlamaktadır. Bu bazen “**ekonomik devletçilik** (economic statecraft) olarak da bilinir” (Berridge & James, 2003). Bu, ekonomik diplomasinin havuç ve sopa paradigmasıdır. Özellikle “iş amaçlı” (business end) ekonomik kaynakların yanı sıra “güç oyunu amaçlı” (power-play end) ekonomik kaynakların tüm yelpazesini kapsar (Baldwin, 1985). Yani

²³ Ekonomik diplomasi, geniş kapsamda, ülkelerin ticaret, yatırım ve ekonomik açıdan faydalı diğer alışverişler de dâhil olmak üzere tüm ekonomik alanlarda ulusal kazançlarını en üst düzeye çıkarmak için yurtiçinde ve yurtdışında çalıştıkları süreçtir. Ticari diplomasi, ekonomik diplomasinin bir alt kümesidir ve diplomatik misyonların kendi ülkelerinin iş sektörünü destekleme çalışmaları olarak düşünülebilir. Ticaretin ve içe ve dışa dönük yatırımların teşvik edilmesini içerir (International Trade Centre UNCTAD/GATT, 2019).

ekonomik yaptırımların diğer devletlerin davranışlarını etkilemek ve aksi takdirde yapmayacakları şeyleri yapmalarını sağlamak için kullanılmasıdır. Ancak bu zorlayıcı işlev ekonomik devletçiliğin tek özelliği değildir. Mastanduno pozitif ekonomik devletçilikten bahsederken bunu “hedef devletin davranışlarında değişiklik yaratmak için ekonomik faydaların sağlanması ya da vaat edilmesi” olarak tanımlamaktadır (Alves, 2014; Mastanduno, 2008). Bu, başkalarının davranışlarını uzun vadeli bir bakış açısıyla, zorlama veya koşullar olmaksızın etkilemek için bir ekonomik teşvik paketinin kullanılması anlamına gelir. Ekonomik devletçilik, akademisyenlerin bazen devletlerin siyasi istikrarı ve ekonomik refahı ile ilgilenen **ekonomik güvenlik** olarak adlandırdıkları şeye de yakındır. Polachek ekonomik güvenliğin siyasi istikrarın bir faktörü olduğunu düşünmüştür. Ticaret ve yatırımdaki artışın çatışma olasılığını azalttığını savunmuştur (Okano-Heijmans,2011). Ekonomik devletçilik ve ekonomik güvenliğin zorlayıcı versiyonu bu çalışma için daha fazla dikkat gerektirmemiştir.

Ekonomik diplomasinin bir diğer alanı da **finansal diplomasidir** (ya da mali diploması). Nicholas Bayne finansal diplomasini ekonomik diplomasinin bir alt kümesi olarak vurgulamıştır (Bayne, 2008). Okano-Heijmans, para takası anlaşmalarının müzakere edilmesinden, devlet tahvillerinin alınıp satılmasından ve varlıkların dondurulmasından bahsederek konuyu tanımlamaktadır (Okano-Heijmans, 2011). Hocking ve Lee, finansal diplomasinin diplomatik sürecine ilişkin araştırmaların yoksulluğunu, akademisyenlerin küresel krize ve bunun gerektirdiği diplomatik uygulamalardan ziyade Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) başarısızlığına odaklanmasıyla endekslemiştir (Hocking & Lee,2010).

Ekonomik diplomasinin kapsamı nihayetinde **iş diplomasisini** de kapsamaktadır. İş diplomasisinin iki yürütme boyutu vardır. Birincisi, ticari diplomatlar ev sahibi ülkedeki ulusal şirketleri etkileyebilecek jeopolitik, siyasi ve hukuki konular veya risklerle ilgilenir. Firmaların dış tehlikelere karşı ticari stratejilerini analiz etmelerine veya oluşturmalarına destek verir. İkinci olarak, iş diplomasisi, ev sahibi ülke yetkilileriyle müzakere ederek, uluslararası halkla ilişkiler kampanyalarını koordine ederek ve ev sahibi ülkelerden ve uluslararası topluluklardan

ilgili bilgileri toplayıp analiz ederek bir firmanın gelişimine katılır (Saner & Yiu, 2006).²⁴

Yukarıda belirtilen kapsam, ekonomik diplomasinin özel bir özelliğini de ortaya koymaktadır: iş dünyası aktörlerinin ve firmaların, karar alıcıların muhatap olması gereken önemli kurumlar haline gelmesi. Aslında, ekonomik diplomasi sürecinde Putnam'ın endekslediği gibi **iki seviyeli oyundan** (3) söz etmek gerekir. Robert Putnam, uluslararası politikanın farklı konularının iki seviyeli bir oyun metaforu ile açıklanabileceğini savunmuştur (Putnam, 1988). Politika yapıcılar uluslararası müzakerelerde ilk olarak karşı tarafın müzakerecileriyle bir anlaşmaya varmayı, ikinci olarak da varılan anlaşmayı Kirişçi'nin de vurguladığı gibi kendi ulusal seçmenlerine "satmayı" hedefleyerek pazarlık yaparlar (Kirişçi, 2009). Ekonomik diplomaside bu, diplomatik tarafları, onların bürokrasilerini ve diplomatik görüşmeleri etkileyen devlet dışı aktörler grubunu içeren üçgen bir şema ile somutlaşır. Devletler, *pazarlık çerçevesindeki* görüşmelerde, bir anlaşmaya varmanın yanı sıra, şirketleri ve etkili ve güçlü çıkar grupları gibi devlet dışı aktörleri için de en iyi sonuçları elde etme kaygısıyla müzakere ederler. Bazen görüşmelerin ve anlaşmaların ülke içinde de onaylanması gerekir. Bayne ve Woolcock bu çifte seviyeli oyunu, ekonomik diplomaside hükümetlerin üç gerilimi uzlaştırmaya çalışmasıyla açıklamaktadır: siyaset ve ekonomi arasındaki gerilim, yerel ve uluslararası baskılar arasındaki gerilim ve hükümetler ile diğer güçler arasındaki gerilim (Bayne & Woolcock, 2016). Ekonomik diplomaside tüccarlar, yatırımcılar ve finansörler gibi çıkar gruplarının politika yapımında söyleyecek sözleri olabilir ve hükümetler bu grupların farklı çıkarlarını dikkate alabilir. Ev sahibi ülkede de böyle bir senaryoda iki seviyeli oyundan bahsedilebilir; diplomatlar karlarını maksimize etmek, daha az engel, özelleştirme veya ticaret fırsatları için müzakere eder ancak aynı zamanda şeffaflık veya insan haklarına saygı için baskı yapabilecek ev sahibi ülkenin sivil toplumunu veya sosyal hareketlerini de dikkate alabilir. Devletler, ulusal şirketlerin yabancı ülkelerdeki, devletin yurtdışındaki itibarını etkileyebilecek uygulamalarını önemsemelidir (OECD, 2017).

²⁴ Ayrıca bkz: Kamsaris, 2022.

Ekonomik diplomasi, devletlerin baskı araçlarını güçlendirmek ve şirketlerinin performans gösterebileceği koşulları şekillendirmek için *diplomatik araçları* (4) kullanmalarını gerektirir. Ayrıca iş dünyasının ve ekonominin yurtdışında desteklenmesi, farklı araçlar vasıtasıyla hedef ülkelerle etkileşimli ilişkiler kurulmasını gerektirir. Ekonomik diplomasi bazı araçlara dayanır: ticaret misyonları, ticaret savunuculuğu, diplomatik ağ ve zirveler, konferanslar, fuarlar veya forumlar gibi diplomatik platformlar.

- Ticaret misyonları: Hedef bir ülkede veya uluslararası platformlarda iş fırsatlarını keşfetmek amacıyla bir devlet tarafından organize edilen, hükümet yetkilileri ve şirketler tarafından gerçekleştirilen yurtdışı ziyaretlerdir (OECD, 2017).²⁵ Günümüzde Devlet Başkanlarının resmi ziyaretleri, işletmeleri için yeni pazarlar kazanmak, yeni iş anlaşmaları imzalamak ve ulusal ticari şirketler ile yurtdışındaki siyasi liderler ve ticari şirketler arasında bir tartışma platformu oluşturmak için bir fırsattır. İş insanları için ev sahibi ülkenin ekonomik atmosferi ve kültürü hakkında önemli bir deneyim edinme fırsatıdır. Siyasi liderlerin, ulusal iş ajanslarını delegasyonlarının önemli bir parçası haline getirerek siyasi ziyaretler gerçekleştirmeleri artık bir gelenek haline gelmiştir.

- Ticaret savunuculuğu: Bir misyon personelinin, yabancı kamu görevlileri ile etkileşimlerinde bir şirketi desteklediği görülebilen faaliyetlerdir. Yabancı kamu görevlilerine şirket adına temsillerde bulunma işini içerebilir (OECD,2017).

- Diplomatik ağ: Yetkililerin yurtdışındaki ekonomi politikalarını etkileme potansiyellerini artırmak için geniş bir diplomatik ağ kurmaları gerekir. Uluslararası platformlarda, devletler uluslararası ekonomik mevzuatı ve müzakereleri kendi ekonomik çıkarlarına ve firmalarının çıkarlarına uygun hale getirmek için etkilemeye çalışırlar. İki taraflı bir çerçevede, iş ajanslarına eşlik etmek ve onları desteklemek için diplomatik temsilciliklerine güvenirlir. Diplomatik temsilcilikler potansiyel doğrudan yabancı yatırımcıların çekilmesi ve izlenmesinde de etkilidir.

- Diplomatik platformlar: Bunlar, yerli ve yabancı işletmelere toplantı, fikir ve bilgi alışverişinde bulunma, anlayış ve işbirliği için köprüler kurma imkanı sağlayan yetkililer tarafından yaratılan fırsatlardır. Devletlerin ve iş ajanslarının ülkelerinin

²⁵ Ayrıca bkz: Oudalov, March, 2013.

yatırım cazibesini, kültürel programlarını, turizm kampanyalarını ve ekonomik know-how'larını sergilemelerine olanak tanıyan uluslararası forumlar, zirveler, konferanslar veya fuarlar olabilir. İkili çerçevede, resmi ziyaretler sırasında sivil toplumlar ve iş insanları arasında ekonomik alışverişi kolaylaştıran bir iş forumu artık moda bir uygulamadır.

Bu anlamlı dört adım, ekonomik diplomasi üzerine yapılan çalışmalar için analitik bir çerçeve sunmaktadır. Ancak yukarıda geliştirilen analiz çerçevesi, ekonomik diplomasinin ve etkili bir şekilde uygulanabilmesi için kullandığı tüm personelin özelliğini de ortaya koymaktadır. Ekonomik diplomasi artık sadece devlet aygıtının ya da dışişleri bakanlığının sorumluluğunda değildir. Artık ekonomik kurumların, bireylerin, diğer devlet birimlerinin ve devlet dışı aktörlerin entegrasyonunu ve yukarıdan aşağıya doğru uygulanmasını gerektirmektedir. Artık diplomatlar için genişletilmiş ticari ve ekonomik beceriler gereklidir ancak iş dünyası aktörlerinin de daha “diplomatik” olması gerekmektedir. Bu hususlar diplomasiye, artık “Ulusal Diplomatik Sistem” kavramı ile şekillenen çok aktörlü yeni bir boyut kazandırmaktadır.

1.3.1.2. Ekonomik Diplomaside Ulusal Diplomatik Sistem

Ulusal çıkarların savunulması dış politikanın temel amacı ve hedefidir. Bu çağda ekonomik ulusal çıkarlar - diğer uluslararası siyaset dışı konuların artan önemi arasında - elli yıl öncesine göre daha önemli hale gelmiştir. Küreselleşme bağlamı aynı zamanda diplomatik görevlerin daha karmaşık hale geldiği ve ekonomi için daha gelişmiş bir küresel rekabet gücünün uygulandığı bir dünyayı şekillendirmektedir. Uluslararası yapısal değişiklikler küresel meselelerde devletler arasında daha fazla işbirliğini gerektirse bile, rekabetçi bir ekonomik bağlamda rekabet edilmektedir. Bu, diplomasinin nasıl olması gerektiğini de değiştiren bir pay haline gelmiştir. Bu doğrultuda Brian Hocking 2001 yılında “diplomasi daha karmaşık olacak” diye yazmıştır (Slavik, t.y.). Gerçekten de, ekonomik ve ticari konular ve rekabetçi kurumların ekonomik ulusal çıkarlarla ilgilenme ihtiyacı, diplomasiye daha geniş bir görev ve çıkar alanı kazandırmıştır. Şimdi, bu yeni dünyada diplomasinin nasıl organize edilmesi gerekmektedir?

Geleneksel devlet merkezli diplomasi görüşü yerini “çok paydaşlı diplomasiye” (*multistakeholder diplomacy*) bıraktı. Hocking, devletlerin yeni diplomatik aygıtını daha iyi tasvir eden “Ulusal Diplomatik Sistem” (National Diplomatic System) kavramını ortaya attı. NDS, “hükümetlerin uluslararası politika hedeflerini gerçekleştirmeye çalıştıkları mekanizma”dır (Hocking, t.y.). Dışişleri Bakanlığı, diplomatik misyonlar veya devletlerin dış politika hedeflerini yayan ve yürüten özel yürütme hizmetleri gibi hizmet paketlerini ifade eder. NDS diplomasinin işleyişini ve örgütsel tarzını derinden değiştirmiştir.

İlk olarak, NDS, diplomasinin ve özellikle de ekonomik diplomasinin başarılmasına katılan farklı akış ve ajansların kavşağında yer alan Dışişleri Bakanlığı'nın rolünü yeniden tanımladı. Dışişleri Bakanlığı artık ED'de yer alan çok sayıda aktörün koordinasyonunu sağlayan bir tür “oyun kurucu” konumundadır. Ekonomik ve diplomatik hedeflere ulaşmak için diğer devlet dairelerinin yanı sıra işletmeler, ticaret odaları ve sivil gruplarla eylemleri koordine eder (Hocking & Lee, 2010). Diğer devlet birimleri de ekonomik diplomasiye eskisinden daha fazla dâhil olmuştur; maliye bakanlıkları, savunma bakanlıkları ve turizm bakanlıkları gibi birimler ekonomik diplomasi sürecine ve uygulamalarına dâhil olan önemli devlet aktörleri haline gelmiştir. Özel yatırımcılar, STK'lar, şirketler, sanatçılar, sporcular ve aydınlar da diplomasinin ve ekonomik hedeflere ulaşılmasının ayrılmaz birer parçası haline gelen (ya da öyle kabul edilmesi gerekir) devlet dışı aktörlerdir (Chohan, 2021). Aktörlerin bu çokluğu, geleneksel Dışişleri Bakanlığı'na daha geniş bir çalışma alanı ve koordinatör rolü kazandırmıştır.

İkinci olarak, devletler yeni ekonomik diplomasi paradigmasına yanıt vermek için hükümet yapılarını da değiştirdiler. Örneğin Avustralya, Belçika, Kanada, Fiji ve Mauritius, ticaret ve dışişleri bakanlıklarını tek bir birimde birleştirdi. Fransız dış ticareti 2014 yılından bu yana Dışişleri Bakanlığı'nın denetimi altındadır ve bu nedenle Fransız diplomatik ağının desteğinden faydalanmaktadır (Guigné, 2017). Diğer devletler bu iki bakanlık için ortak bir organ oluşturmak üzere yeni yönetsel ipuçları geliştirmiştir. Bu reformlar aynı zamanda bazı devletler için hükümet ve devlet dışı aktörler arasındaki etkileşim için yeni platformlar yaratmak anlamına gelmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri tarafından iş dünyası, sivil toplum ve STK üyelerini kapsayan bazı savunuculuk grupları oluşturulmuştur (Hocking, 2008).

Fransa ayrıca Fransız Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerle doğrudan ilişki kurmak, onları yurtdışında tanıtmak ve ekonomik düzenleme konularında ekonomik çıkarlarını savunmak için bir Ekonomik Diploması Yönergesi oluşturmuştur.

Üçüncü olarak, Ulusal Diplomatik Sistem ekonomik diplomasının iki hedefine cevap vermiştir: daha fazla ihracat için işletmelerin ve endüstrilerin teşvik edilmesi ve doğrudan yabancı yatırımların çekilmesi. Bu hedeflere ulaşmak için geniş kapsamlı diplomatik etkileşimlere ve faaliyetlere ihtiyaç vardır. Devletler rekabetçi bir uluslararası alanda faaliyet gösterirler ve piyasadaki bir işletme olarak cazibe için daha fazla pazarlama temelli olmaları gerekir. Ritmik diploması, diğer potansiyel pazar ortaklarıyla görüşmeler ve fikir alışverişleri için diplomatik platformlar oluşturmak üzere daha fazla çaba sarfetmeyi gerektirir. Ayrıca, diğer devlet dairelerinin, savunucu grupların ve diplomatik kurumların desteği, politika yapıcılara ticaret stratejisi ve yöntemleri için yeterli bilgi sağlamalıdır. Gerçekten de ekonomik diploması, yabancı pazarların fethine yönelik saldırgan bir paradigma ile proaktif diplomasiye ihtiyaç duyar ve hedeflerine ulaşmak için Ulusal Diplomatik Sistem'in tam desteğine de ihtiyaç duyar. Bu, her şeyden önce bir devletin etki alanını güçlendirmesi ve diğer ülkelerle diplomatik ilişkilerini pekiştirmesi anlamına gelir. Yumuşak güç araçlarını kullanmak, devletlere yurtdışındaki bağlarını güçlendirmenin yanı sıra, bu ticaret çağında çok önemli olan çekiciliklerini geliştirmelerini de sağlar. Bir sonraki bölüm, yurtdışında ekonomik ulusal çıkarların elde edilmesi için yumuşak güç ve ekonomik diploması arasındaki bağın daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

1.3.2. Ekonomik Diploması ve Yumuşak Güç: Dış Politika Hedeflerine Ulaşmak İçin Stratejik Bir Bağ

Ekonomik karşılıklı bağımlılık, uluslararası meselelerin barışçıl bir şekilde ele alınmasını daha da motive etmiştir. Birinci bölümde Rosecrance'ın çalışmaları üzerinden geliştirildiği üzere, günümüzde dünya siyaseti artık devletlerin çıkarlarını yönetmek için barışçıl ve işbirlikçi yolu daha çok tercih etmektedir. Devletler artık dış politika hedeflerine, diğerlerinin davranışlarını etkilemek için barışçıl yollarını güçlendirerek ulaşmalıdır. Ekonomik konuların ve çıkarların önem kazandığı bu ticaret çağında, yeni pazarlar kazanabilmek ya da uluslararası ekonomik kurallar anlayışını etkileyebilmek için bir etki alanı inşa etmek büyük önem taşımaktadır. Yeni

pazarlar fethetmek ya da doğrudan yabancı yatırım çekmek söz konusu olduğunda dış politikanın sert güç paradigması yerini yumuşak güç araçlarına bırakmaktadır. Gerçekten de bir ülkenin ekonomik potansiyeli artık öncelikle imajına ve çekiciliğine bağlıdır. Ekonomik diplomasi bu çağda yumuşak araçlara dayanan bir “ülke markalamasına” (country branding) ihtiyaç duymakta ve buna dayanmaktadır. İkinci olarak, ekonomik diplomasi bir ülkenin çekiciliğini ve itibarını güçlendirecek araçlara da sahiptir. Yumuşak güç, bir araç mantığından ziyade bir eylem mantığıyla ilgilidir. Ekonomik araçlar teşviklerle ilişkili olsa bile yumuşak güç üretebilirler. Bu iki düşünce tarzı, yumuşak güç ve ekonomik diplomasinin eş zamanlı kullanımının başarılı bir dış politika için stratejik bir bağlantı olduğunu tanımlar.

1.3.2.1. Ekonomik Çekicilik için Yumuşak Güce Yatırım Yapmak

Algı, karar vermede belirleyici bir unsurdur. Bir devletin yurtdışında nasıl algılandığı, potansiyel ortaklarının onun isteklerine ve ekonomik çıkarlarına nasıl karşılık vereceğini belirleyebilir.²⁶ Nye, kültür ve siyasi değerlerin başkalarının gözünde çekiciliğin araçları olduğunu vurgulamıştır. Linda Yueh, “bir ülkenin uluslararası bir merkez ya da iş yapmak için iyi bir yer olarak cazibesinin, kültürü ve değerlerinin yanı sıra yönetişimi ve kurumlarıyla da çok ilgisi olduğunu” savunmuştur (Yueh, 2020). Bir ülkenin itibarı, çekiciliği ve başkalarının gözünde sahip olabileceği güvenilirlik, başkalarının davranışlarını etkileme potansiyelini belirler. ABD'nin dış ekonomi politikası, çekiciliği ve itibarı sayesinde yumuşak gücü başarılı bir şekilde uygulanmıştır. ABD'nin parlaklığı (yaşam biçimi, teknolojik ilerleme...) ve güzelliği (kültür, fikir ve değerlerin referansı olarak) aracılığıyla cazibe yaratma kapasitesi, yurtdışındaki ekonomik başarısının destekleyicisidir. Erik Denécé bunu şu şekilde vurgulamıştır:

Piyasalar üzerinde etkisi olan kültürel etkinin ağırlığını unutmamalıyız.

Amerikan yaşam tarzının yayılması, ekonomik diplomasinin önemli bir vektörüdür. Bunu uygulamak çok daha kolaydır çünkü Amerika Birleşik

Devletleri'nin eğlence endüstrisi, üniversiteleri ve medyası en etkili

²⁶ Hocking, bir ülkenin yatırım veya diğer ekonomik ortaklıklar konusunda karar verme üssü olarak algılanma oranının %72 olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bkz: Baranay, 2009.

propagandacılarıdır ve İngilizce'nin, Amerikan yaşam tarzının ve değerlerinin küreselleşmesini sağlarlar. Dolayısıyla Amerikan gücünün araçları CNN ve Hollywood kadar, Coca-Cola, McDonald's ve Nike kadar, uçak gemileri ve seyir füzeleri kadar dil, kültür ve yaşam tarzı fenomenleridir (Denécé,2011).

ABD'nin yumuşak güç politikası emsali, yükselen orta güçler için, yurtdışındaki ekonomik çıkarları doğrultusunda yumuşak güç araçlarıyla bir etki kapasitesi inşa etmek için bir modeldir. Çin, Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi ülkeler geçmişte tarihi veya siyasi bağları olmayan ülkelerle diplomatik ilişkilerini geliştirmişlerdir. Bu yükselen ekonomik güçler, örneğin Afrika devletleriyle hızlı bir ekonomik ortaklık kurmak için itibarlarını ve çekiciliklerini güçlendirmek amacıyla kültür, inanç veya ekonomik başarı hikâyeleri gibi yumuşak araçları kullanarak Afrika'da daha fazla ekonomik varlık kazanmışlardır.

1.3.2.2. Ekonomik Diplomasinin Bir Parçası Olarak Yumuşak Güç: Ülke Markalaması Kavramı

Ekonomik diplomasi, yumuşak gücün güçlendirilmesi veya yumuşak güç araçlarının kullanılması sürecini gerektirir. Yumuşak gücün bir alt kümesi olarak ülke markalaşması, bir ülkenin başarılı ekonomik diplomasisi için stratejik bir dayanaktır (Denécé,2011). Profesör Dimitrios Kamsaris'e göre, “ülke markalaması, ülkeleri tanıtmak için kurumsal markalama tekniklerini uygulama sürecidir, temel amaç bir devletin itibarını inşa etmek ve yönetmektir” (Kamsaris, 2022). Bu rekabetçi dünyada devletler büyük uluslararası firmalar gibi hareket etmektedir. Dış politikalarında, yurtdışındaki imajlarını inşa etmek ve korumak için yumuşak güç araçlarına dayanan bir pazarlama temeli vardır. Ülke markalama süreci, hedef aktörleri baştan çıkarmak için ulusal kimlik, kültür ve bir ülkenin olumlu yönlerini temsil eden tüm unsurların kullanılmasıyla gerçekleştirilir. Bir ülkenin çekiciliği, kamu diplomasisine, liderlerinin yurtdışında üstlendikleri rol ve pozisyonlara, turistik varlıklarına ve “ulus markalaşması” söz konusu olduğunda ise mirasına ve insanlarına (entelektüeller, medya yıldızları, popüler kültür yıldızları vb. olarak) bağlıdır.²⁷ Diplomatlar sürekli

²⁷ Ülke markalaşması ile ulus markalaşması arasında bir fark bulunabilir. Ulus markalaşması daha çok soyut kaynakların kullanımıyla ilgilidir: çekici bir tarih ve miras, bir ülkenin dehası, insanları,

olarak ülkelerinin itibarını artırmak için çalışmaktadır ve artık ülkelerini güvenilir bir 'marka' olarak tanıtmaları gerekmektedir. Günek, ülke markalaşmasının yumuşak gücün bir alt kümesi olduğunu, ancak konunun turist çekmek, içe dönük yatırımı teşvik etmek ve ihracatı artırmak gibi ekonomik diplomasi ile paylaştığı hedefleri olduğunu vurgulamıştır (Günek, 2018). Simon Anholt konuyla ilişkili olarak “Bir ülkenin markası, uluslararası ilişkilerinin hemen her yönünü etkiler ve dolayısıyla ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel ilerlemesinde kritik bir rol oynar” demiştir (Anholt, 2005).

1.3.2.3. Ekonomik Diplomasi ve Yumuşak Güç: Birbirini Tamamlayan Bir İlişki

Yumuşak güç ve ekonominin bu karşılıklı bağımlılık bağlamında stratejik bir şemada birbirinden ayrılması bir şekilde zordur. Aralarında karşılıklı ihtiyaçlar ve tamamlayıcılık vardır. Yumuşak güç, dış politika hedeflerine ulaşmak için askeri ve ekonomik araçların sert kullanımına bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik diplomasi kullanıldığı ekonomik yaptırımlar, teşvikler ve ödüller bu nedenle bazı akademisyenler tarafından yumuşak güç kapsamı dışında tutulmaktadır. Ancak ister sert ister yumuşak olsun, politikaların doğasını eylem mantığı belirler. ED ve yumuşak güç arasındaki tamamlayıcılık iki nokta etrafında vurgulanabilir.

Birincisi, ekonomik diplomasi Vuving'in iyilik olarak adlandırdığı şeyin üretimi yoluyla yumuşak gücü geliştirir. Örneğin devletlerin yardım diplomasisi, koşulsuz olarak uygulandığında yumuşak güçlerini artırabilir. Yardım alanlar arasında minnettarlık ve sempati yaratır ve siyasi değerlerinin çekiciliğini de pekiştirir. Bir devletin ekonomik teşvikler yoluyla yumuşak güç üretme kapasitesi ekonomik düzeyiyle de bağlantılıdır. Sadece ekonomik düzey yumuşak gücün bir aracı olmakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik güç yardım diplomasisi için de bir araçtır. Ekonomik diplomasiyi teşvik eden kuruluşlar da yumuşak güç stratejisinin kilit unsurlarıdır. Coca-Cola ya da Nike'ın başarısının Amerika'nın çekiciliğini pekiştirmesi gibi, şirketlerin yurtdışındaki performansları da yaratabildikleri parlaklık ve güzellikle yabancı halkların algısını şekillendirir. Şirketlerin performansları bir ülkenin markalamasını güçlendirir, olumlu ve çekici bir imaj verir ve yabancı bir ülkedeki

uluslararası statüsü... Ülke markalaşması ise pazar müşterileri, turistik varlıklar veya ekonomik fırsatlar gibi daha somut kaynaklar üzerinde dar bir gezintiye çıkar.

varlığını meşrulaştırır. Steve Thompson, “konum markalamasının aynı zamanda uluslar ve şirketler arasında simbiyotik bir ilişki yarattığını ve kurumsal markaların dünya sahnesinde ulusun marka elçileri olarak hareket ettiğini” savunmuştur (Thompson,2020). Örneğin, Çinli şirketler Afrika'da başarılı altyapılar gerçekleştirdiklerinde, Çin'in şantiyeleri ve yol çalışmalarını yönetmek için daha fazla güvenilirlik ve meşruiyet kazanırlar. Aynı şekilde Almanya'nın otomobil sektöründeki küresel itibarı da Alman otomobil üreticilerinin performansı ile desteklenmektedir (Thompson,2020).

İkinci olarak, yumuşak güç yukarıda da belirtildiği gibi net bir hedef olmadan kullanışlı değildir, bir dış politika aracı olarak kalır. Bu nedenle tek başına ele alındığında etkinliğini incelemek de zordur. Dolayısıyla ekonomik diplomasinin hedefleri sadece yumuşak gücün başarısı için kullanılmaz, aynı zamanda yumuşak gücün etkinliğinin ölçütlerinden biridir. Bir devletin yumuşak gücünün etkinliği şu şekilde ölçülebilir: doğrudan yabancı yatırım çekme kapasitesi, uluslararası öğrenci sayısı, yurtdışındaki ulusal işletmelerin sayısı, yurtdışında gerçekleştirilen projeler ve yatırımlar veya ikili çerçevede ticaretinin seviyesi. Edinburgh Üniversitesi Uluslararası Kültürel İlişkiler Enstitüsü tarafından yapılan araştırmaya göre, “bir devletin yumuşak gücü, doğrudan yabancı yatırım (DYY), denizaşırı öğrenci alımı, turizm ve BM Genel Kurulu gibi forumlarda uluslararası etki üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir” (MacDonald vd., 2017). Buna göre “X ülkesinden bir kültür kurumunun kapsadığı ülke sayısındaki %1'lik bir artış, o ülke için doğrudan yabancı yatırımda yaklaşık %0.66'lık bir artışla sonuçlanmaktadır” (MacDonald vd., 2017).

Yumuşak güç ve ED, devletlerin uluslararası hedeflerine ulaşma potansiyelini güçlendirmektedir. Günümüzde devletler bu ikisinin eş zamanlı kullanımını uluslararası stratejilerinin özü olarak görmelidir. Bir ülkenin firmalarının rekabet gücünü artırmak devletlerin görevlerinin bir uzantısıdır.

1.3.3. Kısa Bir Değerlendirme

Bu bölüm, modern diplomasinin daha da karmaşık bir hal aldığını vurgulamaktadır. Diploması bir sanattır ancak aynı zamanda bir bilim olarak da ele alınmalıdır. Gerçekten de günümüzde bir devletin dış politikası, daha çok boyutlu

hedefleri olan daha geniş bir politika görüşü geliştirmelidir. Yeni uluslararası meselelerle başa çıkmak, stratejik ipuçlarının bir kısmını uygulamak için yeterli işlevlere sahip olmaya hazır bir diplomatik aygıt gerektirmektedir. Ulusların kalkınması ve zenginliği artık kendi sınırlarıyla sınırlı değildir. Ekonomik pazarların fethi devletlerin görevlerinin önemli bir parçasıdır ve ekonomik diplomasinin daha da geliştirilmesi bu paradigmanın bir sonucudur. Akademik olarak, ekonomik diplomasi kavramı belirsizliğini korumakta ve daha fazla çalışma ve kavramsallaştırma gerektirmektedir. Ancak bu bölümde geliştirilen analitik konu, bir analiz aracı olarak daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Ekonomik diplomasi, devletlerin refahına ve ortaya çıkışına katılan bir dizi uygulama ve süreçtir. Ancak yumuşak güçle birleştiğinde daha etkili bir dış politika aracı haline gelmektedir. Dünyanın çok kutuplu hale gelmesi, bazı devletlerin diplomatik nüfuz elde etmek için ticaret ve barışçıl araçları kullanarak uluslararası arenada ortaya çıkma kapasitesinin sonuçlarından biridir. Türkiye, bu yüzyılın başından itibaren uluslararası ilişkiler çalışmalarının dikkatini çeken ülkelerden biri olmuştur. Yükselen bir orta güç haline gelen Türkiye, ilginç bir diplomatik parlaklık kazanmış ve ekonomik ilişkilerini derinden güçlendirmiştir. Bu tezin ikinci bölümünde, Türkiye'nin dış politikasının belirleyiciler ve AK Parti döneminde Afrika'daki başarısı analiz edilmektedir.

BÖLÜM II: TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASI VE AFRİKA

Bu bölüm Türk dış politikasının en önemli belirleyicilerini vurgulamayı amaçlamaktadır. Türk dış politikasının tarihsel parametreleri nelerdir ve Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti dönemindeki belirleyicileri nelerdir? Bu bölümde ayrıca Afrika'ya yönelik Türk dış politikasına, araçlarına ve hedeflerine de değinilecektir.

2.1. Türk Dış Politikasının Genel Çerçevesi

Türkiye, tarihsel ve coğrafi olarak uluslararası ilişkiler söz konusu olduğunda en çok dikkat çeken ülkelerden biridir. Ülkenin farklı bağlamlardaki tarihsel rolleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası ve Balkanlar, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Kafkasya'da bir kavşak noktasında yer alması, siyasi ve jeopolitik önemini şekillendirmektedir. Yüzyılın başından bu yana yükselen bir güç haline gelen Türkiye, özellikle 2002-2010 yılları arasında büyük bir ekonomik gelişme göstermiş ve aynı zamanda daha çekici hale gelmiştir. Bu büyüme, 2005 yılında dünyanın en büyük 17. ekonomisi haline gelerek ve inanılmaz bir diplomatik parlaklık kazanarak uluslararası statüsüne de yansımıştır (European Commission, 2009). Ayrıca, Türkiye coğrafi ve tarihi artılarına dayanarak proaktif bir diplomasi geliştirmiştir (Alessandri,2013). İbrahim Kalın'ın aktardığına göre Ahmet Davutoğlu'nun da belirttiği gibi, “bir ülkenin karmaşık uluslararası ilişkiler ağındaki stratejik derinliği, bir yandan jeostratejik konumunu, diğer yandan da tarihi ve kültürel mirasını kullanma becerisine bağlıdır” (Kalın, 2011). Türk dış politikasının tarihsel arka planının zenginliği, devletin doğuşunun yanı sıra kültürel mirasının da ötesine geçmektedir. “Yeni Osmanlıcılık” zaman zaman Türkiye'nin dünyadaki yeni diplomatik atağının temel direği olarak anılsa da, Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşundan sonra laikliğin etkisi Türk dış politikasının (TDP) önemli bir belirleyicisi olmaya devam etmektedir. Karmaşık bir coğrafyada yer alan Türkiye'nin tarihi de güvenlik temelli bir bakış açısından derinden etkilenmiştir. Ancak AK Parti döneminde Türk dış politikasını “yeni” kılan, sert güç araçlarıyla güvenlik temelli bir çerçeveden, yumuşak güç çerçevesi ve ekonomik kalkınma ve ticaret gibi yeni konuların ikili ilişkilerin belirleyicisi olduğu daha işbirlikçi bir dış politikaya geçiş paradigmasıdır. Bu bölümde öncelikle Türkiye'nin dış politikasının tarihsel önkoşullarını, özellikle de Cumhuriyet'in doğuşunu ve

Türkiye'nin coğrafi ve tarihsel karmaşıklığını kısaca anlamaya çalışacağız. Ülkenin, Osmanlıcılığın İslami mirası ile Mustafa Kemal Atatürk'ün laikliği arasındaki çifte kimliği de vurgulanacaktır. İkinci olarak, yeni Türk dış politikasının düşünürü Ahmet Davutoğlu'nun düşüncelerinden Erdoğan'ın ardışık hükümetlerinin uygulamalarına kadar AK Parti'nin dış politikasının belirleyicileri tartışılmaktadır. Üçüncü olarak, TDP'deki ekonomik mesele analiz edilmektedir. Güvenlik temelli dış politikadan Kemal Kirişçi'nin vurguladığı “ticaret devleti”ne kadar, ekonomi TDP'yi nasıl ve hangi amaçlarla etkilemiştir? Dördüncü nokta, devlet dışı aktörlerin artan rolü ile genişletilmiş Ulusal Diplomatik Sistemine odaklanarak Recep Tayyip Erdoğan yönetimindeki TDP araçlarına ışık tutmaktadır.

2.1.1. Türk Dış Politikasının Tarihi, Coğrafi ve Kültürel Önkoşulları

“Her toplum kendi varoluş koşullarından hareketle dış ilişkilere yönelik kendi yaklaşımını geliştirir. Bu, diplomasinin ve dolayısıyla diğer tüm sosyal kurumların, uygulandığı medeniyete özgü gelenekleri ve değerleri içermek zorunda olduğu anlamına gelir” (Karaosmanoğlu, 2000; McClelland, 1960). Türkiye de bu varsayımı takip etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi, konumu ve çoklu kültürel etkileri, ülkeyi ve ülkenin dünya siyaseti ve jeopolitik vizyonunu büyük ölçüde etkilemiştir. Türkiye, kimliğini ve dış politikaya bakışını etkileyen bu miras ile kendisini Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrı tutamaz. Bu miras ve Türkiye'nin coğrafi konumu, devletin doğuşundan 1990'ların sonuna kadar Türkiye'nin bölgedeki duruşunu belirleyen güvenlik temelli bir dış politika başlatmıştır.

2.1.1.1. Coğrafi ve Tarihsel Karmaşıklığı Yönetmek İçin Güvenlik Temelli Dış Politika

Türkiye, Orta Doğu'da kendini tehdit altında hissetme kültürünü miras almıştır. Avrupa, Asya, Orta Doğu, Kafkasya ve Balkan toprakları arasında bir köprü olarak birçok tehdit kaynağı ile karşı karşıyadır. Önemli ve geniş bir imparatorluk olan Osmanlılar, 15. ve 18. yüzyıllar arasında, diğer bölgeleri fethetmek için saldırgan bir *Realpolitik*'e dayanan bir dış politika kültürü geliştirmiştir. Ancak 18. yüzyıldan ve farklı etnik gruplar arasında milliyetçiliğin yükselişinden sonra (İmparatorluk sosyal olarak heterojendi), imparatorluğun ekonomik ve siyasi gerilemesi, istikrarı ve

topraklarındaki tehditler, onu güç dengesi ittifakları kurmayı ve iç reformları başlatmayı amaçlayan savunmacı bir *Realpolitik*'e dönüştürdü (Karaosmanoğlu, 2000). Batılı “yaşam tarzının” etkisi, imparatorluğun bürokrasi modelini ve aynı zamanda kültürünü de etkiledi.

Türkiye, imparatorluğun bu özelliklerini miras almıştır. Dahası, imparatorluğun çöküşü ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra toprakların Avrupalı güçler arasında paylaşılmasını sağlayan Sevr Antlaşması (Ağustos 1920), Türk halkı için bir tür sürekli güvensizlik duygusu başlatmıştır. Türkiye bağımsızlığı için mücadele etmiş ve bu tehdit altında hissetme kültürü Türkiye'nin dış politikasını etkilemeye devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk döneminde en önemli sorun barıştı. Rusya, Türkiye'nin barışı için en büyük tehditlerden biriydi. Stalin'in Türk Boğazlarını kontrol etme hedefleri ve Kars, Ardahan ve Artvin şehirleri üzerindeki talepleri nedeniyle, Rus saldırısı veya saldırıları yelpazesi sürekli olarak Türk liderlerin başındaydı.²⁸ 1934 yılında Atatürk, URSS (Union des Républiques Socialistes Soviétiques / Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği) ve onun Türkiye için oluşturduğu tehdit hakkındaki endişelerini dile getiriyordu. “Biz Türkler, Rusya'nın yakın komşusu ve ona karşı sayısız savaşlar vermiş bir millet olarak, orada cereyan eden olayları takip ediyor ve gerçek tehlikeyi çıplak bir hakikat olarak izliyoruz. Bolşevikler yalnız Avrupa'yı değil, Asya kıtasını da tehdit eden başlıca bir kuvvet haline gelmişlerdir” (Karaosmanoğlu, 2000). Sadece Rusya değil, Yunanistan da aralıklı çatışmalarla Türkiye için bir tehdit oluşturuyordu. Tüm Yunanlıları birleştirmeyi ve Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı amaçlayan Yunan “Pan-Helenik” politikası, Osmanlı İmparatorluğu ve ardından Türkiye ile kavgalı bir ilişki yarattı. Yunanlılar, 1919 ve 1922 yılları arasında Anadolu'nun batısında gerçekleştirdikleri başarısız işgallere kadar Türkiye'den sürekli toprak talebinde bulunmuşlardır.²⁹ Bu Pan-Helenik politika Kıbrıs adasını da etkilemiş ve bugüne kadar istikrarsız olan Türk-Yunan ilişkilerini şekillendirmiştir. Kıbrıs, 1974 yılında Kıbrıslı Rumların Ulusal Muhafızlarının darbesinin ardından Yunanistan'ı yöneten Yunan askeri rejiminin desteğiyle Türk ordusunun adaya müdahalesinden bu

²⁸ Stalin, Bolşeviklerin Kars, Ardahan ve Artvin topraklarını Türkiye'ye devrettiği 1921 tarihli Moscou Antlaşması'nı revize etmek istemiştir (Egorov, 2021).

²⁹ Ayrıca bkz.: Karaosmanoğlu, 2000.

yana hâlâ bir çatışma kaynağıdır. Toprakların %38'ini Kıbrıslı Türklerin lehine bırakan Türkiye, resmi olarak ve sadece Türkiye tarafından tanınan “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”nin bağımsızlığının ilânına kadar bu toplumu desteklemiştir (Yılmaz, 2005). İlgili aktörler arasında yapılan birçok görüşmeye rağmen Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında hâlâ büyük bir ayrışma noktasıdır. Ayrıca, toprak meseleleri bu iki ülkeyi birbirinden ayırmaya devam etmekte ve Türkiye ile Suriye arasındaki anlaşmazlığın da temelini oluşturmaktadır. Özellikle Hatay bölgesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak sınırlarını belirleyen Lozan Antlaşması'ndan kaynaklanan bir ihtilaf kaynağı olmuştur.

Tüm bu özellikler, modern Cumhuriyet'in başlangıcında Türkiye'nin güvenliği konusunda ciddi bir endişe duymasına neden olmuştur. Aynı zamanda Batılı ülkelerle olan ilişkisini ve “batılılaşma” (westernization) kavramının Türk dış politikasının önemli bir belirleyicisi haline gelmesini de çerçevelemiştir. Ancak Türkiye İslami kimliğinden ve Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasından da kopmadı ve Batılılaşma ile İslami kimlik arasındaki denge Türk dış politikasını önemli ölçüde etkiledi.

2.1.1.2. Batılılaşma, İslam ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Mirası

TDP'de kimlik sorunu, ülkenin iki kıta, iki medeniyet paradigması, Avrasya dünyası ve Arap-Müslüman dünyası arasındaki konumunun görüntüsüdür. Yukarıda da belirtildiği gibi, coğrafi konumunun karmaşıklığı Türkiye'yi “realpolitik” bir dış politika stratejisi benimsemeye zorlamıştır. Atatürk için bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun etnik heterojenliğinden uzak (sadece “Türklük” [*Turkishness*] önemlidir) homojen bir ulus inşa etmek ve Türkiye'nin modernizasyonunu uygulamak anlamına geliyordu. Modernleşme, 19. yüzyılın sonundaki gerileme döneminde Osmanlı İmparatorluğu yönetiminin zaten bir parametresiydi. Bununla birlikte, Osmanlıların modernleşmesi geleneksel temellerden kopmadan yeni kurumların ve reformların yaratılmasıyla ilgiliyken, Atatürk ülkeyi kökten değiştirdi. Sadece toplum değil bireyler de modernleşmiştir. Ve Türk toplumunu modernleştirmek için politika yapımcıların ve akademisyenlerin referansı Batı medeniyeti oldu. Abdullah Cevdet şöyle demiştir: “İkinci bir medeniyet yoktur; medeniyet demek Avrupa medeniyeti demektir ve hem gülü hem de dikenini ile ithal edilmelidir” (Aydın, 1999). Bu yaklaşım, 1920'ler boyunca Türkiye'nin güçlü laikliği tarafından somutlaştırılmıştır. Atatürk'ün

dış politikası da İslam'dan, Arap dünyasından ve Orta Doğu'dan uzaklaşarak Batı ile yakınlaşmayı benimsemesi ile karakterize olmuştur.

Sovyetler Birliği tehdidi karşısında Türkiye kendisini Avrupalı ve Batı yanlısı bir ülke olarak tanımlamış ve Marshall Planı çerçevesinde ABD'nin askeri ve ekonomik yardımları aracılığıyla Truman Doktrini'nden önemli ölçüde faydalanmıştır (Satterthwaite,1972). Başta ABD olmak üzere Batı ile ittifak, birbirini izleyen Kemalist Türk hükümetleri tarafından dış politikalarının önemli bir parametresi olarak görülmüştür. 1952 yılında NATO'ya üye olarak kabul edilmesi, Türkiye'nin Batı odaklı dış politikasını resmileştirmiştir. Ancak 1950'ler ve 1960'lar boyunca Demokrat Parti'nin Türk liderleri, ABD ile ilişkilerini sürdürseler de, daha çeşitlendirilmiş bir dış politika başlatmışlar ve nüfusun İslami kimliği sorununu masaya yatırmışlardır (Turan, 2012). Osmanlı mirasına sahip Türkiye'nin Ortadoğu'da proaktif bir güç olması gerektiğini savunmuşlardır. Bu kapsamda Türkiye'nin Doğu ülkeleriyle ilişkilerini de daha da güçlenmelidir.³⁰ Türkiye, 1960'larda üçüncü dünya ülkelerinin bağımsızlık hareketlerini de uzun süredir sahip olduğu anti-emperyalizm ideolojisi doğrultusunda desteklemiş, ancak Batı eksenli dış politikasını pek sorgulamamıştır. İsmet İnönü hükümeti Kıbrıslı Türkleri korumak için Kıbrıs'a asker göndermek istediğinde, Kıbrıs sorunu da ABD hükümeti ile Türkiye arasında bazı anlaşmazlıklara yol açmıştır³¹. 1970'ler ve 1980'ler arasında Türkiye, İslam yanlısı siyasi partilerin artan önemiyle karşı karşıya kalmıştır. Anavatan Partisi'nin 1983 yılında Turgut Özal ile iktidara gelmesi, Türk dış politikasının paradigmasını değiştirmiş ve Türk halkının belirleyici İslami kimliğini göstermeye son vermiştir. Daha önce, 1980'deki askeri darbe, Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı'ya yönelik algısının temelini oluşturan demokratik becerilerini sorgulamış ve Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma hedefini sekteye uğratmıştı (Yanık, 2011). Osmanlı mirasının yeniden gündeme getirilmesi, İslami kimlik ve pan-İslamizm kavramı arasında 1980'ler ve

³⁰ Bununla birlikte Türkiye, sadece Amerikan karşıtlığı ile değil, aynı zamanda İmparatorluğun eski topraklarındaki Osmanlı karşıtlığı ile de yüzleşen Batı odaklı politikası nedeniyle Orta Doğu'ya yönelik etkili bir politika geliştirmekte gerçekten sorun yaşadı (Turan, 2012).

³¹ ABD askeri tesisleri Türkiye'de zaten bir sorundu ancak Kıbrıs sorunu ABD ile Türkiye arasında o dönemde karmaşık olan ilişkileri daha da güçleştirdi. ABD Başkanı Johnson'ın Türkiye'den NATO üyesi olarak Kıbrıs'a asker göndermemesini isteyen ve Kıbrıs'ı korumamakla tehdit eden mektubu, ülkede Amerikan karşıtlığı duygusunun daha da artmasına neden oldu (Ovalı & Özdikmenli, 2019).

1990'larda Türkiye'nin dış politikasına batılılaşma yanlısı ve İslamcılık yanlısı arasında daha melez bir karakter kazandırmıştır.

Türkiye'nin bu melezliği bir felaket olmaktan öte, Ahmet Davutoğlu'nun da altını çizdiği gibi ona “stratejik derinlik” potansiyeli kazandırmaktadır. Ülkenin coğrafi merkeziliği ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeniden tahayyül edilen çoğul kimlik özellikleri de Türk benlik algısını yeniden şekillendiren bir dış faktördür. 1990'ların sonu Türkiye'nin daha açık ve çok boyutlu bir dış politikaya sahip olma arzusunu ortaya koymuş ve bu da AK Parti yönetimindeki TDP'nin DNA'sı haline gelmiştir.

2.2. AK Parti Döneminde Türk Dış Politikasının Çerçevesi

“Adalet ve Kalkınması Partisi” (AK Parti) 2002 yılında iktidara geldi. Parti Ağustos 2001'de kurulmuş ve bir sonraki parlamento seçimlerini seçmenlerin %34'ü ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki sandalyelerin neredeyse üçte ikisini alarak doğrudan kazanmıştır (Ovalı & Özdikmenli, 2019).³² AK Parti, özellikle 1950'lerin çok partili döneminde doğan siyasi partilerden ve 1970'ler boyunca kurulan İslami ideoloji temelli partilerden köklerini almaktadır. Siyasal İslamcı partiler, Kemalist, laik ve Batı yanlısı partilere alternatif olmak üzere siyasal alanda ortaya çıkmıştır. Muhafazakar partilerin ilki olan Demokrat Parti, kendisini “köylüler ve taşra burjuvazisi de dâhil olmak üzere çevre halkının yanı sıra laik politikalardan memnun olmayan İslamcılar ve dini açıdan muhafazakar insanların hoşnutsuzluğunu temsil eden” bir hareket olarak ilân etmiştir (Selçuk, 2011). Daha fazla muhafazakarlık ve çevreye duyarlılık arasındaki bu ideoloji, daha sonra doğan İslami partileri etkilemiştir. İlk gerçek İslami siyasi parti 1970 yılında Milli Görüş ideolojisi altında Milli Nizam Partisi'nin kurulmasıyla Necmettin Erbakan'a atfedilir. Bu ideolojiye dayanan İslamcı partiler, Batı medeniyetine kökten karşı çıkarak Osmanlı mirasını üstlenmişlerdir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılıları taklit etmeye çalıştığında gerilemeye başladığını ve Kemalist reformların da mücadele edilmesi gereken bu taklidin bir devamı olduğunu iddia etmektedirler (Selçuk, 2011). Barışçıl bir hareket olan “Milli Görüş” ideolojisi, İslam medeniyetinin adalete dayandığını, Batı

³² Adnan Menderes ve Celal Bayar tarafından Demokrat Parti'nin (sağ kanat partisi) kurulması. Parti, 1960 darbesinden sonra 1961 yılında Adalet Partisi tarafından kurulmuştu (Selçuk, 2011).

medeniyetinin ise baskı ve zora dayandığını savunmuştur. Erbakan'dan ilham alan diğer İslami partiler de bu ideolojiyi sürdürmüş ancak 1983'te kurulan Refah Partisi'nden AK Parti'ye kadar 1990'lar boyunca daha az radikalleşmişlerdir. Refah Partisi 1997'de Fazilet Partisi'ne dönüşerek ılımlılığını sürdürdü ve özellikle Türkiye'nin AB üyeliğini teşvik etti (Selçuk, 2011). Laikliği kınasalar bile Batı karşıtı söylemlerinden vazgeçtiler. Fazilet Partisi'nin reformistleri tarafından kurulan AK Parti, ılımlı İslamcı partilerin tüm bu özelliklerini miras aldı ve iç ve dış politikasını bu çerçevede tasarladı.

AK Parti, özel iç ve dış koşullar altında iktidara geldi. Türkiye 1990'ların sonunda başlayan bir ekonomik krizin sonuçlarıyla karşı karşıyaydı. Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması ve bunun Türkiye'nin çevresindeki jeopolitik etkileri de yeni hükümetin dikkate alması gereken bir konuydu. Bir diğer belirleyici konu ise 11 Eylül olaylarından sonra “War on Terror” (Teröre Karşı Savaş) kapsamında ABD'nin Orta Doğu merkezli terörist gruplara karşı mücadele etme hedefiydi. “War on Terror”, “Medeniyetler Çatışması” kamuflajını giydi ve AK Parti, “İslami ideolojiye” sahip bir siyasi parti olarak bununla nasıl başa çıkacağına dair belirli bir algıyla iktidara geldi.

Bu nedenle parti tarafından modern bir dış politika uygulandı ve TDP'nin bu yeni dönem anlayışına iki ana şahsiyet damgasını vurdu. Bunlardan ilki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır. 1954 doğumlu Erdoğan, mütevazı ekonomik koşullara sahip bir aileden gelmektedir. Barış Kesgin, Erdoğan'ın profili itibarıyla diğer geleneksel Türk liderlerinden farklı olduğunu vurgulamıştır. İmam Hatip Lisesi'nde eğitim görmüştür (Kesgin, 2020). Aktif bir sporcu olduğu Marmara Üniversitesi'nden lisans derecesi almıştır. Genellikle dindar olarak tanımlanır, yurtdışında yaşamamıştır ve siyasi faaliyetlerine erken başlamıştır. 1994 yılında İstanbul Belediye Başkanı oldu. Kesgin, Erdoğan'ın dört sosyalleşme kurumundan etkilendiğinin altını çizdi: Kasımpaşa mahallesi, dindar-muhafazakâr İmam Hatip okulları kökeni, etnik-dini (MTTB [Milli Türk Talebe Birliği]) öğrenci birliği ve Erbakan'ın Milli Görüş Hareketi. Güçlü bir dini eğitim almış olsa bile Erdoğan zaman içinde daha “ılımlı” bir siyasal İslamcı lider haline gelmiştir (Kesgin,2020). Ayrıca Siirt'te 1997 yılında bir şiirden alıntı yaptıktan sonra 1999 yılında dört ay hapis yatmıştır. Şiirde “Minareler süngü, Kubbeler miğfer, Camiler kışlamız, Müminler asker” dizeleri geçmektedir (Kesgin,2020). Bununla birlikte, 2003 yılında,

nihayetinde Başbakan ve daha sonra (2014) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olmasına izin veren bir anayasa reformunun ardından iktidara gelmiştir.

Bu modern TDP'nin ikinci ana kişiliği Ahmet Davutoğlu'dur. Hatta bu yeni TDP'nin mimarı ya da babası olarak algılanmaktadır. Türkiye'nin muhafazakar bölgelerinden biri olan Konya'da doğdu (Grigoriadis,2010). Siyaset Bilimi ve Ekonomi bölümlerinde çift anadal yaptıktan sonra Boğaziçi Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında doktora yaptı. Türkiye'ye dönmeden önce Malezya'da öğretim üyeliği yaptı ve daha sonra kariyerine Marmara Üniversitesi'nde devam etti (Bianet, 2014). Daha sonraki siyasi görevlerinden önce AK Parti'ye akademisyen olarak katıldı. Önce Başbakan Dış Politika Başdanışmanı, ardından Dışişleri Bakanı ve son olarak Başbakan oldu (Ağustos 2014 - Mayıs 2016). 2001'de yayımlanan *Stratejik Derinlik* adlı kitabı, Türk dış politikasının güncel müfredatını oluşturmaktadır ve Türkiye ve dünya siyaseti üzerine düşüncelerinin bir sonucudur. 1998'de yayımlanan *The Clash of Interests: An Explanation of the World (Dis)Order* adlı makalesinde Stratejik Derinlik Doktrini'nin temellerini oluşturan bazı konuların altını çiziyordu (Murinson, 2006; Davutoğlu, 1997). Makalede Francis Fukuyama'yı “Batılıların siyasi değer ve yapılarının evrenselleşmesini yücelttiği” “Tarihin Sonu” teorisi nedeniyle eleştirmiştir (Davutoğlu,1997). Davutoğlu özellikle Bosna Krizi'nin Fukuyama'nın teorisinin öznelliğini ve sınırlılıklarını gösterdiğini çünkü “batı medeniyetinin dengesizliklerini ve aynı zamanda mevcut dünya düzeninin deformasyonlarını ortaya çıkardığını” savunmuştur (Davutoğlu,1997). Ayrıca Huntington'ın “Medeniyetler Çatışması” adlı kitabını da eleştirmiş ve şöyle demiştir:

Huntington, insanlık tarihinin en yıkıcı küresel savaşlarının, Avrupa merkezli batı medeniyetinin sistemik güçleri arasındaki medeniyet içi savaşlar olduğu gerçeğini de ihmal etmektedir; bu savaşlar, sistemik liderlikleri kimin sağlayacağına, kimin kurallarının yöneteceğine, kimin politikalarının sistemik tahsis süreçlerini şekillendireceğine ve kimin düzen anlayışının veya vizyonunun hâkim olacağına karar vermek için yapılan savaşlardır (Davutoğlu,1997).

Bu makalenin bir diğ er önemli parametresi de İslam dünyasına odaklanmasıydı. Dini bir arka planda “ mmet” (*umma*) olarak adlandırılan Şeyi Davutoğlu “İslam Medeniyeti” ya da Müslüman dünyası olarak vurguluyor ve Şöyle diyordu: “Bu iki olgunun, medeniyet uyanıŐı ve stratejik rekabetin kesiŐim alanı haline gelen İslam dünyası, uluslararası ilişkilerde odak noktası haline gelmektedir” (Davutoğlu,1997). Bu fikirler, stratejik derinlik doktrinlerinin merkezi kaynakları haline gelmiştir.

2.2.1. Türkiye'nin Yeni Dış Politikasının “Stratejik Derinlik” S t nları

2.2.1.1. Türkiye'nin Yeni Coğrafi Tasavvuru ve Osmanlı Mirası

BaŐlıđın da vurguladığı gibi, Davutoğlu'nun kitabı Türk dış politikasının stratejik derinliğini Türkiye'nin *tarihsel* derinliği ve *coğrafi* derinliği üzerinden tanımlamaktadır. Tarihsel olayların merkezinde yer alan sekiz ülkenin tarihsel derinliğe sahip olduğunu savunmuştur: İngiltere, Rusya, Avusturya-Macaristan, Fransa, Almanya, Çin, Japonya ve Türkiye (Murinson, 2006). Bu  lkeleri ve özellikle de Türkiye'yi, farklı bölgelerin kesişme noktasında olduğu için bölgesel bir g   olmaktan ziyade merkezi bir g   olarak vurgulamıştır. Gerçekten de Türkiye kendisini bir Ortadoğu, Balkan, Kafkas, Orta Asya, Hazar, Akdeniz, Körfez ve Karadeniz  lkesi gibi hissedebilmektedir ve bu çoğul coğrafi kimlikler ona tüm bu bölgeleri etkileme potansiyeli vermektedir. Davutoğlu'nun yaptığı aslında Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan aldığı tarihi mirasa dayalı yeni bir coğrafi konum tahayyülüdür. Bunu Şu Şekilde vurgulamıştır:

Coğrafi derinlik, tarihi derinliğin bir parçasıdır. Örneğin Türkiye herhangi bir Akdeniz  lkesi değildir. Türkiye'yi Romanya ya da Yunanistan'dan ayıran önemli bir  zellik, Türkiye'nin aynı zamanda bir Ortadoğu ve Kafkas  lkesi olmasıdır. Almanya'nın aksine, Türkiye bir Asya  lkesi olduğu kadar bir Avrupa ülkesidir de. Gerçekten de Türkiye bir Akdeniz  lkesi olduğu kadar bir Karadeniz  lkesidir. Bu coğrafi derinlik Türkiye'yi pek çok jeopolitik etkinin tam ortasına yerleŐtiriyor (Davutoğlu,2001).

Cumhuriyetin ilk on yıllarında bu fırsatlardan yararlanamayan ve Türkiye'nin tarihi ve coğrafi avantajlarının üzerinde sörf yapabilecek bir dış politika tanımlamayan Kemalistleri eleştirdi. Kemalistler Türkiye'nin coğrafyasına hep güvenlik temelli bir vizyonla baktılar ve uzun süre savunma stratejisi içinde kalarak Türkiye'nin “kara havzalarında” sahip olabileceği diplomatik etki potansiyelini yok ettiler (Murinson,2006; Davutoğlu,2001). Osmanlı mirasını da üstlenmediler ve aksine ondan koptular. Kemalistlerin vizyonu, “sadece medeni olanların kendi kaderini tayin etme ve egemen devlet olma hakkına sahip olduğunun düşünüldüğü” bir dünyada Türkiye'nin güvenliği için en iyi çözümün Batılılarla uyum içinde olmak olduğu gerçeğine dayanıyordu (Bilgin & Bilgiç,2011).

Davutoğlu'na göre Türkiye “kendi medeniyet havzasını” inşa etmek için tarihine ve coğrafyasına güvenmelidir (Bilgin & Bilgiç,2011). Türkiye'nin daha ziyade Avrupa-Atlantik siyasi çıkarlarının hizmetinde olan ve ülkeyi “doğal etki alanından” mahrum bırakan geçmiş dış politikalarını eleştirmiştir. Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olduğunu ve bu nedenle eski Osmanlı coğrafi alanını doğal medeniyet havzası (Osmanlı toprakları, Türk ve Müslüman halklar) olarak benimsemesi gerektiğini vurgulamıştır: “Biz tarihsel derinliği olan bir toplumuz ve tarihsel derinlik içinde üretilen her şey, zamanın belli bir konjonktüründe gölgede kalsa bile, daha sonra yeniden kendini gösterebilir” (Murinson,2006; Davutoğlu,2001).

Davutoğlu, Soğuk Savaş sonrası dönemden bu yana hâkim olan konstrüktivist bir dünya görüşüne sahiptir. Küreselleşme ile birlikte ekonomik karşılıklı bağımlılığın ve dünya siyasetinin sosyal belirleyicilerinin daha da önem kazanmasıyla, Türkiye'nin yumuşak güç potansiyeline dayalı bir dış politika çerçevesi geliştirmiştir. Davutoğlu, İslam ve Batı arasında bir “köprü” olmaktan ziyade, Türkiye'nin potansiyeline dair bütüncül bir vizyonu, Türkiye'nin medeniyet merkezîyetçiliğine dayanan vizyon merkezli ve proaktif bir dış politikayı savunmaktadır.

2.2.1.2. Merkezîyetçilik, Proaktiflik ve “Zero-Problem” (Sıfır Sorun) Arasında Vizyon Odaklı Bir Dış Politika

Davutoğlu'nun vizyonunun temel özelliği, Türkiye'nin nasıl bir dış politika izlemesi gerektiği sorusunun vurgusudur. Bu konuda, Türkiye'nin geleneksel “bekle

ve gör” paradigması yerine vizyon odaklı bir dış politikayı savunmaktadır. Vizyon odaklı bir dış politika, Türkiye'nin dinamizmini ve uluslararası sahnedeki rolünü artırmayı amaçlayan proaktif ve ritmik bir diplomasiye ihtiyaç duyar. Bu iki unsur üzerine inşa edilmiştir: Birincisi, Türkiye ve coğrafi konumu ile ilgili kriz ve sorunlar başladıktan sonra uygulanan bekle-gör paradigması yerine, Türkiye'nin krizlere en başından itibaren doğrudan ve aktif bir şekilde müdahil olmasına dayanan önleyici bir dış politika ile ilgilidir. İkincisi, Türkiye'nin diplomatik etkisinin olmadığı ya da geleneksel olarak güçlü diplomatik bağlarının bulunmadığı bölgelere müdahil olmasını gerektiren politikalardan oluşmaktadır (Yeşiltaş & Balcı,2013; Tarcan vd.,2018).

Bu yeni dış politikayı uygulayabilmek için Türkiye'nin geleneksel batı odaklı dış politikasının dışına çıkması ve kendisini Davutoğlu'nun teorisindeki anlamıyla bir “merkez devlet” olarak konumlandırması gerekiyordu. Merkez devlet, jeopolitik olarak Türkiye'nin konumlandığı medeniyet güçleri arasında eşit uzaklıkta bir konumda olmayı içerir. Bu aynı zamanda Türkiye'ye hedeflerine ulaşmak için yeterli diplomatik bağları sağlayabilecek komşu ve dış aktörlerle ilişkilerin güçlendirilmesiyle de ilgilidir.

İlk olarak, Davutoğlu'na göre Türkiye'nin yeni coğrafi tahayyülü aynı zamanda jeostratejisinin de yeni bir vizyonudur ve komşularla “sıfır sorun” stratejisine dayanmalıdır (Davutoğlu,2001). Davutoğlu, “Türkiye'nin sürekli düşmanlarla çevrili olduğu inancından ve buna bağlı olarak gelişen savunma refleksinden kurtularak tüm komşularıyla ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini” savunmaktadır (Davutoğlu, t.y.; Yeşiltaş & Balcı, 2013). Bu, farklı diplomasi çerçeveleri geliştirmek ve hepsinden önemlisi, Türkiye'nin eski coğrafi tahayyülünün ve kaygılarının özünü oluşturan kavgacı ilişkileri “normalleştirmeyi” amaçlayan bölgeselci bir aktivizme sahip olmak anlamına gelmektedir. Sıfır sorun politikası altı sütuna dayanmaktadır: i) herkes için eşit güvenlik, ii) ekonomik entegrasyon, iii) farklı kültürlerin saygılı bir şekilde bir arada yaşaması, iv) üst düzey siyasi işbirliği, v) yüksek düzeyde bölgesel bilinç ve güvenlik ile istikrar ve kalkınma arasındaki ilişkinin anlaşılması (Yeşiltaş & Balcı, 2013).

İkinci olarak, komşularla “sıfır sorun” stratejisi kavramı Davutoğlu'nun Ocak 2011'de ortaya attığı “akıl ülke” fikrine katılmaktadır. “Akıl ülke” (*wise country*) kavramı, “küresel meselelerde sözü dinlenen, olayları önceden tahmin eden, bunlara karşı önlem alan ve çözüm üreten ülke” olarak tanımlanmaktadır (Yeşiltaş & Balcı, 2013). Türkiye'nin hedefi sadece doğrudan komşularıyla ve bölgesinde, istikrarı sağlamak ve barışı teşvik etmek değil; aynı zamanda dünya çapında bir barış inşacısı olmaktır. Türkiye bu rolünü aktif bir şekilde artırmış ve özellikle *arabuluculuk* kapasitesiyle uluslararası kurumlar arasında daha büyük bir rol oynamıştır. Merkeziliği ve diplomatik ağlarını geliştirme kapasitesi, uluslararası çatışmalarda arabulucu olmak için yeterli meşruiyete sahip olmasını sağlayabilecektir. Arabuluculuk bu yeni TDP'nin en önemli parametrelerinden biridir.

Üçüncü olarak, Türkiye'nin proaktif dış politikası Davutoğlu'nun vizyonu için önemli bir ilkedir. Bu proaktiflik iki beceriye dayanmaktadır. İlk olarak *ritmik diplomasi*, Türkiye'nin tüm uluslararası diplomatik çerçevelere dâhil olma kapasitesine dayanır. İkili ilişkilerin yanı sıra yüzyılın başında artan karşılıklı bağımlılıktan küreselleşmeye kadar çok taraflılığın önemli bir boyut kazandığı bir dünyada daha fazla eylemde bulunmayı içerir. İkincisi, Türkiye'nin ideolojik bir yönelimden kaçınması ve tüm küresel aktörlerle ilişki kurması anlamına gelen çok boyutlu bir dış politika geliştirmesidir. Türkiye'nin proaktifliğini tanımlayan bu iki parametre, Türkiye'nin merkeziliğinin mantıksal ve stratejik bir sonucudur. Avrupa ve Asya arasında bir “köprü” olarak Türkiye'nin konumu, yukarıda da belirtildiği gibi jeopolitik tahayyülüne yansımaktadır. Bununla birlikte, Davutoğlu'na göre köprü kavramı indirgemecidir ve Türkiye'nin kendi çıkarları doğrultusunda oynayabileceği daha büyük rolü yansıtmamaktadır. Davutoğlu'na göre “Bu tanımlamanın benimsenmesi, Doğu ile ilişkilerimizde Batı'nın değerlerini empoze etmeye çalışan bir Batılı, Batı ile ilişkilerimizde ise Doğu'nun olumsuz görülen unsurlarını taşıyan bir Doğulu olarak algılanmamıza yol açtı” (Davutoğlu, t.y.; Yeşiltaş & Balcı, 2013). Köprü konumunu “bir aktarım yolu” olarak değil, kendi dış politika modelinde yeni birçok taraflı sistem geliştirme kapasitesinin temeli olarak kullanmayı talep etti.

Buna göre Türkiye'nin yeni dış politikasının hayata geçirebilmesi için geleneksel askeri strateji kullanımından vazgeçip Davutoğlu'nun altını çizdiği medeniyet değişkenlerini kullanmaya başlaması gerekmektedir. Bu basitçe

Türkiye'nin yumuşak güç araçlarını kullanarak daha diplomatik bir devlet haline gelmesi anlamına gelmektedir ve Davutoğlu'nun tüm doktrini buna dayanmaktadır. Ekonomik karşılıklı bağımlılık çağında, Türk dış politikasında hem jeopolitik hem de ekonomi önemli hale gelmiştir. Ticaret, ekonomik karşılıklı bağımlılıkları ve diplomatik bağları teşvik etmek için barışçıl bir araç olarak Türk dış politikasındaki yumuşak güç araçlarına katılmıştır, ancak aynı zamanda Türkiye tarafından ekonomik boyutun bir aracı olmuş ve ihracatın teşvik edilmesi modeline geçilmiştir. İbrahim Kalın ticaret ve yatırımın kullanımını yeni TDP'nin ilkelerinden biri olarak tanımlamıştır (Kalın, 2011). Kalın'a göre “Türkiye'nin ekonomik çıkarları birçok kıtaya yayılmış ve politika yapıcılarını iş dünyasıyla yakın çalışmaya itmiştir. Bazı analistler bu yeni tutumu bir ticaret devletinin tutumu olarak tanımladılar” (Kalın, 2011).

Recep Tayyip Erdoğan hükümeti Davutoğlu'nun teorisini pratiğe dönüştürerek sert güç kullanımıyla güvenlik odaklı bir dış politikadan yumuşak güç ve ticarete vurgu yapan çok boyutlu bir dış politikaya geçiş yaptı. Sonraki bölümler yumuşak gücün TDP'deki tezahürünü ve ardından Türkiye'nin proaktif ekonomik diplomasi ile nasıl bir “ticaret devleti” haline geldiğini vurgulamaktadır.

2.3. Davutoğlu'ndan Erdoğan'ın Uygulamalarına Türkiye'nin Yumuşak Gücü

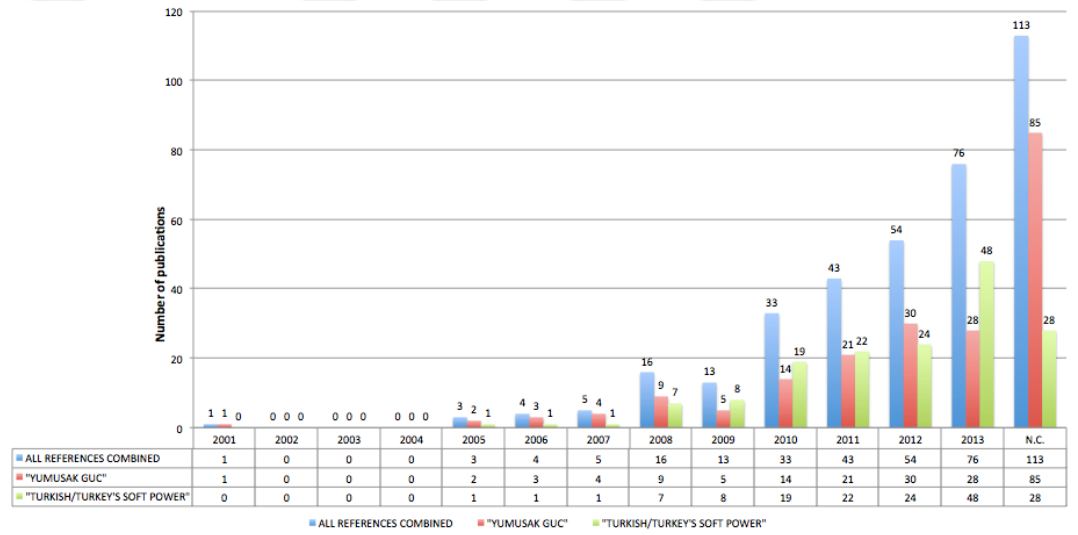
Yumuşak güç, Türk akademisi ve siyasi liderleri arasında muazzam bir şekilde şekillenmiştir. AK Parti hükümetleri bunu Türkiye'nin küresel statüsünü güçlendirmek ve ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için yeni bir stratejik araç olarak benimsemiştir. SETA gibi birçok düşünce kuruluşunun kurulması veya hükümette yer alan İbrahim Kalın gibi önemli akademisyenlerin yumuşak güç konusundaki yazılarının artması sayesinde Türkiye'nin yumuşak gücü çok daha meşhur hale gelmiştir. Eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül 2007 yılında yaptığı bir konuşmada günümüzde yumuşak gücün önemini vurgulamıştır:

Uluslar hâlâ güç peşinde: Sert güç, ama giderek artan bir şekilde yumuşak güç de. "Güç kullanımı" çoğu durumda sadece caydırıcılık amacıyla bile olsa geçerlidir ve çoğu durumda gereklidir. Ancak, güç kullanmadan “ikna gücü” de son derece etkili olabilir ve nispeten çok düşük maliyetlidir. Günümüzde

klasik anlamda güç kullanmak, uluslararası politikanın karmaşık doğası dikkate alınmadan etkili olamaz. Bu tür bir karmaşıklık mutlaka kötü değildir. Ancak devletlerin uluslararası politikada insan faktörünün artan gücüne karşı daha duyarlı olmalarını gerektirmektedir (Other Statements and Messages by Deputy prime Minister and Minister of Foreign Affairs Abdullah Gül, 2007, s.90).

Şekil 1

“Türkiye'nin Yumuşak Gücü” Terimini İçeren Akademik Makaleler

Kaynak: Compiled by Julien Paris. Based on 371 Google Scholar entries on Türkiye's "soft power" (Benhaïm & Öktem, 2015).

AK Parti'nin ilk on yılı boyunca ve sonrasında (daha düşük düzeyde de olsa), Türkiye çekiciliğini büyük ölçüde pekiştirmiş, imajını yenilemiş ve "etki alanı" ile dünyanın geri kalanındaki güvenilirliğini ve meşruiyetini güçlendirmiştir. Birçok ampirik faktör TDP'nin bu yeni boyutunu şekillendirerek Türkiye'ye daha fazla yumuşak güç kaynağı sağlamıştır. Tezin yazarı tarafından AK Parti döneminde Türkiye'nin yumuşak gücünü şekillendiren yedi faktör belirlenmiştir: 1) uluslararası aktivizm, 2) siyasi ve başarılı ekonomik reformlar, 3) 'Türk modeli' anlatıları, 4) normalleşme ve güvenliksizleştirme, 5) insani diplomasi, 6) kültürel diplomasi, 7) uluslararası ortaklıklarının genişletilmiş vizyonu.

2.3.1 Uluslararası aktivizm

AK Parti'nin ilk yılları 11 Eylül sonrası ve Medeniyetler Çatışması spektrumuna denk geldi. Bush'un teröre karşı savaşı, Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olduğundan şüphelenen Amerika'nın Irak'ı işgal etme arzusuyla Ortadoğu'daki atmosferi etkiliyordu. Türkiye'nin bu konudaki aktivizmi hızla hissediliyor, Ortadoğu'da bir savaşı önlemek için Arap ülkeleriyle toplantılar yapılması çağrısında bulunuluyordu. 23 Ocak 2003 tarihinde Suudi Arabistan, İran, Suriye, Ürdün ve Mısır Dışişleri Bakanları Ankara'nın girişimiyle Türkiye'de bir araya gelerek Irak'a BM İzleme, Doğrulama ve Denetleme Komisyonu ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı silah denetçileriyle işbirliği yapma çağrısında bulundular (Murinson, 2006). Bu girişim, Türkiye'nin Orta Doğu'da barışın inşasına dâhil olma ve komşularıyla güçlendirilmiş diplomasi yürütme arzusuna işaret etmektedir. Türkiye bu dönemde daha az Batılılaşmış dış politikası sayesinde bölgedeki Müslüman ülkeler nezdinde daha fazla itibar kazanmıştır. Bir sembol olarak Türkiye, topraklarının ABD ordusu tarafından Irak'ın işgaline hazırlık için kullanılmasını reddetmiştir. Davutoğlu'nun merkezîyetçilik teorisi bu dönemde TDP'nin uygulama çerçevesi haline gelmiş ve Türkiye'nin uluslararası çok paydaşlı diplomaside büyük bir rol oynamasını sağlamıştır. Gerçekten de Türkiye'nin Osmanlı mirası ve Batı ile olan tarihsel bağı, Doğu ile Batı, İslam Dünyası ve Yahudi-Hristiyan Dünyası arasındaki diyalogda merkezi bir aktör olmasını sağlamaktadır. Medeniyetler Çatışması gerçek bir tartışma konusu olmuş ve 1990'ların sonu ile yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa arasında bir dizi terör saldırısı yaşanmıştır. Batılılar tarafından 'İslami terör' olarak kavramsallaştırılan bu saldırılar, devletler tarafından Huntington'ın teorisinin bir tezahürü olarak kabul edildi. Böylece Türkiye ve İspanya, BM çatısı altında medeniyetler arasında, özellikle de İslam Medeniyeti ile Hristiyan Medeniyeti arasında karşılıklı diyaloglar başlatmayı amaçlayan Medeniyetler İttifakı'nı birlikte destekledi. Bu dönemde Türkiye, her iki medeniyetle de görüşebilen ve barışı kolaylaştırıcı rol oynayan İslam Dünyasının lideri olmaya çalışmıştır (Ekşi & Erol, 2018).

Türkiye, Orta Doğu'da birçok devletlerarası çatışmada arabulucu konumunu benimsemiştir. Arap-İsrail çatışmalarına müdahil olmuştur. Özellikle Suriye ve İsrail

arasında 1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan bu yana kavgalı olan ilişkilerin, bu iki devlet arasındaki ayrılığın çözülmesi zor olsa da, normalleşme sürecini kolaylaştırmaya çalıştı. İsrail-Filistin tarihi çatışmasında da rol oynamıştır. Arabuluculuk, Türkiye'nin yumuşak gücü ve aktivizmi için bir dayanak ve önemli bir diplomatik araçtı. Erdoğan'ın Orta Doğu'da barışın inşasına angaje olması Türk dış politikasının önemli bir değeridir. Türkiye'nin arabuluculuğu, İran Nükleer Görüşmeleri'ndeki rolüyle daha da vurgulanmıştır. Özellikle 2007 yılında P5+1 ile İran arasındaki müzakereler sırasında Avrupa Birliği'nin (AB) üst düzey yetkilisi Javier Solana ile İran'ın nükleer müzakerecisi Ali Larijani arasındaki görüşmeyle ilgili taraflar arasında, tartışma platformları yaratmıştır (Szymański,2011). Türkiye'nin diplomatik çabalarının başarısı, BM Genel Kurulu tarafından 2009 yılı için BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmesiyle teyit edilen yumuşak gücünü pekiştirmiştir. Oylamanın ardından Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği tarafından yapılan açıklamada şu ifadelerle yer verildi:

Uluslararası toplum, Türkiye'nin BM'nin insani yardım ve barışı koruma faaliyetlerinin geniş yelpazesine yaptığı güçlü ve özverili katkıları, bölgesel komşuları arasında ve ötesinde işbirliğinin kritik bir katalizörü ve Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan amaç ve ilkelere bağlı bir ulus olarak oynadığı rolü kabul etmektedir (Amerika Türk Koalisyonu, 2008).

Erdoğan, 2009 yılındaki ekonomik forumda, Şimon Peres'e karşı çatışmaya dönüşen bir tartışma sırasında İsrail'e yönelik dikkat çekici eylemlerinden birini de gerçekleştirdi. Erdoğan şöyle demişti: “Ülkenizdeki iki eski başbakanın tanklarla Filistin'e girebildiklerinde çok mutlu olduklarını söylediklerini hatırlıyorum. İnsanların sizin söylediklerinizi alkışlamasını çok üzücü buluyorum. Çok sayıda insan öldürüldü. Bunun çok yanlış olduğunu ve insani olmadığını düşünüyorum” (The Guardian,2009). Konuşma yurt içinde ve İslam dünyasında çok olumlu tepkiler aldı ve Türkiye için daha fazla cazibe üretti.

Erdoğan'ın aktivizmi BM Asamblesi'nde de fark edildi. “Dünya Beşten Büyüktür” sloganı aynı zamanda dünyanın geri kalanına seslenen bir motif haline geldi. Erdoğan 2016 yılında BM Asamblesi'nde yaptığı açıklamada “Birleşmiş

Milletler Güvenlik Konseyi, barışı koruma ve barışı tesis etme faaliyetlerini daha etkin kılmak için reforme edilmelidir... Tüm dünyayı temsil etmeyen bir Güvenlik Konseyi, dünyada barış ve adaletin yeniden tesisine asla hizmet edemez” (Aral, 2019). Bu reformist tutum, başta Afrika olmak üzere, kendilerini dünya devletleriyle iyi entegre olmamış hisseden diğer ülkelerin hissiyatına katıldı. Bu slogan Erdoğan'ın liderliğini katmanların gözünde pekiştirmiş ve Türkiye'nin yumuşak gücünü de güçlendirmiştir.

2.3.2. Siyasi ve Ekonomik Reformlar

AK Parti döneminin içerideki başlangıç noktası da 1990'larda başlayan ve AK Parti'nin ilk yıllarında sona eren ekonomik kriz sonrasındır. Türkiye'nin kredibilitesi bu dönemden sonra hızlı bir ekonomik yükselişin yanı sıra ülkeyi dünyaya daha iyi tanıtan siyasi reformlarla da pekişti. AK Parti, 2002 ve 2008 yılları arasında ortalama yüzde 6'nın üzerinde bir büyüme oranıyla ekonomik yükseliş sürecini başlatmadan önce ekonomik durumun istikrara kavuşturulmasını yönetmeyi başarmıştır ki bu neredeyse tüm on yılların performansı ile karşılaştırıldığında en yüksek orandır (Görmez & Yi, 2009). Türkiye, Avrupa Birliği üyeliği perspektifinden hareketle ve Kopenhag Kriterlerine uymak amacıyla hukukun üstünlüğü, hükümetin şeffaflığı, dini özgürlükler ve azınlık haklarının iyileştirilmesini de içeren bir dizi demokratik reform başlattı. Ülke içindeki bu reformlar Türkiye'nin uluslararası statüsünü daha da meşrulaştırmıştır. Böylece Türkiye ekonomik olarak “yükselen bir güç” ve Arap ülkeleri ile Müslüman dünyası için model bir demokrasi olarak ortaya çıktı.

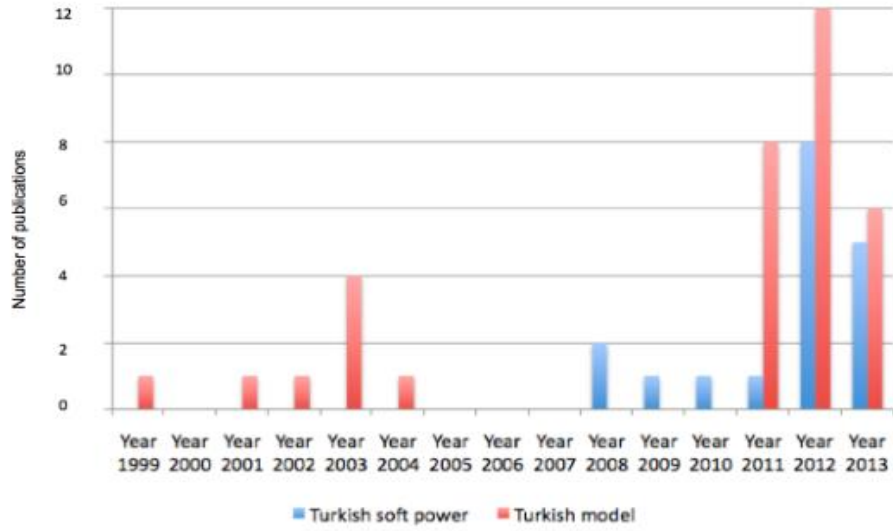
2.3.3. “Türk Modeli” Anlatıları

Devletler cazip siyasi varlıklara sahip devletlerin politikalarını taklit etme eğiliminde olabilirler. AK Parti'nin ilk döneminde Kopenhag Kriterlerini karşılamaya yönelik demokratik reformlar ve Müslüman bir ülke olmasına rağmen Türkiye'nin ekonomik yükselişi, bu konularda hâlâ geride olduğunun altı çizilen Ortadoğu için Türkiye'yi bir model olarak sunmuştur. Dal ve Erşen, Türkiye'nin model olarak öne çıkarıldığı üç dönem tespit etmiştir: 1991-1993, 2003-2005 ve 2010-2012 yılları. 2003 ve 2005 yıllarında terör saldırılarının ardından ABD, Türkiye'yi İslam dünyası için bir model olarak sıklıkla vurgulamıştır (Dal & Erşen, 2014). Başkan George Bush, Türkiye'nin “dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlara modern ve laik bir

demokrasinin umut verici bir modelini sunduğunu” savunmuştur (Dal & Erşen, 2014). Amerika Birleşik Devletleri ve Batılılar için Türkiye, İslami radikalizme karşı diğer Müslüman ülkeler tarafından taklit edilmesi gereken alternatif bir model sunuyordu. Türkiye'nin İslam medeniyetine aidiyeti, bir Türk vatandaşının İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Genel Sekreterliği'ne seçilmesiyle pekişmiş ve bu durum Türkiye'nin Müslüman dünya ve özellikle de Ortadoğu nezdindeki güvenilirliğini artırmıştır. Her ne kadar Türkiye bir model olarak sunulmaktan kaçınsa da, bu durumun Türkiye'nin yumuşak gücünde yarattığı sonuçları görmezden gelmek mümkün değildi ve siyasi liderler bunun üzerinde sörf yapabildiler. 2003 yılında Tahran'da düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) toplantısında dönemin Başbakanı Erdoğan, Türkiye'nin bir model değil, Müslüman ülkeler için bir ilham kaynağı olduğunu vurgulayan bir konuşma yapmıştır. “Elbette Türkiye'nin deneyiminin diğer tüm Müslüman toplumlarda aynı şekilde uygulanabilecek bir model olduğunu iddia etmiyorum. Ancak Türkiye'nin deneyimi, diğer Müslüman toplumlar ve diğer Müslüman halklar için ilham kaynağı olabilecek bir içeriğe sahiptir” dedi (Altunışık,2005). 2010 ve 2012 yılları arasında Türk Modeli söylemleri, özellikle Arap Baharı sırasında ve sonrasında birçok Arap liderin ana argümanı haline geldi. Mısır Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi eski başkanı Mohamed Hussein Tantawi, Türkiye'nin Mısır halkına ilham verecek bir model olduğunu vurguladı (Dal & Erşen, 2014). Tunus'ta Nahda hareketinin tarihi lideri Raşid el-Gannuşî de Türkiye'nin İslam ve moderniteyi başarılı bir şekilde uzlaştıran bir ülke olarak Tunus için bir model olabileceğini ifade etmiştir (Dal, 2018).

Şekil 2

“Türk Yumuşak Gücü” Ve “Türk Modeli” Üzerine Amerikan Düşünce Kuruluşu Yayınları

Kaynak: Compiled by Jean-Baptiste Le Moulec and Yohanan Benhaim in February 2014 (Benhaïm & Öktem, 2015).

2.3.4. Normalleşme ve Güvenliksizleştirme

Türkiye'nin yumuşak gücü Davutoğlu'nun “komşularla sıfır sorun” ilkesi ile daha gerçekçi hale gelmiştir. Güvenlik temelli bir dış politika çerçevesinden daha işbirlikçi ve diplomatik bir çerçeveye geçiş, komşularla olan tarihi sorunların çözümü için gereklidir. Dolayısıyla AK Parti'nin ilk on yılı, Türkiye'nin kavgalı ilişkiler içinde olduğu ülkelere yönelik çoğul barış inşası çabalarıyla damgalanmıştır. Bu on yıl, başta Kıbrıs meselesi olmak üzere Ermenistan ve Yunanistan'la ilişkilerin normalleştiği ve barışçılaştığı, İsrail'le ilişkilerin ise istikrarsız da olsa düzeldiği bir dönem olmuştur. Suriye ile olan karmaşık ilişkiler buna bir örnektir. İki ülke geçmişteki anlaşmazlıklarını ve özellikle 1998'de Öcalan meselesi nedeniyle yaşanan krizi “unutmuştur”³³. Türkiye ve Suriye böylece ekonomi, ticaret, turizm ve eğitim sektörlerinde ilişkilerini ve işbirliğini güçlendiren bir dizi protokol imzaladı.

2.3.5 İnsani Diplomasi

Türkiye'nin “donör” bir ülke ya da en “cömert ülkelerden” biri olarak başarı öyküsü, bu dönemde yumuşak gücünün en etkili kaynaklarından biri haline gelmiştir. Türkiye'nin uluslararası aktivizmi, özellikle Afrika, Filistin ve Suriyelilere yönelik

³³ Ayrıca bkz: Çakmak, 2016.

olarak bu sektörde daha da öne çıkmıştır. Türkiye'nin insani diplomasisi kamu diplomasisinin bir parçasıdır. Çevik, “Türkiye'nin dış yardım sağlayan güçlü bir hükümet ve hükümet dışı aktörler ağına sahip olduğunu ve bunun da Türkiye'nin yardımsever bir ülke olarak markalaşmasına yardımcı olduğunu” vurguladı (Çevik, 2019). Türkiye'nin “yardımsever devlet” itibarı Suriye'deki savaş sırasında daha da artmıştır. Türkiye, 21 mülteci kampı aracılığıyla 3 milyondan fazla Suriyeliye kucak açmıştır. Türkiye'nin yıllık uluslararası insani yardımı 2007 yılında 46,1 milyon dolar iken 2019 yılında 7,5 milyar dolara yükselmiştir. Tezin daha sonraki bölümleri de Türkiye'nin yardımlarının bir yumuşak güç aracı olarak ne ölçüde geliştirildiğini ortaya koymaya olanak tanımaktadır.

Bununla birlikte, insani diplomasi kavramı sadece insani yardım ve kalkınma ile sınırlı değildir. Özellikle uluslararası meselelerde kendini nasıl konumlandığı ile TDP'de daha hümanist olmayı hedefleyen bir kavramdır. İnsani diplomasi “diplomatik niş” ve barışın inşası, dış yardım ve uluslararası adaleti savunmanın önemi üzerine daha fazla çaba sarf edilerek geliştirilen bir dış politika yaklaşımıdır. Yeni “vazgeçilmez ülke” olarak Türkiye kavramı, Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemi ve Türkiye'nin dünya siyasetindeki yerine ilişkin bir vizyon haline gelmiştir. Filistin'i ve haklarını sürekli savunmasının temelinde de bu yatmaktadır. 2010 yılında şöyle demiştir:

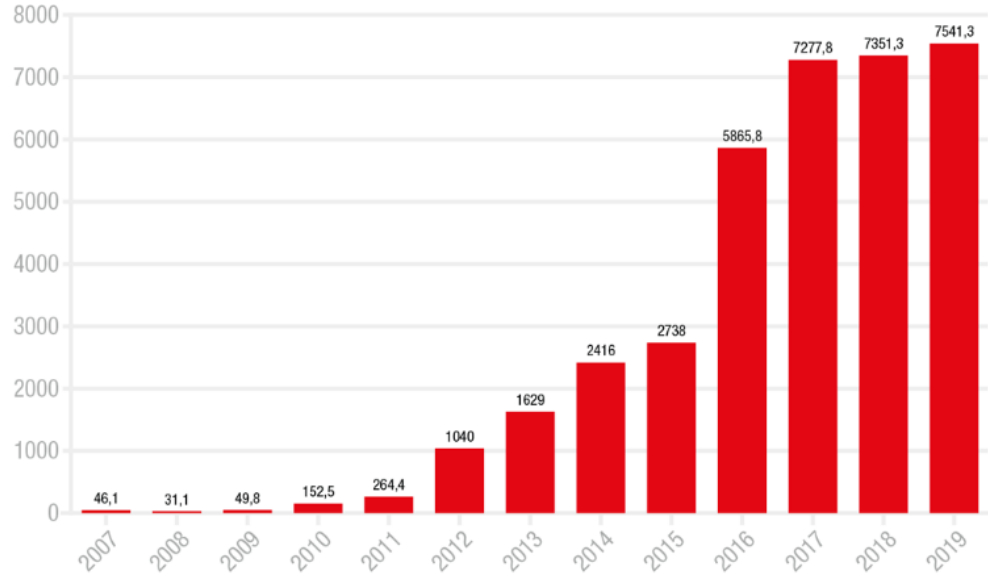
Bugün Türkiye, Ortadoğu'da adalet duygusunu temsil eden bir politika izliyor ve bölge halkları arasındaki yapay sınırların ve duvarların kaldırılması için çalışıyor. Her insanın onuruna saygı duyulan bir bölgede yaşamayı arzu ediyoruz. Bu nedenle İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırganlığına ve ablukasına karşı çıktık ve çıkmaya da devam edeceğiz (Erdoğan,2010).

Nisan 2022'de Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da güç dengelerinin hızla değiştiği bir dünyada Türkiye'nin rolünü vurgulamıştır: “İnsani ve girişimci dış politikamızla yurttan ve dünyada barış ve adaletin tesisi için çalışıyoruz.” (Daily Sabah, 2022b).

Şekil 3

Türkiye'nin Yıllık Uluslararası İnsani Yardım Harcamaları

(2007 – 2019; Millions of Dollars)

Kaynak: TİKA 2019 Development Report (Türkiye Humanitarian Action Overview, T.Y.).

2.3.6 Kültürel Diplomasi

Türkiye'nin kültürel diplomasisi, Türkiye'nin küresel statüsünü ve kamu diplomasisini muazzam ölçüde geliştiren bir başka araçtır. Birincisi, Türkiye dünyanın geri kalanının kendi tarihini, ulusunu, kültürünü ve değerlerini daha iyi tanımasını isteyen bir ulusun markalaşmasını sağlamıştır. İkinci olarak, eski Osmanlı topraklarıyla tarihi ve kültürel bağlarını yeniden kurmak, Orta Doğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Kuzey Afrika ile diplomatik bağlarını yeniden inşa etmek için stratejik bir araçtır. Üçüncüsü, bu aynı zamanda Türkiye'nin gelişimini ve turizm ve markalaşma açısından cazibesini göstermenin bir yoludur.

Örneğin Yunus Emre Enstitüsü (YEE) gibi yeni kaldıraçların yaratılmasıyla Türkiye, dilini, kültürünü ve sanatını başkalarıyla yeni bir köprü kurmak için kullanmaktadır. YEE, 2019'da dünya çapında birden fazla merkeze sahipti. Eğitimin yanı sıra Türk dili ve tarihinin yaygınlaştırılması alanında da faaliyet göstermektedir. Diğer kaldıraç ise popüler kültürdür. Türk filmleri ve sineması, Türkiye'nin ulus markalaşmasının başlıca etkili araçlarından biri haline gelmiştir. Bunlar sadece

Türkiye'nin yaşam biçimini, değerlerini, modernliğini, İslam kültürünü ve imparatorluk tarihini yayma aracı değil, aynı zamanda yeni bir ekonomik araçtır. “2014 yılında Türkiye, 200 milyon dolarlık ihracat geliri ile ABD'den sonra dünya çapında televizyon dizisi üretiminde 2. sıraya yükselmiştir.” (Donelli, 2019). Türkiye'nin sineması Orta Doğu'da, Arap ülkelerinde ve Afrikalıların Türkiye'yi daha iyi tanımlarını sağlayan Afrika'da takdir görmektedir. Türkiye'nin kültürel diplomasisinin bir diğer kaldıracı da 2015 yılında kurulan ve İngilizce yayın yapan TRT World medyasıdır (Donelli,2019). CNN, France 24 ya da BBC gibi başka ülkelerin diplomasi araçları gibi TRT World de Türkiye'nin küresel kamu diplomasisinin ana iletişim aracıdır (Baritci & Aydeniz, 2019).

2.4. Türk Dış Politikasında Ekonomik Meseleler: Bir Ticaret Devleti Olarak Türkiye

Türkiye'nin doğuşundaki güvenlik temelli politika, uzun bir süre boyunca ekonomik modelini ve içeride ve dışarıda ekonomik meselelere bakışını etkilemiştir. Ekonomik model, AK Parti'nin iktidara gelmesinden önce büyük ölçüde korumacılık mantığını benimsemiştir. Bununla birlikte, Sadık Ünay Türkiye'de üç ekonomik liberalizm dönemi tespit etmiştir (Ünay, 2010). Bunlardan ilki, yetersiz yerli sermaye birikimi ve Lozan Antlaşması'nın ticaret politikası üzerindeki kısıtlayıcı koşulları nedeniyle “isteksiz bir liberalizmin” (*reluctant liberalism*) benimsendiği Cumhuriyet'in ilk on yılıdır (Ünal, 2019). İkinci dönem, 1950'lerde Ünay tarafından “alışılmışın dışında” bir liberalizm (*unorthodox liberalism*) biçimi olarak vurgulanan tarıma dayalı sanayileşme ile iç pazarın genişlemesi ve bunu takiben bebek-sanayi koruması, kalkınma planlaması ve ithal ikamesi modeli ile ortaya çıkmıştır (Ünay, 2010). Türk liberalizminin üçüncü ve bilimsel olarak daha çok vurgulanan dönemi 1980'lerden 1990'ların başına kadar Anavatan Partisi çatısı altında gerçekleşmiştir. Bu dönemde eski Başbakan ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Türkiye'nin yurtiçi ve yurtdışındaki ekonomi politikalarında bir paradigma değişikliğine işaret etmiştir. Bu dönemde Türkiye, uluslararası ekonomik kuruluşlarla işbirliği içinde ihracata yönelik ve rekabetçi bir ekonomik çerçeve oluşturarak neoliberal bir politika çerçevesine daha fazla yönelmiştir. Böylece Turgut Özal, komşularıyla daha fazla ekonomik işbirliğine dayalı bir dış politika uygulamış ve eski Osmanlı topraklarına ve İslam dünyasına daha

fazla odaklanarak bir paradigma değişikliğine de işaret etmiştir (Bilgin & Bilgiç, 2011). Türkiye'nin coğrafyasına dair embriyonik yeni bir tahayyül denemiş ve Ortadoğu'da istikrarın temeli olarak ekonomik karşılıklı bağımlılığı ilerletmek amacıyla ekonomik ilişkileri güçlendirmiştir. Barış Boru Hattı Girişimi (Peace Pipeline Initiative) gibi bazı ortak projeler başlatmış ve Türkiye'nin İİT'ye katkısını mali ve siyasi açıdan yükseltmiştir (Bilgin & Bilgiç, 2011). Bununla birlikte, Özal'ın çabaları 1990'lardaki siyasi olaylar tarafından sürdürülemedi veya zarar görmedi. AK Parti iktidara geldiğinde, Özal'ın vizyonuna ve 1990'ların sonunda Türkiye'nin AB üyeliği adına başlatılan anti-militarizm vizyonuna yakın bir dış politika çizgisi benimsemiştir.

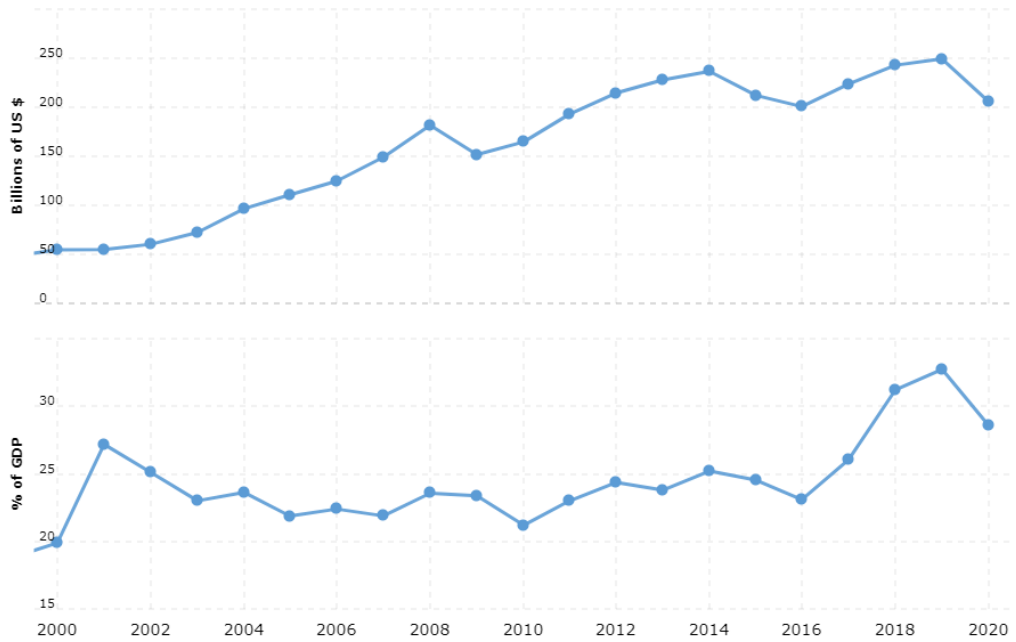
Davutoğlu vizyonunda, Türkiye'nin korumacılık ve ithal ikamecilikten ekonomik liberalleşme ve ihracatı teşvik etmeye geçişini destekleyecek çok boyutlu bir dış politikayı savunmuştur. AK Parti'nin ilk yılları, ABD ve Avrupa Birliği'nin desteğiyle Türkiye'nin uluslararası pazara giderek daha fazla dâhil olduğu bir dönem olmuştur. Türkiye ayrıca Birleşmiş Milletler, NATO, AB, G-20 ve İKÖ gibi uluslararası platformlarda güvenilir ve ilkeli bir aktör olarak daha fazla görünürlük kazanmıştır (Ünay, 2010). Bir dizi ekonomik reform Türkiye'yi dönüştürdü ve Türkiye'nin dış politikasında siyaset ve ekonomi arasındaki karşılıklı ilişki daha görünür hale geldi. Türkiye, Rosecrance'ın ticaret devleti kavramı için uygun bir vaka çalışması olmuştur. Profesör, modern dünyanın dış politikanın işbirlikçi ve diplomatik çerçevesi için daha elverişli olduğunu vurgularken Davutoğlu da iş dünyasının dış politikanın birincil itici gücü haline geldiğini savunmuştur (Kirişçi, 2009). Ekonomik reformlar Türkiye'nin AB üyeliğinde kilit bir ilke olmakla birlikte yumuşak gücü ve ekonomik modeliyle de ilişkilidir. Ticaret, bir ülkenin diplomatik bağlarını genişletmesinin yanı sıra ekonomik ve siyasi çıkarlarını da gerçekleştirmesini sağlar. Devlet dışı çıkar gruplarının etkisi, bu yeni TDP'nin bir diğer kilit boyutudur. Sadece yumuşak güç daha çok sivil toplumdan gelmemekte, aynı zamanda çıkar grupları da diplomatik sürece katılan önemli aktörler olarak ticaret çağına dâhil olmaktadır. Türkiye'nin bir ticaret devleti olduğunu derinden vurgulayan Kemal Kirişçi, devlet ve devlet dışı aktörler arasındaki karşılıklı ilişkiyi de bu politikanın etkinliğini etkileyen temel bir paradigma olarak açıklamıştır. Putnam'ın iki seviyeli diplomatik oyununu kullanarak, Türkiye'nin devlet dışı aktörlerinin, örneğin Müstakil Sanayici ve

İşadamları Derneği'nin (MÜSİAD), Türkiye'nin diplomatik parlıtısındaki önemli rolünü vurgulamıştır (Kirişçi, 2009). İlerideki bölümlerde tezde de değinileceği üzere bu derneklerin rolünün ve Türk dış politikasını şekillendirme ve etkileme kapasitelerinin altını çizmektedir.

Bir ticaret devleti olarak Türkiye'nin uluslararası etkinliğinin kilit araçlarından biri ekonomik diplomasıdır. Devletin yurtdışındaki Türk şirketlerine verdiği destek de Türkiye'nin ekonomik diplomasisini ihracatı teşvik modeliyle ne ölçüde bağlantılı olarak geliştirdiğini teyit eden önemli bir parametredir. 2000-2020 yılları arasında Türkiye'nin ihracatı 54,53 milyar dolardan 205,73 milyar dolara yükselerek GSYH'sinin %28,57'sini oluşturmuştur (Turkey Exports 1962-2022, t.y.).

Şekil 4

Türkiye'nin İhracatı 2000-2020

Kaynak: Turkey Exports 1962-2022, t.y.

Türkiye'nin uluslararası aktivizmi, ihracatı teşvik modelinden etkilenmektedir. Komşularıyla ekonomik ilişkilerini artırmış ve 2012'den sonraki on yıllık siyasi kriz, ihracatını engellemiştir. Bu nedenle, 2021-2022'de başlayan ilişkilerinin normalleşmesi her şeyden önce ekonomik ihtiyaçtan etkilenmiştir. 2008 yılında Türkiye'nin Kuzey Irak'taki en büyük askeri operasyonlarından biri öncesinde yaptığı

büyük iletişim, uluslararası imajının ve çekiciliğinin dış politika amacı ve küresel pazardaki ekonomik çıkarları için ne kadar önemli olduğunu gösterdi (Kirişçi, 2009; Ruys,2008). Türkiye'nin çok boyutlu ve proaktif diplomasisi, ortaklıklarını çoğullaştırmasına ve dünya çapında artan diplomatik varlığına olanak sağlamaktadır. “Örnek vermek gerekirse, komşu ülkelere uygulanan ve Afrika, Latin Amerika ve Doğu Asya'ya yayılan vizesiz seyahat düzenlemeleri ve Tercihli Ticaret Anlaşması (Preferential Trade Agreement), Türkiye'nin uluslararası ticaret dinamizmini desteklemek için malların, hizmetlerin ve insanların sınır ötesi hareketliliğinin artmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur” (Ünay,2010). Türk Hava Yolları'nın kapasitesinin güçlendirilmesi de Türkiye'deki diplomatik ve ekonomik ağlar için kilit bir araç haline gelmiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi, yumuşak güç ve ekonomi başlığı altındaki bu yeni dış politika, Türk diplomasisine diplomatik gövdesini genişletmek için gerekli olan başka bir boyutu kazandırmaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nın rolü yeniden keşfedilmiş ve diplomatik aygıt TİKA veya Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) gibi yeni kurumlarla ve devlet dışı aktörlerin katılımıyla güçlendirilmiştir. Proaktif diplomasi, burada yeni Türk Ulusal Diplomatik Sistemi olarak vurgulanan çok değerlikli ve birbirine bağlı bir iskelet ile çok paydaşlı diplomasiyi gerektirmiştir.

2.5. Türkiye'nin Ulusal Diplomatik Sistemi

Recep Tayyip Erdoğan yönetimindeki Türkiye, dünyanın en büyük beşinci diplomatik sistemine sahiptir. Ankara'da 144 büyükelçilik, 13 uluslararası örgüt nezdinde daimi temsilcilik, 94 konsolosluk, 1 Konsolosluk Ajansı ve 1 Ticaret Ofisi olmak üzere 253 diplomatik misyon bulunmaktadır (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, t.y.a). Yurtdışında TDP'nin yürütülmesine birçok hizmet, kuruluş ve devlet kurumu müdahil olmaktadır. Türkiye'nin yumuşak gücünün ve ekonomik diplomasisinin güçlendirilmesinde bu amaca hizmet eden Türk STK'larının ve devlet dışı aktörlerin de güçlü bir etkisi vardır. Böylece Dışişleri Bakanlığı daha geniş bir rol kazanmıştır.

2.5.1. Dışışleri Bakanlığı'nın Merkezi Rolü

Dışışleri Bakanlığı'nın rolü her zaman merkezi olmuş olsa da, yeni çok ve kamu paydaşlı diplomasisi ile birlikte daha geniş bir arka plan kazanmıştır. Dışışleri Bakanlığı'nın rolü, ilgili tüm görev ve aktörleri koordine ederek Türkiye'nin çıkarlarını yönetmek ve yurtdışında tanıtmaktır. Türkiye'nin kamu diplomasisinde önemli bir role sahiptir ve ülke adına doğrudan iletişim kurmaktadır. Ekonomik diplomasi alanında, Türkiye'nin ekonomik çıkarlarını desteklemek için uluslararası kurumlarla ve diğer diplomatik çok taraflı veya ikili platformlarla bağlantıyı sağlamakla görevlidir. Rolü, örneğin OCED (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü), ECO (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) veya diğer çok taraflı işbirliği platformları ile Türkiye'nin Ticaret, Eğitim veya Sağlık gibi diğer Bakanlıkları arasında bir köprü oluşturmak açısından önemlidir. Ekonomik diplomasinin çok boyutlu karakteri nedeniyle Dışışleri Bakanlığı'nın rolü, Türkiye'nin yurtdışındaki çıkarlarını ifade eden tüm eylemleri koordine etmek açısından önemlidir. Ülkenin insani kalkınma konularındaki angajmanı da Dışışleri Bakanlığı'nın rolünün önemli bir parçasıdır. Çevik, “dış yardım konusunda Dışışleri Bakanlığı'nın Türkiye'nin çabalarını desteklediğini ancak en önemli görevinin bu çabaları koordine etmek olduğunu” vurgular (Çevik, 2016). “Dışışleri Bakanlığı'nın bileşenleri arasında, Çok Taraflı Ekonomik İşler Genel Müdürlüğü ve İkili Ekonomik İşler Genel Müdürlüğü, doğrudan ekonomik diplomasiyle ilgilenen en ilgili birimlerdir” (Çevik, 2016).

2.5.2. Ticaret Bakanlığı (Ministry of Trade - MOT)

Ticaret Bakanlığı da artık dış politikada önemli bir role sahiptir. Ekonomik ve ticari konuların önemi nedeniyle, Türkiye'de MOT uluslararası konularda çok daha fazla ima edilmektedir. İç ve dış ticaret hizmetlerine ilişkin uygun fırsat ve politikaların belirlenmesi, dış ticaret politikalarının geliştirilmesi, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlarla doğrudan çalışılması ve Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası alandaki serbest ticaret anlaşmalarının yönetilmesinden sorumludur (Kurtaran, 2020). Ayrıca Türkiye'nin yatırımcılar için elverişli bir ülke olarak tanıtılmasından ve yurtdışına ihracat mantığının teşvik edilmesinden de sorumludur. Ticaret Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı bazı ekonomik ve mali dış politikaları birlikte koordine edebilir.

2.5.3. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

TİKA, Türkiye'nin AK Parti yönetimindeki dış politikasının kilit kurumudur. 1992 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan yeni Türk devletlerine yardım etmek ve destek olmak amacıyla kurulmuştur. Zamanla TİKA, Türkiye'nin diplomatik atağında farklı konular üzerinden çok daha fazla önem kazanmıştır. Yurtdışında insani yardım, ekonomik diplomasi ve kültürel diplomasi faaliyetlerini koordine etmekte ve Türkiye'nin yumuşak gücünü teşvik etmektedir. Bu amaçla 2011 yılında yeniden yapılandırılan TİKA, Türk diplomasisinin ve devletin merkezi bir kurumu haline gelmiştir. TİKA sadece Türkiye'nin dış yardımlarını ve insani yardımlarını yürütmekle kalmayıp, aynı zamanda farklı konulardaki çeşitli eylemleri de koordine etmektedir. Bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi TİKA'nın önemli rolünü şu şekilde tanımlamaktadır:

İşbirliği hedeflenen ülke ve toplulukların ekonomik kalkınma sürecinde ihtiyaç duyacakları ekonomik altyapı araçlarını ve destek programlarını hazırlamak, ekonomik büyüme, yatırım ortamının hazırlanması ve geliştirilmesi, işsizlik ve yoksulluğun azaltılması, eğitim düzeyinin yükseltilmesi, iyi yönetim, kadınların ve ailelerin toplum yaşamında ve ekonomik kalkınmadaki rolleri, bilgi teknolojileri transferi, çevre ve doğal kaynakların yönetimi, enerji, altyapı, sürdürülebilir ekonomik kalkınma gibi alanlarda destek sağlamak, bu ülkelere kurumsal, insan kaynakları ve benzeri alanlarda kapasite geliştirme desteği sağlamak (Kurtaran,2020).

TİKA'nın yeni boyutunu ve önemini gösteren şey, 2002'de 12 olan Program Koordinasyon Ofisi sayısının 2011'de 25'e, 2020'de ise 60 ülkede 62'ye çıkmasıdır (Turkish Cooperation and Coordination Agency, 2020; Çevik, 2016). Türkiye'nin yabancı ülkelere nüfuz etmesinde TİKA'nın rolü çok önemlidir. Altunışık, bu konuda bazı sorunlar yaşansa da Türkiye'nin yurtdışına yönelik dış yardımlarının koordinasyonundaki rolünün de altını çizmiştir (Altunışık,2014).

2.5.4. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) ve Türk iş çevreleri

Artık Türkiye'nin dış politika sürecine müdahale eden güçlü bir iş dünyası vardır. En etkili olanları saymak gerekirse: TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), MÜSİAD (Sanayici ve İşadamları Derneği), TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi), UND (Uluslararası Nakliyeciler Derneği), İSO (İstanbul Ticaret Odası), TMD (Türkiye Müteahhitler Birliği) ve koordinatör grup olarak Türkiye'nin iş diplomasisinin ana aracı olan DEİK. AK Parti döneminde bu iş gruplarının rolü ve etkisi daha da güçlenmiş ve görünür hale gelmiştir. Bu gruplar sadece Türkiye'nin diplomatik başarısından faydalanmakla kalmamakta, aynı zamanda devletlerarası ilişkilerde de siyasi ve etkili bir rol oynamaktadırlar. Kirişçi, TÜSİAD'ın Kıbrıs meselesi ve Yunanistan ile ilişkiler konusunda Annan Planı'nın desteklenmesindeki rolünü vurgulamıştır. Ayrıca TOBB'un ve Erez Sanayi Bölgesi'nin Gazze Şeridi ile İsrail arasında bulunan sınır bölgesindeki rolünün altını çizmiştir (Kirişçi,2009).

DEİK, 1986 yılında Turgut Özal döneminde Türk özel sektörünün dış ekonomik ilişkilerini koordine etmek amacıyla kurulmuştur. Görevleri şunlardır: “Türk özel sektörünün dış ticaret, uluslararası yatırımlar, hizmetler, müteahhitlik ve lojistik başta olmak üzere dış ekonomik ilişkilerini düzenlemek ve yönetmek; yurtiçi ve yurtdışındaki yatırım fırsatlarını analiz etmek; ülkenin ihracatının artırılmasına yardımcı olmak ve benzeri iş geliştirme faaliyetlerini koordine etmek.” (DEİK, t.y.a). 2014 yılında DEİK yeniden yapılandırılmış ve 11 Eylül 2014 tarih ve 6552 sayılı Kanun ile “Türk özel sektörünün dış ekonomik ilişkilerini yürütmek” görevi, İş Konseyleri, Kurucu Kuruluşlar ve Türkiye'nin iş dünyasını ve önde gelen girişimcilerini temsil eden, kurumun işleyişine “gönüllülük esası” ile katkıda bulunan bireysel üyelerden oluşan bir "iş diplomasisi” kuruluşu haline getirilmiştir (DEİK, t.y.a). Ticaret Bakanlığı'na bağlı olan DEİK, Türk işletmelerini ve özel sektör aktörlerini yurtdışında desteklemeyi, ülke ihracatının artırılmasına yardımcı olmayı, Türkiye'deki ve yurtdışındaki yatırım fırsatlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır (Kurtaran,2020). Bu amaçla iş dünyası temsilcilerini üst düzey devlet yetkilileri, diplomatik misyonlar, küresel iş dünyası temsilcileri, düşünce kuruluşları ve akademisyenlerle bir araya getirmektedir (DEİK, t.y.b.).

2.5.5. Türk STK'ları

Devletler kamu diplomasisi yoluyla yumuşak güç üretirler ancak Nye'in da belirttiği gibi bir ülkenin yumuşak gücü daha çok sivil toplumuna bağlıdır. Dolayısıyla, AK Parti döneminde sadece Türk iş dünyası daha fazla teşvik edilmekle kalmamış, aynı zamanda Türk Ulusal Diplomatik Sistemine dâhil olan STK'ların sayısı da artmıştır. STK'ların rolü, Türkiye'nin diplomatik nişlerinden biri haline gelen insani yardım ve kalkınma konularında yoğunlaşmıştır. Acil yardım (prefabrik köyler ve çadır kentler inşa etmek, yıkılan evleri yeniden inşa etmek, su kuyuları açmak, gıda, battaniye, giysi dağıtmak, barınak, tıbbi yardım ve ev eşyası sağlamak ve mobil mutfaklar açmak) ve tıbbi yardım (mobil klinikler ve sağlık otobüsleri sağlamak ve geçici çadır hastaneler inşa etmek) gibi birçok görevi yerine getirmektedirler ki bunlardan bazıları da şunlardır: ilaç ve tıbbi ekipman sağlamak, tıbbi beslenme merkezleri, seyyar hastaneler açmak, gıda, ilaç ve tıbbi ekipman dağıtmak, tıbbi taramalar ve ameliyatlara yapmak ve özel tıbbi eğitimler sunmak, okullar, kültür merkezleri, hastaneler, evler, camiler ve diğer dini yapılar gibi altyapılar inşa etmek veya örneğin tarım ve eğitim alanlarındaki diğer projeleri desteklemek. Türk STK'larının kendi kaynaklarından sağladıkları yardım miktarı 2005 yılında 56,7 milyon dolar iken 2017 yılında bu miktar 707 milyon dolara ulaşmıştır (Mehmetçik, 2019). Bunlar arasında, atıfta bulunmaya değer olanlar şöyledir: Diyanet Vakfı, AFAD, Türk Kızılayı, Kimse Yok Mu, Yeryüzü Doktorları, Cansuyu Vakfı ve Deniz Feneri (Altunışık, 2019).

2.5.6. Kısa Bir Değerlendirme

AK Parti döneminde Türkiye'nin dış politikasında yaşananlar uluslararası ilişkiler çalışmaları için önemli bir vaka çalışmasıdır. Türkiye'nin tarihi ve siyasi yörüngesi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan 1990'ların sonuna kadar dünya siyasetinde her zaman ilginç ve belirleyici olmuştur. Ankara'nın güvenlik temelli dış politikası, varlığını sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir gerekliliktir. Ancak 2000'li yılların başındaki paradigma değişimi ve AK Parti'nin iktidara gelişi dünyanın geldiği yeni duruma dair aydınlatıcı bir vaka çalışması sunmaktadır. Geleneksel güvenlikleştirme politikasının yerini, ekonomi politikalarına odaklanan daha barışçıl bir yol almıştır. Türkiye, dünya siyasetinde sert güç perspektifinden, kendi iç dönüşümü, ihtiyaçları ve

dünya ekonomisinin artan küreselleşmesi kapsamında gelişen yumuşak güç perspektifine geçmiştir. Türkiye'nin yeni dış politikasının daha önce belirtilen yedi belirleyicisi, yumuşak güç kullanımıyla ne kadar etkili hale geldiğini göstermektedir. Ekonomik diplomasi aynı zamanda Türkiye'nin yumuşak gücü için tamamlayıcı bir araç olmakla birlikte, başarısı TDP'nin ana hedefi haline gelmiştir. Bu araçlar Türkiye'nin Afrika'da artan varlığını nasıl etkilemiştir? Bir sonraki bölüm Türkiye'nin Afrika'daki yumuşak güç etkinliğini ve Ankara'nın 25 yıl önce ana diplomatik hedefi olmayan bir kıta ile ilişkilerini ekonomik diplomasi ile nasıl başarılı ve hızlı bir şekilde güçlendirdiğini irdelemektedir.

2.6. AK Parti Döneminde Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Dış Politikası

Afrika hâlâ gelişmesi gereken, önemli bir büyüme marjına sahip ve dünyanın doğal kaynaklarının çoğunu barındıran bir kıtadır. 2021 yılında Afrika'nın ekonomik büyümesi %3,8 olarak gerçekleşmiştir ve Sahra Altı Afrika (SAA - SSA) özellikle dünya gaz rezervlerinin %3'üne, dünya petrol rezervlerinin %4'üne ve dünya uranyum rezervlerinin %23'üne sahiptir; ayrıca dünya boksitinin %25'i (özellikle Gine'de), dünya kobaltının %56'sı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) ve dünya elmaslarının %28'i gibi önemli maden rezervlerine sahiptir (Hache & Seck,2018). Afrika, BM üyelerinin dörtte birinden fazlasını oluşturan 54 ülkeden oluşmakta ve 1,4 milyar nüfuslu bir pazarı temsil etmektedir. Tüm bu potansiyel, kıtanın stratejik, jeopolitik ve ekonomik açıdan büyük önemini ortaya koymakta ve Türkiye gibi yükselen güçlerin Afrika'ya artan ilgisini açıklamaktadır.³⁴ 21. yüzyıla damgasını vuran Türkiye'nin kıtadaki varlığı, Ankara'nın Afrika meselelerine yönelik tarihsel "ilgisizliğinden" çok uzaktır.

Gerçekten de Afrika ülkeleri Türk liderler tarafından daha önemli diplomatik ortaklar olarak görülmemiştir. Dönemin güvenlik temelli ve Batı yanlısı dış politikası bu durumu açıklamaktadır. Oysa Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi derinliklerinin bir parçası olan Afrika ile olan tarihi ilişkilerinden faydalanma fırsatına

³⁴ Büyük ve yükselen güçlerin Afrika'ya olan ilgisi hakkında daha fazla bilgi için: Lô, 2020.

sahipti.³⁵ Kuzey Afrika ülkeleri, imparatorluğun büyük bir parçasıydı. Kültürel Osmanlı izleri hâlâ o bölgelerde hissedilmektedir. Müslüman kültürü de her zaman bölgeyle bir yakınlaşma konusu olmuştur. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti'nin Cezayir, Fas, Mısır, Sudan ve Tunus ile erken dönem ilişkilerini açıklamaktadır. Çoğu akademisyen Sahra Altı Afrika ile Osmanlı İmparatorluğu arasında hiçbir ilişki olmadığının altını çizmiştir. Yine de imparatorluğun Sahra Altı Afrika'daki büyük krallıklar veya imparatorluklarla bazı önemli bağlantıları vardı. Tété Jean-Philippe Gunn, Kanem Bornu İmparatorluğu, Hausa Devletleri, 1861'de Cape Town'da kurulan Osmanlı Fahri Konsoloslugu ve ilk Osmanlı İmamı Ebubekir Efendi'nin Müslüman topluma gönderildiği zamanki ilişkilerin altını çizmiştir (Gunn,2020). Idriss, Timbuktu Krallığı ile ilişkileri ve Batı Afrika ile askeri, ekonomik ve diplomatik ilişkilerin gelişimini hatırlatmıştır (Idriss, 2020).

1923 ve 1998 yılları arasında Afrika ve Türkiye arasındaki ilişkiler daha az önemliydi. Tepeciklioğlu'na göre, Türkiye kendisini Batı'ya ait olarak konumlandırmış ve bu duruşu sömürgeleştirilmiş ülkelere ve üçüncü dünyaya karşı da benimsemiştir (Tepeciklioğlu,2017). Hatta Bandung Konferansı sırasında Türkiye, Asya-Afrika liderlerini Soğuk Savaş bağlamında “bağılantısızlığın tehlikelerine” karşı uyarmış ve Batı tarafında olmanın faydalarını vurgulamıştır. Bu durum Türkiye'ye, Afrika ülkeleri de dâhil olmak üzere Üçüncü Dünya ülkeleri arasında “Amerikan emperyalizminin sözcüsü” unvanını kazandırmıştır (Tepeciklioğlu, 2017). Türkiye bu Batı yanlısı politikayı sömürgecilikten kurtulma sürecinde BM Genel Kurulu'nda da benimsedi. Özellikle 1950'lerde Cezayir, Fas veya Tunus'un bağımsızlığı konusunda her zaman tarafsız kalmış veya Fransa'nın pozisyonu lehine oy kullanmıştır (Aral, 2004). Bununla birlikte, 1960'larda yeni bağımsızlığını kazanan Afrika ülkelerini tanımış ve Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas, Sudan, Gana, Kenya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Nijerya ve Senegal'de büyükelçilikler açmıştır. Türkiye'nin 1960'lar ve 1970'ler boyunca SAA'ya artan ilgisi de not edilebilir (Gunn,2020). Namibya, Rodezya, Zimbabwe, Eritre ve Sierra Leone gibi ülkelerle karşılıklı ticaret ve işbirliği anlaşmalarına dayalı olarak daha fazla ilişki geliştirmeye başlamıştır. Ancak bu ülkelerin siyasi bağlamı, Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgi ve alakasının azlığı ve

³⁵ Ayrıca bkz: Kavas, 2003; Özkan & Akgün, 2010.

ekonomik seviyesi bu ilişkilerin güçlenmesine yardımcı olmamıştır (Tepeciklioğlu, 2017).

Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Türkiye dış politikasını yeniden tanımlamak zorunda kalmıştır. 1990'ların sonu aynı zamanda Türkiye'nin vizyonunu etkileyen ekonomik karşılıklı bağımlılığın ve küreselleşmenin arttığı bir dünyayı şekillendirmiştir. Dahası, AB üyeliğine yönelik başarısız girişimler de Türkiye'yi Batı alanı dışında yeni stratejik ve çok boyutlu ortaklar aramaya itmiştir. 1998 yılında Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Afrika ile ilişkiler kurmak için “Afrika'ya Açılım Planı” ilk defa gündeme gelse de herhangi bir hamle yapılamadı. Aşağıda açıklanacağı üzere, 2002 yılından itibaren AK Parti döneminde kıta, Cem'in vizyonunun bir devamı olarak Türk dış politikasında önemli bir yer tutmuştur (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, t.y.b.). Bu bölüm, AK Parti döneminde Afrika'ya yönelik TDP'yi analiz etmektedir. Bu nedenle bölüm ilk olarak Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politikasının anlamlarına, hedeflerine ve gelişimine odaklanmayı amaçlamaktadır. İkinci olarak, Türkiye'nin kıtada diplomatik bir atak (diplomatic offensive) gerçekleştirmek için kullandığı diplomatik ve yumuşak güç araçları analiz edilecektir. Üçüncü bölümde ise Türkiye'nin Afrika'daki ekonomik diplomasisi ve sonuçları, hedefleri, kapsamı, araçları ve çerçeveleri üzerinden analiz edilmektedir.

2.6.1. Afrika'ya Yönelik Türk Dış Politikası: Anlamlar, Hedefler ve Değişimler

Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türkiye'de ve Türkiye'nin dünyaya bakışında bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye ayrıca Avrupa Birliği üyeliğinden vazgeçtikten sonra uluslararası ortaklıklarını çeşitlendirmenin bir zorunluluk olduğunu anlamıştır. Tepeciklioğlu bunu şu şekilde açıklamıştır: “Soğuk Savaş sonrasında Batı dünyası için stratejik önemini yitiren ve Avrupa Birliği (AB) üyeliği reddedilen Türk hükümeti, AB'nin 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde aldığı kararın ardından, yalnızca Batı'ya yakınlaşmak yerine çok boyutlu bir dış politika izlemeye karar verdi” (Tepeciklioğlu, 2017). Bu aynı zamanda 1980'ler ve 1990'larda ortaya çıkan yeni Türk burjuvazisinin yeni uluslararası pazarlara daha açık olma yönündeki artan talebiyle de örtüşüyordu. Dolayısıyla Türkiye'nin küresel vizyonundaki dönüşüm, dünya ekonomisine daha fazla dâhil olma, yeni pazarlar fethetme ve yeni diplomatik ortaklıklar kazanma hedefleriyle belirginleşmiştir.

2.6.1.1. 1998 Tarihli İlk “Afrika'ya Açılım” Girişimi

Türkiye'nin Afrika'ya yeni yöneliminin başlangıç noktası olarak İsmail Cem'in 1998'deki “Afrika'ya Açılım Planı”, Türkiye'nin yirmi yıldır Afrika'ya yönelik diplomatik atağı konusunda ilk resmi belge olarak görülebilir. Plan, diplomatik, ekonomik ve kültürel işbirliğinin güçlendirilmesi temelinde Afrika'ya daha fazla ilgi gösterilmesini vurguluyordu (Özkan & Akgün, 2010) ve bakanlıklar, kurumlar ve özel sektörün bir araya gelmesiyle oluşturulmuştu (Özkan & Akgün, 2010). Plan, daha fazla büyükelçilik açarak Türkiye'nin Afrika'daki siyasi ve diplomatik varlığını geliştirmeyi öneriyordu. O dönemde Afrika'daki Türk büyükelçiliklerinin sayısı 12 idi ve bunların bir kısmı ekonomik nedenlerle kapatılmıştı.³⁶ Bu aynı zamanda ilişkilerin geliştirilmesinin önemli bir yolu olarak Afrika ülkelerine ve bu ülkelere, üst düzey ziyaretlerin teşvik edilmesiyle ilgiliydi. Cem'in planının bir diğer önemli noktası da BM'nin Afrika'ya yönelik çeşitli teknik ve insani yardım programlarına katkıda bulunmaktı (Özkan & Akgün, 2010). Planda ayrıca Afrika ülkeleriyle askeri eğitim de dâhil olmak üzere askeri işbirliği yapılması ve kıtadaki BM barış inşası faaliyetlerine katılım sağlanması öneriliyordu. Ekonomik alanlarda ise Türkiye yatırımlar, ticaret ve ekonomik yardım da dâhil olmak üzere kalıcı bir işbirliği yaratmak istiyordu.

Ancak Eylem Planı, 1998 ve 2001 yılları arasında Türkiye'de devam eden siyasi ve ekonomik kriz nedeniyle uygulanamadı. Ancak AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Cem'in vizyonu, bir yönüyle Türkiye'nin Afrika'ya yönelik yeni politikasının yol haritası olarak kaldı.

2.6.1.2. 2003-2013: AK Parti Döneminde “Afrika'ya Açılım” Yılları

Davutoğlu'nun çok boyutlu, proaktif ve ritmik diplomasisi ile Türkiye, yeni bir Afrika politikası benimsemiştir. Eylem Planı, 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanan “Afrika ile Ekonomik ve Ticari İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi” ile yeniden şekillendirildi (Kızılarıslan,2009). Belgenin amaçları (diğerlerinin yanı sıra): Türkiye'nin Afrika ülkelerinin toplam ticaret hacmindeki payını üç yıl içinde, 2005'teki %2,1'den %3'e çıkarmak; Türk küçük ve orta ölçekli işletmelerin bölgeye girebilmeleri için önlerini açmak; Türk inşaat, müşavirlik ve

³⁶ Gana, Somali ve Tanzanya'daki büyükelçilikler ekonomik nedenlerle kapatılmıştı (Özkan & Akgün, 2010).

mühendislik firmalarının Afrika pazarlarındaki payını artırmak; Afrika ülkelerine yatırım yaparak ekonomik faaliyetleri artırmak ve bu yerel ekonomilerde daha fazla katma değer yaratmak yoluyla yoksulluğu azaltmak (Kızılarıslan,2009). Bu belge Afrika ile ilişkileri güçlendirmek için birçok ekonomik araç önermektedir. Ancak, aynı zamanda, geniş bir diplomatik eylem yelpazesi de oluşturulmuştur.

Bu doğrultuda, 2005 yılı "Afrika yılı" olarak ilân edildi ve birçok diplomatik, kültürel ve ekonomik faaliyet bu yılı Ankara ile kıta arasındaki ilişkilerde belirleyici bir yıl olarak işaretledi. Aynı yıl Türkiye Afrika Birliği'nde gözlemci statüsü kazanmıştır (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. t.y.b.; Bacchi, 2022). 2008 yılı aynı zamanda Türkiye-Afrika ilişkilerinin güçlü bir şekilde pekiştiği bir yıl oldu. Ağustos ayında İstanbul'da 49 Afrika ülkesinin katılımıyla ilk "Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi" düzenlendi ve Afrika Birliği 10. Zirvesi'nde Türkiye "Stratejik Ortak" olarak ilân edildi (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. t.y.b.). İstanbul'daki zirve "Türkiye-Afrika Ortaklığı İstanbul Deklarasyonu" ile sonuçlandı: Ortak Bir Gelecek için İşbirliği ve Dayanışma" ve "Türkiye-Afrika Ortaklığı için İşbirliği Çerçevesi" (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. t.y.b.). Bu adım, ticaret ve yatırım, tarım, tarımsal ticaret, kırsal kalkınma, küçük ve orta ölçekli işletmeler, sağlık, barış ve güvenlik, altyapı, enerji ve ulaştırma, kültür, turizm ve eğitim gibi çeşitli alanları kapsayan bir işbirliği çerçevesi oluşturmuştur (Tepeciklioğlu, 2017). İlk zirvenin deklarasyonunda yer alan planların uygulanmasını takip etmek üzere *Afrika-Türkiye Ortaklığı Bakanlar Gözden Geçirme Konferansı* da hayata geçirilmiştir. İlk zirve Aralık 2011'de İstanbul'da düzenlenmiştir (The First Ministerial Review Conference Of The Turkey-Africa Cooperation,2011). Afrika ülkeleriyle olan bu yakınlaşma, Türkiye'nin 2009-2010 dönemi için BM Güvenlik Konseyi'nde geçici bir sandalye kazanmasını desteklemeleriyle teyit edilmiştir.³⁷ Türkiye ayrıca Mayıs 2008'de Afrika Kalkınma Bankası'nın (AfDB) yirmi beşinci bölge dışı üyesi olmuştur.

Bu dönemde Cumhurbaşkanı Erdoğan birçok Afrika ülkesini ziyaret etti. Bunların en ünlülerinden biri 2011 yılında Somali'ye yaptığı ziyaretti. Erdoğan 20 yıl sonra bu ülkeyi ziyaret eden ilk Afrikalı olmayan lider oldu. Somali örneği

³⁷ 53 Afrika ülkesinden 50'si Türkiye'ye oy Verdi (Özkan & Akgün, 2010).

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Afrika'ya yönelik uygulamak istediği insani diplomasiyi göstermesini sağladı. Ülkede büyük bir kıtlık yaşanırken Cumhurbaşkanı BM platformunda Somalililer için yardım çağrısında bulundu, bir dizi insani yardım ve program başlattı ve 2012 yılında ikinci İstanbul Somali Konferansı'nı düzenledi (Tepeciklioğlu, 2017).

2.6.1.3. 2014'te İkinci Türkiye-Afrika Zirvesi: Açılımdan Ortaklığa

Her Türkiye-Afrika Zirvesi, bu iki oluşum arasındaki işbirliğinin evrimine ve daha yüksek bir seviyeye ulaşmasına işaret etmiştir. Afrika yılı ve 2008 Zirvesi, Türkiye'nin Afrika'ya açılımının sembolleri olmuştur. 2005 ve 2013 yılları arasında ilişkiler muazzam bir şekilde güçlendi. Ticaret hacmi 2000 yılında 750 milyon dolar iken 2013 yılında 23,4 milyar dolara ulaşmıştır. Türk şirketleri, STK'lar ve DEİK veya TOBB gibi ekonomik topluluklar kıtada daha aktif hale geldi. Ancak 2013 yılına kadar Afrika'ya açılım söz konusuysen, ikinci zirve Türkiye ile Afrika arasında kazan-kazan işbirliği çerçevesini daha da geliştirdi. İkinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi ilk kez Afrika'da, Malabo'da (Ekvator Ginesi) Kasım 2014'te “Sürdürülebilir Kalkınma ve Entegrasyonun Güçlendirilmesi için Yeni Bir Ortaklık Modeli” teması altında gerçekleşti (Daban,2021). Zirve, “2015-2019 Afrika-Türkiye Ortaklığı Ortak Uygulama Planı” kapsamında yeni bir ortaklık ile sona erdi.³⁸ Liderler, ticaret ve yatırım, tarım, sağlık, barış ve güvenlik, çatışma çözümü, göç, kültür, turizm, eğitim, spor, medya, çevre ve enerji konularına odaklanarak uluslararası örgütler, kurumsal işbirliği, bölgesel ekonomik topluluklar ve sivil toplumla daha fazla ortaklık içeren bir işbirliği zeminini vurguladılar (Tepeciklioğlu, 2017). Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu bu dönemde yayınlanan bir makalesinde şu iddiada bulunmuştur: “Türkiye'nin Afrika'ya yönelik açılım politikası artık tamamlanmıştır. Biz 2013 yılında yeni bir politika başlattık: ‘Afrika sorunları Afrikalı çözümler gerektirir’ sloganını ana ilke olarak benimseyen Türkiye-Afrika Ortaklığı” (Ministère des Affaires Étrangères de la République de Turquie, t.y.). Türkiye-Afrika ilişkilerinin siyasi ve diplomatik açıdan güçlü olduğu, 15 Temmuz 2016'daki başarısız darbe girişimi sonrasında da teyit edilmiştir. Darbe FETÖ örgütüne mal edilirken, birçok Afrika ülkesi Afrika'daki

³⁸ 2018 yılında ayrıca, Afrika-Türkiye Ortaklığının ikinci Bakanlar Gözden Geçirme Konferansı İstanbul'da gerçekleştirilmiştir (Daban,2021).

FETÖ bağlantılı okulları kapatarak ya da Türkiye Maarif Vakfı'na devrederek Türkiye'ye destek verdi (TCCB,2020; Marcou,2022).

2.6.1.4. 2019 Sonrası: Güçlendirme ve Genişletme

AK Parti döneminden önce Afrika'daki Türk büyükelçiliklerinin sayısı 12 iken, bugün 43'e ulaşmıştır. Aynı zamanda Afrika, Ankara'da büyükelçiliği bulunan 37 Afrika ülkesi ile Türkiye'deki varlığını güçlendiriyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve daha önce Başbakan olarak Afrika'ya 54'ten fazla ziyaret gerçekleştirmiş ve 30 farklı Afrika ülkesine ulaşmıştır. Türkiye, Afrika ve Türk sivil toplumları ve iş çevreleri arasında tartışma ve değişim platformları yaratmak amacıyla düzenli olarak forumlar, zirveler ve toplantılar düzenlemektedir. Ayrıca Afrika ülkeleriyle ikili ilişkilerini birçok alanda güçlendiriyor. Daha önce ilişkiler sadece ekonomi ve ticarete odaklanırken, şimdi Türkiye güvenlik konularının artan önemi ile yaklaşımını çoğullandırıyor. Örneğin 2019'da Libya ile BM tarafından tanınan Hükümet ile bir güvenlik işbirliği anlaşması imzaladı ve Libya meselesinde önemli bir aktör haline geldi. Türkiye, Sahelya ülkelerinin en büyük sorunu haline gelen terörle mücadelede Nijer gibi ülkelere de yardım ediyor. Ankara ve Niamey güvenlik anlaşmaları imzaladı ve bu ülke, Türkiye'nin yeni Bayraktar TB2 insansız hava araçlarından faydalanmaktadır (Lô, 2021). Bununla birlikte, güvenlik işbirliğine artan bu odaklanmaya rağmen, ekonomik ve insani diplomasi Türkiye-Afrika ilişkilerindeki önemini korumaktadır. Covid-19 salgını sırasında Türkiye birçok Afrika ülkesine malzeme ve aşı göndererek destek oldu. Üçüncü Türkiye-Afrika Zirvesi de ilişkilerdeki bu yeni genişletilmiş yaklaşımı teyit etti. Aralık 2021'de İstanbul'da “Ortak Kalkınma ve Refah için Geliştirilmiş Ortaklık” temasıyla düzenlenen ve pandemi ve pandemi sonrası döneme odaklanan zirve, ortak bir bildiri ve “Türkiye-Afrika Ortaklığı Ortak Eylem Planı 2021-2026” ile sona erdi. Plan; “Barış, Güvenlik ve Yönetişim”, “Ticaret, Yatırım ve Sanayi”, “Eğitim, Bilim-Teknoloji-İnovasyon becerileri, Gençlik ve Kadın Gelişimi”, “Altyapı Geliştirme ve Tarım” ve “Dirençli Sağlık Sistemlerinin Teşvik Edilmesi” olmak üzere beş alan üzerinden “barış, güvenlik ve adalet”, “insan odaklı kalkınma” ve “güçlü ve sürdürülebilir büyüme” olarak belirtilen üç ana konuya odaklanmaktadır (Şahin vd.,2021).

2002 ve 2022 yılları arasında Türkiye ve Afrika güçlü bir şekilde karşılıklı olarak çok boyutlu derin bir ilişki inşa etmiştir. Türkiye'nin Afrika ile yaklaşması, uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin büyük ilgisini çekmiştir. Atılan çoklu adımlar ve ilişkilerin geldiği seviye göz önüne alındığında, Türkiye'nin Afrika ülkelerinin gözünde cazip bir ülke ve stratejik bir ortak haline geldiğine şüphe yoktur. Bu bölüm, yumuşak gücün son yirmi yılda Türk dış politikasının ana aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bir sonraki bölüm, Türkiye'nin yumuşak gücünün Afrika ile ilişkileri nasıl etkilediğini ve hangi yumuşak güç araçlarının kullanıldığını analiz etmektedir.

2.6.2. Türkiye'nin Afrika'daki Yumuşak Güç Yaklaşımı

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik yumuşak gücü, aslında uluslararası ilişkilerde en çok tartışılan ve konuşulan konulardan biridir. Batı medyası bile bu konuya büyük yer ayırmıştır (Lechapelays, 2017; Dedet, 2020a; Panara, 2020; Fr News, 2021). Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilerin ivme kazanması ve dinamik etkileşimlerin ortaya çıkması doğal olarak büyük ilgi görmüştür. Afrika ülkeleri Türkiye'yi stratejik ortak olarak belirlemiş ve çoğu Ankara ile ilişkilerini güçlendirmeye daha istekli olmuştur. Senegal Cumhurbaşkanı Macky Sall, 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'ne katılmak üzere İstanbul'a yaptığı ziyaret sırasında şu açıklamayı yaptı: "Bugün Türkiye ile Afrika arasında eşit temellere ve kazan-kazan ilkesine dayanan çok etkili bir ortaklık var, ancak en önemlisi Türkiye Afrika ile ilişkilerinde karşılıklı saygıya büyük önem veriyor. Bu Afrika ülkeleri için çok önemli bir konudur." (Kana, 2022). Bu sözler Türkiye'nin Afrika'da ne ölçüde "güvenilir" bir ortak haline geldiğini göstermektedir. Buradaki temel soru şudur: Türkiye'nin sadece yirmi yıl içinde bu güvenilirliği ve meşruiyeti kazanmasını ve Afrika ülkelerinin gözünde daha çekici hale gelmesini sağlayan araçlar nelerdir? Güç ya da zorlama kullanmadan bu diplomatik sonuçları elde etmek için ne gibi çabalar ve yatırımlar yapıldı? Tez kapsamında Türkiye'nin Afrika'ya karşı daha çekici olması ve Afrika'nın kalkınmasında kilit bir ortak olarak güvenilirlik kazanması için kullandığı dört yumuşak güç aracı tespit edilmiştir. Bunlar kalkınma ve insani yardım, İslami çekicilik, kültürel diplomasi ve eğitim, anti-emperyalist söylemler ve yeni bir model olarak Türkiye'dir.

2.6.2.1. Kalkınma ve İnsani Yardım

Türk milleti, tarihinden ve kültüründen kaynaklanan köklü bir insani yardım geleneğine sahiptir. Bu bağlamda Türkiye, doğal afetler, savaş, yoksulluk ve sosyal çatışmalar nedeniyle zor zamanlar geçiren ülkelere yardım etmeyi insani bir görev ve istikrarlı bir uluslararası topluma ulaşmada önemli bir unsur olarak görmektedir (Turkish Emergency Humanitarian Assistance, 2022).

İnsani yardım yumuşak gücün en önemli araçlarından biridir. İyi niyet yaratır ve bir ülkenin donör olarak çekiciliğini artırır. Türkiye bunu sadece diplomatik bir niş olarak değil, aynı zamanda tarihi bir sorumluluk olarak da tanımlamaktadır. Afrika'da çoğu ülke hâlâ aşırı yoksulluk içinde ve ekonomik ve teknik desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle kalkınma ve insani yardım, Afrika'daki imajlarını iyileştirmek ve Afrika devletleriyle ilişkilerini güçlendirmek söz konusu olduğunda süper ve yükselen güçler için ilk araçlardır. Bu yüzden, Türkiye'nin Afrika'daki genişlemesi kalkınma ve insani yardımın güçlendirilmesi yoluyla hızlandırılmıştır.

Bu politikanın ilk adımı, Dünya Gıda Programı veya Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi Afrika'ya yönelik programlar gerçekleştiren çok taraflı kuruluşlara Türkiye'nin katkısının artırılmasıyla atılmıştır. Ancak giderek bu politika, TİKA gibi resmi veya yetkili ajansların yönetimi altında iki taraflılık yoluyla ajansların görevi haline gelmiştir. Türkiye'nin kalkınma ve insani yardımları ikiye ayrılabilir: hükümetten, TİKA'dan veya diğer resmi kurumlardan gelen Resmi Kalkınma Yardımı (RKY) ve STK'lardan ve diğer özel gruplardan gelen insani yardımlar (TİKA, t.y.; Tüyoğlu,2021).

2005 yılında TİKA'nın 562 projesinden sadece 28'i Afrika'ya yönelikti ve TİKA'nın ilk ofisi aynı yıl Etiyopya'da kuruldu (TİKA, t.y.). Bugün TİKA'nın Afrika'da 22 ofisi bulunmaktadır, 54 ülkede çalışılmaktadır ve 2000 projesinin 525'i Afrika'ya ayrılmış durumdadır. TİKA'nın çalışmaları çok boyutludur ve refahı ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Görevlerini şu şekilde tanımlamaktadır: “Ülkemizin uluslararası işbirliği faaliyetleri ve kalkınma yardımları çerçevesinde, faaliyet gösterdiğimiz ülkelerde ekonomik, sosyal ve insani kalkınma

süreçlerini destekleyecek sürdürülebilir proje ve faaliyetleri ilgili kuruluşlarla koordinasyon içinde yürütmek, ortak tarihi ve kültürel mirasımızın geleceğe taşınmasını sağlamak” (Turkish Cooperation and Coordination Agency, 2020). Afrika'da TİKA faaliyetleri eğitim, su ve su hijyeni, sağlık, idari ve sivil altyapı, iletişim altyapısı, enerji, ulaşım, depolama vb. sektörlere ulaşmaktadır. TİKA'nın eski başkanı Serdar Çam, “TİKA'nın faaliyetlerinin Türkiye'nin Afrika'daki 'cazibe saldırısına' katkıda bulunduğunu ve SSA'daki faaliyetlerinin yerel halktan büyük ilgi gördüğünü” vurguladı (Uslu,2018). Gerçekten de Türkiye, RKY ve TİKA'nın faaliyetleri aracılığıyla Afrika'da güvenilirliğini artıran cömert bir ülke imajı inşa etmiştir. 2013 yılında Türkiye'nin kıtaya yaptığı RKY miktarı 782 milyon dolara ulaşmıştır (Turkish Development Assistance, From Turkey to the World, 2014). Aynı yıl Somali'de bulunan Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud, Türkiye'nin ülkesindeki faaliyetlerini şu şekilde özetlemiştir:

İki ayda bir Somali'ye gelen bir başbakan yardımcısı var, sadece projelerin nasıl gittiğini izlemek ve görmek için. Somut projeler inşa ediyorlar ya da uyguluyorlar... Orada iş yapıyorlar. Kendi arabalarını kullanıyorlar. Şehri taşıyorlar. İnşaat yapıyorlar. Öğretmenlik yapıyorlar. Sadece Mogadişu'da halka ücretsiz hizmet veren çok sayıda klinik var (Haşimi,2014).

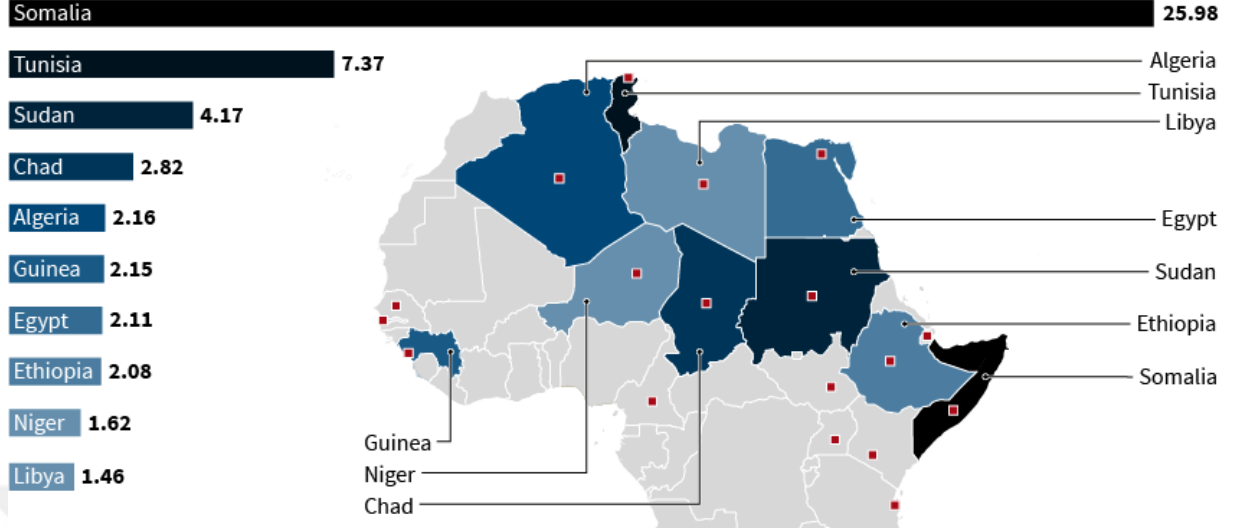
2020 yılında Somali, Tunus ve Sudan, Türkiye'nin ikili RKY'sinden en çok yararlanan Afrika ülkeleri olmuştur. Türk STK'ları ve diğer özel gruplar Türkiye'nin itibarına aktif olarak katıldı. AFAD, Türk Kızılayı Genel Müdürlüğü, Türkiye Diyanet Vakfı (DİYANET), Deniz Feneri Derneği, Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Kimse Yok Mu Türk Sivil Toplum Kuruluşu ve İnsani Yardım Vakfı (en önemlilerinden biri) gibi STK'ların hepsi Afrika'da aktiftir (Yılmaz,2021).

Şekil 5

Afrika'da Türk RKY'sinden En Çok Yararlanan Ülkeler

Turkey's Net Official Development Assistance (ODA) Disbursements to Africa

Top 10 African recipients in 2020 ODA in mil. US\$

© 2022 Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)

Source: Turkish Cooperation and Coordination Agency

Kaynak: TİKA; Centre for Applied Türkiye Studies, t.y.

2.6.2.2. Müslüman kimliği

Türkiye'nin Müslüman kimliği, Müslüman dünyasında ve özellikle Afrika'da çekiciliğini güçlendirdi. Mehmet Ozan bunun altını çizerek şunları söyledi: “Din ve tarih, Türkiye-Afrika ilişkilerinin ince ama son derece önemli unsurlarını oluşturuyor ve hatta din meşrulaştırıcı bir role sahip olabilir” (Özkan, 2013). Dünyada 1,8 milyar Müslüman var ve bunların %27'si, yani 446 milyonu Afrika'da yaşamakta. Afrika nüfusunun neredeyse %44'ü Müslüman. Bu da İslam'ın bir medeniyet ve din olarak kıtada ne derece önemli olduğunu açıklamaktadır. İslam medeniyetinin 446 milyon kişiyle kıtadaki payı, doğal olarak aralarında güzellik ve bazen de parlaklık yaratan bir yumuşak güç çekiciliğidir. “İslami paradigma”, gösterdiği değerler aracılığıyla Türkiye'ye, ekonomik ve diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi için İslami kültürel geçmişe sahip Afrika uluslarını sevdirmeye potansiyeli sunmaktadır. Özkan, “Türkiye'nin dini temelli organizasyonlara ve toplantılara yönelik yaklaşımını yumuşattığını ve bunları yumuşak güç araçları yoluyla Türk ulusal çıkarlarını

ilerletmek için fırsatlar olarak gördüğünü” doğruladı (Özkan, 2013). Türkiye, AK Parti döneminde “İslami derinliğinden” yararlanarak İslam dünyasında önemli bir rol üstlendi. Cumhurbaşkanı Erdoğan, İslami bir lider olarak görülmektedir. Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmek için ortak İslami değerlerin ve Osmanlı mirasının kullanıldığına da şüphe yoktur. Türkiye, 19 Afrika ülkesiyle birlikte 57 Müslüman ülkenin yer aldığı ve önemli bir işbirliği çerçevesi sunan İKÖ'deki rolünü pekiştirmiştir. 2004 yılında İslam Dışişleri Bakanları Konferansı'nın 31. Oturumunu düzenleyerek Müslüman dünyası ile ilişkilerini güçlendirme ve bu dünyaya daha fazla dâhil olma arzusunu göstermiştir. Böylece Türkiye aynı zamanda Müslüman toplulukların bir araya geldiği bir ülke haline gelmiştir. İstanbul, Kasım 2006'da Afrikalı Müslüman Dini Liderler Zirvesi'ne, ardından 2011 ve 2019'da ev sahipliği yapmıştır. İkinci zirvenin ortak bildirisinde “Türkiye'nin Afrika ülkelerinde özellikle din alanında iyi yetişmiş ve eğitilmiş insan kaynağına duyulan acil ihtiyacın karşılanması için daha aktif bir rol üstlenmesi ve fırsatlar sunması beklenmektedir” denildi (Hürriyet Daily News, 2011). Zirvede Türkiye ile Afrika ülkeleri, özellikle de Müslüman Afrika toplumu arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi savunuldu. Böylece Türkiye'nin “İslam diplomasisi”, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı ve TİKA'nın çalışmaları kapsamında daha fazla önem kazanmıştır.

Diyanet, İslam'ın savunduğu ve Türkiye'nin kıtadaki varlığını meşrulaştıran bir ilke olarak dayanışma kavramı üzerinden Afrika'da çalışmalar yürütmektedir. Başkanlık, Diyanet Vakfı çatısı altında kıtada Türkiye'nin İslam ve kardeşlik ülkesi imajını pekiştiren insani ve dini projeler yürüttü. Vakıf özellikle cami inşaatları ile öne çıkmıştır. Bunlardan en ünlüsü Gana'da 2021 yılında açılan ve Batı Afrika'nın ikinci büyük camisi olan Gana Ulusal Camii'dir (TRT Haber,2021; Valeurs actuelles,2021). TİKA, Kamerun'daki Yaoundé'nin “Grande Mosquée” giriş kapısını ve duvarlarını yeniledi ve Belediye ile birlikte Senegal'in Fatick kentinde Merzifon Müftülüğü'nün maliyetini üstlendiği bir cami inşa etti (Baydemir,2022). TİKA'nın faaliyetleri Tanzanya'da Msikiti Ngazija Camisi'nde veya Etiyopya'da Habeş Kralı Ashame'nin ve Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) 15 sahabelinin türbelerinin yenilenmesinde de görülmektedir (Baydemir,2022). Fildişi Sahili'nde de İmamlar Yüksek Konseyi'nin talebi üzerine, Ulusal İslam Konseyi tarafından ülkedeki tek İslam Üniversitesi'nde bir bilgisayar laboratuvarı kurulmuştur ((Baydemir,2022).

Ancak Diyanet'in çalışmaları, TİKA'da olduğu gibi, bunun ötesine geçmektedir. Vakıf şu anda Afrika halklarını özellikle su güvensizliği konusunda insani yardımla desteklemektedir. Vakıf, 25 ülkede 890 kuyu ve çeşme aracılığıyla 7 milyon insanın temiz suya erişimini sağladı (Agencies Daily Sabah, 2022). Diyanet ve TİKA, Türkiye'nin Afrika'ya yönelik kültürel diplomasi yaklaşımının ve eğitim odağının da önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

2.6.2.3. Kültürel Diplomasi ve Eğitim

Afrika'da çekiciliğini arttırmak ve daha iyi tanınmak Türkiye için en önemli zorluklardır. Kültür, bir ülkenin yumuşak gücünü pekiştiren bir araç sunar ve ülke markalaşmasının kaldıraçlarından biridir. Türkiye'nin kültürü özellikle Yunus Emre Enstitüsü tarafından Afrika'da tanıtılmaktadır ve şu anda kıtada enstitünün 10 merkezi bulunmaktadır. Enstitü Başkanı Şeref Ateş, enstitünün bir “kültür elçisi” gibi çalıştığını ve kıtada daha aktif olması gerektiğini söyledi: “Afrika'daki 54 ülkeden en az 20-25'inde daha merkez açmamız gerekiyor çünkü on yıllardır Afrika kıtasından ve Afrika ülkelerinden uzağız.” Ayrıca Afrika'da 10 ek merkez daha açma sözü verdi (Tarhan,2021).

Türkiye'nin kültürünün tanıtımı çeşitli araçlara dayanıyor. Türkiye'nin yirmi yılda büyüyen sinema ve filmleri, Afrika ülkelerinin Türkiye'nin yaşam biçimini, geleneksel ve modern tarihini ve kültürünü keşfetmesini önemli ölçüde sağladı. Türk sinemasının başarısı daha çok Kuzey Afrika'da dikkat çekerken, son on yılda Güney Afrika'da da daha fazla ilgi görmeye başladı. Ancak Türkiye'nin kültürü Afrikalılar arasında eğitim yoluyla daha da yaygınlaştırılmaktadır. YEI'nin yanı sıra Diyanet Vakfı, MAARİF ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), TDP'nin bu alandaki başlıca araçlarıdır. Eğitimin bir yumuşak güç aracı olarak kullanılması ve Türk kültürünün yayılması üç boyut üzerinden yürütülmektedir: İmam Hatip Okulları modeliyle İslami eğitim, Türkiye'deki Afrikalı öğrencilere burs verilmesi ve MAARİF'in yarı devlet okullarının kullanılması.

Sahra Altı Afrika'da eğitim sistemine Hristiyan ve batılı okul modelleri hâkimdir. Türkiye'nin İmam Hatip Okulu modeli, Müslüman Afrika ülkelerine fayda sağlayabilecektir. Geleneksel Medreselerden (*Madrassa*) daha eksiksiz bir alternatif sunmaktadır. Diyanet kıtada bu tür bir okul açmakta; öğrencilere eğitim masraflarını

karşılayan burslar sağlamak ve onlara Türkiye'de uluslararası ilahiyat alanında lisans ve yüksek lisans programlarına devam edilme imkânı tanımaktadır (Baydemir, 2022). Ayrıca, FETÖ'nün *Yavuz Selim* okullarının yerini, şu anda 26 Afrika ülkesinde 175 kurum ve 18 yurt işleten ve 17.500'den fazla öğrencinin kayıtlı olduğu MAARİF almıştır. MAARİF'in ayırt edici özelliği, fen dersleri, kodlama ve bilişim sınıfları, yerel kültürler üzerine dersler ve farklı dillerin öğretildiği modern bir müfredat ile ulusal sistemin kullanılmasında yatmaktadır (AA Daily Sabah,2021).

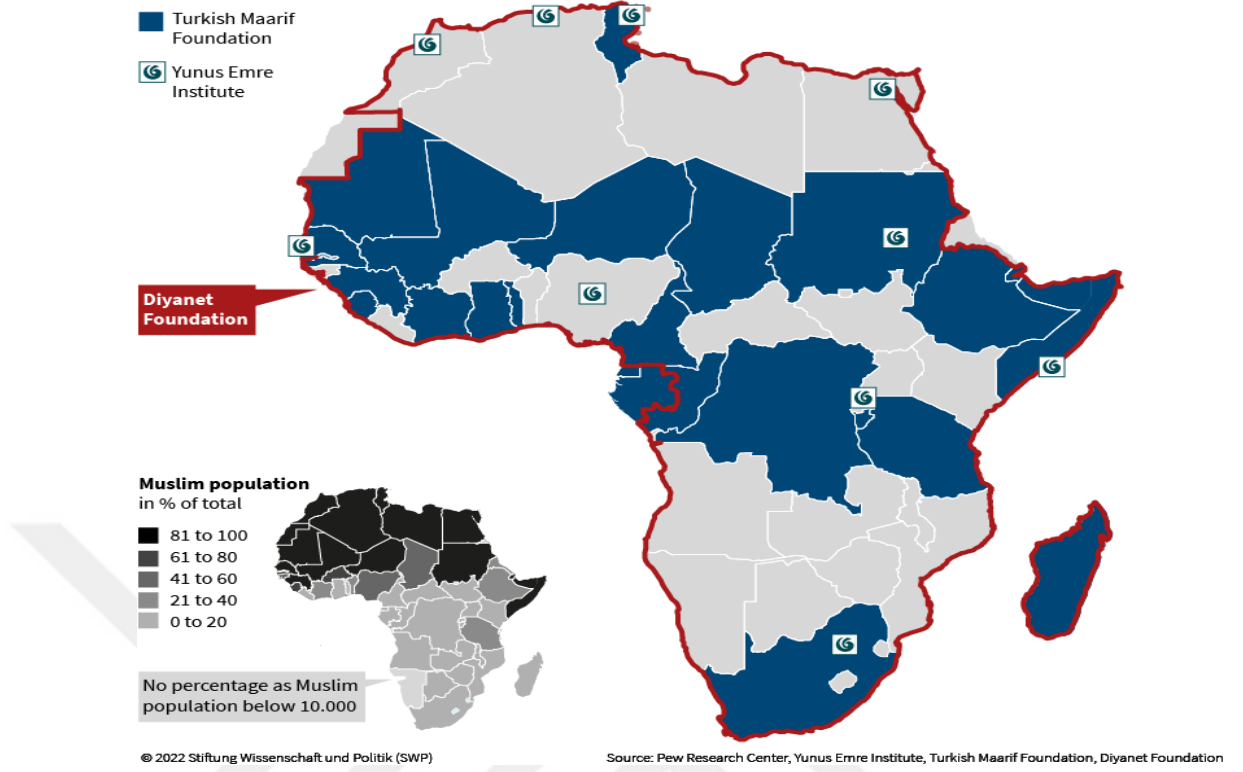
Türkiye'nin bir diğer önemli kültürel diplomasisi de YTB'dir. YTB daha çok verdiği burslarla tanınmaktadır. Kurulduğu 2012 yılından 2021 yılına kadar 54 Afrika ülkesinden 12.600 öğrenci YTB'den yararlandı. YTB ayrıca 12 Afrika ülkesinde kurulmasına yardımcı olduğu 13 mezun derneği aracılığıyla mezunlarını takip etmektedir (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, t.y.). Türkiye'deki eğitimlerinin ilk yılında Türkçe öğrenen öğrencilerin yanı sıra YTB, burs programı kapsamında Afrikalı diplomatlara, kamu görevlilerine, askerlere ve akademisyenlere de Türkçe dersleri vermektedir (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, t.y.).

Medya sektörü de Afrika ve Türkiye'yi birbirine yaklaştıran ve giderek büyüyen bir ortaklık alanıdır. Türkiye Radyo Televizyonu (TRT) Afrika konularına daha fazla odaklanmaktadır. Nisan 2022'de İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Afrika Medya Zirvesi sırasında Türk medyası, TRT'nin Fransızca dilini kullanarak bir Afrika versiyonunu açma arzusunu dile getirdi. Zirve aynı zamanda 100'den fazla Afrikalı gazetecinin kıtadaki çalışmalarını ve karşılaştıkları zorlukları tartışmaları için bir fırsat oldu.

Şekil 6

Türkiye'nin Afrika'daki kültürel ilişkileri ve araçları

Turkey's Cultural Relations

Kaynak: Pew Research Center, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı, Diyanet Vakfı (Centre for Applied Türkiye Studies, t.y.).

2.6.2.4. Anti-Emperyalist Söylemler ve Bir Model Olarak Türkiye

Afrika'da geleneksel süper güçler ve ortaklarla ilişkilerde yaşanan deneyim olumsuz olmaya devam etmektedir. Paternalizm, sömürü, emperyalizm, kazan-kazan ortaklığının eksikliği ve asimilasyon, kıta ve bu ortaklarla, özellikle de eski sömürgeci Fransa ile ilişkileri tanımlamak için en çok kullanılan kelimelerdir. Dolayısıyla Afrika ile kalıcı bir ilişki kurmak isteyen yükselen güçler için ilk zorluk inandırıcı olmak ve süper güçlerin emperyalist tutumundan farklı olma niyetini göstermektir. Türkiye, siyasi liderlerin konuşmaları ve söylemleri aracılığıyla geleneksel süper güçlerinkinden oldukça farklı bir retorik benimsemiştir. Ankara, Afrika ile saygıya ve kazan-kazan ortaklığına dayalı alternatif bir ortaklığa vurgu yaptı.

İlk olarak, Cumhurbaşkanı Erdoğan sık sık Türkiye-Afrika ilişkilerinde sömürgeci geçmişin yokluğunu ortaya koymakta ve bunu uluslararası platformlarda diğer güçlerden farklı olarak vurgulamaktadır. Erdoğan, 2016 yılında Uganda'da Devlet Başkanı Museveni ile birlikte düzenlediği basın toplantısında şu vurguyu

yapmıştır: “Türkiye'nin Afrika'da sömürgecilik geçmişi yoktur. Afrika ülkeleriyle kurmak istediğimiz ilişki ‘eşit ortaklık, karşılıklı saygı ve kazan-kazan ilkesine’ dayanmaktadır.”³⁹ 2021 yılında Angola Ulusal Meclisi'nde de bunu vurgulamıştır:

1000 yıllık tarihi bağlara sahip olduğumuz Afrika kıtası, ülkemizin en köklü ilişkilere sahip olduğu bölgelerden biridir. Milletimizin Afrika halklarıyla ilişkileri 10. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Ortak tarihimizin en önemli özelliği ise karşılıklı saygı, samimiyet, işbirliği ve kardeşliğe dayanmasıdır. Biz tarihinde emperyalizm lekesi, sömürgecilik ayıbı olmayan bir milletiz (Presidency Of The Republic Of Turkey,2021).

Türkiye ayrıca Afrika sorunlarının Afrikalıların kendileri tarafından çözülmesi taahhüdünde bulunmuştur (Daily Sabah,2022a). Bu söylem, Batılı liderlerin kıtayı ziyaretlerinde sergiledikleri geleneksel paternalizm ve siyasi müdahalelerle tezat oluşturmaktadır. Erdoğan ayrıca dünya yönetiminin BM Güvenlik Konseyi tarafından tek elden yürütülmesini ve aralarında bir Afrika ülkesinin bulunmamasını da eleştirdi.

İkinci olarak, Türk liderlerin söylemlerinde kıta ile kazan-kazan ortaklığı hedefi her zaman vurgulanmaktadır. Türkiye'nin Afrika ile en önemli etkileşimi ekonomik ilişkilerdir. Ancak Türkiye, doğal kaynakların sömürülmesi ve yağmalanması gibi bir spektrum altında olmak yerine, saygı ve dikkate dayalı bir kazan-kazan ortaklığı kurmayı ifade etmiştir. Kıta ile kardeşçe bir ilişki kurma arzusu sıklıkla dile getirilmektedir. Türk liderler, Afrika hakkında paternalist ve küçümseyici bir bakış açısıyla değil, kardeşlik ilişkileri ve refahların birbirine bağlı olduğu vurgusuyla konuşmaktadır. Davutoğlu 2011 yılında bunu şu şekilde vurguluyordu:

Yüzlerce yıl öncesine uzanan tarihimiz bize Afrika ve Türkiye'nin refahının birbirinden ayrılamayacağını söyler. Eşitlik, karşılıklı saygı, işbirliği ve düşmanlara karşı ortak duruşa dayalı bir ilişki içinde Afrika ve Türk medeniyetlerinin yükselişi her zaman birbiriyle yakından bağlantılı olmuştur. Etkileşimlerimizi, kültürel

³⁹ Erdoğan 2018 yılında Kongo Demokratik Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Tshisekedi'nin Türkiye ziyareti sırasında "Kıtanın sorunlarına en kalıcı ve en gerçekçi çözümlerin bizzat Afrikalı kardeşlerimiz tarafından bulunabileceğine inanıyoruz" dedi (Presidency Of The Republic Of Turkey,2016).

bağlarımızı, ticari bağlantılarımızı ve siyasi pozisyonlarımızı güçlendirebildiğimiz zamanlarda muzaffer ve müreffeh olduk (Gunn,2022).

National Black Business Caucus (NBBC-Güney Afrika) İcra Direktörü Anisa Baloyi konuyla ilişkili olarak şöyle söylemektedir: “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Afrika'ya yönelik tutumundan çok etkilendim. Diğer ülkelerin geleneksel kâr odaklı politikalarının aksine, Erdoğan kazan-kazan alternatiflerine işaret ediyor.” (Erdoğan & Kılıç, 20217). Almanya'daki Bayreuth Üniversitesi'nden Araştırmacı İbrahim Bachir Abdoulaye'nin de dediği gibi, Türkiye söylemini uygulamaya koymayı başarırsa, Afrika'daki rakiplerinin önüne hızla geçebilir (Kızılaslan,2021).

Üçüncü olarak, Türkiye kendisini Afrika'nın geleneksel ortakları tarafından savunulan politikalardan farklı bir kalkınma modeliyle sundu. Batılılar tarafından dikte edilen siyasi ve ekonomik model şimdiye kadar Afrika'nın kalkınmasına yardımcı olmamıştır. Türkiye, Washington Konsensüsü ya da Pekin Konsensüsünden farklı ama aynı zamanda takip edilecek cazip bir model olmayı hedefleyen alternatif bir ekonomik model sunmaya çalıştı. ABD'nin yumuşak gücünün en önemli sonuçlarından biri, farklı konularda dünyanın geri kalanı için bir model olma kapasitesidir. Afrika'da ise Türkiye, laik bir mirasa ve Afrika ülkeleriyle paylaşabileceği güçlü bir siyasi ve kalkınma deneyimine sahip Müslüman bir ülke olarak yeni bir ortak olduğunu göstermektedir.

Bu yumuşak güç araçları, Türkiye'nin Afrika'daki cazibesini geliştirdiği ve güçlendirdiği ana unsurlardır. Ancak ticaret de AK Parti döneminde Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politikasını tanımlayan kilit bir unsurdur. Ticaretin çift anlamı vardır: Türkiye'nin yumuşak gücünü artırırken aynı zamanda ticari ilişkileri de güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye, ticari ve ekonomik hedefler kapsamında diplomatik ilişkilerini artırmış ve güçlendirmiştir. Bu amaçla, Afrika ve Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin seviyesi son on yıllarda görülmemiş seviyelere ulaşmıştır. Türkiye, Afrika ile ekonomik bağlarını güçlendiren bir dizi diplomatik araç ve çerçeve kullanmıştır. Bir sonraki bölümde bunlar analiz edilmiştir.

2.6.3. Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Ekonomik Diplomasisi

2.6.3.1. Hedefler ve Kapsam

Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle yakınlaşması çok boyutlu bir paradigmaya sahiptir. Yukarıda da belirtildiği gibi, ilişkiler insani yardım, kültürel değişim, eğitim, teknik destek, dini faaliyetler ve daha da önemlisi ekonomi ve ticaret gibi farklı alanlara yayılmıştır. Türkiye'nin Afrika açılımı büyük ölçüde Ankara'nın özellikle ticarete dayalı daha iddialı ve proaktif bir dış politika uygulama hedeflerinden etkilenmiştir. Afrika'da Türk devletini ve şirketlerini ilgilendiren pek çok ekonomik fırsat vardı. Cumhurbaşkanı Erdoğan her zaman kıtadaki Türk işletmelerinin ve iş insanlarının ticari ilişkilerinin ve yatırımlarının artırılmasını savunmuştur. Bu nedenle Afrika'ya yaptığı ziyaretlerde kendisine geniş bir iş insanı heyetinin eşlik etmesi bir gelenek haline gelmiştir. Türk işletmelerini yurtdışında tanıtma ve destekleme ihtiyacı, Türk ekonomi diplomasisinin kapsamının temel unsurlarından biri haline geldi. 2015 yılında yapılan bir ankette, Türk şirket yöneticilerinin çoğu Afrika'nın Körfez bölgesinden sonra en popüler ikinci pazar olduğunu açıkladı (Tepeciklioğlu, 2017). Dolayısıyla Afrika, Türklerin ticari diplomalarını genişletme ihtiyacı duydukları önemli bir bölge haline gelmiştir.

İhracatın teşvik edilmesi Türkiye için bir zorunluluktur. Türkiye'nin SSA'ya ihraç ettiği başlıca ürünler kömür bitüm ve petrol ürünleri, ulaşım makineleri, tahıl ürünleri, tekstil, gübre, makine, çelik, kauçuk, mobilya, mekanik ve elektrikli cihazlar ve bunların yedek parçaları, ses kayıt cihazları, gıda, tütün ürünleri, görsel ekipman, müzik aletleri, saatler, ölçüm cihazları ve plastik ürünlerdir. Ayrıca, şu anda 41 Afrika ülkesinde 61 farklı noktaya uçan Türk Hava Yolları sayesinde Türkiye'nin kıtadaki transit geçişi daha da kolaylaşmıştır. Afrika'da Summa-Limak, Karpower, Çalık, Sıla (örneğin Senegal'de), Tosyalı (Angola ve Cezayir'de) ve Yapı Merkezi (Doğu Afrika) gibi Türk şirketleri artık inşaat sektöründe daha fazla yer almakta ve çok sayıda kamu ihalesi kazanmaktadır (Yapı Merkezi, t.y.). Son dönemde enerji konusu da Türkiye'nin ekonomik güvenliğinin önemli bir unsuru haline gelmiştir ve Afrika bu konuda büyük bir fırsat sunmaktadır. Örneğin Cezayir şu anda Türkiye'nin en büyük gaz ihracatçısı konumundadır. Ayrıca, Türkiye'nin Nijerya'dan yaptığı ithalatın %90'ı Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (LNG) üzerinedir (Kalehsar,2020).

Türkiye, özellikle savunma sanayisinin büyümesiyle birlikte Afrika'ya güvenlik alanında sunduklarını da çeşitlendirdi. Bayraktar TB2 silahlı insansız hava araçları, güvenlik ihtiyaçları ve bu silahların maliyet ve kullanım açısından avantajları nedeniyle Afrika ülkelerinden büyük ilgi gördü. Etiyopya, Fas ve Nijer halihazırda satın aldı ve diğer ülkeler de ilgilerini dile getirdi.

Kıta ile bu ekonomik ve ticari fırsatı kolaylaştırabilmek için Erdoğan hükümeti tarafından birçok işbirliği çerçevesi ve aracı kullanılmış veya yaratılmıştır.

2.6.3.2. Çerçevesel ve Araçlar

Türkiye, Afrika ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek için ikili bir çerçeve, Afrika Birliği ile işbirliği veya bölgesel örgütlerin kullanımı yoluyla aktif olarak tartışma platformları oluşturmuştur.

İlk olarak, Erdoğan yirmi yılda 30 farklı Afrika ülkesini ziyaret etti. Neredeyse her ziyaret; Türkiye'nin ekonomik toplulukları ile, ziyaret edilen ülkelerin ekonomik toplulukları arasında doğrudan görüşmeler sağlamak için bir ekonomik forumla işaretlenmiştir. Dahası Erdoğan'a (örneğin Tanzania, Mozambik, Madagaskar, Senegal veya Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde olduğu gibi) farklı İşbirliği Protokolleri imzalamak üzere gerçekleştirdiği Afrika turları sırasında, genellikle geniş bir bakanlar heyeti eşlik etmektedir.

İkinci olarak, üç büyük Afrika-Türkiye İşbirliği Zirvesi de güçlü tartışmaların yapıldığı ve ekonomik ilişkileri geliştiren işbirliği anlaşmalarının imzalandığı platformlar oldu. Ancak Ankara'nın özelliği, bu uygulamaların Afrika kıtasında tekrarlanmasıdır. Kıtada 45 iş konseyi ile DEİK'i kuran Türkiye, neredeyse her iki yılda bir ekonomi ve iş forumları düzenlemek için çalışmaktadır. İlki 2016 yılında düzenlenen foruma 42 Afrika ülkesinin ticaret ve ekonomi bakanları katılmış ve 2000 iş insanı bir araya gelmiştir. İkincisi 2018'de, üçüncüsü ise 45 Afrika ülkesinin temsil edildiği Aralık 2021'de düzenlenmiştir. Bu son forum sırasında, Türkiye'nin Afrika pazarında daha az engelle karşılaşmasını sağlayacak olan Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) uygulanmasının altı çizilmiştir (Ergocun,2021). 2017 yılında Türkiye, The Food and Agriculture Organization (FAO) ve 54 Afrika ülkesinden 40 bakanın katılımıyla Antalya'da düzenlenen ilk Türkiye-Afrika Tarım

Bakanları Toplantısı ve Tarım İş Forumu'na da ev sahipliği yapmıştır. Ankara ile Afrika ülkeleri arasındaki ikili işbirliği önemli ölçüde genişledi. Türkiye 2017 yılında 45 ülke ile Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalamıştır (2003 yılında bu sayı 23 idi). Türkiye, Afrika ülkeleri ile şu anlaşmaları imzalamıştır: Yatırımların Karşılıklı Korunması Anlaşmaları (26 ülke ile) ve Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları (11 ülke ile).

Üçüncü olarak, Türkiye diğer işbirliği çerçevelerinden de faydalanmıştır. 2017 yılında, Türkiye'nin Batı Afrika ülkelerine verdiği artan önemi simgeleyen ilk ECOWAS-Türkiye İş ve Ekonomi Forumu düzenlenmiştir. Mayıs 2022'de düzenlenen bir basın toplantısında Türk Dışişleri Bakanı bunu teyit etti: “Türkiye, Afrika kıtası ile ilişkilerini geliştirmeyi ve Afrika Birliği veya Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) gibi bölgesel ve alt bölgesel örgütlerle bağlarını derinleştirmek için somut adımlar atmayı planlamaktadır.” (Tarhan & Yılmaz,2022). Ayrıca, İİT ekonomik ve ticari işbirliği için önemli bir çerçevedir. Örgüt üyesi ülkeler 1990 yılında, tarımsal ve hayvansal ürünlerin yanı sıra diğer bazı mamul ve yarı mamul mallarda tercihli ticaret uygulamaları ve tarife imtiyazları uygulayarak üyeler arasındaki ticareti teşvik eden bir “Tercihli Ticaret Sistemi Çerçeve Anlaşması” (Framework Agreement on Trade Preferential System) imzaladı (Korkut & Civelekoglu, 2013). 2002'de yürürlüğe giren anlaşmaya katılan üyeler, 2009'da yürürlüğe giren PRETAS - Tercihli Ticaret Sistemi için Tercihli Tarife Planı Protokolü adlı bir protokol de imzaladı (Korkut & Civelekoglu, 2013). Türkiye bu platformda özellikle pamuk üreten üye ülkelere verdiği destekle öne çıktı. Burkina Faso, Çad, Senegal, Mali ve Togo devletleri, gelirlerinin ortalama %10'unu üreten pamuğa büyük bir bağımlılığa sahiptir. Türkiye, 2007 yılında İslam Konferansı Örgütü Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi'ni (OIC-COMCEC) kurarak, pamuk üretimine, finansmanına ve pazarlamasına yardımcı olarak bu ülkeleri desteklemiştir.⁴⁰ Ancak bunun karşılığında Türkiye'nin büyük yerli tekstil endüstrisi, bu ülkelere daha düşük fiyatlar ve daha yüksek hacimde pamuk ithalatından faydalanmaktadır.

⁴⁰ COMCEC, İİT içi ticareti ve yatırımı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Komite, 2017 yılından bu yana, İİT üyesi ülkelerin üreticilerinin üretim araçlarını artırmalarına ve ihracatlarını geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla pamuk konusuna daha fazla odaklanmaktadır (Korkut & Civelekoglu, 2013).

Bu proaktif dış politika ve kıtadaki meşruiyetini ve güvenilirliğini güçlendirmek için yumuşak güç araçlarının kullanılması, Türkiye'ye Afrika ile ekonomik ilişkilerinin arka planını yükseltmek için yeterli potansiyel sağladı. Ankara'nın Afrika'daki ekonomik diplomasisinin performansını sayılarla ifade etmek daha kolaydır.

2.6.3.3. Türkiye-Afrika ilişkileri

Yirmi yılda Afrika ve Türkiye arasındaki ilişkiler sadece diplomatik konularda gelişim göstermemiş, bundan daha da çok ekonomi ve ticaret alanında muazzam bir ilerleme kaydedilmiştir. Afrika ile ticaret hacmi 2003 yılında 5,3 milyar dolar iken 2021 yılında 35 milyar dolara ulaşmıştır (AA Daily Sabah,2022a). İhracat rakamları Türkiye'nin Afrika'ya yaptığı ihracattaki artışı göstermektedir. Türkiye 1997 yılında Afrika'ya 1 milyar dolar, 2005 yılında 3,5 milyar dolar, 2015 yılında 12,5 milyar dolar, 2020 yılında ise 15,9 milyar dolar ihracat gerçekleştirmiştir (OEC, t.y.).

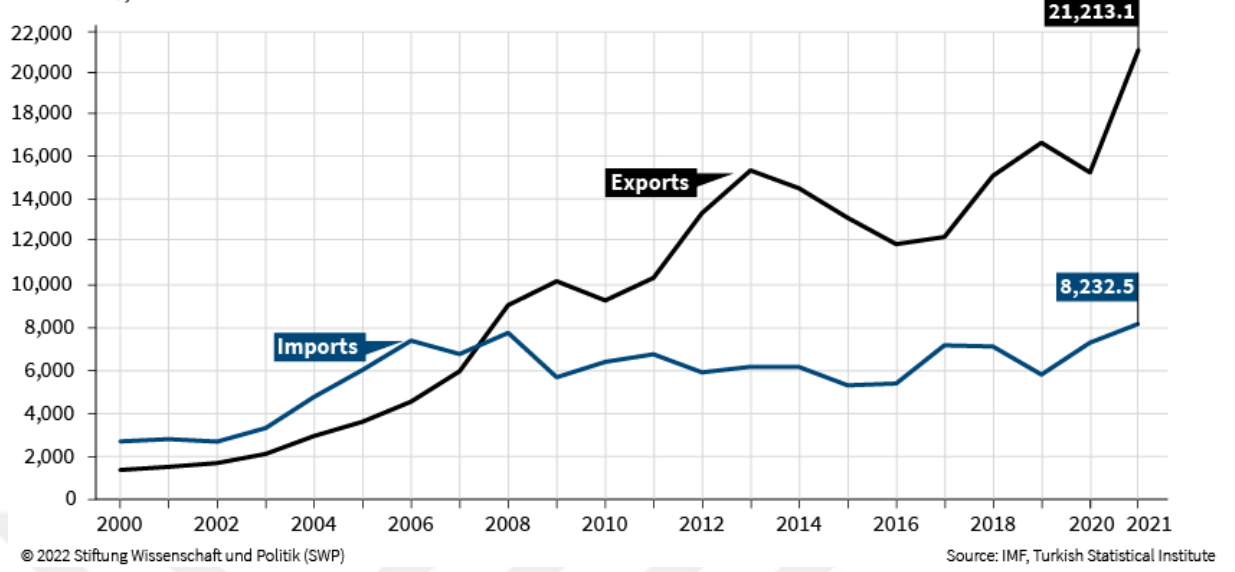
Şekil 7, Türkiye'nin Afrika ile olan mal ticaretine odaklanmaktadır. Türkiye'nin mal ihracatı 2000 yılında 2 milyar doların altındayken 2021 yılında 21 milyar dolara ulaşmıştır. Kıtadan yapılan ithalat da aynı dönemde 3 milyar dolardan 8,2 milyar dolara yükselmiştir.

Şekil 7

Türkiye'nin Afrika ile Mal Ticareti (bin dolar olarak)

Turkey's Merchandise Trade with Africa

in mil. US\$, 2000–2021

Kaynak: IMF, Turkish Statistical Institute

SSA ülkeleriyle olan ilişkilerinin ekonomik performansında büyük bir ilerleme kaydedilmiş olsa da, Türkiye'nin Kuzey Afrika ile olan ticareti daha dinamik kalmıştır. Ancak Türkiye'nin 2000 yılından önce SSA ülkeleriyle neredeyse hiç ekonomik bağlantısı yoktu ve bu seviye yumuşak güç ve diplomatik araçların kullanıldığı proaktif Türk dış politikası sayesinde hızlandı. Türkiye'nin yumuşak gücünün belirleyicileri, Afrika'daki ekonomik performansının önemli bir unsuru olmuştur. Kamerun'daki bir Türk iş adamının sözleri bunu özellikle göstermektedir: “Müslüman olmak çok işe yarıyor; yakında [Kamerun'un en büyük ticaret ortağı olan] İtalyanları geçeceğiz.” (Korkut & Civelekoglu, 2013).

Tablo 3

2020'de Türkiye'nin Afrika'daki ilk 5 ihracat ortağı

North-Africa				
Egypt	Morocco	Libya	Algeria	Tunisia
20.9%	13.8%	10.4%	9.11%	5.78%
\$3.31B	\$2.2B	\$1.65B	\$1.45B	\$917M
Sub-Sahara Africa				

Nigeria	South Africa	Ghana	Senegal	Sudan
4.55%	3.71%	2.85%	2.46%	2.36%
\$723M	\$589M	\$452M	\$390M	\$374M

Kaynak: Yazar tarafından OEC,t.y.'den alınan veriler ile oluşturuldu.

Tablo 3, Türkiye'den en fazla ithalat yapan beş Afrika ülkesini göstermektedir. Mısır, Fas, Libya, Cezayir, Tunus, Nijerya, Güney Afrika, Gana, Senegal ve Sudan Türkiye'nin Afrika'ya ihracatının neredeyse %80'ini oluşturmaktadır. Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişiminin bir diğer işareti de doğrudan yabancı yatırımlardır. Türk şirketleri halihazırda Sahra Altı Afrika'ya 6 milyar dolardan fazla yatırım yapmıştır.

Tablo 4

2020'de Türkiye'nin Afrika'daki İlk 5 İthalat Ortağı

North-Africa				
Egypt	Libya	Morocco	Algeria	Tunisia
23.2%	19.5%	9.27%	6.12%	1.71%
\$1.96B	\$1.65B	\$785M	\$518M	\$145M
Sub-Saharan Africa				
Nigeria	South Africa	Ivory Coast	Ghana	Guinea
14.4%	8,08%	3.64%	3.42%	1.91%
\$1.22B	\$685M	\$308M	\$290M	\$162M

Kaynak: Yazar tarafından OEC,t.y.'den alınan veriler ile oluşturuldu.

Tablo 4, Türkiye'nin kıtadaki ilk 5 ithalat ortağını göstermektedir. Genel olarak bakıldığında Mısır, Libya, Nijerya, Fas ve Cezayir'in Türkiye'ye daha fazla ihracat yaptığı görülmektedir. DEİK/Türkiye-Afrika İş Konseyleri Koordinatör Başkanı Berna Gözbaşı konuyla ilgili şunları dile getirmiştir: “Başlıca ihraç ürünlerimiz demir-çelik, makine ve teçhizat, otomotiv ve elektronik ürünlerdir. Başlıca ithalat

ürünlerimiz ise değerli metaller, petrol, plastik ve gıda ürünleridir.” (Business Diplomacy, t.y.).

2.6.4. Kısa Bir Değerlendirme

Türkiye'nin dış politika çerçevesi AK Parti dönemindeki paradigma değişimi ile desteklenmektedir. Bu durum, son yirmi yılda Afrika'nın Ankara için taşıdığı önemle daha da belirginleşmiştir. Türkiye, 2000'li yıllardan önce güvenlik temelli dış politikasıyla Afrika'ya yönelik kullanabilecek çok fazla stratejik kaynağa sahip değildi. Ancak AK Parti iktidara geldikten sonra kıta ile yakınlaşmayı güçlendirmek için birçok çaba harcandı ve araç kullanıldı. Bu politikayı kolaylaştırmak amacıyla Türkiye'nin yumuşak güç araçları, Türkiye'nin ikili ilişkilerini artırmak ve Afrika ülkelerinin gözünde çekiciliğini artırmak için çok önemli olmuştur. Sadece yumuşak araçlar önemli değildi, aynı zamanda işbirliği aracı ve ekonomik çıkarlara ulaşmak için bir araç olarak ticaret de stratejikti. Bu bölüm bize Türkiye ve Afrika arasındaki ilişkilerin proaktif ekonomik diplomasi ve yumuşak güç araçlarının kullanımıyla ne ölçüde ivme kazandığını göstermiştir. Tezin bir sonraki bölümü bu hipotezleri Türkiye ile Senegal arasındaki ilişkilerde test etmektedir. Türk yumuşak gücü ve ekonomik diplomasi parametreleri Senegal ve Türkiye arasındaki ilişkileri nasıl etkilemiştir? Türkiye'nin Senegal'deki ekonomik varlığı ve sonuçları üzerinde etkili midir?

BÖLÜM III:2000 YILINDAN BUGÜNE SENEGAL'E YÖNELİK TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Araştırmanın en önemli kısmı olan bu bölümde, AK Parti'nin iktidara gelmesinden bu yana Türkiye ile Senegal arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. Bu bölümde yapılan analiz; iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimini, Türkiye'nin Senegal ile yakınlaşmasında yumuşak gücünün etkisini ve ekonomik sonuçların neler olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, Senegalli yetkililer, Uluslararası İlişkiler Profesörleri veya gazetecilerle yapılan mülakatlara ve Türkiye-Senegal ilişkilerinin doğasını ve sonuçlarını anlamayı sağlayan ekonomik verilere dayanmaktadır.

3.1. Türkiye-Senegal İlişkileri: Tarih ve Gelişim

Türkiye'nin yıllar içerisinde Afrika'daki artan varlığı, neredeyse her Afrika ülkesiyle daha yakın ikili ilişkilerle desteklenmektedir. Kıtadaki Türk büyükelçiliklerinin artması, Türkiye'nin siyasi, diplomatik ve ekonomik amaçlarla tüm ülkelerle ikili ilişkileri güçlendirme arzusunu göstermektedir. Ancak daha yakından bakıldığında, bazı stratejik Afrika ülkelerinin süper güçlerin ilgisini daha fazla çektiği ve Türkiye'nin son yirmi yılda bu bölgelerde varlığını artırdığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Afrika Boynuzu'nda Türkiye'nin stratejik varlığı Somali'de daha fazla hissediliyorsa Batı Afrika'da Senegal, Türk dış politika yapıcılarının gözünde önemli bir devlet olarak kabul edilebilir. İstikrarlı bir ülke olarak kabul edilen Senegal, diplomatik çok taraflı ilişkileri, demokratik geleneği, uluslararası örgütlerde oynadığı rol ve sunduğu muazzam fırsatlarla en önemli Afrika ülkelerinden biridir. Yabancı güçlerin Senegal'e olan ilgisi giderek arttığı ve Ankara ile ilişkilerin son yirmi yılda hızla güçlendiği gözlemlenmektedir.

Senegal 1963 yılında Afrika'daki ilk Türk büyükelçiliklerinden birine ev sahipliği yapmıştır. Ancak Dakar ve Ankara arasındaki ilişkiler 2000'li yılların başında Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik atağından sonra daha da yoğunlaşmıştır. Senegal'in 2006 yılında Ankara'da büyükelçilik açması da ikili ilişkilerde önemli bir adım olmuştur. Yirmi yıl içinde ekonomik ve siyasi ilişkiler daha büyük bir boyut kazanmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Senegal'e altı ziyaret

gerçekleştirerek bu Batı Afrika ülkesinin Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politikasındaki politik önemini sembolize etmiştir. TİKA Batı Afrika'daki ilk ofisini 2007 yılında Dakar'da açmış ve iki ülke arasında çok sayıda ekonomik ve teknik anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca, 2014 yılında Cumhurbaşkanı Macky Sall tarafından başlatılan Plan Senegal Emergent'in (PSE) hayata geçirilmesinde birçok Türk işletmesi önemli bir yere sahiptir. Cumhurbaşkanı Erdoğan Şubat 2022'de Senegal'e yaptığı son ziyarette “2021 yılında ikili ticaret hacmimiz bir önceki yıla göre %42 artarak 540 milyon doları aştı. Hedefimiz bu rakamın 1 milyar dolara ulaşmasıdır” demiştir (Kana, 2022). 2022 yılında da benzer bir artışla 720 milyon dolara ulaşmıştır. Ancak bunu 2023 yılında koruyamayarak ve %43'lük bir düşüşle ihracatta 408 milyon dolara düşmesi engellenememiştir.

İki ülke arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan ekonomik, politik ve diplomatik ilerlemeler gerekçesiyle bu ilişkiler derinlemesine incelenmek ve analiz edilmek istenmiştir. Bu bölümün ilk kısmı, Senegal'in siyasi ve sosyoekonomik boyutlarına genel bir bakışla birlikte, Senegal'in çoklu varlıklarını ve özelliklerini analiz etmektedir. İkinci kısım, iki ülke arasında imzalanan ilk anlaşmalara odaklanarak Türkiye-Senegal ilişkilerinin tarihsel arka planını kısaca incelemektedir. Üçüncüsü, özellikle resmi toplantılar ve ziyaretler yoluyla AK Parti dönemindeki gelişime odaklanmaktadır. Dördüncü kısım ise Türkiye'nin Senegal'deki çıkarları ve ilişkilerin hızla gelişmesini kolaylaştıran faktörleri analiz etmektedir. Bu bölümün daha açıklayıcı ve aydınlatıcı olması için Büyükelçi Ahmet Kavas ile yapılan bir röportaj olmuştur.

3.1.1. Senegal: Kısa Bir Jeopolitik Analiz

Senegal, Afrika'da kendisine jeostratejik önem kazandıran coğrafi bir konuma sahiptir. Ülke Batı Afrika'nın en uç kısmında yer almaktadır. Eski bir Fransız sömürgesi olan ülke, Mali Federasyonu altında bir yıl kaldıktan sonra 1960 yılında bağımsız olmuştur.⁴¹ Senegal, 196 bin 722 km² büyüklüğünde ve yaklaşık 18 milyon nüfuslu bir ülkedir. Kuzeyde Moritanya, doğuda Mali, güneyde Gine ve Bissau Ginesi

⁴¹ Mali Federasyonu Ocak 1959'da, Soudan Français (şimdiki Mali), Haute-Volta (şimdiki Burkina Faso), Senegal ve Dahomey'i (şimdiki Benin) bir araya getirerek kuruldu. Sonunda sadece Senegal ve Mali anlaşmayı onayladı (Dumont & Kanté, 2009).

ile sınırları paylaşır ve 700 km'lik bir deniz kıyısından yararlanarak batıda Atlas Okyanusu'na büyük bir açılıma sahiptir. Gambiya, Senegal içinde 11 bin 300 km² karelik bir alana sahip bir yerleşim bölgesidir (Atlas Monde,t.y.). Ülke ayrıca iki ana nehirle sınırlıdır: Güneydoğu'da Fouta-Djallon'dan (Gine) Atlantik'teki Saint-Louis'e kadar uzanan Senegal nehri ve kaynağı yine Fouta-Djallon'da olan ve Atlantik'te son bulan Gambiya nehri. Ayrıca Senegal iki küçük nehir tarafından da sulanmaktadır: Casamance ve Saloum. Bunlar ülkenin orta batısında yer almaktadır.

3.1.1.1. Siyasi istikrar ve demokrasinin bir örneği

Siyasi açıdan Senegal, Afrika'da zaman zaman siyasi anlamda iç gerginlikler yaşandığı dönemler olsa da demokrasinin bir örneği olarak algılanmaktadır (Niasse-Ba,2021). Ülkede tarih boyunca herhangi bir darbeye rastlanmamaktadır. 1974'ten bu yana çok partili bir geleneğe sahip olarak ilki 2000'de, ikincisi 2012'de olmak üzere iki demokratik alternatife tanık olmuştur. İlk Cumhurbaşkanı Leopold Sedar Senghor'dan son Cumhurbaşkanı Macky Sall'a kadar, Abdou Diouf ve ardından Abdoulaye Wade'den önce dört cumhurbaşkanı seçimlerle göreve gelmişlerdir. Ülke aynı zamanda çeşitli etnik gruplar (Wolof, Serere, Pullar, Joola, Mandingue...) arasında sorunsuz bir şekilde yaşama göstermektedir. Nüfusun yaklaşık %95'i Müslüman olsa bile, Hristiyan toplumu (yaklaşık %4) ve diğer inanç biçimleriyle karşılıklı hoşgörü kültürü vardır. Hem Hristiyan hem de Müslüman topluluklarının din kardeşliğinin ve tarihi figürlerinin güçlü bir etkisi olsa bile ülke laik olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, Senegal'de dini bir dünya algısı hâkimdir ve vatandaşların hayatında dinin önemi büyüktür. Ayrıca sömürgecilikten gelen laiklik ulusun kimliğinin bir parçasıdır ve devlete medeniyete açık olma kapasitesi vermektedir.⁴²

Siyasi istikrar ülkenin ana varlığıdır ve Senegal'e Afrika'daki jeopolitik rolünü tamamlayan bir çekicilik özelliği kazandırmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığı bunu şu sözlerle vurgulamaktadır: “Senegal'in istikrarlı siyasi ortamı, elverişli coğrafi konumu, güçlü ve sürdürülebilir büyümesi ve genel olarak açık ekonomisi yabancı yatırım için cazip fırsatlar sunuyor” (US Department of State 2020). Ülkenin medeniyete açıklığı, barışın inşası için yaptığı çalışmalar ve ülkedeki farklı topluluklar arasındaki hoşgörü

⁴² ABD araştırma enstitüsü PEW'in bir raporunda, temsili bir ankete katılan Senegallilerin yüzde 97'si dinin hayatlarında çok önemli olduğunu söylemiştir (Thomas, 2017).

dış politikasına da yansımaktadır. Senegal, 18 milyonluk nüfusu ile paradoksal bir şekilde dünya siyasetinde yankılanan bir ses olduğu ve dünya diplomasisinde Afrikalı bir lider olarak yer aldığı söylenebilir. Senegal, başta barış inşası ve arabuluculuk olmak üzere farklı dünya meselelerinde aktiftir. Örneğin, İsrail ile iyi ilişkilere sahip olan Senegal, 1975'ten bu yana Filistin Halkının Devredilemez Haklarının Kullanılması Komitesi'ne başkanlık etmektedir (Lo, 2021). Eski Cumhurbaşkanı Abdoulaye Wade, Afrika'daki siyasi krizler ve çatışmalarda oynadığı kilit rol sayesinde 2005 Félix Houphouët-Boigny Barış Ödülünü kazanmıştır (UN News, 2005).

Senegalli gelişmiş insan gücü, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü eski Genel Müdürü Jacques Diouf ve UNESCO (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) eski Genel Sekreteri Amadou Mahtar Mbow'da olduğu gibi birçok uluslararası kurumda da görev aldılar, halen önemli görevlerde bulunanlar var. Batı Afrika'da stratejik bir konumda bulunan Senegal, siyasi istikrarını da kullanarak cazibesini artırmaktadır ve BM, Uluslararası Para Fonu, Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF (the United Nations International Children's Emergency Fund) de dâhil olmak üzere birçok uluslararası kuruluşun ofisine ev sahipliği yapmaktadır.

3.1.1.2 Ekonomik durum ve büyük fırsatlar

Senegal halen dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olmakla birlikte (Tasch, 2017), Batı Afrika frankofon ülkeleri arasında Fildişi Sahili'nin ardından ikinci ekonomidir (Le Blog du Marché des Titres Publics, t.y.). Kişi başına düşen Gayri Safi Milli Geliri (GSMG) 2021 yılında 1.606 dolar ve Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) 27 milyar dolar olan Senegal, alt-orta gelirli bir ülkedir (LMIC – Lower-Middle Income Country) (Lower middle income – Data,2022). 2014-2018 yılları arasında ülke, ortalama %6'lık GSYH büyümesi ile hızlı bir büyümeye tanıklık etti. Ancak 2019'da bu oran %4,4'e düştü. COVID-19 pandemisi, 2020 yılında tüm dünyanın ekonomisini güçlü bir şekilde etkilemiştir. Ancak Senegal %1,3'lük bir büyüme ile durgunluktan kaçınmıştır ve 2021'de %6,1'lik bir büyüme oranıyla büyümenin yeniden canlanmasını sağlamıştır (Dünya Bankası). Senegal'in Para birimi CFA Frangıdır ve Euro'ya sabitlenmiştir (SDDS - DQAF View: Senegal - Exchange rates, t.y.).

Fakir bir ülke olmasına rağmen Senegal pek çok fırsat sunmakta ve iş ortamını iyileştirmektedir. Siyasi istikrar, ülkenin DYY (doğrudan yabancı yatırımları) çekmesini sağlayan önemli bir değerdir. Coğrafi konumu onu ECOWAS'ın büyük pazarına açılan bir kapı ve dünyanın dört bir yanındaki ihracat pazarları için merkezi bir geçit haline getirmektedir. PSE ile Senegal hükümeti 2035 yılında üç eksen üzerinden yükselişe geçmeyi hedeflemektedir: “Zenginlik ve istihdam yaratmaya odaklanarak ekonominin yapısının dönüşümünü teşvik etmek; insan sermayesini teşvik etmek, sosyal mükemmelliğe erişimi genişletmek ve sürdürülebilir kalkınma koşullarını korumak; iyi yönetim ve bölgesel entegrasyon gerekliliklerini karşılamak.” (MEPC,t.y.). Başkan Sall, altyapıyı iyileştirme, ekonomik reformları gerçekleştirme, stratejik sektörler yatırımları artırma ve özel sektörün rekabet gücünü güçlendirme arzusunun dile getirmiştir (US Department of State, 2020). Ayrıca Senegal Batı Afrika'nın teknoloji, hizmet ve sanayi merkezi olmayı hedeflemektedir. En önemlisi, ülke son on yılda 1 milyar varilden fazla ve 40.000 metreküpten fazla gaz içeren büyük rezervlere sahip petrol ve gaz keşfetmiştir (Artacho,2021). İlk varillerin 2023 yılında ticari üretime geçmesi ve beklenen yükselişin motoru olması beklenmektedir. Bu keşifler ülkenin jeopolitik önemini ve bu keşiflerin egemenlik kaygısıyla yönetilmesi zorunluluğunu daha da artırmıştır.

Bu yükseliş ritmini sürdürmek için Senegal iki hedefe odaklanmıştır. Birincisi, doğrudan yabancı yatırımları çekmeye devam etmektir. UNCTAD (The United Nations Conference on Trade and Development) verilerine göre Senegal'in 2015'te 3,4 milyar dolar olan DYY stoku 2019'da 6,4 milyar dolara yükselmiştir. Ülkenin ekonomik cazibesinin artırılması dış politikasının kilit noktası olmaya devam etmektedir (US Department of State, 2020). İkinci olarak, Senegal dış politika ortaklarını da çeşitlendirmektedir. Batılı ülkeler ve özellikle de Fransa 1960'tan bu yana Senegal'in ana ortaklarıyken, son yirmi yılda bir paradigma değişikliği yaşanmıştır. Ülke Çin, Türkiye, Hindistan, Endonezya ve Fas gibi yükselen güçlerle ortaklıklara daha açıktır. Senegal sivil toplumu daha fazla kazan-kazan ortaklığı için bastırmaktadır. Geleneksel süper güçlerle olan tarihi geçmiş, Afrika ülkelerini daha güvenilir ortaklar aramaya motive yönlendirmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Senegal'de son yıllarda artan varlığına ve bu iki ülke arasındaki ilişkilerin hızlı gelişimine odaklanmanın ilginç olacağı değerlendirilmektedir.

3.1.2. 2000 Öncesi Türkiye-Senegal İlişkileri

Türkiye ile Senegal arasındaki ilişkilerin gelişimi, Ankara ile Sahra Altı Afrika'nın geri kalanı arasındaki ilişkilerle neredeyse aynıdır. İlişkiler 2000'li yılların başında AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonra güçlenmeye başlamıştır. Bununla birlikte, diplomatik temaslar bu yüzyıldan çok önce kurulmuştur. Nitekim Senegal'in 1960 yılında Fransa'dan bağımsızlığını kazanmasının ardından Türkiye, Afrika'daki ilk büyükelçiliklerinden birini 1963 yılında Dakar'da açmıştır. Ancak bu diplomatik bağ hemen güçlendirilmemiştir. Afrika ve Türkiye arasındaki ilişkiler bazı önemli hamlelere rağmen dinamik değildi. Bununla birlikte Türk dış politikasındaki siyasi meseleler, Türkiye'yi geleneksel batı odaklı politikasını yeniden şekillendirmeye ve Asya ve Afrika ile yeni diplomatik bağlar için bir koridor açmaya itmiştir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye, Kıbrıs konusunda Batılı ülkelerin desteğini alamamış ve öncelikle Batı odaklı dış politikasını sorgulama ihtiyacı hissetmiştir. Ankara, daha fazla diplomatik ilişki geliştirmek amacıyla 1965 yılında Afrika ve Arap ülkeleriyle temas kurmak üzere siyasetçi, diplomat, gazeteci ve akademisyenlerden oluşan bir heyet göndermiştir. Heyet Batı Afrika'da Liberya, Gana, Nijerya, Sierra Leone ve Senegal'i ziyaret etti (Akan, 2021, s.30).

Senegal ve Türkiye arasındaki erken dönem işbirliğinin bir diğer önemli çerçevesi de Eylül 1969'da kurulan ve her iki ülkenin de üye olduğu İslam Konferansı Örgütü'dür. Türkiye 1984 yılında Devlet Planlama Teşkilatı aracılığıyla Sahelya'daki kuraklıktan etkilenen İİT üyesi ülkelere 10 milyon dolar yardımda bulunmuştur (Akan, 2021, s.30). Ayrıca Gambiya'da inşa edilen bir dökümhane ve Senegal'deki bir sulama tesisinin yanı sıra Ankara, Türkiye'den uzmanların desteğiyle Grup Eğitim Programı kapsamında bu ülkelere teknik yardım sağlamıştır. Turgut Özal'ın 1991 yılında İslam Konferansı Altıncı Zirvesi kapsamında Senegal'e gerçekleştirdiği ilk ziyaret de 2000 öncesi Türkiye-Senegal ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur (Turkish Presidency, 2022).

Ancak bu önemli toplantılara rağmen Türkiye, Afrika ülkeleri ve özellikle Senegal ile ikili ilişkilere fazla önem vermemiştir. İki ülke 1968 yılında dönemin Senegal Kültür İşleri Bakanı'nın Ankara ziyareti sırasında bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma; öğrenci ve stajyer değişimi, kültürel ziyaretler yoluyla Türkiye ve Senegal

arasındaki kültürel ilişkileri geliştirmeyi ve sinematografi, spor ve bilim alanlarında işbirliğini derinleştirmeyi amaçlamıştır (Direction des Relations avec les Institutions,2013). Ancak ortaklık beklendiği gibi güçlenmemiştir. Aralık 1992'de Türkiye ve Senegal, Mayıs 1994'te Senegal Ulusal Meclisi tarafından onaylanan Ticaret ve Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması'nı imzalamıştır (Direction des Relations avec les Institutions, 2013). Anlaşma metninde “Bu anlaşma, diğer hususların yanı sıra, her iki devletin ekonomik kuruluşları, teşebbüsleri ve firmaları arasında ticari, ekonomik ve teknik işbirliğinin sürekli geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesine yardımcı olmayı ve teşvik etmeyi amaçlamaktadır” ifadesi yer almıştır. Ayrıca Türk teknik uzman ve danışmanların Senegal'e gönderilmesi de öngörülmektedir (Direction des Relations avec les Institutions, 2013).

İki ülke, hedeflere ulaşılmasını sağlayacak ve iki ülke arasındaki diğer işbirliği alanlarını araştırarak bir Karma Ekonomik Komisyon (KEK) kurulması konusunda da mutabık kalmıştır. Bu komisyonun toplantıları dönüşümlü olarak Dakar ve Ankara'da yapılacaktır. Dönemin Senegal Dışişleri Bakanı Moustapha Niass da yaptığı sunumda Senegal ve Türkiye arasındaki bilimsel, teknik ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesinin amaçlandığını açıklamıştır. Bununla birlikte, anlaşma zayıf bir şekilde uygulandı ve KEK ancak on iki yıl sonra iki ülke arasında önemli bir araç haline geldi. Ancak 1990'lı yıllar boyunca iki ülke, özellikle kültürel değişimler kapsamında Türkiye'nin Senegalli öğrencilere burs verdiği eğitim ve staj imkânı yoluyla ilişkilerini güçlendirmeye devam etmiştir. Senegal, Türkiye'de bulunmayan zanaat ürünlerinin sergilenmesine odaklanarak İzmir Enternasyonal Fuarı'na da sık sık katılmıştır (Direction des Relations avec les Institutions, 2013). Ayrıca dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal 1993 yılında Kamerun'dan sonra Senegal'e ikinci ziyaretini yapmıştır (Akan, 2021).

2002 yılında AK Parti iktidara geldikten sonra Afrika'ya açılım planı güçlenmiş ve Senegal, Türkiye'nin Afrika politikasındaki en önemli ülkelerden biri haline gelmiştir. Aşağıdaki bölüm AK Parti döneminde Türkiye-Senegal ilişkilerinin diplomatik evrimini analiz etmektedir.

3.1.3. Ak Parti Döneminde Türkiye ile Senegal Arasındaki Diplomatik İlişkiler

Türkiye ile Senegal arasındaki ikili ilişkiler, AK Parti'nin iktidara gelmesinden bu yana, Erdoğan ve Macky Sall'ın cumhurbaşkanlıkları döneminde kayda değer bir ilerleme kaydetmiştir. Cumhurbaşkanı Abdoulaye Wade'nin görev yaptığı 2010 öncesi dönem, her iki ülkenin de diplomatik alışverişlerini başlattığı ve ilişkilerinin temel noktalarını belirlediği bir dönem olduğunu kabul edilebilir. 2010 yılından sonra 2012 yılında Macky Sall'ın iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye ve Senegal arasındaki ilişkiler birçok işbirliği alanıyla daha da güçlenmiştir. Diplomatik toplantılar ve resmi ziyaretler aracılığıyla birçok anlaşma imzalanmıştır.

Türkiye ve Senegal, 1992 yılında imzalanan Ticaret ve Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması'nın devamı olarak 2006 yılında Ankara'da düzenlenen KEK toplantısı ile AK Parti döneminde diplomatik bir yakınlaşma başlatmıştır. KEK, Türkiye ve Senegal arasında periyodik olarak değerlendirme yapmak ve yeni işbirliği çerçeveleri belirlemek için bir araç haline gelmiştir. Başta Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın altı ziyareti olmak üzere her iki tarafın resmi ziyaretleri ilişkiler için önemli adımlar olmuştur.

3.1.3.1. Karma Ekonomik Komisyon'un Düzenli Toplantıları

2006'dan bu yana beş KEK toplantısı düzenlenmiştir. Bunlardan ilk ikisi, Türkiye ile Senegal arasındaki ilişkileri belirleyecek olan diplomatik ve ekonomik işbirliğinin temelini oluşturmuştur. KEK'in ilk toplantısına dönemin Devlet Bakanı Beşir Atalay ve Senegal Dışişleri Bakanı Cheikh Tidiane Gadio eşbaşkanlık etmiştir. Bu çerçevede ticaret, sanayi, el sanatları, tarım, bayındırlık, ulaştırma, turizm, kültür, eğitim, bilim ve yeni iletişim teknolojileri alanlarında bir protokol imzalanmıştır (DEİK,2017).

KEK'in ikinci toplantısı Devlet Bakanı Beşir Atalay ve Senegal Dışişleri Bakanı Madicke Niang'ın da katılımıyla Nisan 2010'da Dakar'da yapılmıştır (DEİK,2017; T.C. Dışişleri Bakanlığı,2021). Bu toplantı sırasında her iki ülke de ilişkilerini güçlendirmek için daha fazla çaba sarf etmeleri gerektiğini kabul etmiş ve önümüzdeki iki yıl için (2010-2012) yeni bir işbirliği protokolü imzalamıştır. Anlaşma ticaret, sanayi, teknik işbirliği, tarım ve hayvancılık, ulaştırma, el sanatları, yerel

yönetimler, bayındırlık ve altyapı, turizm, sağlık, balıkçılık ve deniz ürünleri, su ve atık su, bilgi ve iletişim teknolojileri, kültür, eğitim ve bilimsel işbirliği, mesleki eğitim ve savunma alanlarını kapsamıştır (DEİK,2017).

KEK'in üçüncü toplantısı Nisan 2014'te Ankara'da, dördüncüsü ise Eylül 2017'de Dakar'da gerçekleştirilmiştir. Her iki toplantı da önceki imzaların ve kazanımların bir değerlendirmesini yapmak ve yeni bir işbirliği eksenini geliştirmek amacını taşımıştır. Beşincisi Mart 2022'de Ankara'da Türkiye İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ile Senegal Dışişleri ve Yurtdışı Senegal Bakanı Aissata Tall Sall arasında gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı iki ülke arasındaki ilişkilerde bir başka önemli adım olmuştur. Tarım, turizm, eğitim, spor, enerji ve hidrokarbonlar, madenler ve mineraller, diaspora yönetimi konuları vb. alanları kapsayan birçok işbirliği anlaşmasının imzalanmasına yol açmıştır (Seneplus,2022). Toplantı sonrasında Bakan Soylu, iki ülke arasındaki ilişkilerin ne kadar ilerlediğini ve umut verici olduğunu göstermektedir:

İkili görüşmelerimizin de çok iyi geçtiğini ifade etmek isterim. Senegal Türkiye arasındaki birçok meseleyi ele alabildik. Çok pozitif bir karma ekonomik toplantıyı gerçekleştirdik. (...) Bugün 540 milyon dolar olan toplam ticaret hacmimizi 1 milyar dolara da 2 lider tarafından ulaştıracağına inancımız tamdır. Biz Senegal ziyaretimizde gördük ki büyük bir moral ve motivasyon var. Özellikle yükselen Senegal konseptinde yükselen Senegal idealine yükselen Senegal projesine sizin inancınız kadar bizim inancımızda var. Biz bu konuda elimizden geleni yapıyoruz. Senegal Türkiye ilişkileri hem Afrika'ya büyük moral vermektedir hem de dünyaya rol model bir ilişki ortaya koymuştur (Kalay,2022).

3.1.3.2. Siyasi Liderlerin Resmi Ziyaretleri

Bu on yıllık dönemde her iki tarafın siyasi liderlerinin üst düzey ziyaretleri Ankara ve Dakar arasındaki diplomatik ilişkilere ivme kazandırmıştır. Ancak bu dönemden önce, Türkiye'nin eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Mart 2008'de Senegal'in ev sahipliğinde düzenlenen ve her iki ülkenin de üye olduğu İslam Konferansı Örgütü Zirvesi bağlamında Senegal'i çok taraflı bir boyutta ziyaret etmiştir.

Bununla birlikte ikili çerçevedeki en önemli ziyaretler daha sonra gerçekleşti. Cumhurbaşkanı Erdoğan Senegal'e özellikle altı ziyaret gerçekleştirmiştir. Bunlardan ilki 2013 yılında, ikincisi ise Başbakan olduğu 2016 yılında gerçekleşmiştir. İlki, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Batı Afrika ve özellikle Senegal ile önemli bir bağ geliştirme isteğinin resmi adımıydı. Türkiye'nin Senegal eski Büyükelçisi Zeynep Sibel Algan'ın da vurguladığı gibi, Erdoğan ticaret ve yatırım ilişkilerini geliştirme hedefinin bir işareti olan bu ziyareti önemli bir iş insanı grubuyla gerçekleştirdi. Algan şöyle devam etmiştir:

Başbakanımızı (Erdoğan) Ocak 2013'te Dakar'a yaptığı ziyaret sırasında kabul etmiştim. O andan itibaren, zaten iyi bir şekilde devam eden ikili ilişkilerde yeni bir ivme oldu... Sayın Erdoğan çok geniş bir heyetle geldi ve bu heyetin çoğu en büyük Türk şirketlerini temsil eden iş adamlarından oluşuyordu. Senegal'de yatırım yapmak ve iş geliştirmekle ilgileniyorlar (Bamse,2014a).

Cumhurbaşkanı Erdoğan 2018 ve 2022 yılları arasında Senegal'e iki ülke arasındaki ilişkileri derinden geliştiren üç seyahat gerçekleştirmiştir. Şubat 2018'de, beş ülkeyi kapsayan Afrika turu sırasında Dakar'a bir günlük bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyaret Senegal'de doğal gaz ve petrol rezervlerinin keşfedilmesiyle aynı döneme denk gelerek ve ülkeyi bölgede daha cazip hale getirmiştir. Senegal hükümeti 2017 yılında, ülkenin daha hızlı kalkınması için altyapı ve ekonomik bağlara büyük önem veren PSE'yi başlatmıştır (Ministere de l'Economie du Plan et de la Cooperation,t.y.). 2018 yılında gerçekleşen bu ziyaret sırasında iki cumhurbaşkanı baş başa görüşmenin ardından heyetler arası görüşme yapılmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan 474 milyon Avro tutarında üç anlaşmanın imzalandığı Türkiye-Senegal İş Forumuna da katılmıştır (TRT Haber,2018). Bu ziyaretin, Türkiye'de 2015 yılında yaşanan darbe girişiminden sonra gerçekleştirilen ilk ziyaret olduğunun altını çizmek gerekir. Takip eden aylarda Senegal'de FETÖ ile bağlantılı Yavuz Selim'e ait tüm kurum ve okullar kapatılmıştır. Erdoğan'ın da altını çizdiği gibi bu iki ülke arasındaki önemli diplomatik yakınlaşmanın bir kanıtıdır: "FETÖ ile mücadelede Senegal ile işbirliğimiz devam edecek. FETÖ bağlantılı

okulların kapatılması çok çok önemli.”⁴³ “Maarif Vakfımız aracılığıyla Senegal'de kuracağımız okullarla vatanını seven, ülkesi ve ailesi için çalışan bir nesil yetiştireceğiz.” (Aydoğan, 2018).

Erdoğan 2020'de Afrika turu kapsamında Senegal'e dördüncü ziyaretini gerçekleştirmiştir ve ziyaretin yapısı aynıydı; baş başa ve heyetler arası görüşmeler, ardından da bir iş forumu. Ancak bu ziyarete Senegal ve Türkiye arasındaki işbirliği alanlarının genişlemesi de damgasını vurmuştur. Önceki randevulara ekonomi, ticaret ve yatırım anlaşmaları damgasını vururken, bu randevuda cumhurbaşkanları ve Türk bakanlar enerji, güvenlik ve sanayi alanlarındaki işbirliğini ele almış ve ziyaret yedi anlaşmanın imzalanmasıyla sona ermiştir (Présidence du Sénégal, 2020). Erdoğan'ın Şubat 2022'de Senegal'e yaptığı son ziyaret de aynı paradigma içindeydi, ancak ziyaret bu sefer Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Ticaret Bakanı Mehmet Muş'un da aralarında bulunduğu daha geniş bir bakanlar heyetiyle gerçekleşmiştir. Ziyarete katılım gösteren diğer bakanlar ve devlet görevlileri de şöyledir: Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Adil Karaismailoğlu, Gençlik ve Spor Bakanı Mehmet Muharrem Kasapoğlu, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun, Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın ve Savunma Sanayi Başkanı İsmail Demir. Bu ziyaret Senegal ve Türkiye arasındaki ilişkilerde bir başka dönüm noktasıdır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Dakar'daki yeni Türk Büyükelçiliğinin açılışının yanı sıra, Senegal-Türkiye işbirliğinin derin seviyesini sembolize eden ve bir Türk firması tarafından inşa edilen Diamniadio'daki yeni Abdoulaye Wade Stadyumunun açılışına da katılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan Senegal halkına hitaben yazdığı mektupta şunları söylemiştir: “Küresel ticaretin %5,3 oranında daraldığı 2020 yılında, iki ülke arasındaki ticarete 380 milyon doları aştık. 2021 yılında ise 540 milyon dolara ulaşan ticaret hacmiyle rekor kırdık. Önümüzdeki dönemde ortak hedefimiz ticaretimizi daha da ileriye taşıyarak 1 milyar dolara ulaştırmaktır”. (Financial Afrik,2022). Bu ziyaret kapsamında, aralarında güvenlik alanında bir anlaşma ve denizcilik alanında işbirliği anlaşmasının da bulunduğu beş anlaşma imzalanmıştır (Kaplan,2022).

⁴³ Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de darbe girişiminde bulundu. Bu olaydan sonra Türk devleti Afrika ülkelerini, birçok Afrika ülkesinde Yavuz Selim okullarının sahibi olan Hizmet Vakfı ile ilişkilerini kesmeye ikna etti (Aydoğan, 2018).

Mevkidaşı Cumhurbaşkanı Sall da Türkiye'ye dört ziyaret gerçekleştirmiştir. 2015 yılında Çanakkale Savaşı'nın 100. yıldönümü kutlamalarına davet edilmiştir. Bu ziyaret sırasında, Türk iş insanlarının katılımıyla Senegal'deki iş ortamı ve yatırım fırsatları konulu bir Forum'a da başkanlık etmiştir. 2019 yılında, iki ülke arasındaki dini bağın bir sembolü olan Çamlıca'daki yeni caminin açılışına katılmıştır. 2021 yılında Cumhurbaşkanı Macky Sall, üçüncü Türkiye-Afrika zirvesine katılmak üzere Türkiye'ye üçüncü ziyaretini gerçekleştirmiştir. Son ziyaret iki günlük resmi bir çalışma ziyareti çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu ziyaret aynı zamanda Senegal Cumhurbaşkanı'nın Ankara'daki Senegal Büyükelçiliği'nin yeni binasının açılışını yapmasına da vesile olmuş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin yükselen seviyesinin bir göstergesi olmuştur.

Tablo 5: Türkiye ile Senegal Arasındaki Başlıca Anlaşmalar

Anlaşmalar	Yıllar
Dışişleri Bakanlığı ile Senegal Dışişleri Bakanlığı ve Yurtdışındaki Senegalliler Arasında Protokol İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı	2022
Medya ve İletişim Alanlarında İşbirliği Protokolü	2022
Güvenlik Alanında İşbirliği Anlaşması	2022
Denizcilik İşbirliği Anlaşması	2022
Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Senegal Gençlik Bakanlığı Arasında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı	2022
Kültür ve Eğitim Alanlarında İşbirliğine İlişkin İki Anlaşma	2020
Demiryolu ve Turizm Alanlarında İşbirliğine İlişkin İki Anlaşma	2018

Türkiye Cumhuriyeti ile Senegal Cumhuriyeti Arasında Ormancılık Alanında İşbirliği Anlaşması	2016
Türkiye Cumhuriyeti ile Senegal Cumhuriyeti Arasında Meteoroloji Alanında İşbirliği Anlaşması	2016
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma	2010
Ticaret ve Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	1992

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

Yirmi yıldan kısa bir süre içinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Senegal'e yaptığı beş ziyaretle birlikte, bu Batı Afrika ülkesi Türkiye'nin politikasındaki en önemli Afrika ülkelerinden biri haline gelmiştir. Buradaki zorluk, Türkiye'nin Senegal'i neden bu şekilde hedef aldığını ve Türkiye'nin Senegal'deki çıkarlarının neler olduğunu anlamaktır. Afrika'nın "giriş kapısı" olarak Dakar, yükselen güçlerin Afrika'daki nüfuzlarını geliştirmeleri için kilit bir noktadır. Türkiye ise bunu anlamış görünmektedir.

3.1.4. Türkiye Senegal'deki Varlığını Neden Güçlendirdi?

Senegal yukarıda da belirtildiği gibi Batı Afrika'da her zaman stratejik bir ülke olmuştur. Coğrafi konumu ve diplomatik liderliği onu, bölgenin geri kalanını etkileyen önemli bir devlet haline getirmektedir. Siyasi istikrarı ve muazzam ekonomik fırsatları onu cazip kılmaktadır. Türkiye, Senegal'e olan ilgisini daha fazla işletmenin varlığı, Türk Hava Yolları aracılığıyla haftada 8 uçuş, öğrenci değişiminin kolaylaştırılması ve aktif insani diplomasi ile göstermiştir. Tüm bu çabaların ardında, Türk liderlerin Batı Afrika ülkesiyle ilişkileri güçlendirmeye yönelik güçlü hedefleri yatmaktadır.

Türkiye Senegal'i önemli ekonomik ve diplomatik fırsatlar sunan kilit bir ortak olarak görmektedir. Erdoğan 2020 yılında Dakar'da düzenlenen İş Forumu'nda “Değerli bir dostumuz ve ortağımız olan Senegal ile ilişkilerimizi her alanda geliştirmek bizim için önemlidir” demiştir (TCCB,2020). İki ülke arasındaki

ekonomik potansiyel ve 1962'den bu yana süregelen diplomatik ilişkiler, Ankara'nın Senegal'deki varlığını artırması ve Batı Afrika'daki girişimlerini teşvik etmesi için önemli bahanelerdir. Nitekim Senegal ile başarılı bir işbirliği, Türkiye'nin Afrika'daki imajını daha da geliştirebilecektir. “Senegal açık bir ülkedir, kıtaya açılan bir kapıdır. Burada başarılı olan biri, kıtanın diğer ülkelerinde de kendini gösterebilir” diyen Türkiye'nin Senegal Cumhuriyeti nezdindeki Dakar Büyükelçisi Sayın Ahmet Kavas (2020-2023) Senegal medyasına verdiği bir mülakatta, Senegal'in Türkiye'nin Afrika'daki imajını daha da geliştirebileceğini vurgulamıştır (iTV, 2020). Kavas, ayrıca ülkenin; siyasi istikrarı, deneyimi ve petrol ve doğal gaz keşifleriyle canlanacak ekonomisiyle “Batı Afrika'da bir merkez” haline gelebileceğinin altını çizmiştir. Türk Büyükelçi, “Senegal'in sahip olduğu enerji kaynaklarının ötesinde, insan kaynakları ve kültürünün, ütopyadan uzak bir şekilde, Senegal'in Afrika'nın Katar'ı olabileceği sonucuna varmamızı teşvik ettiğini düşünüyorum...” diye ekledi (iTV, 2020).

Kavas, yapılan kişisel görüşmeler kapsamında iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimini şöyle anlatmaktadır:

Türkiye Senegal'deki büyükelçiliğini 1963 yılında kurdu. Karar 1962'de alınmış ama 1963'te açılmış. Ancak bu dönemden sonra iki ülke arasındaki ilişkiler pek gelişmedi, ta ki 2000'li yılların başına kadar. Son yıllarda ve benim Dakar'da Büyükelçi olarak bulunduğum dönemde ilişkiler büyük ölçüde gelişti. Ticari ilişkiler 720 milyon dolara ulaştı. İki ülke arasındaki siyasi ilişkiler çok iyi. Senegal muhtemelen Sahra Altı Afrika'da en iyi ilişkilere sahip olduğumuz ülke. Erdoğan, Başbakan ve Cumhurbaşkanı olarak bu ülkeyi altı kez ziyaret etmiştir. Siyasi, ekonomik, askeri, akademik ve enerji alanlarına uzanan çok sayıda işbirliği anlaşması imzaladık. Her yıl 35-40 Senegalli asker Türkiye'de eğitim görüyor. Türk firmaları da altyapı (SUMMA, YAPI MERKEZİ vb.), gıda sanayinde ve inşaat alanında (FKS), sağlık sektöründe SILA Holding veya enerji (Karpowership) ve Marché d'Intérêt National denen Sebze Hal Binası (MİLLER) sektörlerinde faaliyet gösteriyor.

Cumhurbaşkanı Erdoğan da Senegal'in Türk dış politikasında Afrika'daki önemine değinerek: “Başbakanlığım döneminde ve 2014'ten bu yana Cumhurbaşkanı olarak Senegal'e özel ilgi gösterilmesini sağladım. Batı Afrika'da bir istikrar abidesi olarak kendini kabul ettirmiş bu kardeş ülke ile her alanda işbirliğimizi geliştirmeye çalıştık” demiştir (Financial Afrik, 2022).

Yukarıda da belirtildiği üzere Senegal, Batı Afrika ve Sahel'deki kritik güvenlik bağlamında cazibesinin ilk unsuru olan siyasi istikrarı sayesinde uluslararası örgütlerin, çok uluslu şirketlerin ve ajansların önemli ofislerine ev sahipliği yapmaktadır.⁴⁴ Bazı siyasi ve ekonomik kusurlara rağmen Senegal, iş insanlarını ve önemli yatırımları çekmek için iş ortamını da geliştirmektedir. Eski Cumhurbaşkanı Abdoulaye Wade döneminden bu yana ülke uluslararası ortaklarını çeşitlendirmektedir. Devletin ilk yıllarında Fransa, ABD veya Almanya gibi Batılı ülkeler en önemli ortaklarıken, şimdi Çin, Güney Kore, Hindistan ve Türkiye'nin artan varlığı söz konusudur. Başkan Macky Sall'ın PSE'si özellikle daha fazla doğrudan yabancı yatırıma dayanmaktadır. Türkiye'nin buradaki rolü dikkat çekicidir. Büyükelçi Kavas'a göre Türk şirketleri, AIBD kısa adıyla Dakar Blaise Diagne Uluslararası Havaalanı inşası ve işletmesi, Abdou Diouf Konferans Merkezi, Dakar Arena Kapalı Spor Salonu, Amadou Mahtar Mbow Üniversitesi Kampüsü, 50 bin seyirci kapasiteli Abdoulaye Wade Stadyumu, Dakar Sebze Hali Binası, kısaca TER isimli hızlı tren demiryolu, Hôpital Militaire Principal denen Merkezi Askeri Hastane gibi ilk başarılarıyla güvenilirliklerini ve rekabet güçlerini göstererek Senegalli dış politika yapıcılar arasında işlerini doğru zamanda ve doğru şekilde bitirecekleri konusunda onlara güvenebilecekleri hissini pekiştirmiştir (İTV,2020). Kendisi mülakat sırasında Türkiye'nin artan varlığını kolaylaştıran faktörlerin neler olduğunu da dile getirmiştir:

Her şeyden önce siyasi ilişkiler. İki Cumhurbaşkanı arasında Türk şirketlerinin varlığını ve ihaleleri almalarını kolaylaştıran güvenilir bir ilişki (güven) var.

Senegal devleti Türk firmalarına güveniyor. Kolaylaştırıcı faktörlerden biri Senegal'de fırsatların ve iş imkanlarının olması ve Türk yatırımcıların

⁴⁴ Batı Afrika'ya terörle mücadele ve Gine, Mali ve Burkina Faso'daki darbeler damgasını vurmuştur.

Senegal'e gelmesinin, daha az fırsatın olabileceği Kamerun veya Nijerya'ya göre daha kolay ve ilgi çekici olması. Senegal de yatırımcıların gelişini kolaylaştırdı. Dakar Limanı da ülkenin önemini pekiştiriyor.

Ayrıca, Türk firmaları teslim tarihlerine uyuyor ve yatırımları da uygun. İşleri yüksek kalitede ve Senegalliler için çok sayıda istihdam yaratıyorlar. İşsizlik oranının düşürülmesine katkıda bulunuyorlar.

Türkler Senegal'in ilginç bir pazar olduğunu düşünüyor. Sadece Senegal pazarı değil, ülkenin bölgede bir merkez olma kapasitesi de var. Senegal'den Mali'ye, Burkina Faso'ya, Gambiya'ya vs. ticari ilişkileri kolayca genişletebilirsiniz. Dakar limanı 20 milyon ton yükleme ve boşaltma alabilmektedir ve bunun yaklaşık 5 milyon tonu Mali'ye gitmektedir. Senegal ticaret için önemli bir ülkedir. Ayrıca her yıl 10.000 Senegalli turizm, sağlık, eğitim, ticaret, kültürel vb. nedenlerle Türkiye'yi ziyaret etmektedir. Türklerle tanıştıklarında, onları Senegal'i ziyaret etmeye ve ülkedeki ekonomik potansiyeli ve fırsatları keşfetmeye davet edebilirler.

Siyasi istikrar da Senegal'in lehinedir. Senegal, 2021'deki bazı siyasi protestolara rağmen, Türk iş adamları için Mali ya da Sudan gibi ülkelerden daha güvenli bir ülke olmaya devam ediyor.

Türk Büyükelçi ayrıca iki ülke arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesinde Türk yumuşak gücü ve diplomasisinin önemini altını çizerek, diplomatik çabalar ve Senegal'deki STK'ların rolünü özetlemiştir.

Türk STK'ları Türkiye'nin Senegal'deki imajını ve itibarını güçlendiriyor. Türk STK'larının insani yardım ve kalkınma yardımları Senegal'deki Türkiye algısını şekillendirebilir ve bu da Türk iş adamlarının ülkeye yerleşmesine

fayda sağlayabilir. STK'ların Senegal'deki faaliyetleri aynı zamanda Türk iş adamlarının ülkedeki eksiklikleri tespit etmeleri için bir referans olabilir ve ekonomik fırsatlar oluşturabilir.

Diplomasi çok önemli. Dakar'da bulunduğum süre zarfında iki ülke arasındaki alışverişi güçlendirmeye, Senegal'e daha fazla Türk iş adamının gelmesini teşvik etmeye ve Türkiye'yi ziyaret etmek isteyen Senegalli iş adamlarına derhal vize vermeye çalıştım. İki ülke arasındaki karşılıklı fuarları ve Senegalli iş adamlarının Türkiye'ye ekonomik ziyaretlerini teşvik ettik. Senegal Radyo Televizyonunu da İstanbul, Ankara ve Karabük üzerinden Türkiye'den haber yapmaya davet ettim. Futbol da iki ülkeyi yakınlaştırıyor. Örneğin Senegalli oyuncuların Fransa'dan sonra ikinci adresi Türkiye. İlk gelen futbolcudan itibaren Türkiye'deki futbol takımlarında 76 Senegalli futbolcu sahaya çıktı. Ancak bazı ihmaller var. İki ülke arasındaki ilişkiler ekonomi, sanat, sinema ve spor alanlarında güçlendirilebilir.

3.1.5. Kısa Bir Değerlendirme

Senegal ve Türkiye, KEK'in ilk toplantısı ve Ankara'da Senegal Büyükelçiliğinin kurulmasıyla 2006 yılından bu yana ilişkilerini geliştirmektedir. İki ülke kültürel benzerlikleri ve ekonomik hedefleri paylaşmakta ve kazan-kazan işbirliği çerçevesinde ilişkilerini güçlendirmektedir. Bu dönemden önce Türk kurumlarının ve insanların varlığı önemli değildi. Ancak günümüzde, Senegal'de faaliyet gösteren çok sayıda Türk şirketi, ticaretin seviyesi ve iki ülke arasında kaydedilen diplomatik faaliyetler, Batı Afrika ülkesinin Türk liderler için taşıdığı önemin kanıtıdır. Türkiye'nin, geleneksel süper güçlerin kıtada sahip olduğu gibi diplomatik bir geçmişe ya da tarihi bir bağa sahip olmadığı bir ülkeyle ilişkilerini geliştirmeyi başardığı gerçeği vardır. Örneğin Fransa ve İngiltere, Afrikalı liderlerin davranışlarını etkilemek için nüfuzlarını ve bazen de sert güç araçlarını (bu durumda Fransa) kullanarak

işbirliğini sürdürmek için Afrika ülkeleriyle olan sömürgeci geçmişlerinden yararlandılar. Türkiye gibi yükselen güçler Afrika'ya yönelik dış politikalarını şekillendirdikleri sömürgeci bir geçmişe sahip değiller. Bunun yerine, politikaları daha çok yerel yetkililerin davranışlarını etkilemeye yönelik diplomatik modern araçlara dayanmaktadır. Bir sonraki bölüm Türkiye'nin Senegal ile proaktif işbirliğini ve bu işbirliğinin yirmi yıl boyunca ekonomik sonuçlarını açıklayabilecek araçlarını analiz etmektedir.

3.2. Türk Dış Politikasında Senegal'e Yönelik Stratejik Bir Bağ Olarak Yumuşak Güç ve Ekonomik Diplomasi

Türkiye'nin Afrika'daki dış politikasının, proaktif bir dış politika sayesinde son yıllarda güçlendiği gözlemlenmektedir. Ankara'nın tüm Afrika ülkelerinde ve özellikle Senegal'de daha fazla varlık göstermesi dikkat çekicidir. Türkiye ve Senegal arasındaki ilişkiler, devletler arasında daha fazla diplomatik yakınlık ve uluslar arasında kardeşlik ile büyük ilerlemeler kaydettiği söylenebilir. 15 yılı aşkın bir süredir Türk şirketleri, STK'ları, diplomatik ve ticari aktörleri Dakar'daki varlıklarını artırmışlardır. Bu gelişmenin ardında, Türkiye'nin Senegal'deki itibarını ve imajını geliştiren stratejik araçlar yatmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin hızlı büyümesi ve sonuçları Türkiye'nin itibarı açısından analiz edilmelidir.

Ankara'nın proaktif dış politikasının Senegal'de daha iyi tanınmasını sağlayarak profilini yükselttiği söylenebilir. İnsani, kültürel, dini ve ekonomik diplomasi yoluyla Türkiye, Senegal ile ilişkilerini güçlendirmek için birçok çaba sarf etmiş ve Senegal ekonomisi ve dış politikasında önemli bir aktör haline gelmiştir. Bu bölüm, Türkiye'nin AK Parti döneminde Senegal'deki yumuşak güç ve ekonomik diplomasi çabalarını analiz etmektedir. Senegalli diplomatlar, akademisyenler ve gazetecilerle yapılan mülakatlar aracılığıyla bu tez, Türkiye'nin Senegal'deki yumuşak gücünün sadece siyasi liderler üzerinde değil, Senegal halkı üzerindeki etkisini de ölçmektedir. Ticari alışverişler, Türk şirketleri ve ekonomik başarılar, Türkiye'nin Senegal'deki ulus/ülke markasını güçlendirmeye yardımcı olmuş ve Senegalli politika yapımcılar ve sivil toplum nezdinde Ankara'nın güvenilirliğini pekiştiren kilit unsurlar

olmuştur. Bu bölüm ilk olarak Türkiye'nin Senegal'deki yumuşak güç potansiyeli çabalarını kalkınma ve insani diplomasi, kültürel diplomasi ve eğitim, Müslüman kimliği ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Senegal ziyaretleri sırasındaki anti-empyralist söylemi açısından analiz etmektedir. İkinci kısım Türkiye'nin Senegal'deki ekonomik diplomasi hedefleri, müzakere çerçeveleri, kapsamı ve araçları üzerinden incelenmektedir. İki ülke, İİT başta olmak üzere çok taraflı işbirliği çerçevelerini paylaşmaktadır, ancak ilişkilerini güçlendiren ikili ekonomik platformlar da geliştirmişlerdir. Üçüncü kısım, yapılan yedi mülakatın bulguları üzerinden Senegal'deki Türkiye algısını ele almaktadır. Türk dış politikasının Senegal'deki etkisi incelenirken; hem yumuşak güç hem de ekonomik diplomasi araçlarının Türkiye'nin Senegal için güvenilir ve meşru bir ortak olarak profilini nasıl artırdığının ölçülmesi de bu bölümün konusunu oluşturmaktadır. Son kısımda ise bulgular ve Türkiye'nin Senegal'deki çekiciliğinin sınırları tartışılmaktadır.

3.2.1. Türkiye'nin Yumuşak Güç Potansiyeli ve Senegal'deki Çabaları

Türkiye ile Senegal arasında, diplomatik yakınlaşmayı kolaylaştıran tarihi, sosyal ve dini bağlar bulunmaktadır. Türkiye'nin Müslüman kimliği tek başına bir cazibe kaynağı olmakla kalmamış, insani ve kültürel diplomasisi de bu cazibenin güçlenmesine yardımcı olmuştur. Yumuşak güç, kültür, politikalar ve değerler aracılığıyla diğerlerini ikna etme becerisidir. Senegal'de Türkiye'nin izlediği politika ve iki halkın paylaştığı Müslüman kimliği Ankara'nın imajını güçlendirmesine yardımcı olmuştur. Türkiye sadece iki ülkenin yakınlığını kolaylaştıran doğal becerilerden faydalanmakla kalmamış, aynı zamanda Türk STK'larının insani yardım faaliyetleriyle yumuşak gücünü pekiştirmiştir. Türkiye'nin Senegal'deki yumuşak gücünü ölçmeden önce, bir sonraki bölümde TİKA'ya özel bir referansla bu gücün potansiyeli ve çabaları analiz edilmektedir.

3.2.1.1. Türkiye'nin Senegal'deki Kalkınma ve İnsani Diplomasisi

2007 yılında TİKA'nın Afrika'daki ilk ofislerinden birini Senegal'de açmasıyla birlikte Türkiye, ülkede proaktif ve insani diplomasi uygulayarak bu alandaki kilit aktörlerden biri haline gelmiştir. Diyanet, Türk Kızılay gibi Türk STK'larının varlığı ve TİKA'nın oyun kurucu rolüyle Türkiye, Senegal'in kalkınmasında farklı alanlarda

insanlara destek vererek bir aktör haline gelmiştir. Erdoğan konuyla ilgili olarak “TİKA, kuruluşundan bu yana ülke genelinde toplam 17 milyon ABD doları tutarında 186 proje üstlenerek Senegal'in kalkınmasına katkıda bulunmuştur. Türkiye Diyanet Vakfı, 2008 yılından bu yana ülke genelindeki insani yardım girişimlerine yaklaşık 10 milyon avro katkıda bulunmuştur” diyerek bu anlamda ciddi bir etkileşim sağlandığını belirtmiştir (FinancialAfrik, 2022).

TİKA'nın Senegal'deki insani yardım ve kalkınma yardımı rolü çoğuldur ve kadınların gençlere destek olmasından, insanların günlük hayatını olumlu yönde etkileyen kilit altyapıların inşasına kadar uzanmaktadır. STK'lar Senegal'de camileri yenilemekte, acil tıbbi desteklemekte, su altyapıları için harekete geçmekte ve teknik destek sunmaktadır. TİKA'nın başlıca başarılarından biri, Şubat 2022'de açılan ve 2500 hastanın yararlandığı Senegal Ulusal Ortopedik Malzeme Üretim Merkezi'nin (CNAO- Centre National d'Appareillage Orthopédique) yenilenmesi olmuştur. TİKA, protez-ortez üretim atölyesi, fizik tedavi ve rehabilitasyon bölümü, serebral palsili çocukların rehabilitasyonu için bir bölüm bulunan merkezde vücut kitle indeksi rehabilitasyon salonunu yenilemiş, donatmış ve hastalar için bir bekleme odası inşa etmiştir. Ayrıca fizik tedavi ve rehabilitasyon üzerine dört haftalık bir eğitim programı düzenlemiştir (TİKA,2022a).

2015 yılında Senegal'in kuzeyinde, Dakar'a 700 kilometre uzaklıkta TİKA'ya ait bir toplum kliniği açılmıştır. Kliniğe bir oda sağlandı, eczane, tedavi merkezi, tıbbi pansuman odası ve aşı odası TİKA tarafından onarıldı. Ayrıca Senegallilere mesleki eğitim konusunda destek verildi. Örneğin, 2022 yılında Ngor Belediyesi (Dakar'da bir şehir) ve ENFHT (Ulusal Turizm ve Ağırlama Eğitimi Okulu) ile ortaklık çerçevesinde Türk STK, Ngor'da yaşayan 30 genç için aşçılık, pastacılık, ağırlama yönetimi ve restoran hizmetini kapsayan mesleki eğitim düzenlenmiştir (TİKA,2022b). TİKA, özellikle Senegal'in güneyindeki Casamance'de kadın ve gençlerin girişimciliğini de desteklemektedir. Türk STK'ları, Kagamen Kadın ve Çocuk Derneği'ne yerel bir tahıl meyve ve sebze işleme birimi kurmaları için makine ve ekipman sağlamıştır (TİKA, 2023). TİKA'nın faaliyetleri teknik desteğe de ulaşmaktadır. 2020 yılında Senegal Ulusal Radyo-Televizyonuna video ve ses-ışık sistemleri gibi teknik malzemeler de sunmuştur.

Türkiye Diyanet Vakfı da Senegal'de kalkınma ve insani yardım çerçevesinde faaliyet gösteren aktif bir Türk STK'sıdır. Özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın savunduğu Müslümanlar arasında dayanışma ve yardımlaşmaya ilişkin İslami ilkeleri hayata geçirerek Türkiye'nin diplomasinin kilit unsurlarından birini oluşturmaktadır. Dinayet Vakfı, imamlara ve dini okul öğrencilerine temel gıda maddeleri sağlamaktadır. 2022 yılında Dakar'ın farklı bölgelerinde ihtiyaç sahiplerine 1700 gıda paketi dağıttı ve ülkenin kuzey ve güneyinde 6 su kuyusu açtı (Hajar, 2022). Diyanet ayrıca Senegal halkının tıbbi bakıma erişimini sağlayarak da onlara destek olmaktadır. Örneğin Aralık 2021'de Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) ile işbirliği içinde 400 Senegalli hastanın Katarakt ameliyatı kampanyasından yararlanmasına yardımcı oldu (Facebook-Türkiye Diyanet Vakfı, 2021). Türk Kızılay'ı da Senegal'de faaliyet göstermektedir. Dünya Gıda Örgütü'ne göre STK, 2017 yılında Senegal'in kuzeyinde (Saint-Louis, Matam ve Podor bölgeleri) açlık tehdidi altında bulunan 7000 aileye gıda temin etmiştir (Doğru,2018). Türk Kızılay, Ramazan ayında da gıda paketleri sunmanın yanı sıra, okullara tadilat desteği, ihtiyaç sahibi köylere su kuyusu ve sel felaketinden etkilenen ailelere yardım sağlamaktadır (Türk Kızılayı,2020).

3.2.1.2. Türkiye-Senegal İlişkilerinde Müslüman kimliği

Anayasası gereği laik/seküler bir devlet olmasına rağmen Senegal, inanca büyük önem veren Müslümanların çoğunlukta olduğu bir ülkedir. Ancak ülke, Müslümanlar ve Hristiyan azınlık arasında güçlü bir kardeşlik ilişkisini de güvence altına alan “ılımlı” ve hoşgörülü bir İslam görüşüyle, siyasi ve sosyal açıdan oldukça istikrarlı olmuştur. Senegal, İslam dünyasında önemli bir ülke olarak tanınmakta ve Arap ve Müslüman ülkelerle yakın ilişkiler sürdürmektedir. Dolayısıyla Türkiye, Recep Tayyip Erdoğan'ın temsil ettiği önde gelen İslami liderliği ve Osmanlı mirası sayesinde Senegal halkının gözünde doğal bir çekiciliğe sahiptir. Senegal Eğitim Bakanı eski Teknik Danışmanı Mourchid Ahmed Iyane Thiam, 2014 yılında Ankara'ya yaptığı ziyaretin ardından "Türklerin Senegal İslamının tasavvufa dayalı bir İslam olduğunu ve Senegal'in nüfusunun %95'inden fazlası Müslüman olan bir ülke olduğunu hatırlattıklarını, dolayısıyla kardeşlik bağları kurmanın önemini" ifade etmiştir (Asfiyahi,t.y.). Bu ortak din anlayışı, Türkiye'nin Senegal'deki dini diplomasisini güçlendirmesini sağlamaktadır. Her iki ülkenin de İslam İşbirliği

Teşkilatı üyesi olması ortaklıkları da kolaylaştırmaktadır. Türkiye'nin Senegal'deki insani yaklaşımı, Ankara'nın dış politikasında benimsediği İslami ilkelerle bağlantılıdır. Her iki ülke de Senegal'deki dini okulların kalitesini birlikte artırmayı öngörmektedir. Bu çerçevede Türkiye ve Senegal arasında kültürel değişimler gerçekleştirilmekte ve her iki ülkenin imamları karşılıklı ziyaretlerde bulunmaktadır. 2018 yılında Senegal halkı, Ramazan ayı boyunca düzenlenen Salam Festivaline katılan Türk Semazenlerini ilk kez keşfetmiştir. Yunus Emre Enstitüsü 2021 yılında da Dakar'da Türk imamların katılımıyla bir Tasavvuf konseri düzenlemiştir. “Bir Tasavvuf konserine katılmak için Senegal'deydim. Kendimi evimde hissettim. Senegal'in ‘Teranga’sını (misafirperverlik) hissettim. Senegalliler sıcak insanlar ve beni benimsediler. Hepimiz Müslümanız ve İslam'ın aynı değerlerini paylaşıyoruz” diyen Çamlıca Camii İmamı Yunus Balcıoğlu Senegal ulusal televizyonuna konuşmuştur (Documentaire,2022).

3.2.1.3. Kültürel Diplomasi ve Eğitim

Kültürel değişimler ülkelerin diplomatik ilişkilerinin yanı sıra halklar arası ilişkilerini de güçlendirilmesinde kilit role sahiptir. Türkiye'nin Afrika açılımı, Türkiye'nin tarihini, inançlarını, değerlerini ve dilini Afrikalılara anlatmayı amaçlayan proaktif kültürel diplomasi ile kolaylaştırılmıştır. Ankara, Afrika'da yayınlanan sinema endüstrisinin cazibesinden yararlanmaktadır. Senegal'de “Fatmagül Suçu Ne” gibi Türk filmleri medyada yayılmış ve Senegallilerin Türkiye'ye, coğrafyasına, tarihine ve kültürüne olan merakını artırmıştır. Türk dizilerinin Senegal gerçeklerine daha yakın bir kültürü yansıtması, Senegal'in görsel-işitsel ortamında kök salmalarını kolaylaştırmıştır ve böylece Türkiye'nin profilini yükseltmiştir. Ayrıca, Kasım 2023'te Senegal'deki ilk Türk Sinema Günleri, Türkiye Büyükelçisi Nur Sağman'ın himayesinde ve YEE işbirliğiyle Dakar'da başlatılmıştır (APS, 2023). Pathé Dakar sinemasında "Atatürk 1881-1991" filminin gösterimiyle başlayan bu günlerin amacı, Senegal halkını sinema aracılığıyla Türkiye'nin tarihine ve kültürüne yakınlaştırmaktır.

“Çikolata Sarayı” gibi Türk restoranları da son birkaç yıl içinde Dakar'a gelerek ve insanların ilgisini çekmektedir. Türk Büyükelçi Ahmet Kavas da Türk kültürünün ülkeye tanıtılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Lequotidien, 2022).

Örneğin ENFHT öğrencileri, Şubat 2022'de Senegal'de açılan Yunus Emre Enstitüsü ile işbirliği içinde Temmuz 2022'de Türk mutfağı üzerine düzenlenen bir atölyede uygulamalı eğitim almıştır. İlerleyen günlerde okulun bir restoranında Büyükelçi Kavas, çok sayıda diplomat, Senegalli hükümet yetkilileri ve çeşitli kurumların temsilcilerinin katılımıyla bir akşam yemeği düzenlemiştir (Alhas, 2022). Yunus Emre Enstitüsü'nün açılışı, Senegal'deki Türk yumuşak gücü açısından da bir dönüm noktasıdır. Enstitü, Türkiye'nin Senegal'deki görünürlüğünü ve itibarını artırmak için önemli bir araç ve her iki ülke için de bir kültürel değişim platformu olacaktır. Resmi bir basın açıklamasında Türk Büyükelçiliği, enstitü aracılığıyla “Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki dostluğu güçlendirirken kültür ve sanatımızı dünya çapında tanıtmayı, el sanatları, müzik, sanat, edebiyat, dil, mutfak ve sinema gibi birçok alanda dünya çapında kültürel alışverişi artırmayı” amaçladıklarını belirtilen sözlerle ifade etmiştir (Lequotidien,2022).

Eğitim alanında, Yavuz Selim'in okullarının yerini alan MAARIF okulları bulunmaktadır. Şu anda Senegal'de yaklaşık 1000'den fazla öğrencinin eğitim gördüğü dört MAARIF okulu bulunmaktadır. Okulların modeli, ülkenin ulusal programına ve en iyi eğitimi sağlamak için modern öğretim yöntemlerinin kullanılmasına dayanmaktadır. Okullarda dini ilimlerin yanı sıra Türkçe dili de öğretilmektedir. Türkiye ayrıca 1990'lardan bu yana Senegalli öğrencilere burs vermektedir. YTB'nin programı ve son yıllarda Türk üniversitelerine daha fazla Senegalli öğrencinin kabul edilmesiyle, Senegalli öğrencilerin Türkiye'deki sayıları artmaktadır. 2020'den önce Türkiye'de yaklaşık 300 Senegalli öğrenci vardı. Rektör Dr. Refik Polat, 2022 yılında sadece Karabük Üniversitesi'nde bu sayının 332 olduğunu söylemiştir. 2022'de Senegal'e yaptığı son ziyaret sırasında, “son üç yıldır Senegal'den öğrenci kabul etmeye başladık. Toplamda yerli ve uluslararası olmak üzere 50 bin öğrencimiz var, bunların içinde 332'si Senegalli öğrencimiz var ve bu yıl başka öğrenciler de bekleniyor. Bu sayının bu yıl 500 Senegalli öğrenciye çıkması bekleniyor” dedi (Dabo, 2022). Bu gezi aynı zamanda 2020 yılında iki Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Amadou Ba arasında imzalanan mutabakat zaptının ardından başlatılan Türk ve Senegal Üniversiteleri arasındaki işbirliği çerçevesinde gerçekleşmiştir (impact.sn, 2020). Bu anlaşma Senegal ve Türkiye arasındaki araştırma, eğitim ve sanayi alanlarındaki işbirliğini güçlendirmeyi amaçlıyordu. Her iki ülkenin akademisyen

heyetleri karşılıklı çalışma ziyaretlerinde bulundu ve Karabük Üniversitesi özellikle Cheikh Anta Diop Üniversitesi (UCAD) ve yakın zamanda yeni kurulan Ahmadou Mahtar Mbow Üniversitesi ile anlaşmalar imzaladı. Büyükelçi konuyla ilişkili olarak “2020 yılında 186 olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı bursiyerleri de dâhil olmak üzere ülkemizde eğitimlerini sürdüren öğrenci sayısı bugün 1500'e yükselmiştir. Üniversitelerimizden mezun olan Senegalli öğrenci sayısı ise 119'a ulaşmıştır”dedi (Ambassade de Türkiye à Dakar (@TC_Dakar_BE) / Twitter,2023).

3.2.1.4. Erdoğan'ın Senegal'deki Anti-Emperyalist Söylemi

Türkiye'nin Afrika'daki genişlemesi, varlıklarını kölelik ve sömürgeciliğe borçlu olan Batılı güçlerden farklıdır. Paternalist politikalar, emperyalizm ve sert güç altında varlıklarını güçlendirmişlerdir. Afrika ile Batılı güçler arasındaki işbirliği her zaman eşitsiz ve hatta konuşmalarından da anlaşılacağı üzere sömürü çerçevesi altında olmuştur. Türkiye Afrika'ya farklı bir işbirliği çerçevesi ile girmiştir. Ankara, Afrika'da sömürgeci bir mirasın olmamasından faydalanmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin yükselen bir güç olduğunu, sadece karşılıklı saygı çerçevesinde kazan-kazan işbirliğine ilgi duyduğunu ve emperyalizme karşı mücadelenin kıta ile paylaşılan bir değer olduğunu vurgulamıştır. Afrika'ya, aynı medeniyete mensup iki halk arasında “bir araya gelme” imajı veren bir retorikle seslendi. 2016 yılında, Batı küreselleşmesini yeni bir sömürgeleştirme modeli olarak tasvir ederek şöyle demiştir: “Biz Afrikalılar ve Türkler bu modele karşı direnişi temsil ediyoruz.” (Global Savunma,2022).

Erdoğan Senegal'e yaptığı beş ziyaret sırasında da bu ilkeleri hatırlatmıştır. Dakar'da yaptığı en ses getiren konuşmalardan biri 2013 yılındaki gezisi sırasında gerçekleşmiştir. Goree'deki “Köle Evi Müzesi”ni ziyaret eden Erdoğan, “Afrikalıların yaşadığı trajedinin en önemli tezahürlerinden biri olan bu mekânın daha aydınlık bir gelecek için bir düşünme temeli olmasını temenni ediyorum” dedi (Dünya Gazetesi, 2013). Kölelik konusunda Batı medeniyetini de sert bir dille eleştirdi: “Bakın, bu Batı emperyalizmidir. Onlar zulümle hareket ettiler” (Festival Geopolitique, 2020). Erdoğan ayrıca kazan-kazan işbirliği vaazında bulundu ve Senegal'de Afrika ve Türkiye için ortak refahı savundu: “Türkiye, Senegal de dâhil olmak üzere Afrika'nın uyanışını ve yükselişini içtenlikle desteklemektedir. Yaşasın Türk-Senegal dostluğu”

(Dünya Gazetesi, 2013). Erdoğan'ın Müslümanlara, Filistin'e ve İslam'a olan küresel bağlılığı Senegal'de de yankı bulmaktadır. Erdoğan, 2020 yılında Senegalli STK “JAMRA” tarafından “Yılın Adamı” seçildi. STK Başkan Yardımcısı Mame Mactar Gueye, “İlk defa Senegal dışından bir isim seçtik. Otuz kişiydik ve bir kişi bile itiraz etmedi. Erdoğan dışında dünyada İslam'ı bu kadar açık savunan başka bir lider olmadığını fark ettik” dedi (Arslan,2020).

Türkiye'nin yumuşak güce büyük önem verdiği görülmektedir. Afrika ile Ankara sadece doğal yumuşak güç kaynaklarından faydalanmakla kalmamış, insani diplomasi, kültür, eğitim ve dış politikada anti-emperyalist bir yaklaşım gibi araçlar da Ankara'nın çekiciliğini artırmıştır. Bununla birlikte ekonomik diplomasi de Türkiye ile Senegal arasındaki ilişkilerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Türkiye'nin Senegal'deki politikalarının etkilerini ve Senegalli sivil toplum ve diplomatların Türkiye algısını etkileyip etkilemediğini ölçmeden önce, Ankara'nın AK Parti döneminde Dakar'a yönelik ekonomik diplomasisini analiz etmekte fayda olduğu değerlendirilmektedir.

3.2.2. Türkiye'nin Senegal'deki Ekonomik Diplomasisi

Ekonomik diplomasi, Türkiye'nin Senegal'e yönelik dış politika yaklaşımının kilit bir unsurudur. Ekonomik konular Türkiye'nin Senegal'deki varlığını belirlerken, Türk işletmeleri de iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Erdoğan özellikle Senegal ile ekonomik ilişkilere ve Türk iş insanlarının bu çerçevede oynayabileceği role büyük önem vermiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı'na Senegal'e yaptığı tüm ziyaretlerde geniş bir girişimci heyetinin eşlik etmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin ekonomik ve ticari boyutunun bir göstergesidir. TİKA, DEİK ve MÜSİAD'ın artan rolüne ek olarak, iki ülke temel işbirliği çerçeveleri sunan ortak diplomatik platformları paylaşmaktadır. Bu bölümde ilk olarak Türkiye'nin Senegal'e yönelik ekonomik diplomasisinin amaçları ve kapsamı, ikinci olarak da çerçevesi ve araçları analiz edilmektedir.

3.2.2.1. Türkiye'nin Senegal'deki ED'sinin Amaçları ve Kapsamı

Türkiye'nin Senegal'deki ekonomik varlığının temelini ticari hedefler ve ticaret oluşturuyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Şubat 2022'de düzenlenen son Türkiye-

Senegal İş Forumu'nda, “Ekonomik ilişkilerimizi geliştirmek için mevcut imkânları kullanmalı ve yeni mekanizmaları hayata geçirmeliyiz. Senegal'in bölgesinde ekonomik bir merkez olma potansiyeli taşıdığını biliyoruz. Bölgedeki konumu ve gücüyle Senegal, Batı Afrika ülkelerine açılan bir ihracat kapısıdır” dedi (Presidency of the Republic of Türkiye, 2022). İhracatın teşviki, Türkiye'nin AK Parti dönemindeki politikasının temel özelliklerinden biridir. Türkiye'nin siyasi ekonomisi şu anda büyük ölçüde Orta Doğu'ya ve aynı zamanda Afrika'ya yapılan ihracatla destekleniyor. Ankara şu anda Afrika'daki 44 büyükelçiliğini kıta ile ekonomik ve ticari ilişkilerini güçlendirmek için kullanmaktadır. Senegal ile ekonomik ilişkiler çoğul ve çok boyutludur. Türkiye Senegal'de sadece Türk ihracatını, işletmelerini ve ürünlerini tanıtmayı amaçlamamakta, aynı zamanda bu ülkeyi Batı Afrika bölgesine açılmak için bir kapı olarak görmektedir. İki ülke arasında ticaret, balıkçılık, tarım, enerji ve ulaştırma alanlarını kapsayan ekonomik anlaşmalar imzalandı. Prof. Dr. Ahmet Kavas'a göre 2010 yılında sadece 85 milyon dolar olan ticaret hacmi artmaya devam etmektedir. 2022 yılında bu oran 720 milyon dolara ulaşmıştır (Dia,2014; Ambassade de Türkiye à Dakar (@TC_Dakar_BE) / Twitter,2023). Hedef, ticari alışverişlerde hızla 1 milyar dolara ulaşmaktır. Türkiye'nin Senegal'e başlıca ihracatı demir ve çelik; hububat, un, süt ve pastacılık ürünleri; makineler, mekanik cihazlar ve aletler; çimento, toprak, taş, tuz, kükürt, alçı, kireç; plastik ve mamulleridir. Diğer taraftan, Senegal'in Türkiye'ye başlıca ihracatı metal cevherleri, cüruf ve kül; gıda sanayi artıkları, hayvan yemleri; yağlı tohumlar ve meyveler, saman ve yem; mücevherat; balık, deniz ürünleri vb.'dir (Senegal - Ankara Ticaret Odası, 2020).

Türk işletmeleri Senegal'de ayrıcalıklı bir yere sahiptir ve Yükselen Senegal Planında (PSE) önemli bir rol oynamaktadır (Le Plan Sénégal Emergent, t.y.). Türk yatırımları artmakta ve inşaat alanındaki kamu ihalelerinin çoğu Türk şirketlerine verilmektedir. Örneğin, Diamniado Abdoulaye Wade Stadyumu, Abdou Diouf Uluslararası Konferans Merkezi ve Blaise Diagne Uluslararası Havalimanı işlerinin %30'u Türk şirketleri tarafından gerçekleştirilmiştir. SUMMA ve LİMAK gibi Türk müteahhitler Senegal'de özellikle aktiftir. Türkiye'nin Dakar ile ekonomik ilişkilerinin kapsamı, Falémé'nin büyük metal cevherlerinin Tosyalı tarafından gelecekte işletilmesiyle madenler alanına da ulaşmıştır. Türk savunma sanayii de Türkiye'nin diplomatik ağından faydalanarak Türk ekonomik diplomasisinin bir parçasıdır.

Senegal ordusu 2018 yılında 25 adet Türk yapımı Ejder Yalçın zırhlı aracı ve dört adet Türk yapımı Ejder TOMA çevik kuvvet aracı satın almıştır (Daily Sabah,2020b). Ayrıca 2022 yılında bazı gayri resmi kaynaklar Senegal hükümetinin Türkiye'den askeri alışveriş yaptığını öne sürmektedir.

Ancak Türkiye-Senegal ekonomik işbirliği sadece ticaret ve yatırım tanıtımından ibaret değildir. Türkiye'nin Senegal'e yönelik ekonomik diplomasisinde Türk şirketlerini desteklemeyi amaçlayan mali diplomasi aktörleri de yer almaktadır. Örneğin 2017 yılında Türk Eximbank, Summa İnşaat Şirketi tarafından inşa edilecek olan CICAD İş Oteli, CICAD Fuar Merkezi ve Diamniadio Çok Fonksiyonlu Spor Merkezi (Dakar Arena) Projesi için kredi sağlamıştır (Global Trade Alert, 2017). Dakar Ticaret, Sanayi ve Tarım Odası Başkanı Mamadou Lamine Niang da Senegal'in İslami Finans alanında Türkiye ile işbirliğini güçlendirme fırsatına dikkat çekti: “Ortak bir bağımız var, o da İslam. Senegal bankaları henüz emekleme aşamasındayken Türkler İslami finans konusunda çok ileride. Türkiye'den İslami finans araçlarının kullanımını öğrenebiliriz. Bu bize çok yardımcı olacaktır.” (Bamse,2014b).

İki ülke vergilendirme konusunda da işbirliği yapmaktadır. Mart 2020'de Senegal Ulusal Meclisi, çifte vergilendirmenin önlenmesi ve dolandırıcılık ve kaçakçılığın önlenmesine ilişkin bir sözleşmeyi onaylamıştır. Dışişleri Bakanı Amadou Ba projeyi parlamenterlere sunarken “bu sözleşmenin amacı, bir yandan her iki devletin vatandaşlarının çifte vergilendirilmesini önlemek, diğer yandan da gelişen, çok biçimli ve karmaşık olan uluslararası vergi kaçakçılığını ve kaçınmasını önlemektir” dedi (Ndiaye, 2020):

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin bu hızlı büyümesini anlamak için, Türkiye'nin Ulusal Diplomatik Sistemi aracılığıyla kullandığı çerçeve ve araçları analiz etmeye değerdir.

3.2.2.2. Türkiye'nin Senegal'deki ED'sinin Çerçeveleri ve Araçları

Türkiye ve Senegal, yirmi yıl içinde etkileşimlerini ve değişimlerini güçlendirmelerini sağlayan ikili, çoklu taraflı ve çok taraflı işbirliği çerçevelerini paylaşmaktadır. İkili düzeyde iki ülke, resmi ziyaretleri sırasında ve 2006'dan bu yana beş toplantı gerçekleştirilen Karma Ekonomik Komisyon çerçevesinde işbirlikleri için

çeşitli anlaşmalar imzaladı. Ayrıca iki ülke arasında çeşitli iş forumları (2015'te Ankara'da, 2018'de, 2020'de ve 2022'de Dakar'da) düzenlenmiş, bunlardan dördü hem cumhurbaşkanlarını hem de Türk ve Senegalli iş insanlarını bir araya getirmiştir. Bu buluşma, DEİK ve Senegal Ulusal Ticaret, Sanayi ve Tarım Odaları Birliği (UNCCIAS) tarafından Senegal'de oluşturulan ve başkanlığını Fuat Toşyalı ve mevkidaşı Serigne Mboup'un yaptığı ortak İş Konseyi sayesinde de hayata geçirilmiştir (DEİK,t.y.c.). DEİK tarafından belirtildiği üzere:

DEİK/Türkiye-Senegal İş Konseyi 2015 yılında Türkiye ile Senegal arasında ikili iş ilişkilerinin artırılması hedefiyle kurulmuştur. Konsey, Türkiye'nin Senegal ve Afrika kıtasıyla ekonomik ilişkilerinin artmasına yönelik başta iş forumları, iş insanı heyet ziyaretleri, toplantı ve seminerler olmak üzere bir dizi faaliyet yürütmek amacıyla kurulmuştur. İş Konseyinin ana hedefi Türk ve Senegalli iş insanlarının daha sık bir araya gelmesi ve iş birliği fırsatlarının yaratılarak somut ortaklıklara dönüşmesine katkıda bulunmaktır (DEİK,t.y.c)

MÜSİAD ayrıca Afrika'daki ve özellikle Senegal'deki varlığını geliştirmek için çaba sarf etmektedir. Senegalli iş insanlarıyla işbirliğini güçlendirmek ve Senegal'deki ekonomik fırsatları keşfetmek amacıyla MÜSİAD tarafından Ağustos 2021'de Senegal-Türkiye İş Forumu ve Senegal İş Gezisi düzenlendi. 18 Türk ve 40 Senegalli iş insanının katıldığı etkinlikte, Türkiye'nin Dakar Büyükelçisi Ahmet Kavas, MÜSİAD Senegal Temsilcisi Faruk Baştürk, MÜSİAD Yönetim Kurulu Üyesi ve Diplomatik İlişkiler Komitesi Başkanı Mehmet Zeki Güvercin ve MÜSİAD İhracatı Geliştirme Ticaret Eşleştirme Komitesi Başkanı Davut Altunbaş da yer almıştır. Bu forum sırasında Güvercin, MÜSİAD'ın ihracat ve ithalatın teşviki ve Senegal'in sunduğu tüm ekonomik potansiyel aracılığıyla ülkenin ekonomik kalkınmasındaki kararlılığını dile getirmiştir. Kendisi şunları söylemiştir:

Senegal'in kuruluşundan bu yana hiç darbe yaşamamış olması istikrarlı bir ülke olduğunun kanıtıdır. Senegal, Türk iş insanları için önemli fırsatlar barındırıyor. Öncelikle 4,1 milyar dolar ihracatı ve yaklaşık 8 milyar dolar

ithalatı var. Moritanya, Mali, Gambiya ve Gine ile komşu olan Senegal, 190 bin kilometrekarelik bir ülke ve toplam 38 milyon nüfuslu bir havzaya doğrudan hitap ediyor. Afrika kıtasının Akdeniz, Hint Okyanusu ve Atlas Okyanusu'na kıyısı bulunurken, Senegal'in de Atlas Okyanusu'na toplam 531 kilometrelik bir kıyısı bulunuyor. Bu da ülkenin özellikle balıkçılık alanında çok önemli bir potansiyele sahip olduğunu gösteriyor. MÜSİAD olarak buraya yaptığımız iş gezisinde, Senegal'in Türkiye ile hem ihracatını hem de ithalatını geliştirmesi için önemli B2B görüşmeleri gerçekleştirdik. Covid sürecinde Senegal İş Forumu'na gelen iş adamlarının taleplerini de göz önünde bulundurarak Senegal'in ithalat yaptığı ülkelerin iyi incelenmesi gerektiğini bir kez daha tespit ettik. Senegal Belçika'dan 500 milyon dolar civarında ithalat yapıyor. Hollanda'dan da benzer bir rakam var. İsviçre ve Mali'ye ihracatı çok yüksek; yarım milyar doların üzerinde (MÜSİAD,2021).

TİKA, Senegal'deki Türk işletmelerinin tanıtımında da aktif bir rol oynamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, ajans Senegal'de Türk firmalarıyla işbirliği içinde 186 tadilat veya inşaat projesi yönetmiştir. Bu araçlara ek olarak Senegal, DEİK tarafından düzenlenen üç Türkiye-Afrika Zirvesi ve iki Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu'na katılarak Türkiye ile ticaret anlaşmaları da imzaladı. Türk Büyükelçiliği, Senegal'deki Türk ticaret ve iş dünyası savunuculuğunda da önemli bir rol oynamakta, Türk iş insanları/işletmeleri ile yerel makamlar arasındaki ilişkileri kolaylaştırmakta, Senegal'in ekonomik potansiyelini raporlamakta ve Senegalli ve Türk iş insanları arasındaki ortaklıkları teşvik etmektedir.

Çoklu taraflı ve çok taraflı düzeylerde her iki ülke de derin müzakere ve işbirliği platformlarına sahiptir. “Her iki ülke de aynı Sünni İslam'ı paylaşmaktadır. Paris'teki Diplomatik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde (CEDS) profesör ve Sciences-Po Bordeaux'daki “Les Afriques dans le Monde” (LAM) laboratuvarında Yardımcı Uzman olan Oumar Ba, “Üyesi oldukları İslam İşbirliği Teşkilatı, onlara

ekonomik ve ticari işbirliği için ayrıcalıklı bir çerçeve sunuyor” dedi (Lechapelay, 2017). İki ülke İİT çatısı altında işbirliği yapmakta ve Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalamış bulunmaktadır. Senegal özellikle pamuk ihracatı için Türkiye'nin desteğiyle PRETAS'tan yararlanmıştır (Korkut & Civelekoglu, 2013). Afrika'daki bölgesel örgütlerle sürdürülebilir ekonomik işbirliği geliştirme çabalarını da sürdüren Türkiye, Senegal'in önemli bir üyesi olduğu ECOWAS ile ilişkilerini güçlendirmektedir. İki kuruluş, Senegal'in de katıldığı ilk Türkiye-ECOWAS ekonomik forumunda ekonomik işbirliklerini derinleştirmek için 2018 yılında bir Ticaret ve Yatırım anlaşması imzaladı (TRT World, 2018).

Türkiye'nin ekonomik diplomasisinin, Senegal'de sadece hükümeti değil iş insanlarını da hedef alan bütüncül bir yaklaşımla oldukça proaktif olduğu söylenebilir. Ankara'nın ekonomik diplomasi ve yumuşak güç alanındaki çabaları kayda değerdir ve Senegal hükümetinin ve sivil toplumunun Türkiye'ye yönelik algısını şekillendirmiş görünmektedir. Aşağıdaki bölümde Türkiye'nin son on yılda Senegal'deki çekiciliği, Türkiye'nin markalaşmasının temel unsurları ve Senegalli sivil toplum ve politika yapıcılarının gözünde Ankara'ya güvenilirlik ve meşruiyet kazandıran faktörler analiz edilmektedir.

3.2.3. Araştırma Bulguları: Mülakatlar

Türkiye'nin yumuşak güç potansiyeli ve ekonomik diplomasisi, Senegal'e yönelik dış politikasının başarısına nasıl katkıda bulunmuştur? Bu soru tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Yumuşak güç “kalpleri ve zihinleri kazanma” yeteneğidir ve aynı zamanda bir güvenilirlik ve meşruiyet meselesidir. Türkiye Senegal'de daha çekici olmak için inandırıcılığını ve meşruiyetini geliştirdi mi? Bunu ölçmek için sivil toplum aktörleriyle derinlemesine mülakatlar yapılması ve onların Türkiye algısını öğrenmekten geçmektedir. Bu çerçevede mülakatlar Türkiye'nin Senegal'deki meşruiyetinin ve güvenilirliğinin yumuşak güç araçları -insani ve yardım diplomasisi, ortak bir Müslüman kimliği, kültürel diplomasi ve eğitim ve Erdoğan'ın anti-empyralist konuşması- aracılığıyla arttığını ortaya koymakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik varlığının ve başarılarının önemini de ortaya koymuştur. Türk şirketleri Senegal'deki Türk varlığının meşrulaştırılmasına katkıda bulunmuş ve Senegalli sivil toplum ve diplomatik aktörler tarafından Türkiye'nin

algılanmasında marka elçileri olarak ortaya çıkmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakatlar, Türkiye'nin nasıl algılandığına ve bunun siyasi liderleri Ankara lehine ikna etmeye nasıl katkıda bulunduğu dair kanıt toplamaya yardımcı olmaktadır. Görüşmeler Fransızca'dan tercüme edilmiş ve uzaktan yapılmıştır.

Görüşülen kişiler: Ankara'da görevli bir diplomat, üç gazeteci, bir Siyaset Bilimi Profesörü, bir Doktora Öğrencisi ve Siyaset Bilimi Öğretim Görevlisi ve bir uluslararası hukuk ve Avrupa hukuku avukatı.

Görüşülen kişiler, AK Parti'nin iktidara gelmesinden bu yana Türkiye ile Senegal arasındaki ilişkilerin hızla geliştiği ve 2000 yılından bu yana Senegal politikasında yaşanan iç değişimler fikrini paylaşmaktadır. Fadilou Ndoye'ye göre:

2000 yılında Senegal'in başındaki çoğunluğun değişmesiyle liberallerin geliştiği kutsanırken, Türk tarafında Recep Erdoğan'ın Başbakan olarak iktidara gelişi iki ülke arasındaki alışverişin akışkanlığını ve Dakar ile Ankara arasında çeşitli dokunsal sembollerini kutladı. İlişkiler 2012'den sonra Dakar tarafında giderek artan Türk varlığı ve talepleriyle daha da gelişti.

Profesör Moussa Diaw, Macky Sall'ın başkanlığı döneminde Dakar ve Ankara arasındaki diplomatik bağın güçlenmesinin başlarında Türk işletmelerinin artan varlığını şu şekilde özetledi:

İki ülke arasındaki işbirliği güçlendirildi. Türkiye birkaç yıldır ortaklıklar, işbirliği ve değişimler açısından Afrika'da bir atak içindeydi. Bu durum, Türk şirketlerinin “Yükselen Senegal Planı”nı güçlendiren ekonomik kalkınma projelerine ve yapılarına dâhil olduğu ve bunları yürüttüğü Senegal ile teması destekledi. Bu anlamda iki cumhurbaşkanı işbirliklerini güçlendirmişlerdir.

Senegalli diplomat Ibrahima Traoré de iki ülke arasındaki ilişkilere ve Türkiye'nin ekonomik varlığına vurgu şu şekilde yaptı:

Türkiye ile Senegal arasındaki ilişkiler çok dinamik ve bu durum Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Dakar'a ve Cumhurbaşkanı Macky Sall'ın

Türkiye'ye yaptığı çok sayıda ziyaretle de teyit ediliyor. Senegal'deki Türk yatırımları giderek artmaktadır. Ve Senegal birçok Türk binası ile donatılmıştır. Bunlar arasında Ulusal Arena, Abdoulaye Wade Stadyumu, Diamniadio konferans merkezi, Radisson of Diamniadio ve ulusal faiz marketini sayabiliriz.

Ancak görüşmelerde, Senegal'in ekonomik fırsatlarının yanı sıra Türkiye'nin de aralarında bulunduğu yükselen güçlerin ilgisini çeken stratejik konumu da vurgulanmıştır. Mouhamed Diene: “Ülkenin istikrarını ve stratejik konumunu gözden kaçırmamalıyız. Dahası, Senegal yakında petrol ve doğalgazını kullanmaya başlayacak ve ülkedeki altın, zirkon, fosfat ve Falémé'deki demir gibi diğer maden kaynaklarını da unutmamak gerekir. Tüm bu faktörler firmaların ve büyük şirketlerin iştahını kabartıyor” sözleriyle bu duruma dikkat çekti.

Görüştüğümüz kişiler için dini parametre Dakar ve Ankara arasındaki diplomatik yakınlığın kilit bir unsurudur. Araştırmacı Pape Ousmane Thiaw, [“Türkiye ile Senegal arasındaki işbirliğinde İslam'ın belirleyici bir faktör olduğunu düşünüyor musunuz?”] sorusuna: “Evet, öyle düşünüyorum. Tarihî olarak Senegal'in diğer Müslüman ülkelerle çok iyi bir işbirliği var” dedi. Pr. Diaw da bu görüşü paylaşmış ve şu açıklamayı yapmıştır: “İslam, iki ülke arasındaki yakınlaşmayı destekleyen ihmal edilemez bir parametre olmuştur. Bu din çerçevesinde dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma bağları kurmamızı sağlıyor”.

Hatta bu durum İbrahima Traoré tarafından Senegal ve Türkiye arasında gelişen ilişkilerin belirleyici unsurlarından biri olarak gösterilmektedir: “Bence din belirleyici faktördü çünkü Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Müslüman ülkelere büyük saygısı var. Siyasi istikrar da yardımcı oluyor ve Türkler teslimat sürelerine çok saygılılar.” Görüşülen kişiler tarafından İslam, Ankara'nın Senegal'deki imajını olumlu kılan Türkiye'nin insani yardım faaliyetlerinin dayanağı olarak algılanıyor. Thiaw, “Türkiye ile Senegal arasındaki işbirliğinin insani yönü, Ankara'nın Senegal'deki çekicikliğini güçlendirecek gibi görünüyor. Ne de olsa bu iki ülke başta dayanışma olmak üzere pek çok İslami değeri paylaşıyor” dedi. Türkiye'nin Ramazan ayı ve diğer dini kutlamalar sırasında yaptığı yardımlar, Senegal'deki Türk ulusu algısı üzerinde

özel bir etkiye sahip. Gazeteci Daouda Sow'a göre “bu, devletten devlete ilişkinin ötesinde, halkların Ankara'ya olan sempatisini pekiştiren ve güvenilebilecek bir dost ve Müslüman kardeş görüntüsü veren bir yumuşak güç aracıdır”.

Ndoye'nin ifadeleri çerçevesinde:

Dini araç Senegal'de şüphesiz önemli bir referanstır. Bir zamanlar kıtada bu tür insani amaçları sağlayan esas olarak Suudi Arabistan'dı, ancak Riyad'daki “gerontokrasi” ile bu tür Afrika öncelikleri gölgede kalmış gibi görünüyor. Doğa boşluktan nefret ettiği için Türkiye liderliği ele aldı. Bu tür girişimler, özellikle kırsal kesimde ve aynı zamanda ve özellikle iç işlerinin yürütülmesinde hâlâ etkisini koruyan dini çevrelerde bir destek ve kabul hareketi yaratıyor.

Ayrıca Ndoye, bu İslami kimliğin Türkiye'nin diğer yabancı ortakları üzerindeki bir avantajı olduğunu da vurguladı. Ona göre Türkiye'nin sesi “dini açıdan daha az avantajlı olan ama aynı zamanda ve her şeyden önce Müslüman bir varlıkla anlaşmazlık içinde olan Tel Aviv gibi şansöyeliklerden çok daha duyulabilir görünüyor.”

Mülakatlar ayrıca iki ülke arasında “güvenilir bir ilişki” (trustworthy relationship) konusunu da ortaya çıkardı. Gazeteci Mouhamadou Lamine Ndiaye, “Benim için avantaj bu dini diplomaside yatıyor, her iki ülke de Müslüman çoğunluğa sahip, güvenilir bir ilişki kurmak daha kolay çünkü bu ilişkinin temeli bir şekilde her iki ulusun da paylaştığı ve aynı zamanda uluslararası kurumlarda temsil ettiği İslam'a dayanacak” dedi.

Profesör Diaw da bu güvenilir ilişkinin altını çizdi ve Türkiye'nin Senegal'deki olumlu imajında Türk işletmelerinin rolüne dikkat çekti. Cumhurbaşkanı Macky Sall'ın bile Türk şirketlerini tercih ettiğini hatırlattı:

Bu özellikle Türk şirketlerinin teslimat sürelerini karşılayan başarılarına yansıyor. Üstelik Cumhurbaşkanı Macky Sall bunu birkaç kez yineledi çünkü sürekli yabancı şirketlere, özellikle de Türk şirketlerine çağrıda bulunduğu için

eleştiriliyordu. Türkler, ister spor ister kültürel altyapılar olsun, projelerin gerçekleştirilmesi için belirlenen son teslim tarihlerine saygı duyuyorlar. Bu da bu şirketlerin önünü açıyor çünkü başkan teslimat sürelerine uymak konusunda istekli. Bu da onları ayrıcalıklı kılıyor... Teklif verdiklerinde, genellikle son teslim tarihlerine ve taahhütlere saygı temelinde seçiliyorlar. Siyasi konuların ötesinde ilişkiler bu düzeyde güçlendi. Erdoğan'ın Dakar'a yaptığı çok sayıda ziyareti gördük. Türkiye'deki siyasi huzursuzluktan sonra da iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin Yavuz Selim okulları meselesinin çözümünde nasıl bir uzlaşmaya yol açtığını gördük.

Diene ayrıca Türk varlığının kolaylaştırıcı bir faktörü olarak teslim sürelerine ve taahhütlere uyulmasının altını çizdi:

Bu mevcudiyet, başta işlerin yürütülmesinde şartnamelere uyulması olmak üzere çeşitli faktörler tarafından kolaylaştırılmaktadır... Türkiye son on yıldır Senegalli yetkililerin güvenini kazanmıştır. Türkiye'nin diğer yabancı güçlere göre avantajları, işbirliğinin niteliği üzerinden analiz edilebilir. Bir devlet, ilişkilerini çeşitlendirerek, özellikle de ana ihale şirketlerinin karşılaştırmalı üstünlükleri ve sözleşme şartnamelerine uyulması bakımından daha fazla kazanç elde eder. Devletler giderek daha fazla kazan/kazan işbirliği mantığı içinde yer alıyor.

Ibrahima Traoré'ye göre de Türkiye, Senegal'deki diğer yabancı ortaklara göre rekabet avantajına sahip. Ona göre Senegalli karar alıcılar, “kalite, maliyet ve Türk şirketlerinin ciddiyeti nedeniyle Türkiye'ye daha daha çok güveniyorlar ve bu da iki yıl içinde gerçekleştirilen Stadyum gibi teslimat sürelerine saygı ile tercüme ediliyor”.

Fadilou Ndoeye de Türk şirketlerinin bu algısına dikkat çekerek, Türkiye'nin Afrika ve özellikle Senegal politikasının herhangi bir koşula bağlı olmayan siyasi özelliğini açıkladı:

Uluslararası finans kuruluşları masaya bir takım ekonomik ve siyasi şart koyarken, Ankara diğer devletlerin iç işlerine karışmıyor. Bu durum, Türk Devleti'nin ortaklarının davranışları karşısında sergilediği bu vizyon ile Afrika Devletleri ve özellikle Senegalliler nezdinde olumlu bir yankı bulmaktadır. Sonuç yükümlülüğü aslında Türk ortaklarının gözünde görünür bir şekilde başarılı olan şeydir. Dahası, Türkiye yatırım projelerinde en azından resmi olarak bir “kazan-kazan” modeli satma eğilimindedir. İşin kârlılığı, özellikle yerel halk tarafından düzenli olarak belirtiliyor.

Mouhamed Diene ayrıca “büyük güçler arasındaki işbirliğini yönlendiren emperyalist mantığın aksine, Türklerin veya Çinlilerin söz konusu ülkenin politikaları konusunda daha az dikkatli olduğunu (özellikle yönetim, vatandaşların hak ve özgürlükleri konusunda içişlerine karışılmaması)” savunmuştur.

Pr. Moussa Diaw, iki ülke arasındaki güvenilir ilişkinin, ortaklıklarından duydukları karşılıklı memnuniyet ve vizyonlarındaki yakınlaşmadan da kaynaklandığını ifade etti. Moussa Diaw şunları dilegetirmiştir:

İki ülke arasında karşılıklı güven ve vizyon yaklaşması var. Ayrıca karşılıklı memnuniyet de var. Türk şirketleri onların şartnamelerini karşılıyor ve Başkan da bunu söyledi. Ne zaman bir Türk şirketi Senegal'de bir şey yapsa sonuçtan memnun oluyor. Bitmiş ürünlerinin kalitesi Başkan'ın beklentilerine uygun. Bu da iki ülke arasındaki güveni, bağları ve Türk şirketlerinin Senegal'deki itibarını güçlendiriyor.

Aslında ticaret ve Türk ürünlerinin varlığı Senegal halkının Türkiye'ye bakışını etkiledi. Görüştüğümüz kişilere göre Türk şirketleri, ticareti ve ürünleri Türkiye'nin

güvenilirliğini artırıyor ve Senegal'deki varlığını meşrulaştırıyor. Pape Ousmane Thiaw'a göre, "Türkiye'nin bayındırlık alanındaki uzmanlığı, özellikle dini yapıların inşası konusunda tüm dünyada kabul görüyor. Örnek olarak ve tarihî düzeyde, Türk Yapı uzmanları 1918'de mimarisi Osmanlı tarzından esinlenen Diourbel Ulu Camii'nin inşasına katkıda bulunmuştur."

Pr. Diaw'a göre:

İki ülke arasındaki ticaretin gelişimi ve Türk ürünlerinin Senegal'deki varlığı gözle görülür bir şekilde ortadadır. Özellikle Senegal halkının beklentilerine karşılık verdiklerini görüyorum. Örneğin mobilya gibi ürünler için Türkiye'ye giden çok sayıda Senegalli var. Dakar'da Senegalliler arasında popüler olan Türk mağazaları da var.

Türkiye-Senegal ilişkilerinin kültürel yaklaşımı da görüşülen kişiler tarafından Türkiye'nin ülkedeki varlığının belirleyici bir parametresi olarak anılmaktadır. Osmanlı mirası ve kültürü de Türkiye'yi çekici kılmakta ve Senegal halkının gözünde iyi ilişkileri meşrulaştırmaktadır. Mouhamed Diene konuya ilişkin şunları söylemiştir:

Türkiye, özellikle İstanbul ile görkemli geçmişine ilişkin zengin bir kültüre sahiptir. İslam, Osmanlı İmparatorluğu'nun örgütlenmesinin merkezinde yer almıştır ve bu İslam kültürü bugün Türk devletiyle birliktedir. Bu miras Türkiye'ye Müslüman dünyasında belli bir meşruiyet kazandırmaktadır. Dahası, Recep Tayyip Erdoğan kendisini "Müslüman dünyanın lideri" olarak konumlandırmaktadır. Zulüm gören Müslümanları desteklemektedir (Filistin, Myanmar'daki Rohingyalar, Çin'deki Uygurlar, vb.).

Dinin bu kültürel yönü uluslar arasında bir köprüdür ve Pr. Diaw konuyla ilgili şunları vurgulamıştır: "Türkiye'nin uyandırdığı kültürel bir merak da var. İki ülke arasında İslam dini ile mezhepsel bir yakınlaşma var. Türkiye, İslam'ın yayılmasında önemli bir rol oynamıştır ve bu dine olan bağlılıkları, ben de dâhil olmak üzere Senegallilerin Türkiye'ye ilgi duymasına neden olmaktadır". Ndiaye, Türk popüler

kültürünün de Senegal'de yankı bulduğunu söyledi: “Türk sineması Senegal'de kendini göstermeye başladı, birçok televizyon filmi ben de dâhil olmak üzere Senegalli izleyicilerin ilgisini çekti. Ve Türk sineması, Türk kültürünün, gastronomisinin, giyiminin vs. sondaj tahtasıdır.”

Diplomat Traoré ayrıca ülkeler arasındaki bu kültürel diplomasinin eğitim alanında da kendini gösterdiğinin altını çizdi. “Türkiye'nin ilginç bir dini önemseyen tarihi geçmişi var ve bu da (Senegalli) öğrencilerin önemli bir kısmının ilahiyat öğrenimi için kayıt yaptırmasına yansıyor”. Eğitim, özellikle MAARIF okulunun varlığı ile Senegal'deki Türk politikasının önemli bir parçasıdır. Diene şunlara dikkat çekmiştir: “Eğitim, gücünü genişletmenin en etkili araçlarından biri olmaya devam ediyor. İngilizler, Fransız Enstitüsü veya Çinliler arasındaki Konfüçyüs merkezleri gibi, Maarif Vakfı ve bursların verilmesi de Senegal'deki Türk politikasını destekleyen unsurlardır.”

Aynı şekilde Thiaw da şu açıklamayı yapmıştır: “Fransız ve Amerikan okullarını örnek alan Türkiye, MAARIF okulları aracılığıyla Senegal'de kendi eğitim modelini uygulayan ilk ülkelerden biri oldu. Türk Büyükelçisi bunu iki ülke arasında bir 'kardeşlik köprüsü' olarak değerlendiriyor. Ayrıca Türkiye şu anda Senegalli öğrenciler için birçok destinasyondan biridir”. Profesör Moussa Diaw ise şunları söyledi: “Birçok Senegalli aile çocuklarını bu Türk okullarına gönderiyor. Bu okullar, Senegalli ebeveynlerin ilgisini çekecek bir eğitim çeşitliliği ve içeriği sunuyorlar.”

Görüşmelere göre, siyasi alanda, başta Cumhurbaşkanı Erdoğan olmak üzere Türk liderlerin anti-empyralist söylemleri Senegal'deki Türkiye imajını da etkiliyor. Bu kapsamda Pr. Diaw şunları söyledi:

Türkiye yeni sömürgeci bir mantık içinde değil. Onu ilgilendiren şey uluslararası ticaretin gelişmesidir. Ticaret, işbirliği ve ekonominin yanı sıra barış ve dayanışma ilişkilerinin de güçlenmesini sağlar. Türkiye açıkça bu mantıkla uyumludur ve istilacı bir ideoloji tarafından yönlendirilmemektedir ki bu önemlidir. Gelişmekte olan bir ülkenin, Üçüncü Dünya'nın mantığıyla uyumludur ve engel teşkil edebilecek bir tahakküm ideolojisinin damgasını

taşımayan bir dayanışma ve işbirliği mantığıyla uyumludur. Batılı güçlerde hissedildiği gibi önyargılar yoktur ve bir konumlandırma ideolojisi hissedilmez. Türkiye'nin diplomatik destek alabilmek için ortaklıklarını güçlendirmesi gerektiği de unutulmamalıdır.

Ndoye, Senegal'deki politikasının herhangi bir koşula bağlı olmamasının yanı sıra, “Fransa ya da İngiltere gibi Batılı güçlerin aksine Türkiye'nin üstlenmesi gereken bir sömürge mirasının bulunmadığını” söyledi. Pr. Diaw ise şunları ekledi:

Bir cazibe faktörü olarak siyasi yönün de olduğunu vurguladı. Senegal ve Türkiye arasında uluslararası ilişkiler anlayışları, Güney-Güney işbirliğini güçlendirme arzuları ve uluslararası sahnedeki statüleri bakımından bir vizyon yaklaşması var. İki ülke, uluslararası sistemin işleyişiyle ilgili konularda genellikle aynı pozisyonları almaktadır. Örneğin Türkiye'nin Rusya-Ukrayna ihtilafı konusundaki tutumu Senegal tarafından da paylaşılmaktadır.

Ancak görüşülen kişilerden bazıları Erdoğan'ın anti-emperyalist söylemini daha çekinceli algıladı. Fadilou Ndoye şunları söyledi: “Bence bu söylem, esas olarak özgürleşme ve vesayetten kurtulma arayışındaki Afrikalıların duyguları üzerinde sörf yapmaya çalışan bir söylemdir. Ve bu, kıtanın Pan-Afrikanist hareketinin muhteşem bir dirilişine tanık olduğu bir zamanda, esas olarak gençler tarafından sorgulanan bir iddiadır”. Ndiaye ayrıca bu söylemi Erdoğan'ın “kendisini bölgenin Müslüman lideri olarak konumlandırmaya yönelik siyasi bir söylem”i olarak değerlendirdi. Şöyle devam etti: “Ve bu anti-emperyalist duruşun, şekillenmeye başladığı Senegal başta olmak üzere diğer Müslüman ülkelerde de yankı bulması son derece doğal. Bununla birlikte, daha bilgili kişilerin gözünde, bu konuşmanın teraziye gerçekten değiştirdiğini düşünmüyorum. Ağırlık eylemlerdedir.”

3.2.4. Senegal'de Türkiye'nin Çekiciliğinin Tartışılması ve Sınırları

Bu tezde ekonomi diplomasisinin iki anlamı vardır. İlk olarak, Türk dış politikasının ekonomik çıkarlarının ve performansının yurtdışında

somutlaştırılmasıdır. Ekonomik diplomasisinin yurtdışında alıcı bir ortam oluşturmaları, şirketleri ve ulusal ekonomik çıkarları desteklemesi ve rekabetçi bir küreselleşme çerçevesinde kazanımları artırması gerekir. Bu nedenle Türk ED'si, yurtdışındaki siyasi liderlerin ve ulusların Türkiye ve Türk şirketleri lehine ikna edilmesini kolaylaştıran bir yumuşak güç potansiyeline ihtiyaç duymaktadır. Kavramsal çerçevede de belirtildiği gibi, ekonomik diplomasi aynı zamanda yumuşak gücün etkinliğini ölçmeyi sağlayan bir ölçüttür. Türkiye kendi şirketlerini tanıtmayı ve ekonomik getiri için başkalarını ikna etmeyi başardığında, Türk yumuşak gücü işe yaramaktadır. İkinci olarak, ekonomik diplomasisi de Türkiye'nin yumuşak gücünü pekiştirmiştir. Senegal'de yapılan görüşmelerde anlatıldığı üzere, Türkiye'nin ekonomik performansları ve başarıları, Senegal için meşru bir ortak olarak Türkiye'nin güvenilirliğini güçlendirmeye yardımcı olmuştur. Bu çerçevede, ekonomi diplomasisi bir yumuşak güç aracıdır. Nitekim yapılan görüşmeler, Türk şirketlerinin Senegal'de bir şekilde marka elçileri (brand ambassadors) olarak faaliyet gösterdiklerini ve Senegallilerin Türkiye algısının şekillenmesine katkıda bulunduklarını göstermektedir. Türkiye'nin ulus markasını geliştirmekte ve varlığını meşrulaştırmaktadırlar.

Türkiye Senegal'de her şeyden önce Senegalli liderlerle kurduğu güvenilir ilişkiden kaynaklanan bir yumuşak güç potansiyeline sahiptir. “Güven” (*trust*), Senegal'e yönelik Türk dış politikasında bir yumuşak güç göstergesi olarak görülebilir. Türkiye, Senegal halkı nezdinde olumlu bir algıya sahip olmanın yanı sıra Senegal ile diplomatik yakınlıklarını kolaylaştıran bir uluslararası ilişkiler vizyonu yakınlığını da paylaşmaktadır. Birincisi, Senegal barışın inşasında proaktif bir aktördür ve Afrika'da ve dünyanın geri kalanında barışın inşası süreçlerine sıklıkla dâhil olmaktadır (UN,2018). Senegal birlikleri Ruanda, Darfour, Fildişi Sahili, Orta Afrika Cumhuriyeti ve diğerlerine savaş bağlamında ve Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında müdahale etmiştir. Türkiye de dış politikada insani bir yaklaşımla barışın inşasına olan bağlılığını ve çeşitli çatışmalarda arabulucu konumunu güçlendirmiştir (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs,t.y.c). Bu durum her iki ülkenin güvenlik ve barış konularındaki vizyonlarının yakınlaşmasını açıklamaktadır. Daha geniş bir uluslararası düzeyde Senegal, 1990'larda Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında Irak karşıtı koalisyonunda yer almıştır (Bayram,2019). Bu sadece Senegal'in Türkiye ile paylaştığı

barışın inşasına yönelik angajmanını göstermekle kalmadı, aynı zamanda Türkiye'de olduğu gibi kısmen batı odaklı bir politika izlediğini de gösterdi. Uluslararası ilişkiler vizyonundaki bu yakınlaşma, Ekim 2022'de Türkiye Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile Senegal Dışışleri Bakanı ve Yurtdışındaki Senegalliler Bakanı Aïssata Tall Sall arasında imzalanan bir Memorandum'a dönüştü. Anlaşma, Antalya Diplomasi Forumu ve Dakar Barış ve Güvenlik Forumu gibi diplomatik etkinliklerin düzenlenmesi konusundaki işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Senegalli Bakan, “Anlaşma, bu iki forumun organizatörlerinin, son derece önemli bir sembolizm eylemi olan iyi uygulamaların değişimi için yan yana birlikte çalışmalarına olanak tanıyacak” dedi ve ekledi: “Halk diplomasisi, ekonomik diplomasiden sonra şimdi de etkinlik diplomasisindeyiz (Diplomacy of Events)” (Ndiaye, 2022). Her iki ülke de Rusya-Ukrayna savaşı konusunda aynı pozisyonu paylaşmaktadır. Kiev ile Moskova arasında diyalog çağrısında bulunmaktalar. İkinci olarak, her iki cumhurbaşkanı da aynı dünya yönetimi vizyonunu ve BM Güvenlik Konseyi'nde reform ihtiyacını dile getirdiler. Hatta Cumhurbaşkanı Erdoğan, Afrika'nın Konsey'de bir koltuğa sahip olması için verdiği mücadelede Cumhurbaşkanı Sall'ı desteklemektedir (Moyo,t.y.). Erdoğan'ın “dünya beşten büyüktür” sloganı Cumhurbaşkanı Macky Sall tarafından da paylaşılmakta ve bu durum iki ülke arasında siyasi bir yakınlaşma yaratmaktadır. Son olarak, her iki ülke de laiklik gibi ortak bir siyasi paradigmayı paylaşmaktadır. Senegal'in ilk Cumhurbaşkanı Leopold Sedar Senghor Hristiyan azınlıktandı ve güçlü İslami çoğunluğa rağmen sömürgecilikten miras kalan devletin laikliğini korudu. Hatta bazı çalışmalar Kemalizm ile Senghor'un politikasını karşılaştırmaktadır (Buckley, 2017; Küçük, 2019; Jones, 2005). Ancak görüşülen kişilerden birinin (Fadilou Ndoeye) dediği gibi, “resmi olarak Dakar ve Ankara laik olsa bile, özellikle İslam'ın bir lider aradığı bir dönemde din paylaşımı canlı kalmaktadır”. Tüm bu siyasi benzerlikler iki ülkeyi yakınlaştırarak güvenilir bir işbirliği çerçevesi yaratmıştır.

Türk dış politikası Senegal'de sadece devletten devlete boyutunda değil, aynı zamanda milletten millete ve hatta firmadan firmaya boyutlarında da başarılı olmuştur. Dini paradigma doğal olarak iki ulusu yakınlaştırdı ve Türkiye Senegal'de “bizden biri” olarak görülüyor (beauty-güzellik). TİKA ve diğer Türk STK'larının insani yardım faaliyetleri Türkiye'ye Senegal halkının sempatisini ve saygısını kazandırmakta (benignity-iyilik), bu da Türkiye'yi Senegal halkının ve devletinin

gözünde güvenilir bir ortak olarak meşrulaştırmaktadır. Linda Yueh şunu savunmuştur:

Hayır kurumları ve sivil toplum örgütleri gibi sivil topluma ve genellikle yurtdışında faaliyet gösteren kültürel kuruluşlara daha fazla güvenmek işin bir yönüdür. Bu tür paydaşların bir ülkenin dış ekonomi politikasının oluşumuna ve işleyişine dâhil edilmesi, sadece merkezden değil tabandan gelen yumuşak gücün güçlendirilmesine ve teşvik edilmesine yardımcı olabilir (Yueh, 2020).

Kalkınma yardımları Afrika'da sıklıkla eleştirilmektedir(Carbonnier, 2010). Örneğin, eğitim, hayati altyapı veya insanların günlük olarak ihtiyaç duyduğu kaynaklara erişim gibi alıcı ülkelerin gerçek ihtiyaçlarını hedeflemek yerine piyasaların ortaya çıkmasını teşvik etmek için tasarlanmış kapitalist veya tüketimci bir yaklaşım benimseyebilir. Bu konuda TİKA eski Başkanı Serdar Çam, Türkiye'nin yaklaşımının "ülkelere ihtiyaçlarının ne olduğunu sormak ve onlara gerekli gördüklerini vermekten ibaret olduğuna dikkat çekti. Bunu bizden daha iyi biliyorlar. Duruma göre bu altyapı, kadın çiftçiler için eğitim ya da okullar olabilir" (Dedet, 2022). Senegal'de, yukarıda da belirtildiği gibi, TİKA'nın faaliyetleri bu yaklaşımın bir parçasıdır ve hastanelerin kapasitesini geliştirmeyi, kadın girişimciliğini desteklemeyi ve camiler gibi altyapıyı yenilemeyi amaçlamaktadır. Emel Parlar Dal ve Samiratou Dipama'nın da belirttiği gibi, genellikle Türkiye'nin Afrika'ya yaptığı yardımlar "Afrikalıların günlük yaşamları üzerinde mikroekonomik düzeyde, örneğin Ramazan ayında yoksullara gıda paketleri dağıtılması, yoksul ve ihmal edilmiş bölgelerde okullar inşa edilmesi, Afrikalılar için toplu katarakt ameliyatlari düzenlenmesi gibi, acil ve görünür bir etkiye sahiptir" (Dal & Dipama, 2023).

Türk şirketlerinin başarıları, Senegal'deki sözleşmelerindeki teslimat süresi ve yükümlülüklerine uymaları nedeniyle de hayranlık (*parlaklık*) yarattı. Gerçekten de, ekonomik başarıların pahalı maliyetlerine ek olarak teslimat süresi konusu Senegal'deki ana sorunlardan biriydi ve Fransa gibi kendisine pek de saygılı olmayan bazı yabancı ortakların imajını zedelemeye katkıda bulundu. Örneğin, son birkaç yıl içinde Fransa tarafından tasarlanan Dakar Bölgesel Ekspres Treni (TER), teslimat süresinin iki yıldan fazla gecikmesinin ardından büyük tartışmalara yol açmıştır (RFI,

2019). Türk şirketleri sadece performanslarıyla itibarlarını artırmakla kalmamış, aynı zamanda Senegal'de Türkiye'nin yumuşak gücünü güçlendirmiş ve iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin kilit bir unsuru haline gelmiştir.

Bununla birlikte, türk kamu diplomasisi ve ekonomik diplomasi Senegal'de cazip değer ve ilkeleri başarılı bir şekilde yaymış olsa da, dikkate alınması gereken bazı eksiklikler bulunmaktadır. İlk olarak, bir görüşmeci (Mouhamadou Lamine Ndiaye) Türk ulusunun Senegal'de hâlâ daha iyi tanınması gerektiğini ve daha etkili olabilmek için görünürlük kazanması gerektiğini vurgulamıştır. Türk varlığı dini ve ekonomik alanda hissedilse bile, halklar arası işbirliği daha da geliştirilmelidir. Spor, popüler kültür, tarım, tıbbi destek ve akademik işbirliği gibi bazı ortaklık alanlarından hâlâ yararlanılması gerekiyor ve bu alanlar Ankara'nın Batı Afrika ülkesindeki görünürlüğünü pekiştirebilir. İkinci olarak, Senegal ve Türkiye arasında güvenilir bir ilişki olsa bile, bazı kesimler Senegal'de yabancı bir gücün varlığına şüpheyile yaklaşmaktadır. Bazı süper güçlerle olan emperyalist ve eşitsiz işbirliği nedeniyle, örneğin Erdoğan'ın anti-emperyalist söylemi daha az duyuluyor. Türkiye'nin artan ekonomik varlığı bazen Senegal ekonomisinin yabancılara bağımlılığını ve kırılganlığını pekiştiren bir tehdit olarak algılanırken, halkın ekonomik egemenlik arayışı da giderek artıyor. Fadilou Ndoeye, “Birçok ses Türkiye'yi Senegal ekonomisini vesayet altına alan bu devletler ağına dâhil etme eğiliminde” dedi. Ticari açık halk arasında bir başka endişe kaynağı olarak kabul edilebilir. Senegalli ekonomist Mady Cissé konuya ilişkin şöyle yorum yapmaktadır: “Senegal'in bu ikili ortaklıktaki ticaret açığının büyüklüğü, kamu ihalelerini alan Türk şirketlerinin ağırlıklı olarak Türkiye tarafından tedarik edilmesinden kaynaklanıyor. Bu yaklaşım Senegal'in ithalat hacmini patlatıyor” (Dieng, 2022). Devamında ise şunları belirtmektedir: “Ticarette dengenin sağlanması için bir süreç başlatmak gerekiyor: yerel üretimin izin vermesi halinde Türk şirketlerini Senegal pazarından inşaat malzemesi tedarik etmeye zorlamak. Yerel içeriğin teşvik edilmesi önemli bir ilk kaldıraçtır, aksi takdirde Türkiye Senegal ile ilişkilerinde iki kat kazanmaya devam edecektir” (Dieng,2022). Büyükelçi Ahmet Kavas da Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ticari ilişkilerin dengeli olması gerektiğini vurguladığını söyledi.⁴⁵ Türkiye'nin Senegal'deki imajını olumsuz

⁴⁵ Ahmet Kavas, Kişisel görüşme.

etkileyebilecek bir diğer parametre ise Türkiye'deki Senegalli göçmenler konusudur. Senegal diasporasının ülkeye yaptığı para transferinin Senegal'in Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının %10'undan fazla olduğu ve bir kısmının Türkiye'de zor durumda yaşadığı söyleniyor (Ahmet Kavas ile kişisel görüşme). Hatta bazıları oturma izni olmadığı için 2021-2022 arasında Senegal'e sınır dışı edilmiştir. Bu uygulamalar sadece bireyleri değil ailelerini de etkilerken, Türk şirketleri Senegal ekonomisinin önemli bir bölümünü oluşturmaya devam etmektedir.

3.2.5. Kısa Bir Değerlendirme

Türkiye-Senegal ikili ilişkileri proaktiftir ve çoklu beklenen sonuçlar ve ortak refah ilkesi ile desteklenmektedir. Türkiye'nin dış politika yaklaşımı sadece devletten devlete ilişkileri değil, aynı zamanda ulustan ulusa ilişkileri de güçlendirmiştir. İki ülke arasındaki etkileşimin arka planında ekonomik konular yer almaktadır ve Türkiye'nin kamu diplomasisi Senegal'de Türkiye'nin yumuşak güç potansiyelini duyurmayı başarmıştır. Türkiye'nin İslami kimliğinin yanı sıra Türk dış politikasının insani yaklaşımı da Senegal'de yankı bulmaktadır ve Dakar ile Ankara arasında bir medeniyet köprüsü oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkiler vizyonlarının yakınlaşması ve Türk şirketlerinin başarıları, iki ülke liderleri arasında güvene dayalı bir ilişkinin güçlenmesine yardımcı olmuştur. Bu bölüm, ikili ve ekonomik ilişkilerde güvenilirlik ve meşruiyetin önemini vurgulamıştır. Senegal şu anda bir şekilde jeopolitik rekabetlerin kesişme noktasındadır ve uluslararası ortaklarını karşılıklı saygı ve kazan-kazan ortaklığına göre seçmelidir (Lô,2022). Bu çerçevede Türkiye, Senegal ile güvenilir bir ilişki kurmayı başarmış ve Türk şirketleri ve iş insanları Türkiye'nin itibar ve meşruiyetinde kilit bir rol oynamıştır. Bakan Aissata Tall Sall'ın da vurguladığı gibi iki ülke arasındaki ilişkileri ekonomik diplomasi belirlemiştir. Ekonomik diplomasi sadece Türk dış politikasında bir yumuşak güç aracı olmakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin Senegal'deki ekonomik çıkarlarını desteklemek için tüm Türk diplomatik araçlarının başarılı bir şekilde kullanılmasıyla da ilgili olmuştur. Bir sonraki bölüm Türkiye ile Senegal arasındaki işbirliğinin ekonomik sonuçlarını ve Türkiye'nin ticari açıdan kilit bir ortak olmak için harcadığı çabaya rağmen Senegal ekonomisinde şu anda işgal ettiği yeri daha iyi vurgulamaktadır.

3.3. Türkiye'nin Senegal'deki Ekonomik Performansı ve Başarıları

Yumuşak güç, zorlamadan ya da teşvik veya ödeme kullanmadan istediğini elde etme yeteneğidir. Kişinin değerleri, dış politikası ve kültürü aracılığıyla başkalarını cezbetme ve ikna etme kapasitesidir. Kamu diplomasisi, bir ülkenin yurtdışındaki itibarını, çekiciliğini ve başkalarıyla diplomatik ilişkileri güçlendirmek için yumuşak güç potansiyelini işaret eder. Ülkeler yumuşak gücü farklı dış politika amaçları doğrultusunda başkalarını etkilemenin bir yolu olarak kullanmaktadır. Yumuşak güç, Türkiye'nin Senegal ile yakınlaşmasında belirleyici bir faktör olmuştur. Türkiye'nin din, insani diplomasi ve kültür aracılığıyla sahip olduğu yumuşak güç potansiyeli iki ülkeyi yakınlaştırmış ve ekonomik ilişkilerini kolaylaştırmıştır. Türk ve Senegalli ekonomik aktörleri yakınlaştıran proaktif ekonomik diplomasi ile Türkiye, Senegal'deki itibarını güçlendirmesini sağlayan ve yumuşak gücünü de pekiştiren ekonomik araçlardan ve sonuçlardan yararlanmıştır. Ticaret, kazan-kazan ortaklıkları, sözleşmelerin taahhütlerine saygı ve parlak ekonomik başarılar Ankara'nın güvenilirliğini pekiştirmesini ve ayrıcalıklı bir ekonomik ortak olarak Senegal'deki varlığını meşrulaştırmasını sağlamıştır.

Bu bölümde, Türkiye ile Senegal arasındaki canlı ilişkilerin bir sonucu olan ve aynı zamanda Türkiye'nin Senegal'deki markalaşmasını güçlendiren ekonomik başarılar ve performanslar rakamlarla ve ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. İlişkileri 20 yıldan kısa bir süre önce güçlenen iki ülke, Türk şirketlerinin ve yatırımlarının önemli bir varlığıyla “Yükselen Senegal Planı” doğrultusunda ticari ve ekonomik ortaklıklarını artırmayı başardı. Bu bölümde ilk olarak Senegal hükümetinin ana ortaklarından biri haline gelen SUMMA'ya odaklanılarak Türk şirketlerinin Senegal'de altyapı, enerji ve gıda sanayi sektörlerindeki başarıları vurgulanmaktadır. İkinci bölüm Türkiye-Senegal ticari alışverişinin gelişimini analiz etmektedir. Üçüncü bölümde ise Senegal ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin geleceği ve ekonomik perspektifler vurgulanmaktadır.

3.3.1. Senegal'deki Türk Yatırımları ve Başarıları

Türk şirketleri özellikle Macky Sall'ın başkanlığı döneminde Senegal pazarına girmiştir. On yıl içinde pek çoğu Senegal ekonomisinde önemli bir yer edinmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan 2022 yılında Cumhurbaşkanı Sall'ın Ankara'ya yaptığı ziyaret sırasında şu açıklamayı yapmıştır: “Şirketlerimiz Senegal ekonomisine sadece inşaat ve taahhüt alanlarında değil, imalat alanında da katkıda bulunuyor. Enerji, çelik üretimi, sağlık hizmetleri, gıda sanayi, hazır beton üretimi ve altın işleme sektörlerinde faaliyet gösteriyorlar. Bu kapsamdaki proje ve yatırımların toplam değeri 1,5 milyar dolara ulaşmıştır.” (AA Daily Sabah, 2022a). Bu bölümde Türk şirketlerinin Senegal'in altyapı, enerji ve gıda alanlarındaki etkisi analiz edilmektedir.

3.3.1.1. Altyapılar

Türkiye'nin başarıları, 2013-2014 yılları arasında SUMM tarafından gerçekleştirilen ve 100 milyon dolara mal olan Abdou Diouf Uluslararası Konferans Merkezi ile başlamıştır (Dieng,2022). Bu merkez, Başkan Macky Sall tarafından Dakar'a 28 kilometre mesafede kurulan yeni modern Diamniadio Şehrinin en önemli altyapılarından biridir. SOGIP Kalkınma Direktörü Alhousseyni Ndiaye konuyla ilgili şunu belirtmiştir: “SUMMA, Türk bankası Eximbank aracılığıyla finansman sağlamayı ve işi 11 ayda tamamlamayı taahhüt ederek talep edilmeyen bir teklifte bulundu. Sonunda Abdou Diouf Uluslararası Konferans Merkezi'ni dokuz ayda inşa ettiler.”⁴⁶

Türk nüfuzunun ikinci adımı Uluslararası Blaise Diagne Havalimanı (AIBD) oldu. “2016 yılının başlarında Limak, Suudi BinLadin Grubu'nun %70'ini tamamladığı Blaise-Diagne'deki çalışmaları tamamlamak üzere Senegal'e davet edildi. Ekonomik zorluklar yaşayan BinLadin Grubu 2014 yılında havlu atmış, ardından havalimanı işletmecisi Fraport gelmişti” diyen Limak Yatırım'ın liman ve havalimanı projelerinden sorumlu yöneticisi Hakan Öztürk, havalimanını bitirmek ve işletmek için SUMMA ile bir konsorsiyum oluşturdıklarını söyledi (Dedet,2020b). “Daha sonra LİMAK ve SUMMA'nın her birinin %33 ve AIBD'nin (Senegal Devleti) %34

⁴⁶ SOGIP, Diamniadio ve Lac Rose Kentsel Bölgelerindeki Kamu Altyapı Yönetim Şirketidir (du Couëdic,2022).

hisseye sahip olduğu, dokuz üyeli bir yönetim kurulu (her ortak için üç kişi) ile LAS adında bir konsorsiyum kuruldu” diye ekledi (Dedet, 2020b). AIBD şu anda yılda ortalama iki milyondan fazla yolcu taşıyan, 1400 kişiye istihdam sağlayan ve Türk konsorsiyumunun 25 yıldır imtiyaz sahibi olduğu etkili bir havalimanıdır (Dedet, 2020b).

SUMMA ayrıca toplam maliyeti 30,8 milyon avro olan 12.700 metre karelik Radisson Hotel Dakar Diamniadio'yu da on ay içinde (2016-17 yılları arasında) tamamlamıştır (du Couëdic,2022). Hedeflenen teslim süresinde gerçekleştirilen bu projeler, Türkiye'nin güvenilirliğini ve Senegalli liderlerin Summa'ya olan güvenini pekiştirdi. 2017-2018 yılları arasında gerçekleştirilen Dakar Arena ve Dakar Expo Center'in sorumluluğu da üstlenildi. Dakar Arena (ya da Diamniadio Çok Fonksiyonlu Spor Merkezi) basketbol, boks, güreş ve tenis gibi etkinliklerin yanı sıra kültürel faaliyetlere de ev sahipliği yapabilecek 15.000 kişilik bir spor kompleksi olarak tanımlanmaktadır (Inauguration de la Dakar Arena au Sénégal (vidéo), 2018). Kompleks, Türk Eximbank'tan alınan kredi ile 117 milyon dolar değerindedir. Diamniadio şehiri sadece Senegal'in altyapısının modernizasyonunu göstermekle kalmaz, aynı zamanda Senegal'de eksik olan önemli yapılara da ev sahipliği yapacak şekilde yapılandırılmıştır. Bu perspektiften hareketle, Cumhurbaşkanı Sall ve Erdoğan, Ocak 2020'de Diamniadio Olimpiyat Stadyumu'nun (Abdoulaye Wade Stadyumu) inşası için bir mutabakat imzaladı (Ndao,2020). Senegal'in AFCON (Africa Cup of Nations) 2022'yi kazanmasının ardından Mart 2022'de açılışı yapılan ve 238 milyon avro maliyetle sadece 15 ayda teslim edilen bu stadyum, Türkiye'nin Senegal'deki en önemli başarılarından biri oldu. Açılışa sadece Cumhurbaşkanı Erdoğan katılmadı. Paul Kagame gibi Afrika Devlet Başkanları ve FIFA Başkanı Gianni Infantino da davetliydi. Bu 50,000 kişilik spor kompleksinde ayrıca 2000 kişilik daha küçük bir futbol stadyumu, bir antrenman sahası ve futbol dışındaki spor disiplinleri için kullanılabilecek daha küçük bir stadyum daha bulunmaktadır (Mbaye, 2020).

Alhousseyni Ndiaye “Summa'nın ne ulusal ne de uluslararası alanda herhangi bir rakibi yok. Şirket iki açıdan öne çıkıyor: teslim tarihlerine uyma becerisi ve aynı zamanda Türk bankalarından finansman sağlayabilmesi. Şantiyeleri için 24 saat gece ve gündüz ekipleri olan bir üsleri vardır. Türkiye'den dış kaynak kullanımı anlamına

gelse bile, lojistik, personel ve bunları karşılayacak araçlardan mahrum kalmıyorlar.” diyerek durumun önemini vurgulamıştır (du Couëdic, 2022). Ayrıca Summa'ya stadyumun yanında bir otel, bir eğlence merkezi ve bir alışveriş merkezi inşa etmesi için bir alan tahsis edildiğini de açıklamıştır (du Couëdic, 2022).

SUMMA ayrıca, 2014'teki lansmanından bu yana yıllarca süren durgunluğun ardından Amadou Mahtar Mbow Üniversitesi'nin inşaatını da gerçekleştirdi. Türk şirketi inşaatı 2021'in üçüncü ayında teslim aldı ve üniversite 2023'te ilk öğrencilerini karşılamaya hazır duruma geldi. Aralık 2021'de üniversiteyi ziyaret eden Yükseköğretim Bakanı şöyle söylemiştir: “İlk defa bu büyüklükte bir üniversite Afrika'da hayata geçirilecek. Aynı anda on binlerce öğrenciyi barındırabilecek kapasiteye sahibiz. Üniversite kampüsü düzeyinde 6000 yatağımız vardır. Yeni bir üniversite için UCAD'ın (Cheikh Anta Diop Üniversitesi) kapasitesine yaklaşıyoruz.” (Gueye,2021).

YAPI Merkezi'nin bir iştiraki olan Türk şirketi YAPIRAY da projenin ilk aşaması olan Dakar ve Diamniadio şehirlerin arasındaki demiryollarını inşa ederek Bölgesel Tren Ekspresi'nin (Fransızca TER kısaltmasıyla bilinir) uygulanmasına katıldı. İkinci aşama ise Thies bölgesini Dakar'a bağlamaktır. YAPIRAY Genel Müdürü Volkan Okur Yılmaz, toplam maliyetin 400 milyon Avro olduğunu ve projede 180'i Türk olmak üzere 2000 kişinin çalıştığını söyledi (Doğru & Çakmak,2019). Ayrıca, Türk iş adamı Mehmet Faruk Baştürk, bugün Senegal'de sektör lideri olan modern bir beton santrali olan “Baştürk Immobilier (Bisa)”yı kurarak inşaat sektöründe Senegal'e yatırım yaptı (Gossou,2022).

3.3.1.2. Enerji

Senegal 2023 yılında gaz ihracatçısı olacağı planlanmıştır. Yükselen Senegal Planı'nın kilit noktalarından biri olan “Gas to Power” projesi çerçevesinde 2025 yılına kadar ülkede elektriğe evrensel erişimi teşvik etmek için Senegal, bu zenginliğe güvenmektedir. Bu düşünceyle Senegal, üretim kapasitesini güçlendirmek için pazarı ortaklıklara açmaya başladı bile. Türk şirketi KARPOWERSHIP, ülkenin bu alandaki ilk ortağı oldu. Karpowership, 2019 yılından bu yana Karadeniz Powership Ayşegül Sultan yüzer enerji santrali aracılığıyla Senegal'in elektrik ihtiyacının %15'ini karşılıyor. Geminin geldiği gün, SENELEC (Senegal Ulusal Elektrik Kurumu)

Ekipman Direktörü Pape Toby Gaye şu açıklamayı yaptı: “Gemide, başlangıçta ağır fuel oil ile çalışacak, üretim yapacak ve SENELEC şebekesine enjekte edecek motorlar var. Normal bir enerji santrali gibi ama su üzerindedir.” (Ba,2023). İkinci adımda, bu yüzer tesis “Gas to Power” projesi çerçevesinde öngörüldüğü üzere sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ile çalışacak (Diop,2022). Karadeniz Holding'in ana iştiraki olan Karpowership, 8'i Afrika'da olmak üzere dünya çapında 11 ülkeye elektrik tedarik etmektedir (Dedet, 2020c).

Bir başka Türk şirketi olan ÇALIK da Senegal'in bu enerji devriminde yer almaktadır. Bağlı ortaklığı Çalık Enerji aracılığıyla Ekim 2020'de West African Energy, U.S. General Electric ve SENELEC ile Dakar yakınlarındaki “Cap des Biches”de 300 megavat kapasiteli Batı Afrika'nın en büyük enerji santrallerinden birinin inşası için bir anlaşma imzaladı. 350 milyon Avro tutarındaki proje Senegalli özel yatırımcılar tarafından finanse edilmektedir (Dedet, 2020c).

3.3.1.3. Gıda Endüstrisi

Gıda sektörü Türk iş insanları tarafından henüz keşfedilmeyi beklemektedir. Ancak Baştürk Immobilier'in sahibi Mehmet Faruk Baştürk, ülkedeki en büyük tahıl depolama kapasitesine sahip gıda işleme şirketi FKS FOOD ile pazarda yer almaktadır. Şirketi 2008 yılında Senegal'de kurdu ve şu anda yaklaşık 10.000 doğrudan istihdam yaratmış durumda (Ciss, 2023). Dakar'da açılan Türk franchise Çikolata Sarayı gibi diğer Türk küçük işletmeleri de bu sektörde büyümeye başladı (Gossou,2022). Mayıs 2022'de Senegal, 31'i Türk olmak üzere 70 iş insanının katılımıyla Uluslararası Gıda ve Ambalaj Fuarına (SENEFOOD, SENPACK) ev sahipliği yaptı. Etkinliğin organizatörlerinden Mohamed Ali Kalkan konuyla ilgili olarak “Hem ihracatçılara hem de Türk üreticilerimize Senegal başta olmak üzere tüm Afrika pazarını keşfetmelerini tavsiye ediyorum. Burada herkese çok iş düşüyor. Tamamen Türkiye'nin lehine bir durum. Hayal kırıklığına uğramayacakları bir pazar.” dedi (Arslan, 2022).

Türk şirketleri Senegal pazarını keşfetmeye devam ediyor. Çok sayıda kamu ihalesi almalarının yanı sıra Senegal'deki en büyük yatırımcılar arasında da yer alıyorlar. Dahası, Türk şirketleri Senegal hükümetinin başlıca sorunlarından biri olan istihdam yaratılmasına da büyük ölçüde katkıda bulunabilirler. Ahmet Kavas,

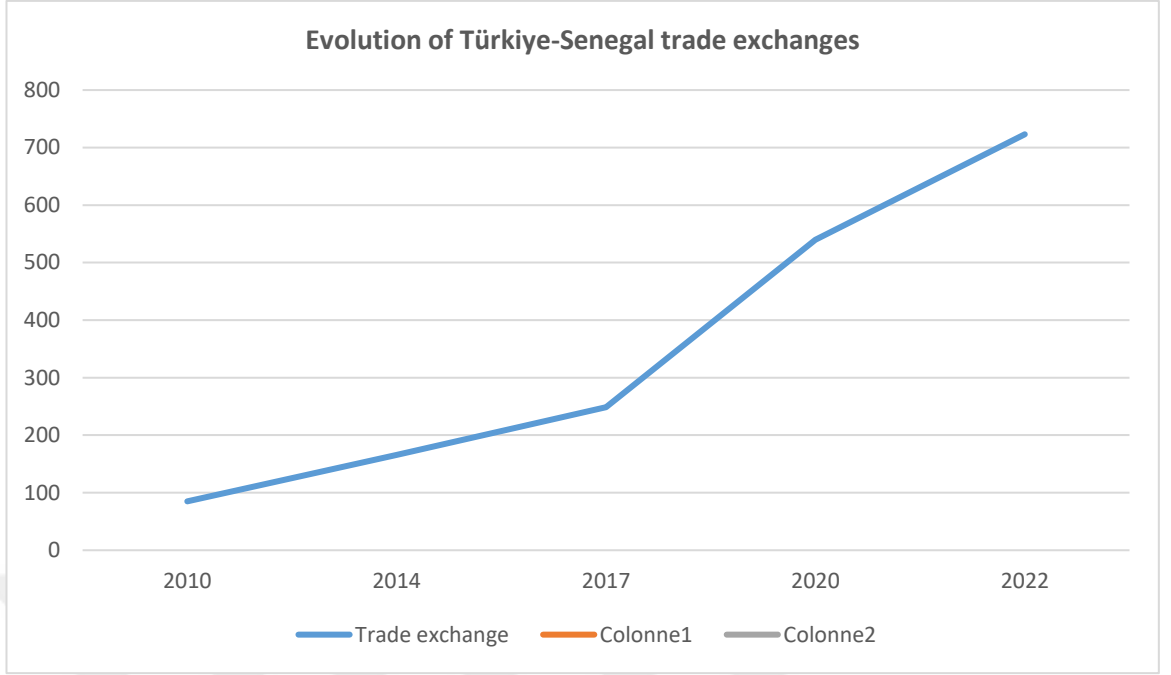
“Diamniadio stadyumunun inşaatı sırasında 4.000'i Senegalli olmak üzere 5.000 işçi çalıştı. Ve onlar sadece işçi değil aynı zamanda mühendisti. Örneğin yeni büyükelçiliğimizin inşaatı sırasında 500 Senegalliye karşı iki ya da üç Türk vardı. Bu projelerde çalışan işçilerin %80'den fazlası Senegalli. Hepsi bu işi öğrenmiştir. FKS'de yaklaşık 10.000 dolaylı istihdam yaratıldığına inanıyorum” diyerek Senegal ve Türkiye arasındaki işbirliğinde teknoloji transferi ve istihdam yaratma konusuna değindi (Ciss, 2023). Ayrıca, Türk şirketleri ağırlıklı olarak inşaat, enerji ve gıda endüstrisi alanlarında faaliyet gösterebilirler de, yaptıkları işler çoğuldu. Örneğin sağlık sektörüne hastane inşaatı ve donanımı ile müdahale ediyorlar (Ciss, 2023). Kavas, “Cap Manuel hastanesinin büyük işleri tamamlandı. Dünyanın en modern hastanelerinden biri olacak. Senegalli ve Türk doktorlar orada ameliyatlar yapacak.” diyerek bunu vurguladı.

Bununla birlikte, Türkiye'nin ekonomik diplomasisi iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin güçlendirilmesine de katkıda bulunmuştur. Bu çerçevede yapılması gereken çok şey olmasına rağmen, yirmi yıldan kısa bir süre içinde iki ülke arasındaki ticari alışveriş hızla artmıştır. Aşağıdaki bölüm Türkiye-Senegal ticari ilişkilerinin ithalat ve ihracat açısından gelişimini vurgulamaktadır.

3.3.2. Türkiye-Senegal Ticareti

Türkiye ile Afrika arasındaki ticari alışveriş son yirmi yılda hızla artmıştır. Afrika ile Türkiye arasındaki ticaret hacmi 2003 yılında 5,4 milyar dolar iken 2021 yılında en az 35 milyar dolara yükselmiştir (AA Daily Sabah, 2022b). Her iki tarafın diplomatik çabaları, başta zirveler ve ekonomik forumlar olmak üzere çoklu ekonomik diplomasi kanalları oluşumuna ya da Türkiye'nin sadece bölgesel örgütlerle ticaret diplomasisi çerçeveleri oluşturmaya değil, aynı zamanda Afrika ülkeleriyle ikili ilişkilerin güçlendirilmesine de olanak sağlamıştır. Senegal ile 2005 yılında sadece 35 milyon dolar olan ticaret hacmi, Şekil 8'de belirtildiği üzere 2022 yılında 720 milyon doların üzerine çıkmıştır (Dia,2023; Ahmet Kavas ile kişisel görüşme.).

Şekil 8: Türkiye-Senegal Ticari Alışverişinin Gelişimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

İki ülke arasındaki ticaret dengesi şu anda Türkiye lehinedir. 2022 yılında Türkiye'nin Senegal'e ihracatı 705,6 milyon dolara ulaşırken, Senegal'den ithalatı 17,5 milyon dolardır. Türkiye Senegal'e daha çok demir-çelik, gıda ürünleri, tarım aletleri, makine, ekipman ve son yıllarda daha çok tekstil ürünleri ve mobilya ihraç etmektedir (Insamer, 2023; Bamse, 2014a).

Tablo 6: 2022 Yılında Türkiye'nin Senegal'e İhraç Ettiği İlk 10 Ürün

Turkey Exports to Senegal	Value	Year
Iron and steel	\$221.65M	2022
Aircraft, spacecraft	\$68.28M	2022
Cereal, flour, starch, milk preparations and products	\$45.58M	2022
Machinery, nuclear reactors, boilers	\$41.55M	2022
Electrical, electronic equipment	\$38.83M	2022
Arms and ammunition, parts and accessories	\$35.98M	2022
Articles of iron or steel	\$27.59M	2022
Furniture, lighting signs, prefabricated buildings	\$25.29M	2022
Vehicles other than railway, tramway	\$20.84M	2022
Plastics	\$20.24M	2022

Kaynak: Tradingeconomic, t.y.

Senegal'in Türkiye'ye ihracatı balıkçılık ürünleri, gıda endüstrisi atıkları, hayvansal ürünler, pamuk, alüminyum gibi bazı metaller ve son zamanlarda yağlı tohumlar ve çekirdekli meyveler tarafından domine edilmektedir (Amar, 2020). Her iki ülke de özellikle Senegal'in Türkiye'ye ihracatını teşvik ederek ticari dengelerini eşitlemeyi amaçlamaktadır. Tarımsal gıda ve tarım ürünleri özellikle bunu sağlayabilecek fırsatlardır. Örneğin, Dakar Ticaret, Sanayi ve Tarım Odası Başkanı Mamadou Lamine Ndiaye “Türk pazarı mangoya çok aç, oysa bugün Türkiye'ye Asya'dan mango geliyor ve Senegal mangolarının kalitesinde değil. Bu Senegal için büyük bir fırsat” demiştir (Bamse,2014b).

2018 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Dakar ziyareti çerçevesinde düzenlenen bir ekonomik forum sırasında Cumhurbaşkanı Macky Sall iki ülke arasındaki ticareti daha da artırma arzusunu dile getirmiş, özellikle de mevkidaşından Türk iş adamlarını Senegal fıstığı almaya teşvik etmesini istemişti. “Özellikle tarımsal ticaret konusunda, Senegal yer fıstığı satın almak isteyen Türk ve Senegalli müteşebbisleri teşvik ediyorum. Çünkü bizim yer fıstığımız dünyanın en iyileri arasında yer alıyor. Çin de bunu teyit etti. Sayın Başkan, sizden ekonomik operatörlerinize, eğer iyi bir ürün istiyorlarsa, ülkeye dönmeden önce yer fıstığımızı satın almalarını söylemenizi rica ediyorum” dedi (Dieme, 2018).

Tablo 7: 2022 Yılında Türkiye'nin Senegal'den İthal Ettiği İlk 10 Ürün

Turkey Imports from Senegal	Value	Year
Residues, wastes of food industry, animal fodder	\$5.55M	2022
Ores slag and ash	\$4.60M	2022
Fish, crustaceans, molluscs, aquatics invertebrates	\$2.77M	2022
Copper	\$1.57M	2022
Oil seed, oleagic fruits, grain, seed, fruits	\$1.03M	2022
Cotton	\$900.07K	2022
Aluminum	\$556.67K	2022
Electrical, electronic equipment	\$357.83K	2022
Animal, vegetable fats and oils, cleavage products	\$75.28K	2022
Pulp of wood, fibrous cellulosic material, waste	\$53.23K	2022

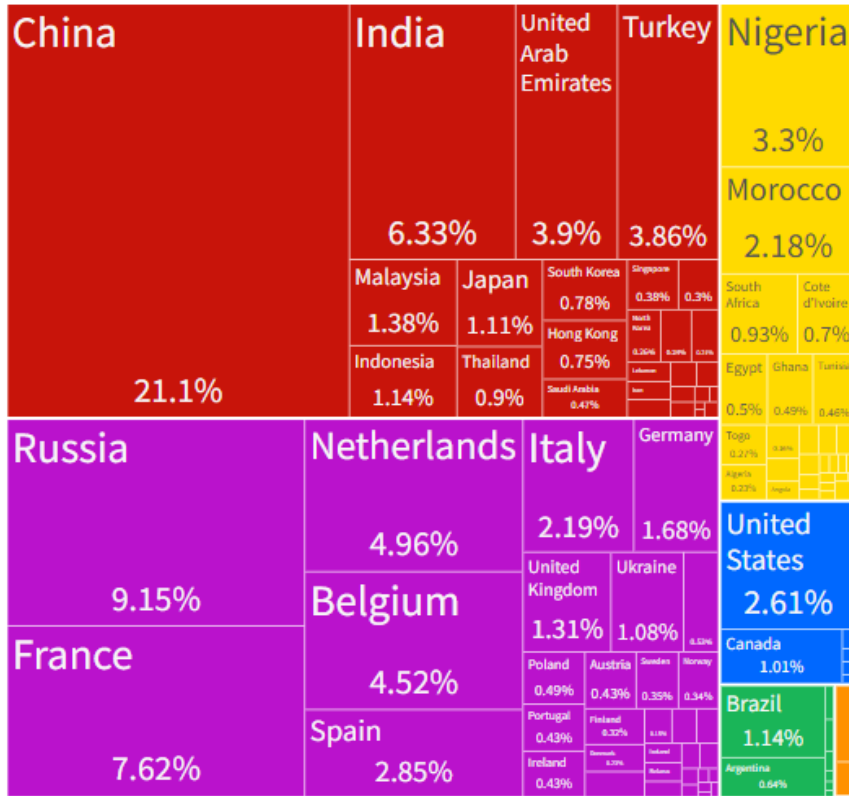
Kaynak: Tradingeconomic.com

3.3.3. Türkiye-Senegal Ekonomik İlişkilerine Yönelik Perspektifler

Türkiye Senegal ekonomisinde önemli bir yer ediniyor olsa da daha yapılacak çok şey vardır. Her iki ülkenin sahip olduğu güvene dayalı ilişkiler, ekonomik ilişkilerde daha fazla somutlaştırılabilir. Türkiye Senegal'de daha büyük bir rol oynayabilir. Senegalli iş insanları da Türkiye'deki ekonomik fırsatları değerlendirmek için daha hırslı olabilir. Sadece yatırım artırılmakla kalmayıp her iki ülkenin ihracatı da artırılabilir.

İlk olarak, ticari alışverişler artmış olsa da Türkiye henüz Senegal'in en büyük ticari ortakları arasında yer almıyor. Nitekim 2021 verilerine göre Çin, Rusya, Fransa, Hindistan, Hollanda, Belçika ve Birleşik Arap Emirlikleri Senegal'in ithalatında Türkiye'yi geride bırakmış durumda. Türkiye Senegal'in ithalatının sadece %3,5'ini gerçekleştirirken Çin %21,1'ine sahip. Hollanda (%4,96) gibi Senegal'e diplomatik olarak çok yakın olmayan ülkeler, Türkiye'den daha fazla ticari ilişkiye sahiptir. Bir diğer parametre ise Türkiye'nin sadece %0,17'lik bir paya sahip olduğu Senegal ihracatıdır.

Şekil 9: 2021'de Senegal'in İthalat Ortakları

Kaynak: OEC,t.y.

İkinci olarak, Senegal'deki yatırımlar açısından Türkiye daha aktif olmak için meşruiyete sahiptir. Cumhurbaşkanı Macky Sall, Senegalli ve Türk iş insanları arasındaki işbirliğinin ortak girişim çerçeveleri kullanılarak güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir: “Yeni Diamniadio şehrinin büyük şantiyeleri Türk şirketleri tarafından gerçekleştirildi. Dolayısıyla bu çok güçlü bir ikili ilişki ve biz bunu daha da güçlendirmeye çalışıyoruz. Şimdi, mühendislik alımlarının ötesinde, Senegal'de özel Türk yatırımları, [...] Türkiye'de de özel Senegal yatırımları olmalı. Hepsinden önemlisi, Türk ve Senegalli şirketler arasında ortak girişimler geliştirmemiz gerekiyor”. (Dieme,2018). Bu çerçevede, Senegal gaz ve petrolünün işletilmesi muhtemelen daha fazla fırsat yaratacaktır. Her iki ülke de işbirliklerinin kapsamını madenler ve hidrokarbonlara genişletmek üzere 2018 yılında bir niyet mektubu imzalamıştı (Malou,2018).

Türk yatırımları, Falémé'nin 750 milyon ton demir cevheri değerindeki büyük metal cevherlerinin Toşyali tarafından işletilmesiyle de artacaktır. Türk şirketi halihazırda Bargny'de (Dakar'ın çevresi) bir çelik fabrikası kurmaktadır ve Falémé'nin demirini kullanacaktır. Senegal'deki gaz ve petrol üretimiyle birlikte bu proje, Senegal'in bu on yıldaki en önemli projelerinden biri olacaktır. Senegal Maden ve Jeoloji Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, “Türk şirketi Tosyalı, Yükselen Senegal Planı ve Batı Afrika'daki yüksek çelik talebinin yanı sıra Senegal'deki gaz ve petrol boru hatlarına yönelik gelecekteki talebi karşılamak amacıyla bu madencilik ve çelik tesisleri projesini hayata geçirme niyetini açıkça ifade etmiştir” şu şekilde demiştir (Ministère des Mines et de la Géologie, t.y.).

3.3.4. Kısa Bir Değerlendirme

2006 yılında Senegal'in Ankara'da büyükelçilik açmasından bu yana Türkiye ve Senegal ilişkileri güçlenmiş, ancak daha çok ekonomik alanda ilerleme kaydedilmiştir. Senegal hükümeti, 2035 yılına kadar “Yükselen Senegal Planı” aracılığıyla modern altyapılarını geliştirebilmek için Türkiye'yi stratejik bir ortak olarak seçmiştir. Özellikle Summa, Karpowership veya Çalık'ın başarıları ile Türk şirketlerinin Senegal ekonomisinde ne ölçüde temel hale geldiği görülmektedir. Yirmi yıldan kısa bir süre içinde Senegal ve Türkiye, her iki tarafın da proaktif diplomasisi sayesinde ticari ilişkilerini muazzam bir şekilde geliştirmiştir. Bu bölüm, Türkiye'nin

Senegal'deki itibarının yükselmesinin sadece ekonomik nedenlerini değil, aynı zamanda yirmi yıllık proaktif diplomasinin ardından Türkiye'nin dış politikasının bir Afrika ülkesindeki başarısını da vurgulamaktadır.

SONUÇ

Bu tez, Türkiye'nin Afrika ve özellikle Senegal ile ilişkilerini güçlendirmesini sağlayan iki stratejik kaldıraç olan yumuşak güç ve ekonomik diplomasi arasındaki stratejik tamamlayıcılığı vurgulamayı amaçlamıştır. Modern dünya siyasetinde ekonomi ve ticaret konularının önemini ve diplomasi ile uluslararası politik ekonomi arasında kurulması gereken köprüyü vurgulamaktadır. Dış politika artık ekonomik çıkarlarla daha fazla ilgilenmek zorundadır ve devletlerin diplomasideki amacı, ekonomik amaçlar için barışçıl ve daha az maliyetli bir şekilde yurtdışındaki etkilerini güçlendirmektir. Bu derin ekonomik karşılıklı bağımlılık çağında sert güç araçlarının kullanımı daha maliyetli hale gelirken, güç de bir paradigma değişimine uğramıştır. Kültür, dış politika ve değerler aracılığıyla ikna etme ve cezbetme yeteneği olarak yumuşak güç, dış politika yapımında daha etkili ve daha az maliyetli hale gelmiştir. 21. yüzyılda, güvenilirlik ve meşruiyet devletlerin başarılı politikalarının temelidir. Güç bir baştan çıkarma ve çekicilik meselesidir ve Nye'ın vurguladığı gibi, kamu diplomasisi bir devletin yumuşak gücünün çekici potansiyelini dış politika amaçları için alıcı bir ortam şekillendirmek üzere öne çıkarmaktadır. Bu varsayım; devletlerin çekiciliklerini güçlendirmeleri, kültürlerini, değerlerini ve cazip politikalarını kullanarak itibarlarını yükseltmeleri ve başkalarıyla olan ilişkilerini güçlendirmeleri gerektiğini doğrulamaktadır. Bu tezde, Türkiye'nin yumuşak güç çabalarının ve potansiyelinin, Türkiye'nin özellikle Afrika'daki imajını güçlendirmesine, Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesine ve ekonomik ilişkiler kurabilmesine olanak sağladığı vurgulanmaktadır. Gerçekten de yumuşak güç, Türkiye'nin Afrika'da güvenilir ve etkili bir ekonomik diplomasi uygulamasına, ticaret ve ticari ortaklıkları güçlendirmesine ve Türk şirketleri için yeni pazarlar açmasına izin vermektedir. Ancak bu araştırmanın en önemli sonuçlarından biri de ekonomik diplomasinin yumuşak güç üretme kapasitesini ortaya koymasıdır. Şirketlerin yurt dışındaki ekonomik performansları ve başarıları, başkalarıyla kazan-kazan ortaklıklarının başarısı ve başkalarının gözünde güvenilir bir ortak olma kapasitesi sayesinde Türkiye gibi bir devlet itibarını yükseltebilir ve marka imajını güçlendirebilir. Şirketler, ülkeleri için yurtdışında marka elçileri olarak hareket ederler. Bu nedenle devletlerin,

proaktif ticari ve iş diplomasisi yoluyla şirketlerin yurtdışında tanıtımını dikkate almaları gerekmektedir.

Yirmi birinci yüzyıl Türkiye'nin hızlı diplomatik ve ekonomik büyümesine tanıklık etmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidara gelmesinden bu yana, içeride ve dışarıda yaşanan paradigma değişiklikleri, Türkiye'nin yeni bir güç çağına girmesini sağlamıştır. Bu kapsamda Türkiye; statik diplomasiden proaktif diplomasiye, güvenlik odaklı dış politikadan ekonomik konulara daha fazla odaklanmayı da içeren daha çok boyutlu bir çerçeveye geçiş yapmıştır. Çünkü Batı odaklı bir dış politikadan ziyade, kendisini tüm medeniyetlerin kesişme noktasında merkezi bir güç olarak konumlandırma ihtiyacı öne çıkmıştır. Hızlı ekonomik büyüme ülkeye daha büyük bir küresel statü kazandırmış; dünya arenasında yükselen güçlerden biri haline gelmiş ve Türkiye BRICS'e yakın ülkeler arasında anılır olmuştur. Bu ekonomik güçlenme aynı zamanda Türkiye'nin dünya genelindeki diplomatik varlığını güçlendirmeye ve dünya ticaret arenasında daha fazla yer alma hedefine dayanan, daha iddialı bir dış politika uygulamasına olanak sağlamıştır. Uluslararası aktivizm, içeride siyasi ve ekonomik reformlar, Türk modeli söyleminin yaygınlaştırılması, dış politikada normalleşme ve güvenliksizleştirme, insani diplomasi, kültürel diplomasi ve uluslararası ortaklıklarının genişletilmiş vizyonu, Türkiye'nin yumuşak gücünü güçlendirmesini, uluslararası statüsünü yükseltmesini ve dünya çapında diplomatik etkisini artırmasını sağlamıştır. Bu yeni yaklaşımın arkasında, Türkiye'nin coğrafi tahayyülünü yeniden keşfetme fırsatını teorize eden eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun çalışmaları yer almaktadır. Türkiye dış politika yaklaşımında daha çok Batı odaklı iken, AK Parti yönetimindeki devlet ortaklığını çeşitlendirmiş, Doğu'nun yanı sıra Batı ile de konuşabilir hale gelmiştir. Türk Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan döneminde Türkiye, Orta Doğu'daki rolünü pekiştirmiş, uluslararası çatışmalarda arabulucu rolü oynayabilir hale gelmiş, Müslüman dünyasının lideri olma yeteneğini güçlendirmiş ancak Batı'ya da yakın durmuştur. G20 üyesi olarak Türkiye, liberal ekonomideki yerini sağlamlaştırarak Türk siyasi ekonomisinde bir değişime işaret etmiştir. Gerçekten de Ankara, ihracatın teşvik edilmesine ve şirketlerini yurtdışında tanıtmak için diplomatik ağının kullanılmasına dayanan bir ekonomik modeli benimsemiştir. Dahası, Türkiye STK'ların, şirketlerin ve iş diplomasisi

araçlarının daha fazla katılımıyla daha çok paydaşlı bir diplomasi geliştirmiştir. Bu tez, bu amaçla TİKA ve DEİK'in rolünü özellikle vurgulamıştır.

Türkiye'nin yeni dış politikası Afrika'da daha fazla hissedilir olmuştur. İlk defa 1998'de Dışişleri Bakanlığınca yayınlanan “Afrika'ya açılım planı” ndan bu yana Türkiye, AK Parti döneminde kıtada diplomatik bir atak (diplomatic offensive) başlatmıştır. Merkeziyetçilik ilkesi ve yurtdışında yeni yabancı ortaklar ve pazarlar arayışı, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı Afrika'ya daha fazla ilgi göstermeye motive etti. 2005 yılının "Afrika Yılı" olarak ilân edilmesi ve 2008 yılında Afrika Birliği'nin Türkiye'yi stratejik ortak olarak kabul etme kararı iki ülke arasındaki diplomatik yakınlaşmayı kolaylaştırmıştır. Üç Türkiye-Afrika zirvesi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çok sayıda ziyareti ve çok sayıda Ekonomi ve İş Forumu, Türkiye'nin ikili işbirliklerini hızla güçlendiren bir kazan-kazan işbirliği çerçevesi tanımlamasını sağladı. Türkiye'nin Afrika'da 20 yıl önce sadece on iki olan büyükelçilik sayısı bugün 44'e ulaşmıştır. Ankara, Afrika ülkeleriyle ilişkilerini hızla güçlendirmesini sağlayan yumuşak güç potansiyelinden özellikle faydalanmıştır. Kalkınma ve insani diplomasi, kültürel diplomasi ve eğitim, Türkiye'nin Müslüman kimliği ve Türk liderlerin anti-empyralist söylemleri, Türkiye'nin Afrika'daki dış politikası için kabul edilebilir bir ortam oluşturmasını sağlayan kilit unsurlardır. İslam ve Osmanlı mirası, Ankara'nın Afrikalı Müslüman halklarla bir kardeşlik ilişkisi kurması için özellikle önemlidir. Türk insani diplomasisinde yer alan kuruluşlar ve Afrika'daki çalışmaları da halk arasında bir iyilik ve sempati duygusu yaratmaktadır. Türkiye sadece Afrikalı liderlerle proaktif bir diplomasi kurmakla kalmadı, aynı zamanda halklar arası diplomasi de uluslar arasındaki bağı güçlendirdi. Eğitim ve kültür de Türkiye-Afrika bağlarını güçlendiren kilit unsurlar olmuştur. MAARIF okullarının hayata geçirilmesi ve Afrikalı öğrencilere YTB ve Diyanet tarafından verilen burslar, Afrika devletlerine yeni bir işbirliği perspektifi sunmuştur. Medya forumları, ekonomi ve iş forumları, dini ziyaretler ve forumlar da Türkiye'nin Afrika'ya yönelik kamu diplomasisinin güçlendirilmesine ve ekonomik amaçlar için belirleyici bir çerçeve olarak kullanılmasına katkıda bulunmuştur.

Türkiye, Senegal ile 1962 yılına dayanan diplomatik ilişkilerini Dakar'da Afrika'daki ilk Türk büyükelçiliklerinden birini açarak yeniden tesis etmiştir. İki ülke arasındaki Karma Ekonomik Komisyon'un ilk toplantısı, komisyonu kuran anlaşmanın

imzalanmasından on dört yıl sonra, 2006 yılında gerçekleşti. Aynı yıl Ankara'da Senegal Büyükelçiliğinin açılması, her iki ülkenin de ilişkilerini güçlendirme arzusunu teyit etmiştir. Yirmi yıldan kısa bir süre içinde Türkiye, Senegal'de ve özellikle Senegal ekonomisinde proaktif bir aktör haline geldi. Bu, diplomatik yakınlaşma, güçlü halklar arası diplomasi ve liderler arasındaki güvenilir ilişki sayesinde gerçekleşti. Türkiye, halkının %95'i Müslüman olan bu Batı Afrika ülkesinde yumuşak güç potansiyelini ilk kez kullanmış ve pekiştirmiştir. Paylaştıkları dini paradigma (İslam), iki ülke arasında “doğal” bir işbirliği ve karşılıklı destek kanalı yaratmaktadır. Senegal'deki dört MAARIF okulunda 800'den fazla öğrenci, Türkiye'de 1500'den fazla Senegalli öğrenci ve Senegal ile Türk üniversiteleri arasında gelişen bir işbirliği vardır. Türkiye, TİKA ve Türk STK'larının çalışmalarıyla Senegal'de donör bir ülke olarak itibarını artırmayı başardı. TİKA, Senegal'de 17 milyon dolar değerinde 186 projeyi koordine etti. Diyanet Vakfı da ülkede insani yardım için 10 milyon dolar harcadı. Hastanelerin inşası ve yenilenmesi, ihtiyaç sahiplerine gıda desteği ve Ramazan ayında insani yardım gibi insanların günlük yaşamları üzerinde doğrudan etkisi olan bir dizi projenin hayata geçirilmesi, yararlanıcıların Türkiye'ye olan sempatisini güçlendirmiştir.

Türkiye'nin sineması da Senegal'de gelişmektedir. Sadece Türkiye'nin turistik cazibesini ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan zengin tarihini değil, aynı zamanda özellikle Senegalli kadınların ilgisini çeken Türk kıyafetlerini de sergilenmektedir. Türkiye'nin Senegal'deki inandırıcılığı Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın anti-emperyalist söylemleriyle de pekiştirilmektedir. Afrika ülkelerinde ve özellikle Senegal'de şu anda, özellikle kazan-kazan işbirliği ve yabancı güçlerle daha saygılı ilişkiler talep eden anti-emperyalist bir kanat vardır. Afrika halkları bağımsızlıklarından bu yana Batılı güçlerle kurdukları paternalist ve yeni sömürgeci ilişkilere alternatifler bulma ihtiyacı hissetmektedir. İslami temelli dış politikası da özellikle Senegal'deki Müslüman halkın ilgisini çekmektedir. Tüm bu yumuşak güç potansiyeli ve çabaları Türkiye'yi Senegal'de meşru bir ortak olarak güçlendirmiştir.

Ancak bu tez, her şeyden önce Senegal'e yönelik Türk dış politikasında ekonomik diplomasi ve yumuşak güç arasındaki stratejik bağın altını çizmiştir. Eğer Türkiye'nin yumuşak gücü Senegal'de Türk dış politika hedefleri için uygun bir ortam oluşturduysa, ekonomik diplomasinin sonuçları sadece bu yumuşak gücün etkinliğini

ölçmek için bir ölçüt olmakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin Senegal'deki güvenilirliğini de pekiştirmiştir. Türk işletmelerinin artan varlığı Senegal ekonomisinde oldukça hissedilmektedir.

Senegal hükümeti tarafından 2014 yılında başlatılan “Yükselen Senegal Planı”nın ana yabancı aktörleri haline gelmişlerdir. Bu tezde görüşülen kişilerin de vurguladığı gibi, Türk şirketleri, Senegal'deki diğer yabancı şirketlerin aksine, işlerinin kalitesi, maliyeti ve Ankara'daki Senegalli bir diplomatın söylediği gibi, teslimat sürelerine saygı kapsamında tercüme edilen ciddiyetleri ile öne çıkmaktadır. Her şeyden önce Türk şirketlerinin Senegalli liderlerle kurduğu güvenilir bir ilişki vardır. Teslimat sürelerine ve sözleşme şartlarına saygı, Senegalli liderlerin ekonomik ortaklıklarındaki en önemli kaygılarından biriydi. Hatta Türk şirketlerinin olumlu itibarı, Suudi Arabistanlı bir şirkete verilen Blaise Diagne Uluslararası Havalimanı ihalesinin devam ettirilememesine kadar uzanmaktadır.

Türk firmaları Dakar Arena, Dakar Expo Center ve Abdoulaye Wade Stadyumu gibi başarılarla yavaş yavaş Senegalli liderlerin güvenini kazandı. Bu performansın Senegalliler arasında uyandırdığı memnuniyet, sadece Türkiye ile Senegal arasındaki ilişkilerin güvenilirliğini açıklamakla kalmıyor, aynı zamanda Türk şirketlerinin Senegal ekonomisinde oynadığı önemli rolü de haklı çıkarıyor. Özellikle inşaat sektöründeki Türk şirketleri, Türkiye'nin marka elçileri haline gelmiş ve Ankara'yı Senegal'in güvenilir bir ortağı olarak meşrulaştırmıştır. SUMMA'nın yanı sıra Senegal'in elektrik ihtiyacının %15'ini üreten Karpowership gibi şirketler de Senegal'in yükselişine katkıda bulunmaktadır. Bu şirket, Senegal'in yerel gaz üretimiyle enerjide kendi kendine yeterliliğe ulaşmayı hedefleyen “Gas to Power” projesinin en önemli ortaklarından biri olacaktır. Tosyalı holdingin ayrıca Fallémé şehrindeki metal cevherini işleterek Senegal'de çelik endüstrisinde bir devrim başlatması ve bu on yıl içinde Senegal'in ihracatını artırması beklenmektedir. Türkiye'nin Senegal'deki varlığını İslam, insani diplomasi ve kültür belirliyorsa dahi, ticaret, yatırım ve başarılar yoluyla ekonomik diplomasinin sonuçları da Senegalli liderlerin ve kamuoyunun gözünde Türkiye'nin ulus markasını pekiştirmiştir.

Bu tezdeki nitel ve nicel araştırmanın ikili yaklaşımı, Türk dış politikasının kapsamlı bir şekilde ölçülmesini ve analiz edilmesini sağlamıştır. Yumuşak güç

ölçümü bir algı ve duygu meselesidir. Böylece konulara ilişkin derinlemesine görüşmeler yapmak bir ülkenin diğerinde olumlu bir imaja, güvenilirliğe ve meşruiyete sahip olup olmadığını görmek için daha etkilidir. Bununla birlikte örneğin ekonomik istatistiklerle nicel bir yaklaşım kullanmak, gönderenin (Türkiye) hedeften (Senegal) istediğini alıp almadığının bilinmesini sağlar. Türkiye yumuşak güç potansiyelini ticaret diplomasisini güçlendirmek için kullanmaktadır. Gelecekteki araştırmacılar, bir devletin ekonomik diplomasi araçları ve sonuçları yoluyla etki yaratma kapasitesine daha fazla odaklanabilir. Günümüzde ekonomik diplomasi dış politikanın merkezinde yer almaktadır ve Çin, Türkiye ve Hindistan gibi yükselen güçler küresel diplomatik nüfuz kazanmak için güçlü ekonomik ilişkilere öncelik vermektedir. Ekonomik ilişkilerden kaynaklanan güç kapasitesini daha fazla vurgulamak ilginç olabilir. John Maynard Keynes'in "hayvan ruhu" kavramına atıfta bulunan Linda Yueh, ekonomik çekiciliğin ötesinde yatırımcıların kararlarını etkileyebilecek öznel faktörlerden de bahsetmektedir (Yueh, 2020). Bu da bizi, sadece akademisyenlerin değil siyasi karar alıcıların da daha fazla ilgisini hak eden ülke markalaşması kavramına geri götürüyor. Bu literatürde kısaca değinildiği üzere, bu durum daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekmek için yumuşak gücün güçlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Bu tez daha çok yumuşak gücün bir devleti ekonomik amaçlarla yurtdışında meşrulaştırma becerisine odaklanmış olsa da, bir araştırma perspektifi, bir ülkenin ekonomik çekiciliği için yaşam tarzı, din veya kültür gibi yumuşak güç kaynaklarının kullanımını vurgulayabilir.

KAYNAKÇA

- AA Daily Sabah. (2021, 18 Ekim). *Turkey's Maarif Schools Educate over 17,000 Students in Africa*. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkeys-maarif-schools-educate-over-17000-students-in-africa> (25.07.2023).
- AA Daily Sabah. (2022b, 22 Şubat). *Turkey, Senegal to Lift Trade to \$1B as Exchange with Africa Grows*. <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkey-senegal-to-lift-trade-to-1b-as-exchange-with-africa-grows> (24.07.2023).
- AA Daily Sabah. (2022a, 22 Aralık). *Türkiye, Senegal Determined to Deepen Cooperation on Win-Win Basis*. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkiye-senegal-determined-to-deepen-cooperation-on-win-win-basis> (23.07.2023).
- Abraham, J. (2016, 5 Ekim). *Extending Gaventa: A Foucauldian Reading of Power and Powerlessness*. ASA Annual Conference https://mds.marshall.edu/asa_conference/2016/accepted_proposals/106 (23.07.2023).
- Adams, W. (2015). *Conducting Semi-Structured Interviews*. <https://doi.org/10.1002/9781119171386.ch19> (22.07.2023).
- AFP Daily Sabah. (2022, 9 Mart). *Israel's Herzog Visits Turkey, Meets Erdoğan to 'restart' Ties*. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/israels-herzog-visits-turkey-meets-erdogan-to-restart-ties> (22.07.2023).
- Agencies Daily Sabah. (2022, 30 Mart). *Turkey's Diyanet Charity Leaves 'water' Mark in Africa with Wells*. <https://www.dailysabah.com/turkey/turkeys-diyanet-charity-leaves-water-mark-in-africa-with-wells/news> (23.07.2023).
- Akan, A. (2021). *Turkey-Africa Relations during the Cold War* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Bölge Çalışmaları Enstitüsü.
- Al Jazeera. (2022). *Erdogan Visits UAE to Bolster Political, Economic Ties*. <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/14/erdogan-to-visit-uae-to-bolster-political-economic-ties> (24.07.2023).

- Alessandri, E. (2013). Review-Turkey in the 21st Century: Quest for a New Foreign Policy. *Insight Turkey*, <https://www.insightturkey.com/book-reviews/turkey-in-the-21st-century-quest-for-a-new-foreign-policy> (24.07.2023).
- Alhas, A. M. (2022, 3 Haziran). Sénégal: l’ambassade de Türkiye à Dakar présente les richesses de la cuisine turque. AA <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/senegal-lambassade-de-turkiye-a-dakar-presente-les-richesses-de-la-cuisine-turque/2604476> (22.07.2023).
- Altunışık, M. B. (2019). Turkey’s Humanitarian Diplomacy: The AKP Model. *CMI Brief 08* <https://www.cmi.no/publications/6973-turkeys-humanitarian-diplomacy-the-akp-model> (21.07.2023).
- Altunışık, M. B. (2005). The Turkish Model and Democratization in the Middle East. *Arab Studies Quarterly*, 27(1/2), 45-63.
- Altunışık, M. B. (2014). Turkey as an ‘Emerging Donor’ and the Arab Uprisings. *Mediterranean Politics*, 19(3), 333-50.
- Alves, A. C. (2014). Building Soft Power: China’s Positive Economic Statecraft in Africa – Historical Comparisons. *Chr. Michelsen Institute (CMI)* <https://www.cmi.no/file/2910-.pdf> (23.07.2023).
- Amar, Mor. (2020). *Turquie-Sénégal: le commerce inéquitable*. <https://www.seneplus.com/economie/turquie-senegal-le-commerce-inequitable> (21.07.2023).
- Amar, N. (2017). Invité Afrique soir - «La Turquie s’est installée d’abord comme un soft power en Afrique. *RFI*, <https://www.rfi.fr/fr/emission/20170124-turquie-s-est-installee-abord-comme-soft-power-afrique> (23.07.2023).
- Ambassade de Türkiye à Dakar (@TC_Dakar_BE) / Twitter. (2023, 22 Ocak). https://twitter.com/TC_Dakar_BE (25.01.2023).
- Ambrosetti, E. T. (2018). *Building a sphere of influence in their backyard: A Comparative Analysis of Turkish and Russian Soft Power* [Yayimlanmamış Doktora Tezi]. The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University.
- Amerika Türk Koalisyonu. (2008). *Turkey Elected to United Nations Security Council* <https://www.tc-america.org/issues-information/tca-issue->

- papers/turkey-elected-to-united-nations-security-council-280.htm
(22.07.2023).
- Anholt, S. (2005) *IP, Nation Branding and Economic Development*
https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2005/04/article_0001.html
(24.07.2023).
- Antunes, S. & Camis o, I. (2018, 27  ubat). Introducing Realism in International Relations Theory. *E-International Relations* <https://www.e-ir.info/2018/02/27/introducing-realism-in-international-relations-theory/>
(23.07.2023).
- Aral, B. (2019). "The World Is Bigger than Five": A Salutory Manifesto of Turkey's *New International Outlook Insight Turkey*, 21(4).
- Aral, B. (2004). Fifty Years on: Turkey's Voting Orientation at the UN General Assembly, 1948–97. *Middle Eastern Studies*, 40(2), 137-60.
- Arslan, F. E. (2022). *Sénégal: le salon international de l'agroalimentaire et de l'emballage ouvre ses portes* <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/s n gal-le-salon-international-de-lagroalimentaire-et-de-lemballage-ouvre-ses-portes/2586568> (22.07.2023).
- Arslan, F. E. (2020). Senegal'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı yılın kişisi seçen STK'nın Başkan Yardımcısı: İslam'ı bu kadar savunan lider yok. *AA* <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/senegalde-cumhurbaskani-erdogani-yilin-kisisi-secen-stknin-baskan-yardimcisi-islami-bu-kadar-savunan-lider-yok/2088362> (15.07.2023).
- Artacho, M. (2021,14 Ekim). *Senegal Gears up to Become a Major Gas Producing Country in MSGBC Region* <https://energycapitalpower.com/senegal-gears-up-to-become-a-major-gas-producing-country-in-msgbc-region/>
(21.07.2023).
- Asfiyahi. (t.y). *Coopération Religieuse: La Turquie va construire une université islamique au Sénégal* https://www.asfiyahi.org/COOPERATION-RELIGIEUSE-La-Turquie-va-construire-une-universite-islamique-au-Senegal_a1646.html (22.07.2023).
- Atlas Monde : Toutes les cartes des pays. (t.y.). La Gambie : cartes, drapeau et informations. <https://www.atlas-monde.net/afrique/gambie/> (23.07.2023).

- Aydin, M. (1999). Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs. *Middle Eastern Studies*, 35(4), 152-86.
- Aydoğan, M. (2018). Turkey, Senegal to continue cooperation against FETO. AA <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-senegal-to-continue-cooperation-against-feto/1077476> (23.07.2023).
- Ba, Dié. (2023). *Emedia: Karpowership À Dakar : La Phase Pilote De L'exploitation Du Gaz* <https://www.emedia.sn/KARPOWERSHIP-A-DAKAR-LA-PHASE-PILOTE-DE-L-EXPLOITATION-DU-GAZ.html> (4.04.2023).
- Bacchi, E. (2022). *A timeline of the Turkish Africa policy. Billet. Observatoire de la vie politique turque* <https://ovipot.hypotheses.org/13639> (2.03.2023).
- Bachrach, P. & Baratz, S. M. (1962). Two Faces of Power. *The American Political Science Review*, 56(4), 947-52.
- Badel, L. & Jeannesson, S. (2014). Introduction. Une histoire globale de la diplomatie ?” *Monde(s)*, 5(1), 6-26.
- Badie, B. (2008). *Le diplomate et l'intrus: L'entrée des sociétés dans l'arène internationale*. Fayard.
- Bakalov, I. (2019). Whither soft power? Divisions, milestones, and prospects of a research programme in the making. *Journal of Political Power*, 12(1), 129-51.
- Baldwin, D. A. (2021) The faces of power revisited. *Journal of Political Power*, 14(1)85-96.
- Baldwin, D. A. (2016). *Power and International Relations: A Conceptual Approach*. Princeton University Press.
- Baldwin, D. A. (1985). *Economic Statecraft*. Princeton University Press.
- Bamse, Y. (2014a). Il y a un nouvel essor dans les relations sénégal-turques depuis la visite de M. Erdogan à Dakar. AA. <https://www.aa.com.tr/fr/turquie/-il-y-a-un-nouvel-essor-dans-les-relations-sénégal-turques-depuis-la-visite-de-m-erdogan-à-dakar-/148776> (22.07.2023).
- Bamse, Y. (2014b). Turquie-Sénégal: des échanges en évolution qui restent à équilibrer. AA. <https://www.aa.com.tr/fr/turquie/turquie-sénégal-des-échanges-en-évolution-qui-restent-à-équilibrer/98312> (23.07.2023).

- Baranay, P. (2009). Modern Economic Diplomacy. *Actual Problems of Economics*
https://www.dec.lv/mi/Baranay_Pavol_engl.pdf (18.07.2021).
- Baritci, F. & Aydeniz, H. (2019). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Medya: Trt World
Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1551-76.
<https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.509054>.
- Barnett, M. & Duvall, R. (2005). Power in International Politics. *International Organization*, 59(1), 39-75.
- Baydemir, M. (2022). Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya yönelik İnanç Diplomasisi.
İçtimaiyat, <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1057495>.
- Bayne, N. (2008). Financial Diplomacy and the Credit Crunch: the Rise of Central
Banks. *Journal of International Affairs*, 62(1), 1-16.
- Bayne, N. & Woolcock, S. (2016). *The New Economic Diplomacy: Decision-Making
and Negotiation in International Economic Relations*. Routledge.
- Bayram, M. (2019). La Politique Étrangère du Sénégal de Léopold Senghor à Macky
Sall". *Bartın University Journal of Faculty of Economics and Administrative
Sciences*, 10(20).
- Benhaïm, Y. & Öktem, K. (2015). The Rise and Fall of Turkey's Soft Power
Discourse. *European Journal of Turkish Studies*, 21.
- Berridge, G. & James, A. (2003). *A Dictionary of Diplomacy*. Palgrave Macmillan.
- Beyaz, Z. F. (2020). Turkey, Senegal set mid-term trade goal of \$1 billion. AA.
<https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-senegal-set-mid-term-trade-goal-of-1-billion/1717148> (21.07.2023).
- Bianco, A. & Aydıntaşbaş, C. (2021). Useful Enemies: How the Turkey-UAE
Rivalry Is Remaking the Middle East – European Council on Foreign
Relations. *ECFR*, <https://ecfr.eu/publication/useful-enemies-how-the-turkey-uae-rivalry-is-remaking-the-middle-east/> (24.07.2023).
- Bianet (2014). *Who is Ahmet Davutoğlu?*
<https://www.bianet.org/english/politics/158023-who-is-ahmet-davutoglu>
(21.07.2023).
- Bilgin, P. & Bilgiç, A. (2011). Turkey's 'New' Foreign Policy toward Eurasia.
Eurasian Geography and Economics, 52(2), 173-95.

- Blanchet, G. (2002). Jean-Jacques Rousseau's Contribution to International Relations Theory. *Glendon Journal of International Studies* 2 <https://gjis.journals.yorku.ca/index.php/gjis/article/view/35143>.
- Bry, S. H. (2014). *South-South Development Cooperation and Soft Power: The Case of Brazil's Foreign Policy and Technical Cooperation* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Technical University of Denmark.
- Buckley, D. T. (2017). Secular Emergence in Senegal: Laïcité in Translation. İçinde D. T. Buckley (Ed.), *Faithful to Secularism: The Religious Politics of Democracy in Ireland, Senegal, and the Philippines*. Columbia University Press.
- Burchill, S. vd. (Ed.) (2005). *Theories of International Relations*. 3rd ed. Palgrave Macmillan.
- BusinessDiplomacy. (t.y.). *In Africa, We Should Not Focus On Trade But On Investment – Business Diplomacy*. <https://businessdiplomacy.net/6834-2/> (20.07.2023).
- Carbonnier, G. (2010). L'aide au développement une fois de plus sous le feu de la critique. *International Development Policy | Revue internationale de politique de développement*, 1, Article 1. <https://doi.org/10.4000/poldev.122>
- Carlsnaes, W., Risse-Kappen, T. & Simmons, B. (Ed.) (2013). *Handbook of International Relations*. SAGE.
- Carr, A. (2014). "Is Australia a Middle Power?" *Australian Institute of International Affairs* <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/is-australia-a-middle-power/> (16.07.2023).
- Centre for Applied Türkiye Studies. (t.y.). *Visualizing Türkiye's Activism in Africa* <https://www.cats-network.eu/topics/visualizing-Türkiyes-activism-in-africa> (17.07.2023).
- Chohan, U. W. (2021). Economic Diplomacy: A Review. *SSRN Electronic Journal*, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3762042>
- Ciss, M. (2023). Le Sénégal sera le Qatar d'Afrique avec le Pétrole et le Gaz. *SenePlus* <https://www.seneplus.com/economie/le-senagal-sera-le-qatar-dafrique-avec-le-petrole-et-le-gaz> (15.07.2023).

- Corporate Finance Institute. (2021). *Infant Industry Argument* <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/infant-industry-argument/> (24.07.2023).
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 10(2), 126-55.
- Çakmak, C. (2016). Turkish–Syrian Relations in the Wake of the Syrian Conflict: Back to Securitization? *Cambridge Review of International Affairs*, 29(2), 695-717.
- Çevik, S. B. (2019). Reassessing Turkey’s Soft Power: The Rules of Attraction. *Alternatives: Global, Local, Political*, 44(1), 50-71.
- Çevik, S. B. (2016). Turkey’s State-Based Foreign Aid: Narrating "Turkey’s Story". *Rising Powers Quarterly*, 1(2), 55-67.
- Daban, C. (2021). 21. Yüzyılda Türkiye’nin Afrika Ülkeleri ile Siyasi ve Diplomatik İlişkileri. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 925-44.
- Dabo, P. B. (2022). Afrique: Prof. Dr. Refik POLAT, Recteur de l’Université de Karabük – « Les étudiants africains doivent davantage s’intéresser à la médecine et à l’ingénierie ». *allAfrica* <https://fr.allafrica.com/stories/202209050605.html> (12.07.2023).
- Dahl, R. A. (2007). The Concept of Power. *Behavioral Science*, 2(3), 201-15.
- Daily Sabah. (2022a, 22 Şubat). *Turkey to Enhance Africa Ties on Basis of Sincerity, Solidarity: Erdoğan* <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-to-enhance-africa-ties-on-basis-of-sincerity-solidarity-erdogan> (23.07.2023).
- Daily Sabah. (2022b, 4 Nisan). *Turkey Strives for Peace, Justice through Humanitarian Foreign Policy*. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-strives-for-peace-justice-through-humanitarian-foreign-policy>. (10.07.2023).
- Daily Sabah. (2022c). *Turkey Reached out to 160 Countries with Help amid COVID-19* <https://www.dailysabah.com/turkey/turkey-reached-out-to-160-countries-with-help-amid-covid-19/news> (24.07.2023).

- Daily Sabah. (2022d). *Turkey Has No Intention of Joining Sanctions against Russia*
<https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-has-no-intention-of-joining-sanctions-against-russia> (18.07.2023).
- Daily Sabah. (2020, 30 Ocak). *Turkish Investments in Senegal to Enhance Ties with Africa*. <https://www.dailysabah.com/business/2020/01/28/turkish-investments-in-senegal-to-enhance-ties-with-africa> (24.07.2023).
- Dal, E. P., & Dipama, S. (2023, April 27). Assessing Turkey-Africa Engagements. APRI. <https://afripoli.org/assessing-turkey-africa-engagements>
- Dal, E. P. (2018). *Middle Powers in Global Governance: The Rise of Turkey*. Springer.
- Dal, E. P. & Erşen, E. (2014). Reassessing the ‘Turkish Model’ in the Post-Cold War Era: A Role Theory Perspective. *Turkish Studies*, 15(2), 258-82.
- Danspeckgruber, W. F. (Ed.). *Robert Gilpin and International Relations – Reflections*. Lynn Rienner Publishers.
- Davutoglu, A. (1997). The Clash of Interests: An Explanationn of The World (Dis)Order. *Journal of International Affairs*, 2(4).
- Davutoğlu, A. (t.y.). Türkiye merkez ülke olmalı. *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/yorum/turkiye_merkez_ulke_olmali-702116/ (15.07.2023).
- Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik/Türkiye’nin Uluslararası Konumu* [The Strategic Depth: The Turkish International Location]. Kure Yayınları.
- DeCarlo, M. (2018). Qualitative Interview Techniques <https://pressbooks.pub/scientificinquiryinsocialwork/chapter/13-2-qualitative-interview-techniques/> (24.07.2023).
- Dedet, J. (2020a). Karpowership, Çalik, Tosyali : les pionniers du business turc en Afrique – Jeune Afrique. *JeuneAfrique* <https://www.jeuneafrique.com/mag/1062344/economie/karpowership-calik-tosyala-la-deuxieme-vague-du-business-turc-en-afrique/> (24.07.2023).
- Dedet, J. (2020b). Hakan Oztürk (Limak) : « Nous voulons continuer à investir au Sénégal » – Jeune Afrique. *JeuneAfrique*. <https://www.jeuneafrique.com/1073455/economie/hakan-ozturk-limak-nous-voulons-continuer-a-investir-au-senegal/> (22.07.2023).

- Dedet, J. (2020c). Turquie : le soft power savamment distillé d'Erdogan en Afrique – Jeune Afrique. *JeuneAfrique*.
<https://www.jeuneafrique.com/mag/1062328/politique/turquie-le-soft-power-savamment-distille-derdogan-en-afrique/> (25.07.2023).
- Dedet, J. (2022). Turquie : « Un tiers de notre aide au développement est consacré à l'Afrique » - Jeune Afrique.
<https://www.jeuneafrique.com/1263044/economie-entreprises/turquie-afun-tiers-de-notre-aide-au-developpement-est-consacre-a-afriqueaf/>.
- DEİK. (2017). *Senegal Ülke Bülteni* <https://www.deik.org.tr/uploads/senegal.pdf> (21.07.2023).
- DEİK (t.y.a). <https://www.deik.org.tr/deik-about-us>. (24.07.2023).
- DEİK (t.y.b.) *Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu*. <https://www.deik.org.tr/membership-benefits-of-membership> (22.07.2023).
- DEİK. (t.y.c.). *Türkiye - Senegal İş Konseyi - DEİK | Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu*.
<https://www.deik.org.tr/turkiye-afrika-is-konseyleri-turkiye-senegal-is-konseyi> (25.07.2023).
- Denécé, É. (2011). Diplomatie économique et compétition des États. *Geoeconomie*, 56(1), 71-78.
- Dia, F. (2014). *Senegal Örneğinden Hareketle Türkiye-Afrika Siyasi ve Ekonomik Analizi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dieme, M. (2018). *Macky Sall vend le Sénégal aux Turcs*. Enquête+.
- Dieng, M. (2022). Construction d'infrastructures: la Turquie est-elle devenue incontournable au Sénégal? *Sputnik Afrique*.
<https://fr.sputniknews.africa/20220301/construction-dinfrastructures-la-turquie-est-elle-devenue-incontournable-au-senegal-1055430799.html> (25.07.2023).
- Digester, P. (1992). The Fourth Face of Power. *The Journal of Politics*, 54(4), 977-1007.
- Diop, A. (2022). Sénégal : vers l'alimentation en GNL de la centrale flottante Karadeniz Powership Ayşegül Sultan. *Agence Ecofin*
<https://www.agenceecofin.com/electricite/1605-97664-senegal-vers-l->

- alimentation-en-gnl-de-la-centrale-flottante-karadeniz-powership-ay-egul-sultan (21.07.2023).
- Direction des Relations avec les Institutions. (2013). République du Sénégal - Cf LOI n°1969/13 du 12 février 1969. / (2013). République du Sénégal - LOI N 1994 39 DU 18 MAI 1994.
- Documentaire ! Sénégal - Turquie : un bel exemple de coopération. (2022). <https://www.youtube.com/watch?v=a9e8nMdIM6M> (12.07.2023).
- Doğru, A. (2018). Türkiye'den Senegal'e yardım eli. AA <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyeden-senegale-yardim-eli/1164661> (24.01.2023).
- Doğru, A. & Çakmak, T. (2019). Une société turque réalise le seul projet de chemin de fer au Sénégal <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/une-societe-turque-realise-le-seul-projet-de-chemin-de-fer-au-senegal/1364430> (7.07.2023).
- Donelli, F. (2019). Persuading through Culture, Values, and Ideas: The Case of Turkey's Cultural Diplomacy. *Insight Turkey*, <https://www.insightturkey.com/articles/persuading-through-culture-values-and-ideas-the-case-of-turkeys-cultural-diplomacy> (8.07.2023).
- Drezner, D. W. (2010). *Mercantilist and Realist Perspectives on the Global Political Economy*. Oxford Research Encyclopedia of International Studies <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.260>.
- du Couëdic, T. (2022). Senegal: Turkish Multinational Summa Is Building a Reputation. *The Africa Report* <https://www.theafricareport.com/210836/senegal-turkish-multinational-summa-is-building-a-reputation/> (21.04.2023).
- Dumont, G. F. & Kanté, S. (2009). *Le Sénégal: une géopolitique exceptionnelle en Afrique* [Senegal: a unique political geography in Africa], SSRN.
- Dunya Gazetesi. (2013). PM Erdogan slams western colonialism in Senegal <https://www.dunya.com/gundem/pm-erdogan-slams-western-colonialism-in-senegal-haberi-197472> (2.03.2023).
- Egorov, B. (2021). Stalin's Blunder That Made Turkey a NATO Member. *Russia Beyond*, <https://www.rbth.com/history/334285-stalins-blunder-made-turkey-nato> (11.06.2023).

- Ekşi, M. & Erol, M. S. (2018). The Rise and Fall of Turkish Soft Power and Public. *Gazi Akademik Bakış*, 11(23), 15-45.
- Erdogan, H. & Kılıç, O. (2017) Turkey focuses on win-win in Africa: Business leader. AA <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-focuses-on-win-win-in-africa-business-leader/853483> (4.04.2023).
- Erdogan, R. T. (2010). Turkey: The New Indispensable Nation | by Recep Tayyip Erdogan. *Project Syndicate* <https://www.project-syndicate.org/commentary/turkey--the-new-indispensable-nation-2010-12> (1.03.2023).
- Ergocun, G. (2021). *Turkey-Africa Economic and Business Forum releases joint declaration* <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-africa-economic-and-business-forum-releases-joint-declaration/2399207> (22.07.2023).
- Éthier, D. (2018). Chapitre 1. L'analyse des relations internationales. İçinde Introduction aux relations internationales, 15-74. *Paramètres. Montréal: Presses de l'Université de Montréal*. <http://books.openedition.org/pum/6405>
- European Commission (2009). Directorate General for Economic and Financial Affairs. Growth and Economic Crises in Turkey: Leaving behind a Turbulent Past? *Publications Office*. <https://data.europa.eu/doi/10.2765/2888>.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2017). Economic relations between turkey and Africa: challenges and prospects. *Journal of Sustainable Development Law and Policy*, 8(1) <https://doi.org/10.4314/jsdlp.v8i1.2>.
- Facebook-Türkiye Diyanet Vakfı. (2021). *Türkiye Diyanet Vakfı* - Publications | Facebook. https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=4506255356167216&id=220364941422967&m_entstream_source=permalink (18.07.2023).
- Farooq, U. (2021). *Turkey's Erdogan Visits Qatar amid Easing Regional Tensions*. <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/6/erdogan-to-visit-qatar-to-boost-ties-ease-regional-tensions> (20.07.2023).
- Festival G. (2020). La Turquie et l'Afrique par Jean MARCOU - YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=J8UqJjVuCgM&t=1665s> (5.07.2023).

- Financial Afrik. (2022). *Lettre du président turc Recep Tayyip Erdoğan au peuple sénégalais* <https://www.financialafrik.com/2022/02/21/lettre-du-president-turc-recep-tayyip-erdogan-au-peuple-senegalais/> (12.07.2023).
- Fournier, P. (2012). Michel Foucault's Considerable Sway on International Relations Theory. *Bridges: Conversations in Global Politics and Public Policy*, 1(1) <https://doi.org/10.15173/bcgppp.v1i1.1194>.
- Fr News (2021). Softpower. En tournée en Afrique, Erdogan joue de son influence <https://fr.news.yahoo.com/softpower-tourn%C3%A9e-afrique-erdogan-joue-115051762.html> (3.05.2023).
- France 24. (2021,21 Aralık). Erdogan Pledges 15 Mn Covid Vaccine Doses for Africa <https://www.france24.com/en/live-news/20211218-erdogan-pledges-15-mn-covid-vaccine-doses-for-africa>.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. Free Press; Maxwell Macmillan.
- Gallarotti, G. (2011). Soft power: What it is, why it's important, and the conditions for its effective use. *Journal of Political Power*, 4 <https://doi.org/10.1080/2158379X.2011.557886>
- Gilpin, R. (1996) No one loves a political realist. *Security Studies*, 5(3), 3–26.
- Gilpin, R. (1987). *The Political Economy of International Relations*. Princeton University Press.
- Gilpin, R. (1971). The Politics of Transnational Economic Relations. *International Organization*, 25(3), 398-419.
- Global Savunma. (2022). *Türkiye'nin Dış Ticaretinde Afrika Kıtası*. Global Savunma - Strateji - Güvenlik - Savaş Teknolojileri - İstihbarat <https://www.globalsavunma.com.tr/turkiye-nin-dis-ticaretinde-afrika-kitasi.html> (22.07.2023).
- Global Trade Alert. (2017). *Turkey: Turk Eximbank signs financing agreement to support Turkish company's construction of Dakar Arena in Senegal* <https://www.globaltradealert.org/state-act/43053/turkey-turk-eximbank-signs-financing-agreement-to-support-turkish-company-s-construction-of-dakar-arena-in-senegal> (1.07.2023).

- Godard, E. (2018). Pays de merde' : les propos de Donald Trump choquent l'Afrique
TV5MONDE <https://information.tv5monde.com/afrique/pays-de-merde-les-propos-de-donald-trump-choquent-l-afrique-213940> (9.07.2023).
- Gossou, P. Y. A. (2022). Afrique: FKS-BISA symboles du dynamisme des investissements turcs au Sénégal. *allAfrica* <https://fr.allafrica.com/stories/202202210573.html> (6.07.2023).
- Görmez, Y., & Yiğit, S. (2009). The economic and financial stability in Turkey: A historical perspective. *Economic and financial stability in SE Europe in a historical and comparative perspective, SEEMHN and NBS*, 283-313.
- Greenstein, Fred I. (1987). *Personality and Politics: Problems of Evidence, Inference, and Conceptualization: With a New Preface*. Princeton University Press.
- Grigoriadis, I. N. (2010). *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy. Hellenic Foundation for European and Foreign Policy*. Working Paper No 8.
- Gueye, D. (2021). Sénégal: Université Amadou Makhtar Mbow - L'ouverture des campus prévue en février prochain. *Le Soleil* <https://fr.allafrica.com/stories/202112310519.html> (5.05.2023).
- Guigné, A. de. (2017). Depuis 2014, le commerce extérieur est sous la tutelle du Quai d'Orsay. *Lefigaro*. <https://www.lefigaro.fr/conjoncture/2017/11/08/20002-20171108ARTFIG00277-le-quai-d-orsay-tient-les-renes-du-commerce-exterieur.php> (8.07.2023).
- Gunes, G. (2020). Caricaturé, Erdogan fustige la France. *Le Devoir* <https://www.ledevoir.com/monde/588662/turquie-caricature-erdogan-fustige-la-france> (12.07.2023).
- Gunn, T. J. P. (2020). Türkiye Afrika'da: Sonuçlar ve Perspektif. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, <https://doi.org/10.30692/sisad.712718>.
- Günek, A. (2018). A New Type of Soft Power: Country Branding. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 252-259.
- Hache, E. & Sokhna Seck, G. (2018). Afrique Subsaharienne : Des Matières Premières, Des Hommes... Mais Pas d'électricité. *The Conversation*

- <http://theconversation.com/afrique-subsaharienne-des-matieres-premieres-des-hommes-mais-pas-deelectricite-107478> (25.07.2023).
- Hajar. (2022). Türkiye Diyanet Foundation and DITIB started the Ramadan program in Senegal. *Türkiye Diyanet Foundation*. <https://tdv.org/en-EN/turkiye-diyanet-foundation-and-ditib-started-the-ramadan-program-in-senegal/>
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2022). Türkiye Diyanet Foundation and DITIB Started the Ramadan Program in Senegal. *Türkiye Diyanet Foundation* <https://tdv.org/en-EN/turkiye-diyanet-foundation-and-ditib-started-the-ramadan-program-in-senegal/> (2.07.2023).
- Hall, T. (2010). An Unclear Attraction: A Critical Examination of Soft Power as an Analytical Category. *The Chinese Journal of International Politics*, 3(2), 189-211.
- Hamilton, A. (1791). Report to Congress on the Subject of Manufactures. *Annals of Congress*.
<https://nationalhumanitiescenter.org/pds/livingrev/politics/text2/hamilton.pdf> (2.07.2023).
- Hamilton, K. & Langhorne, R. (2011). *The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory, and Administration*. Routledge.
- Haşimi, C. (2014). Turkey's Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation. *Insight*, 16(1), 127-145.
- e Diplomat (t.y.). *History of Diplomacy* <http://www.ediplomat.com/nd/history.htm> (3.06.2023).
- Hobbes, T. (1651). *Leviathan*. St. Pauls Church-yard.
- Hocking, B. (2008). Reconfiguring Public Diplomacy: From Competition to Collaboration. *Engagement: Public Diplomacy in a Globalised World*, 65-75.
- Hocking, B. (t.y.). *What Is the Foreign Ministry?* <https://www.diplomacy.edu/wp-content/uploads/2021/06/01-What20is.pdf> (4.05.2023).
- Hocking, B. & Lee, D. (2010). Economic Diplomacy. *Wiley Blackwell, The International Studies Encyclopedia*, II(15).
- Huntington, S. P. (1994). Le choc des civilisations ?” *Commentaire Numéro66*, 2(238), <https://doi.org/10.3917/comm.066.0238>.

- Huntington, S. P. (1993). *Huntington: Clash of Civilizations*.
<https://www2.kenyon.edu/Depts/Religion/Fac/Adler/Politics/Huntington-Clash.htm> (25.07.2023).
- Hürriyet Daily News (2011). *Africa Seeks Turkish Islamic Education - Turkey News*.
<https://www.hurriyetdailynews.com/africa-seeks-turkish-islamic-education-7725> (19.07.2023).
- Idowu, A. O. & Ogunnubi, O. (2018). Nigeria's Soft Power and Economic Diplomacy in Africa. *Journal of African Foreign Affairs*, 5(2), 189-206.
- Idriss, M. A. (2020). Turkey-Africa partnership: A development-oriented approach. AA <https://www.aa.com.tr/en/africa/analysis-turkey-africa-partnership-a-development-oriented-approach/1696640> (24.07.2023).
- Ighobor, K. (2022). ZLECAf: les bases sont jetées pour un rapide envol en 2022. *AfriqueRenouveau* <https://www.un.org/africarenewal/fr/magazine/janvier-2022/zlecaf-les-bases-sont-jet%C3%A9es-pour-un-rapide-envol-en-2022> (28.06.2023).
- Insamer. (2023). *Senegal - ÎNSAMER* <http://www.insamer.com/tr/ulke-profil-senegal/> (21.07.2023).
- impact.sn : informations, enquêtes, analyses. (2020). *Sénégal-Turquie : des accords universitaire et culturel signés à Dakar*. https://www.impact.sn/Senegal-Turquie-des-accords-universitaire-et-culturel-signes-a-Dakar_a21940.html (25.07.2023).
- Inauguration de la Dakar Arena au Sénégal (vidéo) (2018). <https://www.voaafrique.com/a/une-ville-qui-emerge-de-terre-des-immeubles-fambant-neufs/4518759.html> (1.07.2023).
- International Trade Centre UNCTAD/GATT. (2019). *A Guide to Commercial Diplomacy*.
- iTV: Jury Du Dimanche Avec Ahmet Kavas 20 Décembre 2020 (2020). <https://www.youtube.com/watch?v=kWEJHAaM3KI> (12.07.2023).
- Jervis, R. (1999). Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate. *International Security*, 24(1), 42-63.

- Jones, H. (2005). From East to West: Looking at Responses to Modernization in Senegal and Turkey from a Comparative Perspective. *Macalester International*, 15(18).
- Karaosmanoğlu, Ali L. (2000). The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey. *Journal of International Affairs*, 54(1), 199-216.
- Kalay, M. (2022). Son dakika: İçişleri Bakanı Soylu'dan Türkiye-Senegal Karma Ekonomik Komisyonu 5. Dönem Toplantısı açıklaması. *Haberler*, <https://www.haberler.com/ekonomi/bakan-soylu-senegal-kek-toplantisi-na-katildi-14797368-haberi/> (3.06.2023).
- Kalehsar, O. S. (2020). Turkey's focus on Africa: energy security, political influence and economic growth. *United World International*, <https://unitedworldint.com/8052-turkeys-focus-on-africa-energy-security-political-influence-and-economic-growth/> (23.07.2023).
- Kalın, İ. (2011). Turkish foreign policy: Framework, values, and mechanisms. *International Journal*, 67(1), 7-21.
- Kamsaris, D. (2014). Country Branding and Public Diplomacy. *Attracting International Investors* <https://www.grin.com/document/1140995> (25.07.2023).
- Kana, L. N. V. (2022). Presidents Sall and Erdogan Celebrate Countries' 'Close Friendship'. *Africanews* <https://www.africanews.com/2022/02/22/presidents-sall-and-erdogan-celebrate-close-friendship-in-senegal/> (8.07.2023).
- Kant, E. (1975). *Perpetual peace; a philosophical essay*. S. Sonnenschein.
- Kaplan, E. (2022). Cinq accords bilatéraux signés entre le Sénégal et la Turquie. <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/cinq-accords-bilatéraux-signés-entre-le-sénégal-et-la-turquie/2510404> (4.07.2023).
- Kat, M. (2015). A Conceptual Analysis of Realism in International Political Economy. *E-International Relations* <https://www.e-ir.info/2015/04/16/a-conceptual-analysis-of-realism-in-international-political-economy/> (2.07.2023).
- Kavas, A. (2003). Türkiye'de Osmanlı Afrikası Araştırmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (2), 513-528.

- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press.
- Keohane, Robert O. & Nye, J. S. (2012). *Power and Interdependence*. Longman.
- Kesgin, B. (2020). Turkey's Erdoğan: Leadership Style and Foreign Policy Audiences. *Turkish Studies*, 21(1), 56-82.
- Kirişçi, K. (2009). The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State. *New Perspectives on Turkey*, 40, 29-56.
- Kirshner, J. (1998). Political Economy in Security Studies after the Cold War. *Review of International Political Economy*, 5(1), 64-91.
- Kızıllarslan, A. G. (2009). Economic Relations between Turkey and African Countries. *TASAM*
https://tasam.org/Files/Icerik/File/economic_relations_between_turkey_and_african_countries_6ce316f3-3a36-4f09-9e22-982252428ea2.pdf
(2.07.2023).
- Korkut, U. & Civelekoglu, İ. (2013). Becoming a Regional Power While Pursuing Material Gains: The Case of Turkish Interest in Africa. *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, 68(1), 187-203.
- Kourti, A. (2020). The Long March to Peace: The Evolution from 'Old Diplomacy' to "New Diplomacy". *E-International Relations* <https://www.e-ir.info/2020/10/09/the-long-march-to-peace-the-evolution-from-old-diplomacy-to-new-diplomacy/> (3.07.2023).
- Kubicek, P., Dal, E. P. & Oğuzlu, T. (Ed.) *Turkey's Rise as an Emerging Power*. Routledge.
- Kurlantzick, J. (2007). *Charm Offensive: How China's Soft Power Is Transforming the World*. Yale University Press.
- Kurtaran, B. (2020). *Economic Diplomacy of Turkey* [The Graduate School of Social Sciences]. Middle East Technical University.
- Küçük, F. (2019, 9 Haziran). "Constitution Writing, Religion and Democracy" adlı Eser Üzerine bir Değerlendirme. <https://www.muhamilaw.com/%ef%bb%bfconstitution-writing-religion-and-democracy-adli-eser-uzerine-bir-degerlendirme/> (7.07.2023).

- Le Blog du Marché des Titres Publics. (t.y.). *Sénégal, la 2ème puissance économique de la zone UEMOA* <https://www.marchedestitrespublics.com/sénégal-la-2ème-puissance-économique-de-la-zone-uemoa> (10.07.2023).
- Le Plan Sénégal Emergent (PSE) - SÉNÉGAL | Direction générale du Trésor. (t.y.). <https://www.tresor.economie.gouv.fr/Pays/SN/cadrage-economique> (22.07.2023).
- Lechapelays, M. (2020). En visite au Sénégal, le président turc confirme ses ambitions africaines. *Le Monde.fr* https://www.lemonde.fr/afrique/article/2020/01/29/en-visite-au-senegal-le-president-turc-confirme-ses-ambitions-africaines_6027644_3212.html (2.07.2023).
- Lee, D. & Hudson, D. (2004). The Old and New Significance of Political Economy in Diplomacy. *Review of International Studies*, 30(3), 343-60.
- Lee, J. N. (2008). The Rise of China and Soft Power: China's Soft Power Influence in Korea. *China Review*, 8(1), 127-54.
- Leira, H. (2018). New Diplomacy. İçinde G. Martel (Ed.), *The Encyclopedia of Diplomacy* (s.1-8). John Wiley & Sons.
- Lequotidien. (2022). Inauguration de l'Institut Yunus Emre à Dakar : Un centre culturel pour rapprocher les deux pays. *Lequotidien - Journal d'information Générale* <https://lequotidien.sn/inauguration-de-linstitut-yunus-emre-a-dakar-un-centre-culturel-pour-rapprocher-les-deux-pays/> (3.07.2023).
- Lô, A. A. (2022). Senegal: the new crossroads of geopolitical changes and rivalries?" *AKEM* <https://www.akem.org.tr/post/senegal-the-new-crossroads-of-geopolitical-changes-and-rivalries-1> (22.07.2023).
- Lô, A. A. (2021). Afrika'daki Türkiye: İHA/SİHA'ların Cezbediciliğinde Yumuşak Güçten Akıllı Güce. *AKEM* <https://www.akem.org.tr/post/analiz-afrika-daki-turkiye-i-ha-siha-larin-cezbediciliginde-yumusak-gucden-akilli-guce> (23.07.2023).
- Lô, A. A. (2020). Zoom sur l'organisation de sommets sur l'Afrique. *AFAM - Afrika Araştırmacıları Derneği* <https://afam.org.tr/zoom-sur-lorganisation-de-sommets-sur-lafrique/> (19.07.2023).

- LO, N. K. (2021). Après plus de 50 ans de soutien, le Sénégal est-il en train de lâcher la Palestine ? *BBC News Afrique*. <https://www.bbc.com/afrique/monde-57343529> (16.07.2023).
- Lower middle income - Data, 2022. <https://data.worldbank.org/country/XN> (11.07.2023).
- MacDonald, S., Son, B. & Singh, J. P. (2017). *Soft Power Today Measuring the Influences and Effects*. British Council.
- Machiavelli, N. & Crick, B. (1970). *The discourses*. Penguin Books.
- Le Point. (2021). *La Turquie veut « accroître le nombre de ses amis », annonce Erdogan*. https://www.lepoint.fr/monde/la-turquie-veut-accroitre-le-nombre-de-ses-amis-annonce-erdogan-24-03-2021-2419286_24.php (7.07.2023).
- Malou, J. P. (2018). Découverte de gisements de pétrole et de gaz au Sénégal - Un potentiel lourd, pas totalement chiffré. *Business & Human Rights Resource Centre* <https://www.business-humanrights.org/fr/derni%C3%A8res-actualit%C3%A9s/d%C3%A9couverte-de-gisements-de-p%C3%A9trole-et-de-gaz-au-s%C3%A9n%C3%A9gal-un-potentiel-lourd-pas-totalement-chiffr%C3%A9/> (6.07.2023).
- Marcou, J. (2022). Turkey, a New African Power. *Orient XXI* <https://orientxxi.info/magazine/turkey-a-new-african-power,5310> (20.07.2023).
- May, C. (1996). Strange fruit: Susan Strange's theory of structural power in the international political economy. *Global Society*, 10(2), 167-89.
- Mbaye, S. (2020). Sénégal, Stade de Diamniadio : polémique autour du coût de plus de 150 milliards fcfa. *Afrik* <https://www.afrik.com/senegal-stade-de-diamniadio-polemique-autour-du-cout-de-plus-de-150-milliards-fcfa> (21.07.2023).
- McClelland, C. A. (1960). *Politics and Culture in International History*. By Adda B. Bozeman. (Princeton: Princeton University Press. (1961). *American Political Science Review*, 55(1), 209-10.
- McGlinchey, S., Walters, R. & Scheinplug, C. (2017). *International Relations Theory*. E-International Relations.

- Mehmetcik, H. (2019). Humanitarian NGOs: Motivations, Challenges and Contributions to Turkish Foreign Policy. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 24 (2) , 249-278 .
- MEPC. (t.y.). *Senegal in brief | Ministry of Economy, Planning and Cooperation. Ministry of Economy, Planning and Cooperation.* <https://www.economie.gouv.sn/en/invest-senegal/senegal-brief>. (10.07.2023).
- Kızılaslan, M. A. (2021). How Turkey's Approach to Africa Differs from the West and China. *TRT World* <https://www.trtworld.com/magazine/how-turkey-s-approach-to-africa-differs-from-the-west-and-china-50901> (5.07.2023).
- Middle East Eye. (2022). *Saudi TV: Erdogan's Visit to Kingdom Was to "Fulfil His Wish".* <http://www.middleeasteye.net/news/saudi-arabia-turkey-erdogan-visit-fulfill-wish> (25.07.2023).
- Middle East Monitor. (2015). *Israel's Soft Power Boosts Its Diplomatic Efforts.* <https://www.middleeastmonitor.com/20150103-israels-soft-power-boosts-its-diplomatic-efforts/> (24.07.2023).
- Ministère des Mines et de la Géologie. (t.y.). *Projet Fer De La Faleme.* <https://minesgeologie.gouv.sn/node/47> (22.07.2023).
- Ministere de l'Economie du Plan et de la Cooperation. (t.y.). *Plan for an Emerging Senegal PES | Ministry of Economy, Planning and Cooperation.* <https://www.economie.gouv.sn/en/dossiers-publications/publications/pse> (3.07.2023).
- Ministère des Affaires Etrangères de la République de Turquie. (t.y.). *Turquie - Afrique: la solidarité et le partenariat.* http://www.mfa.gov.tr/turquie_-_afrique_la-solidarit%C3%A9-et-le-partenariat.fr.mfa (23.07.2023).
- Ministry of Foreign Affairs, Migration and Tunisian Abroad. (t.y.). *Economic Diplomacy.* <https://www.diplomatie.gov.tn/en/foreign-policy/economic-diplomacy/> (24.07.2023).
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace.* Higher Education.

- Moyo, J. (t.y.). *Africa Battles for Rightful Place in the UN - SDGs for All*.
<https://www.sdgsforall.net/index.php/archive-search/project-articles/1818-africa-battles-for-rightful-place-in-the-un> (10.07.2023).
- Murinson, A. (2006). The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy. *Middle Eastern Studies*, 42(6), 945-64.
- MÜSIAD. (2021). *MÜSIAD'dan Batı Afrika Açılımı: Türk ve Senegalli İş İnsanları Dakar'da buluştu* <https://www.musiad.org.tr/icerik/haber-detay-39/p-994> (31.01.2023).
- National Geographic Society. (2011). *Diplomacy* <http://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/diplomacy/> (7.07.2023).
- Ndao, İ. (2020). Sénégal : la société turque Summa construira le stade olympique de Diamniadio – Jeune Afrique. *JeuneAfrique* <https://www.jeuneafrique.com/888414/economie/senegal-la-societe-turque-summa-construira-le-stade-olympique-de-diamniadio/> (5.07.2023).
- Ndiaye, A. (2020). *Sénégal : L'assemblée autorise la ratification d'une convention de non double imposition avec Ankara*. <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/senegal-l-assemblee-autorise-la-ratification-d-une-convention-de-non-double-imposition-avec-ankara-/1760192> (1.07.2023).
- Ndiaye, A. (2022). Turquie-Sénégal : signature d'un mémorandum sur la diplomatie événementielle. AA <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/turquie-senegal-signature-d-un-memorandum-sur-la-diplomatie-evenementielle/2720826> (9.07.2023).
- Niasse-Ba, S. (2021). *Sénégal : « La démocratie est menacée par les pratiques autoritaires du président Macky Sall »* https://www.lemonde.fr/afrique/article/2021/03/09/senegal-la-democratie-est-menacee-par-les-pratiques-autoritaires-du-president-macky-sall_6072507_3212.html (6.06.2023).
- Nicolson, H. (1988). *Diplomacy*. Institute for the Study of Diplomacy, School of Foreign Service, Georgetown University.
- Nye, J. S. (2011). *The Future of Power*. PublicAffairs.

- Nye, J. S. (2021). Soft Power: The Evolution of a Concept. *Journal of Political Power*, 14(1),196-208.
- Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616,94-109.
- Nye, J. S. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. Public Affairs.
- Nye, J. S. (1990a). *Bound to lead: the changing nature of American power*. Basic Books.
- Nye, J. S. (1990b). Soft Power. *Foreign Policy*, 80, 153-71.
<https://doi.org/10.2307/1148580>.
- OECD - The Observatory of Economic Complexity. (t.y.). *Turkey (TUR) Exports, Imports, and Trade Partners* <https://oec.world/en/profile/country/tur#yearly-trade> (25.07.2023).
- OECD. (2017). *Responsible business conduct and economic diplomacy tools*. <https://mneguidelines.oecd.org/Responsible-business-conduct-and-economic-diplomacy-tools.pdf> (26.07.2023).
- Oğuzlu, T. (2020, 4 Ağustos). Conceptualizing Soft Power in Turkish Foreign Policy. *Daily Sabah* <https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/conceptualizing-soft-power-in-turkish-foreign-policy> (24.07.2023).
- Oğuzlu, T. (2007). Soft Power in Turkish Foreign Policy. *Australian Journal of International Affairs*, 61(1), 81-97.
- Okano-Heijmans, M. (2011). Conceptualizing Economic Diplomacy:The Crossroads of International Relations, Economics, IPE and Diplomatic Studies. *The Hague Journal of Diplomacy*, 6(1-2), 7-36.
- Osterlund, P. B. (2022). *Turkey, a Mediator in Ukraine, Mends Its Own Ties with Neighbours* <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/30/turkey-a-mediator-in-ukraine-mends-its-own-ties-with-neighbours> (21.07.2023).
- Oudalov, N. (2013). How Trade Missions Work: An Exploratory Study. *University of Twente*
https://essay.utwente.nl/63014/1/Master_Thesis_BA_Nikolai_Oudalov.pdf (11.07.2023).

- Ovalı, A. Ş. & Özdikmenli, İ. (2019). Ideologies and the Western Question in Turkish Foreign Policy: A Neo-Classical Realist Perspective. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, <https://doi.org/10.20991/allazimuth.514465>.
- Özkan, M. (2013). Turkey's Religious and Socio-Political Depth in Africa. https://ozkanmehmet.com/yoamssoo/2021/05/2013_Turkeys_Religious_and_Socio_Political_De.pdf (10.06.2023).
- Öniş, Z. & Kutlay, M. (2017). The Dynamics of Emerging Middle-Power Influence in Regional and Global Governance: *The Paradoxical Case of Turkey*. *Australian Journal of International Affairs*, 71(2), 164-83.
- Other Statements and Messages by Deputy prime Minister and Minister of Foreign Affairs Abdullah Gül (2007). *Speech Delivered by H.E. Mr. Abdullah Gül, Deputy Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs, on the Occasion of the 2nd Istanbul Conference on Democracy and Global Security*. Istanbul, 14 June 2007 (Unofficial Translation).
- Özkan, M. & Akgün, B. (2010). Turkey's Opening to Africa. *The Journal of Modern African Studies*, 48(4), 525-46.
- Panara, M. (2020). *Recep Tayyip Erdogan parti pour distiller son « soft power » en Afrique*. https://www.lepoint.fr/afrique/recep-tayyip-erdogan-parti-pour-distiller-son-soft-power-en-afrique-24-01-2020-2359502_3826.php (21.07.2023).
- Paolo, A. (2015). Turkey in Africa: Where Economic Diplomacy Meets Islamic Appeal. *African Studies Centre Leiden* <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A3144063/view> (22.07.2023).
- Paquin, S. (2019). *Theories of International Political Economy* https://www.stephanepaquin.com/wp-content/uploads/2020/02/Berg_Schlosser_V3_Chp74_1pp.pdf (26.07.2023).
- Pashakhanlou, A. H. (2009). Comparing and Contrasting Classical Realism and Neorealism. *E-International Relations* <https://www.e-ir.info/2009/07/23/comparing-and-contrasting-classical-realism-and-neo-realism/> (23.06.2023).

- Passow, T., Fehlmann, R. & Grahlow, H. (2005). Country Reputation — From Measurement to Management: *The Case of Liechtenstein*. *Corporate Reputation Review*, 7, 309-26 <https://doi.org/10.1057/palgrave.crr.1540229>.
- Pitel, L. (2020, 30 Nisan). What is behind Erdogan's coronavirus diplomacy? *Financial Times* <https://www.ft.com/content/8602c2da-f1d0-4a78-b848-4c8bf8b9e311> (6.05.2023).
- Présidence du Sénégal. (2020). *Visite du président Erdoğan* https://www.presidence.sn/actualites/visite-du-president-erdoan_1933 (4.07.2023).
- Presidency of The Republic of Turkey. (2016). *Turkey has no history of colonialism in Africa*. <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/44216/turkiyenin-afrikada-somurgeci-gecmisi-olmamistir> (25.06.2023).
- Presidency of the Republic of Türkiye. (2022). *With its location and power in the region, Senegal is an export gateway to the West African countries*. <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/135740/-with-its-location-and-power-in-the-region-senegal-is-an-export-gateway-to-the-west-african-countries-> (23.07.2023).
- Presidency of The Republic of Turkey (2021). *We will continue to stand by Angola on its development journey*. <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/130983/-we-will-continue-to-stand-by-angola-on-its-development-journey-> (2.03.2023).
- Putnam, R. D. (1988). Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games. *International Organization*, 42(3), 427-60.
- Rasheed, M. F. (1995). The Concept of Power in International Relations. *Pakistan Horizon*, 48(1), 95-99.
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (t.y.a.). *Brief History of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye / Rep. of Turkey Ministry of Foreign Affairs* <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.en.mfa> (19.06.2023).
- Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. (t.y.b.). *Turkey-Africa Relations* <http://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.en.mfa> (20.06.2023).

- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (t.y.c.). *Peaceful Resolution of Conflicts and Mediation* <https://www.mfa.gov.tr/resolution-of-conflicts-and-mediation.en.mfa> (20.02.2023).
- RFI. (2019, 4 Kasım). *Sénégal: nouveau retard dans la mise en service du Train express régional* <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20191104-senegal-nouveau-retard-mise-service-train-express-regional> (4.05.2023).
- Roche, J. J. (2008). *Théories des relations internationales*. Montchrestien.
- Roosens, C. (2009). Une Diplomatie En Évolution. *Studia Diplomatica*, 62, 89-94.
- Rosecrance, R. (1987). *Rise Trading State*. Basic Books.
- Rugh, W. (2017). American Soft Power and Public Diplomacy in the Arab World. *Palgrave Communications*, 3(1), 16104. <https://doi.org/10.1057/palcomms.2016.104>.
- Ruys, T. (2008). Quo Vadit Jus Ad Bellum? A Legal Analysis of Turkey's Military Operations against Teh PKK Im Nothern Iraq. *Melbourne Journal of International Law Melbourne Journal of International Law*, 9 (2), 334-364.
- Saner, R. & Yiu, S. (2006). *International Economic Diplomacy: Mutation in Post-Modern Times* https://web.archive.org/web/20060518052150/http://www.transcend.org/t_databse/pdfarticles/318.pdf (22.07.2023).
- Satterthwaite, J. C. (1972). The Truman Doctrine: Turkey. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 401(1), 74-84.
- Schouten, P. (2011). Theory Talk #40: Kenneth Waltz – The Physiocrat of International Politics. *Theory Talks* <http://www.theory-talks.org/2011/06/theory-talk-40.html> (21.06.2023).
- SDDS - DQAF View: Senegal - Exchange rates. (t.y.). <https://dsbb.imf.org/sdds/dqaf-base/country/SEN/category/EXR00> (9.07.2023).
- Selçuk, E. K. (2011). Evolution of Political Islam: From the Welfare Party to the Virtue Party. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 13.
- Senegal - Ankara Ticaret Odası. (2020).

- Senepplus. (2022). *Vers la ratification de 17 accords de Cooperation entre Dakar et Ankara* <https://www.seneplus.com/developpement/vers-la-ratification-de-17-accords-de-cooperation-entre-dakar-et> (4.07.2023).
- Seymour, M. (2020). *The Problem with Soft Power - Foreign Policy Research Institute* <https://www.fpri.org/article/2020/09/the-problem-with-soft-power/> (10.07.2023).
- Shahin, V. (2011). Türkiye's Economic and Financial Diplomacy. *Turkish Policy Quarterly*.
- Shaw, T. M., Mahrenbach, L. C., Modi, R. & Yi-chong, X (Ed.). (2019). *The Palgrave Handbook of Contemporary International Political Economy*. Palgrave Macmillan <https://doi.org/10.1057/978-1-137-45443-0>.
- Slavik, S. (t.y.). *Multistakeholder diplomacy: Challenges and Opportunities*. DiploFoundation.
- Strange, S. (1992). *States, Firms and Diplomacy*. *International Affairs*, 68(1), 1-15.
- Strange, S. (1988a). Defending Benign Mercantilism. *Journal of Peace Research*, 25(3), 273-77.
- Strange, S. (1988b). The Future of American Empire. *Journal of International Affairs*, 42(1), 1-17.
- Strange, S. (1987). The Persistent Myth of Lost Hegemony. *International Organization*, 41(4), 551-74.
- Strange, S. (1970). International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect. *International Affairs*, 46(2), 304-315.
- Supamojoto, P. & Herlijanto, J. (t.y.). Economic Diplomacy, Soft Power, and Taiwan's Relations with Indonesia. *An International Journal*, 2(3), 1173-94.
- Szymański, A. (2011). Turkey's role in resolving the Middle East conflicts. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, 20(2), 71-84.
- Şahin, T., Sadık, K. A. & Ergocun, G. (2021). Turkey-Africa Partnership Summit adopts joint declaration <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-africa-partnership-summit-adopts-joint-declaration/2451160> (26.07.2023).
- Tanchum, M. (2021). *Turkey's Maghreb-West Africa Economic Architecture*. Centre For Applied Turkey Studies (CATS) https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/CATS_Working_Paper_Nr_

- 3_Michael_Tanchum_Turkeys_Maghreb_West_Africa_Economic_Architecture.pdf (22.07.2023).
- Tarcan, B. H., Akgüller, H. & Işık, K. (2018). The Period Of The Ahmet Davutoğlu Foreign Policy. *Econder International Academic Journal*, 2(2), 250-71. <https://doi.org/10.35342/econder.451590>.
- Tarhan, M. (2021). Turkey's culture institute aims to open more centers across Africa. AA <https://www.aa.com.tr/en/culture/turkeys-culture-institute-aims-to-open-more-centers-across-africa/2447982> (24.07.2023).
- Tarhan, M. & Yılmaz, M. Ş. (2022). La Turquie œuvre à approfondir ses liens avec le continent africain. AA <https://www.aa.com.tr/fr/turquie/la-turquie-œuvre-à-approfondir-ses-liens-avec-le-continent-africain-/2580529> (8.07.2023).
- Tasch, B. (2017). Ranked: The 30 Poorest Countries in the World. *Business Insider* <https://www.businessinsider.com/the-25-poorest-countries-in-the-world-2017-3> (6.07.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2021). *Türkiye-Senegal Ekonomik İlişkileri* https://www.mfa.gov.tr/turkiye-senegal-ekonomik_iliskileri.tr.mfa (2.07.2023).
- TCCB. (2020). *Presidency Of The Republic Of Turkey : "It is important for us to improve our relations with Senegal in every area"*. <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/116455/-it-is-important-for-us-to-improve-our-relations-with-senegal-in-every-area-> (5.04.2023).
- The First Ministerial Review Conference Of The Turkey-Africa Cooperation, (2011). *İstanbul / Rep. of Turkey Ministry of Foreign Affairs*. <https://www.mfa.gov.tr/the-first-ministerial-review-conference-of-the-turkey-africa-cooperation-december-16-2011.en.mfa> (14.07.2023).
- The Guardian (2009). *Recep Erdogan Storms out of Davos after Clash with Israeli President over Gaza*. <https://www.theguardian.com/world/2009/jan/30/turkish-prime-minister-gaza-davos> (4.07.2023).
- Thomas, V. (2017). Heading towards Maraboutcracy? *International Reports* <https://www.kas.de/en/web/auslandsinformationen/artikel/detail/-/content/auf-dem-weg-in-die-marabukratie-> (3.04.2023).

- Thompson, S. (2020). *Soft Power: Why It Matters to Governments, People, and Brands* | *Brand Finance*. <https://brandfinance.com/insights/soft-power-why-it-matters> (16.01.2023).
- TİKA. (t.y.). *The Pioneer of Cooperation for Sustainable Development in Africa: TİKA*. https://www.tika.gov.tr/en/news/the_pioneer_of_cooperation_for_sustainable_development_in_africa_tika-67113 (21.07.2023).
- TİKA. (2023). *Senegal’de Kadın Çiftçilere TİKA’dan Destek* https://www.tika.gov.tr/tr/haber/senegal%27de_kadin_ciftcilere_tika%27dan_destek-74256 (24.01.2023).
- TİKA (2022a). *TİKA Supports the Health Infrastructure of Senegal - TİKA* https://www.tika.gov.tr/en/news/tika_supports_the_health_infrastructure_of_senegal-68363 (5.04.2023).
- TİKA (2022b). *TİKA’dan Senegalli Gençlere Mesleki Eğitim* https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_dan_senegalli_genclere_mesleki_egitim-74144 (23.03.2023).
- Tradingeconomic. (t.y.). *Tradingeconomic.com*. (26.07.2023).
- TRT Haber. (2022). *Cumhurbaşkanı Erdoğan 9 yıl sonra BAE’de*. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-9-yil-sonra-baede-654885.html> (2.03.2023).
- TRT Haber. (2021). *Türkiye’nin inşa ettiği Gana Millet Cami ve Külliyesi ibadete açıldı*. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiyenin-insa-ettigi-gana-millet-cami-ve-kulliyesi-ibadete-acildi-596246.html> (18.07.2023).
- TRT Haber. (2018). *Senegal ile 474 milyon euro’luk anlaşma* <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/senegal-ile-474-milyon-euroluk-anlasma-353440.html> (8.07.2023).
- TRT World. (2018). *Turkey and West African Trade Bloc Ink Cooperation Deal* <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-and-west-african-trade-bloc-ink-cooperation-deal-15410> (9.04.2023).
- Turan, K. (2012). *Changes in Turkish Foreign Policy: A Shift or a Passing Interest?*. *Gazi Akademik Bakış*, 6 (11), 65-84.

- Türk Kızılayı. (2020). *Kızılay Senegal'de Bir Anaokulunu Yeniledi*.
<https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/5626>. (4.07.2023).
- Turkey Exports 1962-2022. (t.y.).
<https://www.macrotrends.net/countries/TUR/turkey/exports> (13.05.2023).
- Turkish Cooperation and Coordination Agency. (2020). Annual Rapport.
- Turkish Development Assistance, From Turkey to the World. (2014). Report.
- Turkish Emergency Humanitarian Assistance (2022). *Rep. of Turkey Ministry of Foreign Affairs* <https://www.mfa.gov.tr/humanitarian-assistance-by-turkey.en.mfa> (6.07.2023).
- Türkiye Humanitarian Action Overview (t.y.). *Data on Türkiye's International Humanitarian Assistance*. <https://yillik.kizilayakademi.org.tr/en/data-on-türkiyes-international-humanitarian-assistance/> (1.02.2023).
- Turkish Presidency. (2022). La Main Amie de la Türkiye à l'Afrique.
- Tüyoğlu, Y. (2021). *Turkish Development Assistance as a Foreign Policy Tool and Its Discordant Locations* https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/CATS_Working_Paper_Nr_2_2021_Turkish_Development_Assistance_as_a_Foreign_Policy_Tool.pdf (2.06.2023).
- UKEssays. (2018). *Lukes' Three Dimensions of Power* <https://www.ukessays.com/essays/politics/on-power.php?vref=1> (3.06.2023).
- UN. (2018). *Sénégal : un partenariat pour la paix avec l'ONU dans des endroits difficiles | ONU Info. United Nations. Erişim 08 Şubat 2023*.
<https://news.un.org/fr/story/2018/03/1007982>.
- UN News. (2018). *Senegalese President Wins UN Cultural Agency's Peace Prize*.
<https://news.un.org/en/story/2005/09/152392-senegalese-president-wins-un-cultural-agencys-peace-prize> (5.07.2023).
- US Department of State. (2020). *Senegal. United States Department of State* <https://www.state.gov/reports/2020-investment-climate-statements/senegal/> (25.05.2023).
- Uslu, S. (2018). *Exploring Turkey's Energy Relations with Sub-Saharan Africa*. Durham University. <http://etheses.dur.ac.uk/12928/> (26.07.2023).

- Ünal, U. (2019). Economic Diplomacy Of Turkey In The Context Of Politics Of Prestige In Foreign Economic Relations. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20 (1), 30-53.
- Ünay, S. (2010). Economic Diplomacy for Competitiveness: Globalization and Turkey's New Foreign Policy. *Perceptions*, 15(2), 21-47.
- Valeurs actuelles. (2021). *La Turquie fait construire la deuxième plus grande mosquée d'Afrique au Ghana...pays à 70% chrétien* <https://www.valeursactuelles.com/monde/la-turquie-fait-construire-la-deuxieme-plus-grande-mosquee-dafrique-au-ghana-pays-a-70-chretien> (26.07.2023).
- Vuving, A. (2009). How Soft Power Works. *SSRN Electronic Journal*, <https://doi.org/10.2139/ssrn.1466220>.
- Waltz, K. N. (2010). *Theory of International Politics*. Waveland Press.
- Wang, H. & French, E. (2013). Middle Range Powers in Global Governance. *Third World Quarterly*, 34(6), 985-99.
- Warren, M. E. (1992). Max Weber's Nietzschean Conception of Power. *History of the Human Sciences*, 5(3), 19-37.
- Wathi/Kas. (2020). Présentation de la diaspora sénégalaise. *Sénégal2019* <https://senegal2019.org/presentation-de-la-diaspora-senegalaise/> 15.04.2023).
- Yanık, L. K. (2011). Constructing Turkish 'Exceptionalism': Discourses of Liminality and Hybridity in Post-Cold War Turkish Foreign Policy. *Political Geography*, 30(2), 80-89.
- Yapı Merkezi. (t.y.). Ongoing Projects. <https://yapimerkezi.com.tr/En/Projects/Ongoing-Projects> (12.07.2023).
- Yavuz, M. H. (2009). *Secularism and Muslim Democracy in Turkey*. Cambridge Middle East Studies. Cambridge University Press.
- Yeşiltaş, M. & Balcı, A. (2013). *A Dictionary of Turkish Foreign Policy in the AK Party Era: A Conceptual Map*. SAM Papers No 07.
- Yılmaz, M. E. (2005). The Cyprus conflict and the Annan Plan: why one more Failure? *Ege Academic Review*, 5(1).

- Yılmaz, Y. (2021). *Turkey's Foreign Aid Policy to Africa*.
https://www.researchgate.net/publication/348994528_Theory_and_Politics_of_Foreign_Aid_Turkey's_Foreign_Aid_Policy_to_Africa (26.07.2023).
- Yueh, L. (2020). Economic Diplomacy in the 21st Century: Principles and Challenges. *Medium* <https://lseideas.medium.com/economic-diplomacy-in-the-21st-century-principles-and-challenges-adce88916be4> (4.06.2023).
- Yun, S. H., ve Kim, J. N. (2008). Soft Power: From Ethnic Attraction to National Attraction in Sociological Globalism. *International Journal of Intercultural Relations*, 6(32), 565-77.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. (t.y.). *Turkey's YTB Leads Humanitarian Effort for Africa's Development - News*.
<https://www.ytb.gov.tr/en/news/turkeys-ytb-leads-humanitarian-effort-for-africas-development>. (26.07.2023).
- Zhang, J. & Canales, C. D. (t.y.). *Further into the Field: An In-Depth Analysis of Current Transnational Soft Power Measurement Tools*.
<https://sites.tufts.edu/murrowcenter/files/2022/09/Measuring-Soft-Power.pdf> (26.07.2023).
- Zihnioğlu, Ö. (2019). *The Legacy of the Gezi Protests in Turkey - After Protest: Pathways Beyond Mass Mobilization*. *Carnegie Europe*.
<https://carnegieeurope.eu/2019/10/24/legacy-of-gezi-protests-in-turkey-pub-80142> (26.07.2023).